

KAZAKİSTAN-ARAL GÖLÜ ÇEVRESİ AĞIZLARI

Pamukkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Doktora Tezi
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
Yeni Türk Dili Programı

Banu NAGASHBEKOVA

Danışman: Prof. Dr. Turgut TOK

Nisan 2024

DENİZLİ

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmaların yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riyaet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

İmza

Banu NAGASHBEKOVA

ÖN SÖZ

Çalışmamız, Kazak Türkçesi ağızlarına katkı sağlamak amacıyla Kazakistan'ın güneybatısında yer alan Aral ilçesi merkezi ile köylerini kapsamaktadır. Sovyetler döneminde yapılan çalışmadan sonra (G. Kaliyev, *Kazakçadaki Aral ağzının dil özellikleri*, Basılmamış Doktora Tezi, 1954) Aral çevresinde detaylı bir inceleme yapılmamıştır. Bundan dolayı 70 yıl sonra Aral Gölü çevresi ağızları çalışmamızın ana konusu ve amacı olmuştur.

Kazakistan Kızılorda vilayetine bağlı Aral çevresi ağızlarının özellikleri ve bugünkü durumunu incelemek amacıyla saha çalışması yapılmıştır. Derleme sırasında ses kaydı alınarak, kaynak kişilerin fotoğrafları çekilmiştir. Metnin yazıya geçirilmesi 2022 yılında, incelenmesi ise 2023 yılında tamamlanmıştır. Metinler yaşlı kadın, erkek ve gençlerden derlenmiştir. Derleme sırasında bazı kaynak kişilere akraba toplantılarında, hayır yemeklerinde ve törenlerde ulaşılmıştır. Derlemede farklı konular ele alınmıştır. Hatıralar, bayramlar, kız kaçırma, düğünler, çiftçilik, su sorunu, ulaşım sorunu, meslekler, öğrencilik, atçılık, at sütü, deve sütü, yemekler, evliya menkıbeleri, köyün tarihçesi, sosyal ekonomik yaşam durumu, halk sağlığı ile ilgili inanışlar ve uygulamalar ve üniversite yılları gibi başlıklar altında düzenlenmiştir. Kaynak kişilerin hiç yabancı hissettirmeden kendi aralarına bendenizi aldılar ve beni çok memnun ettiler. Tanrı misafiri olarak kaldığım evlerde gece yarısına kadar kaynak kişilerle sohbet edip onların bilgilerinden istifade ettiğim için kendilerine çok müteşekkirim. Emek vererek hazırladığımız tezin her bölümü hem eğlenceli hem de zor oldu, ancak her şeye rağmen söz konusu çalışma Türklük Bilimi çalışmalarına küçük bir katkı sunmak adına araştırmacıların istifadesine sunulmuştur.

Çalışmanın konu seçiminden başlayarak her aşamasında daima yol gösteren ve her konuda yardımlarını esirgemeyen danışmanım, değerli hocam Prof. Dr. Turgut TOK'a teşekkürlerimi sunarım.

Tez çalışmam boyunca tez izleme komitesinde bulunan ve gerekli önerilerini sunan Prof. Dr. Ekrem AYAN'a, Doç. Dr. Salih Mehmet ARÇIN'a ve çalışmalarım sırasında desteklerini eksik etmeyen babama, anneme, kardeşlerime ve arkadaşlarıma çok teşekkür ederim.

ÖZET

KAZAKİSTAN-ARAL GÖLÜ ÇEVRESİ AĞIZLARI

NAGASHBEKOVA, Banu
Doktora Tezi
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Yeni Türk Dili Programı
Tez Yöneticisi: Prof. Dr. Turgut TOK

Nisan 2024, XV +256

Aral Gölü Çevresi Ağzları adlı çalışmamız, Kazakistan'ın Kızılorda vilayetine bağlı Aral ilçesi ve köylerinin ağız özelliklerini kapsamaktadır. Aral Çevresi Kazakistan'ın güneybatısında yer alan eski Oğuzların yaşadığı topraklar olarak bilinir. Bazı kısıtlı ulaşım yollarından dolayı Aral ilçesi dahil olmak üzere köylere derleme yapmak üzere 2021 ve 2023 yılında iki kere gidilmiştir. On üç saatlik ses kaydı alınmış olup elde edilen metinlerin çeviri yazısı (*Times Turkish Transcription* yazı tipinde) yapılmıştır.

Tez; *Giriş*, *İnceleme* (ses ve şekil bilgisi), *Metinler*, *Sonuç* ve *Sözlük* bölümlerinden oluşmaktadır.

Tezimizin *Giriş* bölümünde; araştırmanın esasları, bölgenin fiziki coğrafyası, yurt dışında yaşayan Kazakların ağızları ve Kazakistan'da yapılan ağız çalışmaları hakkında bilgi verilmiştir.

İnceleme bölümünde çeviri yazısı yapılan metinlerdeki söz varlığı ses bilgisi ve şekil bilgisi açısından örneklerle incelenmiştir.

Metinler başlığı adlı bölümde sahada derlenen ve çeviri yazı alfabesine aktarılan metinler yer almaktadır.

Sonuç bölümünde ise Aral Çevresi Ağzlarının ses bilgisi ve şekil bilgisi bakımından ayırt edici özellikleri tespit edilmiştir.

Çalışmamızın son kısmında *Sözlükçe* ve *Kaynakça* yer almaktadır. Özellikle *Sözlükçe* adlı bölümde Standart Kazakçadan farklı kullanımları olan kelimelere yer verilmiş olup Standart Kazakça ve Türkiye Türkçesindeki anlamları sunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Aral Çevresi, Kazakistan ağızı, Ses bilgisi, Şekil bilgisi

ABSTRACT

THE DIALECTS OF THE KAZAKHSTAN-ARAL LAKE AREA

NAGASHBEKOVA Banu

Doctoral Thesis

Department of Turkish Language and Literature
New Turkish Language Programme

Adviser of Thesis: Prof. Dr. Turgut TOK

April 2024, XV +256

Our thesis, *The Dialects of the Aral Lake Area*, focuses on the characteristics of the dialects of the Aral area and its villages in the Qyzylorda Region of Kazakhstan. The area of Aral Lake, located in Southwest Kazakhstan is known as the place of residence of the ancient Oghuz people. In 2021 and 2023, we visited two times to the local villages, including in the Aral district, through some limited routes to make the compilation. The thirteen hours of voice records were collected, and manually prepared texts were transcribed (*Times Turkish Transcription* font).

The thesis consists of an *Introduction*, *Analysis* (phonology and morphology), *Texts*, *Conclusion*, and *Dictionary* parts.

In the *Introduction* part of our thesis is informed about the research's principles, the region's physical geography, the dialects of Kazakhs living abroad, and the dialect studies provided in Kazakhstan.

In the *Analysis* part was analyzed transcribed texts' phonetic and morphological aspects through examples.

The part titled *Texts* contains the collected texts during fieldwork and transcribed using transcriptional script.

The *Conclusion* part contains distinguishing specifications about phonetics and morphology in the dialects of the Aral Lake area.

The last part of our thesis contains the *Short Dictionary* and *References*. Especially, the part titled *Short Dictionary* represents words used differently than in Standard Kazakh and contains the definitions in Standard Kazakh and Turkish languages.

Keywords: Aral Lake Area, Kazakhstan dialect, Phonetics, Morphology

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
TABLolar DİZİNİ.....	x
HARİTALAR DİZİNİ.....	xi
SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	xii
ÇEVİRİ YAZI ALFABESİ.....	xiii
GİRİŞ.....	1
Araştırmanın Esasları.....	1
1.1.Araştırmanın Kapsamı.....	1
1.2.Araştırmanın Amacı.....	1
1.3.Araştırmanın Metodu.....	1
1.4.Metinler.....	2
2.BÖLGENİN FİZİKİ COĞRAFYASI.....	3
3.KAZAKİSTAN DIŞINDA YAŞAYAN KAZAKLAR VE AĞIZ ÖZELLİKLERİ.....	12
3.1.Rusya'daki Kazaklar ve Ağız Özellikleri.....	13
3.2.Türkiye'deki Kazaklar ve Ağız Özellikleri.....	15
3.3.Tacikistan'daki Kazaklar ve Ağız Özellikleri.....	17
3.4.Özbekistan'daki Kazaklar ve Ağız Özellikleri.....	18
3.5.Türkmenistan'daki Kazaklar ve Ağız Özellikleri.....	19
3.6.Karakalpakistan'daki Kazaklar ve Ağız Özellikleri.....	20
3.7.İran'daki Kazaklar ve Ağız Özellikleri.....	21
3.8.Afganistan'daki Kazaklar ve Ağız Özellikleri.....	22
3.9.Çin'deki Kazaklar ve Ağız Özellikleri.....	24
3.10.Moğolistan'daki Kazaklar ve Ağız Özellikleri.....	25
4.KAZAK AĞIZLARI ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALARI.....	27

BİRİNCİ BÖLÜM

İNCELEME

1.1.SES BİLGİSİ.....	34
1.1.1.ÜNLÜLER.....	34
1.1.1.1.Yazı Dilinde Bulunmayan Ünlüler.....	34
1.1.1.2.Uzun Ünlüler.....	35
1.1.1.3.Kısa Ünlüler.....	37
1.1.1.4.İkiz Ünüler (Diftong).....	38
1.1.1.5.Ünlü Değişmeleri.....	39
1.1.1.5.1.Kalın Ünlülerin İncelmesi.....	39
1.1.1.5.2.İnce Ünlülerin Kalınlaşması.....	40
1.1.1.5.3.Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması.....	40
1.1.1.5.4.Geniş Ünlünün Daralması.....	41
1.1.1.5.5.Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi.....	41
1.1.1.5.6.Dar Ünlünün Genişlemesi	41
1.1.1.6.Ünlü Düşmesi.....	41
1.1.1.6.1.Kelime Başında Ünlü Düşmesi.....	42
1.1.1.6.2.Kelime Ortasında Ünlü Düşmesi.....	42
1.1.1.6.3.Kelime Sonunda Ünlü Düşmesi.....	42
1.1.1.7.Ünlü Türemesi.....	43
1.1.1.7.1.Kelime Başında Ünlü Türemesi.....	43
1.1.1.7.2.Kelime Ortasında Ünlü Türemesi.....	43
1.1.1.7.3.Kelime Sonunda Ünlü Türemesi.....	43
1.1.2.ÜNSÜZLER.....	44
1.1.2.1.Ünsüz Türemeleri.....	46
1.1.2.1.1.Kelime Başında Ünsüz Türemesi.....	46
1.1.2.1.2.Kelime Ortasında Ünsüz Türemesi.....	46
1.1.2.2.Ünsüz Değişmeleri.....	47

1.1.2.3.Diğer Ünsüz Değişmeleri.....	49
1.1.2.4.Ünsüz Benzeşmesi.....	50
1.1.2.5.Ünsüz Düşmesi.....	51
1.1.2.5.1.Kelime Başında Ünsüz Düşmesi.....	52
1.1.2.5.2.Kelime Ortasında Ünsüz Düşmesi.....	52
1.1.2.5.3.Kelime Sonunda Ünsüz Düşmesi.....	52
1.1.2.6.Ünsüz Türemesi.....	53
1.1.2.7.Ünsüz İkizleşmesi.....	53
1.2.SEKİL BİLGİSİ.....	54
1.2.1.İSİMLER.....	54
1.2.1.1.Yapım Ekleri.....	54
1.2.1.1.1.İsimden İsim Türetme Ekleri.....	54
1.2.1.1.2.Fiilden İsim Türetme Ekleri.....	57
1.2.1.2.İsim Çekim Ekleri.....	59
1.2.1.2.1.Çokluk Ekleri.....	59
1.2.1.2.2.İyelik Ekleri.....	59
1.2.1.2.3.Hâl Ekleri.....	61
1.2.1.2.4.Soru Eki.....	63
1.2.2.SIFATLAR.....	64
1.2.2.1.Niteleme Sıfatları.....	64
1.2.2.2.Belirtme Sıfatları.....	64
1.2.2.3.İşaret Sıfatları.....	64
1.2.2.4.Sayı Sıfatları.....	65
1.2.2.5.Soru Sıfatları.....	65
1.2.2.6.Belirsizlik Sıfatları.....	66
1.2.3.ZARFLAR.....	66
1.2.3.1.Yer ve Yön Zarfları.....	67
1.2.3.2.Zaman Zarfları.....	68
1.2.3.3.Niteleme ve Durum Zarfları.....	70

1.2.3.4.Azlık-Çokluk Zarfları.....	70
1.2.3.5.Soru Zarfları.....	70
1.2.4.ZAMİRLER.....	71
1.2.4.1.Şahıs Zamirleri.....	71
1.2.4.2.Dönüştürme Zamirleri.....	73
1.2.4.3.İşaret Zamirleri.....	73
1.2.4.4.Soru Zamirleri.....	74
1.2.4.5.Belirsizlik Zamirleri.....	74
1.2.5.FİİLLER.....	75
1.2.5.1.Fiil Yapım Ekler.....	75
1.2.5.1.1.İsimden Fiil Türetme Ekleri.....	75
1.2.5.1.2.Fiilden Fiil Türetme Ekleri.....	75
1.2.5.2.Şahıs Ekleri	76
1.2.5.3.Şekil ve Zaman Ekleri.....	79
1.2.5.3.1.Bildirme Kipleri.....	79
1.2.5.3.1.1.Geniş Zaman.....	79
1.2.5.3.1.2.Şimdiki Zaman.....	79
1.2.5.3.1.3.Öğrenilen Geçmiş Zaman.....	80
1.2.5.3.1.4.Bilinen Geçmiş Zaman.....	81
1.2.5.3.1.5.Gelecek Zaman.....	82
1.2.5.3.2.Tasarlama Kipleri.....	82
1.2.5.3.2.1.Emir Kipi.....	82
1.2.5.3.2.2.İstek Kipi.....	84
1.2.5.3.2.3.Şart Kipi.....	84
1.2.5.3.2.4.Gereklilik Kipi.....	84
1.2.5.4.Fiillerin Birleşik Zaman Çekimleri.....	85
1.2.5.4.1.Hikâye Birleşik Zaman.....	85
1.2.5.4.1.1.Bilinen Geçmiş Zamanın Hikâyesi.....	85
1.2.5.4.1.2.Öğrenilen Geçmiş Zamanın Hikâyesi.....	85

1.2.5.4.1.3.Şimdiki Zamanın Hikâyesi.....	85
1.2.5.4.1.4.Geniş Zamanın Hikâyesi.....	85
1.2.5.4.1.5.Gelecek Zamanın Hikâyesi.....	86
1.2.5.4.2.Rivayet Birleşik Zaman.....	86
1.2.5.4.2.1.Öğrenilen Geçmiş Zamanın Rivayeti.....	86
1.2.5.4.2.2.Şimdiki Zamanın Rivayeti.....	86
1.2.5.4.2.3.Geniş Zamanın Rivayeti.....	86
1.2.5.4.2.4.Gelecek Zamanın Rivayeti.....	86
1.2.5.4.2.5.Bilinen Geçmiş Zamanın Rivayeti.....	86
1.2.5.5.Birleşik Fiiller.....	87
1.2.5.5.1.İsim+Fiil Yapısında Olanlar.....	87
1.2.5.5.2.Fiil+Fiil Yapısında Olanlar.....	87
1.2.5.6.Ek Fiil.....	87
1.2.5.6.1.Ek-Fiilin Hikâyesi.....	88
1.2.5.6.2.Ek-Fiilin Rivayeti.....	88
1.2.5.6.3.Ek Fiilin Olumsuzu.....	88
1.2.5.7.Fiilimsiler.....	88
1.2.5.7.1.İsim-Fiiller.....	88
1.2.5.7.2.Sıfat-Fiiller.....	88
1.2.5.7.3.Zarf-Fiiller.....	89
1.2.6.EDATLAR.....	90
1.2.6.1.Ünlem Edatları.....	90
1.2.6.2.Seslenme Edatları.....	90
1.2.6.3.Gösterme Edatları.....	91
1.2.6.4.Bağlama Edatları.....	91
1.2.6.5.Sıralama Edatları.....	92
1.2.6.6.Denkleştirme Edatları.....	92
1.2.6.7.Karşılaştırma Edatları.....	93
1.2.6.8.Cümle Başı Edatları.....	93

1.2.6.9.Çekim Edatları.....	94
SONUÇ.....	97

İKİNCİ BÖLÜM

METİNLER.....	100
---------------	-----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SÖZLÜKÇE.....	239
KAYNAKÇA.....	247
ARAL GÖLÜ ÇEVRESİ VE DERLEMEDEN GÖRSELLER.....	250
ÖZGEÇMİŞ.....	256

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1. Yurt Dışında Yaşayan Kazakların Sayısı

Tablo 2. Tacikistan'daki Kazak Ağzının Özellikleri

Tablo 3. Türkmenistan'daki Kazak Ağzının Özellikleri

Tablo 4. İran Kazak Ağzının Özellikleri

Tablo 5. Söz Varlığında Görülen Bazı Farklılıklar

Tablo 6. Kazakçada Ünlü Tablosu

Tablo 7. Aral Gölü Çevresi Ağızlarındaki Ünlülerin Tablosu

Tablo 8. Aral Gölü Çevresi Ağızlarındaki Ünsüzlerin Tablosu

Tablo 9. Aral Gölü Çevresi Ağızlarının İyelik Eklerinin Tablosu

Tablo 10. Kazakçadaki Şahıs Zamirleri

Tablo 11. Birinci Tip Şahıs Ekleri

Tablo 12. İkinci Tip Şahıs Ekleri

HARİTALAR DİZİNİ

Harita 1. Kazakistan'ın Haritası

Harita 2. Aral Bölgesi Haritası

Harita 3. Türkiye'ye Göç Eden Kazakların Göç Yolu

SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ

- : Eyleme bağlanmayı gösterir.
- + : Ada bağlanmayı gösterir.
- (...) : Söylenmek istenmeyen yerleri belirtir.
- age.** : Adı geçen eser
- agm.** : Adı geçen makale
- bkz.** : Bakınız.
- c.** : Cilt
- çev.** : Çeviren
- d.** : doğu
- DDK.** : Derleme dışı kaynak
- KT.** : Kazak Türkçesi
- k.** : kuzey
- krş.** : Karşılaştırınız.
- ÖT.** : Özbek Türkçesi
- s.** : sayfa
- S.** : sayı
- SK.** : Standart Kazakça
- TT.** : Türkiye Türkçesi

ÇEVİRİ YAZI ALFABESİ

ÜNLÜLER

a

ā : normalden uzun a

ǎ : normalden kısa a

ä : normal e’den açık fakat a’ya kaçmayan bir e ünlüsü

ā : normalden uzun ä

ę : ye, açık e

ē : uzun e ünlüsü

ě : kısa e ünlüsü

ı

í : ı-i arası ünlü

ī : normalden uzun ı

ı

ĩ : düşmekte olan í

o

ʷo : o ünlüsü kelime başında telaffuz edildiğinde w sesi ile işitilmektedir

ʷö : ö ünlüsü kelime başında telaffuz edildiğinde w sesi ile işitilmektedir

ō : normalden uzun o

o : o-u arası ses

ö

u

ū : uzun u ünlüsü

u : u-ı arası ses

ü

ũ : o-u arası bir ses

ú : i-ü arası bir ses

ÜNSÜZLER

b

: düşmekte olan /b/ ünsüzüdür

ç

d

: düşmekte olan /d/ ünsüzüdür

f

F : f-v arası ünsüz

g

ğ : süreksiz, tonlu, art damak ünsüzü

h

ħ : hırıltılı, sızıcı ve tonsuz, dip damak ünsüzü

j

J : j-c arası ünsüz

k

K : tonsuz, ön damak k-g arası ünsüzü

l

m

n

q : süreksiz, tonsuz, art damak ünsüzü

ñ : geniz akıcısı, ön damak ünsüzü

p

P : yarı tonlu b-p arası ünsüzü

r

s

S : s-z arası ünsüz

ş

Ş : ç-ş arası ünsüz

t

T : t-d arası ünsüz

x

ts

v

y(ñ)

y : düşmekte olan y

z

w(y)

GİRİŞ

ARAŞTIRMANIN ESASLARI

1.1. Araştırmanın Kapsamı

Kazakistan-Aral Gölü Çevresi Ağızları adlı tez, Kazakistan'ın Güneybatısında yer alan Kızılorda vilayetine bağlı Aral Gölü çevresindeki köyleri kapsamaktadır. Araştırmanın temel kaynağı, Aral Gölü çevresindeki köylerde kayda alınmış ses ve görüntü verilerdir. Bu veriler, dil özellikleri incelenmek amacıyla yazıya geçirilmiş ve metinler oluşturulmuştur. Bu çalışmada, bölgede asırlardır yaşamakta olan Kazakların ağız özellikleri bilimsel yöntemlerle kayıt altına alınmış, yazıya aktarılmış ve incelenmiştir.

Aral Gölü çevresinde merkezi yerleşim Aral ilçesidir. Aral ilçesinde 51 yerleşim bulunmaktadır. Aral çevresindeki köy isimlerinde Türkçe yer adları varlığını sürdürmektedir. Bu yerleşimlerin bazılarının adları şöyledir: Kamıstıbas, Sazdı, Kosaman, Akkulak, Akşatav, Köljağa köyü...

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırma, Aral Gölü çevresindeki yerleşimlerde yaşayan Kazakların ağız özelliklerini derlemek, yazıya aktarmak ve bu malzeme üzerinde incelemeler yapmayı amaçlamaktadır. Bu amaç; Aral ve çevresinde kullanılan ağız özelliklerinin fonetik ve morfolojik açıdan benzerlik ve farklılıklarını göstermek, bugün var olan söz varlığını kayıt altına almak doğrultusundadır. Bu nedenle bu coğrafyada konuşulan ağızların incelenmesi akademik anlamda Türk Dili çalışmalarına önemli katkılar sunacaktır.

1.3. Araştırmanın Metodu

Çalışmanın ilk aşamasında Kazakistan'da ve dünyanın farklı yerlerinde yaşayan Kazakların ağızlarıyla ilgili kısaca bilgi verilmiştir. Bununla birlikte ağız çalışması ile ilgili yayımlanan kitap, makale ve bu konuyla ilgili yapılmış yüksek lisans ve doktora çalışmaları, özellikle de Kazakistan'dan diğer ülkelere yerleşen Kazak diasporalarının bulunduğu bölgelerde yapılan ağız çalışmaları toplanmıştır.

İkinci aşamada Aral çevresi derleme bölgeleri tespit edilmiş ve Aral çevresi bölgelere ayrılmıştır. Bölgede toplam 51 yerleşim bulunmaktadır. 22 yerleşim yerinde derleme çalışması yapılmıştır. 21'i kadın ve 9'u erkek olmak üzere toplam 30 kaynak kişiden derleme yapılmıştır. Derlenen ses kayıtları çözümlenerek çeviri yazı alfabesiyle

kaydedilmiştir. Çalışma neticesinde elde edilen metinler üzerinde ses ve şekil bilgisi açısından incele yapılmıştır. Çalışmanın son bölümünde de Standart Kazakçada tespit edilmeyen sadece Aral ağzına ait söz varlığı, *Sözlükçe* hâlinde sunulmuştur.

1.4. Metinler

Çalışmanın temel kaynağı olan metinler, Aral çevresindeki köylere gidilip tarafımızca derlenmiştir. Bunlar toplam otuz metinden oluşmaktadır. Derleme bölgesinden elde edilen metinler, yazıya geçirilirken Türk Dil Kurumu tarafından geliştirilen *Çevriyazı İşaretleri ve Times Turkish Transcription* yazı tipi kullanılmıştır.

Metin kodlanması yapılırken her metin M koduyla adlandırılmıştır. Metinlerden M1, 1. metin anlamına gelmektedir. Örnek olarak, M2/25 metin içerisindeki 25.satırı göstermektedir.

2. BÖLGENİN FİZİKİ COĞRAFYASI

Kazakistan resmi adıyla Kazakistan Cumhuriyeti topraklarının büyük bölümü Orta Asya'da, küçük bir bölümü Doğu Avrupa'da yer alan bir ülkedir. 2.724.900 km² yüzölçümü ile (Batı Avrupa'nın yüzölçümü kadar) dünyanın en büyük dokuzuncu ülkesidir. Bağımsızlığın kazanılmasına doğru 1989 yılında 16.464.464 kişi olan ülke nüfusu, 1999 yılına gelindiğinde Slav ve Almanların ülkeden göç etmeleriyle 14.900.000'e kadar düşmüştür. 2010'da bu sayı 16.500.000'e yükselmiş ve 01.03.2024 itibarıyla 20.075.275'ye¹ ulaşmıştır. Onun 10.270.517 kadın, 9.804.754 erkektir.

Harita 1. Kazakistan'ın haritası

Aral

Aral Gölü çevresindeki yerleşim yerleri hakkında bilgiler, Aral Valiliğinden resmî yollarla temin edilmiştir. Nüfus verileri için 2023 Nüfus Sayımı İstatistiklerinden yararlanılmıştır.

¹ <https://stat.gov.kz/> (erişim tarihi: 22.03.2024)

Aral şehri

Aral şehri, Kızılorda iline bağlı ilçe olup hem şehir hem de istasyon kavşağında yer alan bölgedir. Aral gölünün kuzeydoğusundaki Ülken Sarıışganak'ta ve çölde yer almaktadır. 2023 yılındaki nüfus sayımına göre 37.193 kişi bulunmaktadır. İlçe ilk olarak 1905 yılında "Altıqudik" adıyla küçük bir kasaba olarak kurulmuştur. Daha sonra Aral adıyla 1929'da ilçe statüsüne geçirilmiştir.

Aral'da balık çiftlikleri, balık işleme tesisleri, gemi tamirâtı, cam yapımı, petrol işleme tesisleri, konfeksiyon fabrikaları mevcuttur. Üstelik, ev ihtiyaçlarını karşılayan işletmeler, ortaokullar, kültür evleri, matbaalar, oteller, müzeler, restoranlar, sosyal tesisler vardır. Aral şehri üzerinden Orınbor-Taşkent demiryolu ile Kızılorda – Aktöbe otoyolu geçmektedir. Şehir sakinleri köy ve kasabalarla otoyol ve demiryoluyla ulaşımı sağlamaktadır.

Aral gölü ve çevresinde çöl iklimi yaşanmaktadır. Göl, eskilerden kalan Sarmat denizinin bir parçası olarak bilinir. Gölün % 96'sı su, %4'ü topraktan ibarettir. Aral dünya yarıküresinin 60° enleindedir. Gölün suyu saat gibi sağdan sola akmaktadır. 46° 48° kuzey enlemi 61° 40° doğu boylamı arasındadır.

Harita 2. Aral Bölgesi Haristası

Kamıstıbas köyü

Kamıstıbas köyü Aral ilçesinin bir kasabasıdır. Bu kasabanın içerisinde demiryolu istasyonu bulunmaktadır. Köy, 92. demiryol kavşağındadır. Ayrıca, köy içerisinde 91. demiryolu istasyon kavşağı da vardır.

2023 nüfus sayımına göre köy nüfusu 1.933'tür. Erkeklerin sayısı 1.025; kadınların sayısı ise 908'dir.

Kamıstıbas kelimesi; *kamis* "kamış" ve "+tı" yapım eki ile "baş" kelimesinin birleşmesiyle ortaya çıkan bir birleşik yapıdır. Köy, Aral gölünün küçülmesiyle ortaya çıkan yeni bir gölün, yani Kamıstıbas gölünün kenarında yer almaktadır. Gölde kamış bol olduğundan göle *kamıstıbas* ismi verilmiştir.

Şijağa köyü

Aral ilçesinin kuzeyinde, Aral ilçesine 18 km uzaklıktadır. Söz konusu köy, 1957-96 yılları arasında Karaköl koyunu ırkının merkeziydi. Buranın eski adı "Oktyabr" kolhozuydu. Köyün etrafını kaplayan kamış yüzünden burası Şijağa "olarak adlandırılmıştır. Şijağa köyü, 46°-56° -30° boylam ve 61°-37°-12 ° enlemleri arasındadır.

2023 nüfus sayımına göre köyün nüfusu 2.214'tir. Erkekler 1.167; kadınlar ise 1.047'dir.

Derleme sırasında kaynak kişilerin anlatıklarına göre köyde bol *şi* "kamış" olduğundan köyün adı *şi jağa* "kamış yaka" olarak adlandırılmıştır. Yani Türkiye Türkçesine anlamsal olarak aktarımı kamışın kıyısındaki / yakasındaki köy anlamına gelmektedir.

Rayım köyü

Aral ilçesine bağlı bir köydür. Jetesbi kasabasının merkezidir. Aral şehrine 115 km uzaklıkta yer almaktadır. Rayım gölünün kuzeybatısındadır. Köyün temeli ilk kez 1932'de balık kasabası olarak atılmıştır. Aral gölünün çekilmesiyle köydeki balık çiftlikleri de işlerini durdurmak zorunda kalmıştır. Köy sakinleri hayvancılık ve balıkçılıkla uğraşmaktadırlar. Köy yakınlarında orta yüzyıllardan kalma Rayım kalesinin yeri korunmuştur. Köy, 46°-04°-19° kuzey enlemi 61°-44°-26° doğu boylamı arasındadır.

2023 nüfus sayımına göre köyün nüfusu 1.626'dir. Erkeklerin sayısı 849; kadınların sayısı ise 777'dir.

Köyün ismi, Rayım adındaki büyük atalarına ithafen hem köye hem de Aral gölünden kopmuş ve günümüzde bu gölün küçük parçası hâline gelen Rayım gölüne isim olarak verilmiştir.

Tohabay köyü

Aral ilçesinin doğusunda 50 km uzaklıkta yer alan bir köydür. Köyde bir ortaokul, bir cami ve bir sağlık ocağı bulunmaktadır. Merkezi Jinişkekum kasabasıdır. Köy nüfusu 731'dir. 2023 nüfus sayımına göre erkekler 394; kadınlar ise 337'dir. Köy, 46°-49°-15° kuzey enlemi 62°-17°-50° doğu boylamı arasındadır.

Derleme sırasında kaynak kişilerin anlattıklarına göre Toqabay ismi bir kum ismiymiş. Kızılkum, Karakum gibi Toqabay kum diyorlarmış. Diğer bir rivayete göre Toqabay atalarının ismiymiş.

Seksevil kasabası

Aral ilçesinin kuzeybatısında 53 km uzaklıkta yer alan en büyük kasabalardan biridir. Bir kısmı Altınşıkısuv dağlarının güneyinde ve diğer kısmı da çöldedir. Temeli 20. yüzyılın başlarında atılmıştır. Kasaba 6 köyün merkezidir. Köntüv istasyonu ve Kurlık, Terbentes, Kumsağız, Sarışığanak, Jalğızağaş köyleri dahildir. Kasabanın nüfusu 2023 nüfus sayımına göre 11.604'tür. Erkekler 5.824; kadınlar ise 5.780'dir. 47°-04°-47° kuzey enlemi 64°-09°-16° doğu boylamı arasındadır.

Aral gölü etrafı çöl ikliminde yer aldığından hemen hemen her köy çok kumludur. Seksevil kumda yetişen bir bitkidir. Köyün ismi de bu bitkiden hareketle verilmiştir.

Jaksıkılış köyü

Aral şehrinin doğusunda 25 km uzaklıkta Jaksıkılış gölünün güneyindeki bozkırlarda yer almaktadır.

Bu köyün nüfusu, 2023 nüfus sayımına göre 4.985'tir. Kadınlar 2.392; erkekler 2.593'tür. Köyde 9 çiftlik, 1 okul, 1 cami, 1 kültür evi, 2 kreş ve 1 sağlık ocağı mevcuttur. 46°-49°-24° kuzey enlemi 61°-51°-18° doğu boylamı arasındadır.

Kaynak kişilerin anlattıklarına göre *Jaksıkılış* bir boydaki atalarının ismidir. Bu isim incelendiğinde *Jaksı* "iyi" ve *kılış* "kılıç" kelimelerinin birleşmesiyle bu köyün isminin oluşturulduğu anlaşılmaktadır.

Akespe köyü

İlçe merkezi Aral şehrinin 88,5 km batısında, Aral Gölü ve Butakov Körfezi'nin batı yakasında yer almaktadır. 2023 nüfus sayımına göre köyde 309 kişi bulunmaktadır. Onun 159 kadın, 150'si erkektir. Köyde 1 cami, 1 okul, 1 sağlık ocağı mevcuttur. 1925 yılında Akеспе yakınlarında Oligosen dönemine ait fosiller keşfedilmiştir. Köy termal kaplıcaları ile ünlüdür. Kazakistan'ın uzak yerlerinden kaplıca için turistler her yıl buraya gelmektedir.

Tastak köyü

Aral ilçesinin güneybatısında 222 km uzaklıkta yer alan Sırderya nehrinin kıyısındaki bir köydür. Köyün nüfus sayımı 2023 tarihine göre 188 kişidir. Erkekler 111; kadınlar ise 77'dir. Köy 45°-59°-49° kuzey enlemi 61°-05°-22° doğu boylamı arasındadır.

Tas+tak kelimesi “taş gibi” anlamındadır. *Tastak jol* “taş gibi yol”, *tastak jer* “taş gibi yer” olarak kullanılabilir. Köye *tastak* isminin neden verildiği bilinmemektedir.

Qarakum

Aral ilçesinin kuzeydoğusuna 110 km uzaklıkta ve Barşakum'un merkezinde yer alan çöldeki bir köydür. Köyün nüfusu 2023 nüfus sayımına göre 2.505 kişidir. Kadınların sayısı 1.248 iken erkeklerin sayısı 1.257'dir. Köyün temeli 1930'da atılmıştır. Köyde 1 okul, 1 sağlık ocağı, 1 kreş, 1 kültür evi ve çiftlikler mevcuttur. 47°-14°-55° kuzey enlemi 62°-20°-44° doğu boylamı arasındadır.

Aralkum köyü

Aral ilçesinin güneydoğusunda 37 km uzaklıkta yer alan bir köydür. Aralkum Kazakistan'ı tuzla besleyen en büyük tuz kaynaklarından biridir. Köyün en önemli kaynağı tuzdur. Köyde 1 camii, 1 ortaokul ve tren istasyonu vardır. Köy halkı, hayvancılıkla uğraşır. Çiftlikler ve firmalar köydekilere iş sağlamaktadır. 46°-30°-00° kuzey enlemi 61°-53°-24° doğu boylamı arasındadır. 2023 nüfus sayımına göre köy nüfusu 1.278'dir. Kadınların sayısı 624 iken erkeklerin sayısı 654'tir. Aralkum kelimesi Aral gölündeki kum anlamına gelen bir isimdir.

Janakonıs köyü

Aral ilçesinin güneybatısında 212 km uzaklıkta yer alan bir köydür. Köyde balıkçılık gelişmiş olup birkaç çiftlik mevcuttur. 1 okul, 1 sağlık ocağı vardır. Nüfusu 2023 yılına göre 869 kişidir. Kadınların sayısı 414; erkeklerin sayısı 455'tir. Köyün ismi *Jana* "yeni" ve konıs "barınak" kelimelerinin birleşmesinden gelmektedir.

Bögen köyü

Bögen köyünün ilk adı Kalya'dır. 7. yüzyılda yaşamış olduğu düşünülen Nubay adındaki bir zenginin ikinci eşinin adıdır. Sovyetler Birliğinde Bögen adı "Könebögen" adını almıştır. Zaman geçtikçe "Kalya'ya" halk yerleşmeye başlamış ve zamanla Bögen adı kullanılmaya başlanmıştır. Günümüzde Bögen kelimesi su barajı anlamına gelmektedir. Köyün nüfusu 2023 yılına göre 1.806'dır. Kadınların sayısı 838; erkeklerin sayısı 968'dir. 1 okul, 1 cami, 1 kreş vardır. 46°-08°-29° kuzey enlemi 61°-13°-20° doğu boylamı arasındadır.

Jañaqurılıs köyü

Aral ilçesinin güneyinde 135 km uzaklıkta bulunan bir köydür. Köy, 1973-1996 tarihlerinde Kazalı ilçesinde bir kolhozun merkezi olmuştur. Söz konusu kolhoz bünyesinde birkaç çiftlik bulunmaktadır. 2023 nüfus sayımına göre bu köyün nüfusu 1065'tir. Kadınlar 493; erkekler 572'dir. 1 okul, 1 sağlık ocağı mevcuttur. 46°-00°-42° kuzey enlemi 61°-18°- 49° doğu boylamı arasındadır. Jañaqurılıs "yeni inşaat" anlamındadır. "Yeni yapılan köy" olarak anlaşılabilir.

Aqbastı köyü

Aral ilçesinin güneybatısında 220 km uzaklıkta Kökaral yarımadasında, Şevçenko koyunun güneyinde 10 km uzaklıkta yer almaktadır. Köy nüfusu 2023 tarihine göre 433'tir. Kadınların nüfusu 197; erkeklerin ise 236'dır. Köyde bir sağlık ocağı, 1 ortaokul ve 1 kreş vardır. 46°-15°-53° kuzey enlemi 60°-05°-52° doğu boylamı arasındadır. Köyün adı Akbastı sığır sürüsünün adı ile ilişkilidir. Büyükbaş anlamına gelmektedir.

Sapaq köyü

Aral ilçesinin güneydoğusunda 22 km uzaklıkta yer almaktadır. 2023 nüfus sayımına göre 506 köy sakininin 271'i erkek 235'i de kadındır. Köyde 1 cami, 1 sağlık ocağı, 1 kreş vardır. 46°-37°-03° kuzey enlemi 61°-47°-44° doğu boylamı arasındadır.

Sapak (Sopak) kelimesi oval anlamındadır. Sapak (Sopak), Ali'nin Tortkara boyundan Orazgeldi koluna mensuptur. Sapak Sapay, 1774-1775 yılları arasında Aral ilçesinde “Sapak” denilen yerde doğmuş, 1859-1860 yılında vefat etmiştir. Köyün ismi buradan gelmektedir.

Amanötkel

Aral ilçesinin güneyinde 96 km uzaklıktaki Sırderya nehrinin kıyısında yer alan köydür. Köyün nüfusu 2023 tarihine göre 1970 kişidir. Onun 1002'si erkek ve 968'i kadındır. 1962'de balık çiftliğinin merkezi olmuştur. Amanötkel'de balık çiftliği, ortaokul, kütüphane, kültür merkezi ve halka ilişkiler yeri mevcuttur. 46°-06°-31° kuzey enlemi 61°-32°-31° doğu boylamı arasındadır.

Amanötkel birleşik kelimesi *aman* “sağlam, sağ” ve *ötkel* “geçit” kelimelerinin birleşmesiyle oluşmuştur.

Moynaq

Aral ilçesinin güneydoğusunda 55 km uzaklıkta yer almaktadır. 2023 yılının nüfus sayımı verilerine göre köyde 42 kişi yaşamaktadır. Kadınların sayısı 22 iken erkeklerin sayısı 20'dir. Aralkum köyüne bağlı bir köydür. 46°-36°-08° kuzey enlemi 62°-00°-02° doğu boylamı arasındadır. Köyün adı olan *Moynaq* birleşik kelimesi *moyın* “boyun” ve *ak* “ak” kelimelerinin birleşmesinden oluşmuştur. Köyde sağlık ocağı ve ortaokul bulunmadığı için köy sakinleri bu imkanlardan yararlanmak için Aralkum'a gitmektedirler. Köy sakinleri yıl geçtikçe büyük şehirlere taşınmakta ve köyde gençler azalmaktadır.

Sazdı köyü

Aral şehrinin kuzeyinde 88 km uzaklıkta ve Barşakum bozkırının güneyinde Aral gölünün eski yerinde bulunan bir köydür. Toprağı kil, tuz, kum karışıktır. Ağaçsız bir bölgedir. Nüfusu 2023 tarihine göre 512 kişidir. Kadınlar 249; erkekler ise 263'tür.

Köy 1957-96 tarihleri arasında yerli bir ırktan olan “Ara” koyun kolhozunun merkezi olmuştur. Köyde hayvan çiftlikleri faaliyetlerine devam etmektedir. 47°-20°-27° kuzey enlemi 61°-46°-08° doğu boylamı arasındadır. *Sazdı* kelimesi *saz* “kil” ve *+dı* “+lı yapım eki”nin birleşmesiyle oluşan bir yapıdır. Anlamsal çevirisi “killi”dir.

Ükilisay

93. demiryolu kavşağı veya Ükilisay; Kızılorda şehrinin kuzeybatısında 495 km uzaklıkta, Aral şehrinin güneydoğusunda 105 km uzaklıkta yer almaktadır. 1904'te tren yolu inşası sırasında kurulmuştur. Köyün sakinleri tren ve ray alanlarında çalışmaktadırlar. 20. yüzyılın 1950'li yıllarında köyde ilk kez bir ilkokul açılmıştır. Ükilisay köyü Mart 2005 tarihine kadar Kamıştıbaş köyüne bağlıydı; ama bugünlerde Bekbawıl köyüne bağlı bir köydür. *Üki* kelimesi “baykuşun tüyü” anlamındadır. *Say* ise “vadi” anlamında kullanılmaktadır.

Nüfusu 2023 yılına göre 305 kişidir. Kadınlar 137; erkekler ise 168'dir. Köyde 14 devlet memuru bulunmaktadır. 1 sağlık ocağı halka açıktır. 46°-05°-52° kuzey enlemi 61°-55°-13° doğu boylamı arasındadır.

Kosjar köyü

Aral ilçesinin güneyinde 100 km uzaklıkta Kamıştıbas gölünün güneyinde yer alan bir köydür. Köyde 1 ortaokul, 1 camii, 1 kreş, 1 sağlık ocağı, 1 balık çiftliği ve 4 bakkal mevcuttur. Köyün gelir kaynağı Kamıştıbas gölü ve bu göldeki balık işletmesidir. 46°-09°-07° kuzey enlemi 61°-45°-39° doğu boylamı arasındadır. 2023 nüfus sayımına göre köyün nüfusu 591'dir. Kadınlar 272; erkekler 319'dur.

Saha çalışması sırasında mülakat yapılan kaynak kişilerden elde edilen bilgilere göre 1890 yılında ilk kez insanlar göl kıyısına yerleşmeye ve evler yapmaya başlamışlar, 1904 yılında Moskova'dan insanlar gelip balık tutmuşlar ve daha sonra insan sayısı artarak köy hâline gelmiştir.

Kosjar kelimesinin anlamı köy sakinlerinin anlattıklarına göre *kos* “iki” ve *jar* “kaya” anlamındadır. Köyün her iki tarafında tepecikler kayaya benzer görünümündedir. Ancak tepecikler taştan değil, sadece topraktan ibaret olduğu için zaman geçtikçe Aral gölünün dalgaları ile parçalanarak kaybolmaktadır. İki tepenin tam ortasında köy yerleşmiştir. Bu nedenle *kosjar* “iki kaya / ikili kaya” adını almış olmalıdır.

Şömüşköl köyü

Aral ilçesinde yer alan Rayım köyüne bağlı bir köydür. Aral ilçesinin güneyinde 125 km uzaklıkta, Şömüşgöl gölünün etrafında bulunmaktadır.

Köyün nüfusu 2023 tarihine göre 698 kişidir. Kadınların sayısı 336; erkeklerin sayısı 362'tir. Köyde 1 sağlık ocağı, 1 ortaokul ve 1 cami mevcuttur. 45°-55°-05° kuzey enlemi 61°-40°-46° doğu boylamı arasındadır.

Qaraşalañ köyü

Aral ilçesinin güneybatısında 110 km uzaklıkta ve Aral gölünün güneydoğusunda Sırderya nehrinin kıyısındadır. Köyün adı ile ilgili iki görüş bulunmaktadır. Bu adla ilgili birinci görüşe göre Qaraşalañ öz Türkçe, eski bir kelimedir. *Şalan* kelimesi buranın yerlilerinin dilinde “deniz dibinin uzun yosunu” anlamındadır”. Köylülerin anlattıklarına göre bu yosunun siyah ve sarı rengi olurmuş. Bu renklere göre de Qaraşalañ ismini almış olmalıdır. İkinci bir görüşe göre ise eskilerde Aral suyunun dolup taşıdığı zamanlarda Qaraşalañ'ın olduğu yer gölün *şalañlı* (< *şalañ* “uzun kamyş otu, deniz yatağının yosunu”) yani yosunlu körfeziymiş. Bundan hareketle de bu ismi almış olabilir.

2023 nüfus sayımı verilerine göre köyde 729 kişi yaşamaktadır. Kadınlar 341; erkekler 388'dir. 46°-04°-26° kuzey enlemi 61°-05°-25° doğu boylamı arasındadır.

3. KAZAKİSTAN DIŞINDA YAŞAYAN KAZAKLAR VE AĞIZ ÖZELLİKLERİ

Yurt dışındaki toplam Kazak sayısı yaklaşık 3.5 milyondur. Onların konuŐtuĐu dil de yaşadığı bölgenin, ülkenin diline göre değişiklik göstermektedir. Nüfus yoğunluğu açısından Çin’de 1,6 milyon, Özbekistan’da yaklaşık 800.000, Rusya’da 600.000, Moğolistan’da 100 bin Kazak bulunmaktadır. Ayrıca yurt dışındaki Kazakların daha az nüfus yoğunluğuna sahip olduğu ülkeler ise Şu Şekildedir: Türkmenistan, Kırgızistan, İnan, Ukrayna, Tacikistan, Türkiye ve Afganistan. Türkmenistan’daki Kazakların güncel nüfusu hakkında yeterli bilgi elimizde mevcut değildir. Kırgızistan’da yaşayan Kazakların sayısı da ise yaklaşık 30 bin kadardır. İnan’da yaşayan Kazakların sayısı 7000; Ukrayna’dakiler ise 10.000 kadardır. Tacikistan’da ise en son nüfus sayımına göre 900 Kazak’ın yaşadığı görölmektedir. Türkiye’de yaşayan Kazakların nüfusu ise 30.000 civarındadır.² Afganistan’da yaşayan Kazak nüfusu hakkında bilgiler güncel olmayıp tahmini rakamlara işaret etmektedir. Muhtemel Kazak nüfusu Afganistan’da 200 aile kadardır.

Günden güne yurt dışındaki Kazakların Kazakistan’a dönmesiyle bu rakamlar değişik gösterebilir. Öte yandan yukarıda sunulan nüfus verileri değerlendirilirken bazı ülkelerdeki sayısal verilerin azlığı hususunda, yurt dışında yaşayan Kazakların bağlı oldukları ülkelerdeki Őartlar gereği güncel ve doğru bilgiye ulaŐma durumunun zor olduğu göz önünde bulundurulması gereken bir gerçektir. Mesela İnan ve Afganistan’da yaşayan güncel Kazak nüfusu hakkında veri elde etmenin zor olduğu akla gelebilir.

Demograf M. Tatimov'un istatistiksel araŐtırmasına göre diğer ülkelerde yaşayan Kazakların sayısı Şu Şekildedir:

Tablo 1.³ Yurt Dışında Yaşayan Kazakların Sayısı

№	Ülke adı	Sayısı
1	Çin	1.296.000 ⁴
2	Özbekistan	870.000
3	Rusya	660.000

² <https://stud.kz/referat/show/29193> (erişim tarihi: 29.03.2024)

³ <https://stud.baribar.kz/25277/turkiyadaghy-qazaqtardynh-qazirgi-zhaghdayy-men-ornalasuy/> (Türkiye’deki Kazakların bugünkü durumu ve yerleşimi) (erişim tarihi: 29.03.2024)

⁴ Buradaki rakam resmi olmayan bilgilere göre yapılmıştır.

⁵ <https://dereksiz.org/2--5-1--tarau-jain-sheteldik-azatar-tilini-zerttelui.html> (erişim tarihi: 29.03.2022)

4	Moğolistan	157.000
5	Türkiye	30.000
6	Ukrayna	15.000
7	İran	15.000
8	ABD	10.000
9	Almanya	7.000
10	Fransa	4.000

Tabloda sunulduğu üzere yurt dışında yaşayan Kazakların genel olarak nüfus verileri yaklaşık sayılara işaret etmektedir. Bununla birlikte dünyanın farklı ülkelerinde yaşayan Kazakların sayılarıyla ilişkili olarak onların dil durumu hakkında da çok tatmin edici bilgiler elimizde mevcut değildir. Özellikle yurt dışında yaşayan Kazakların dil durumu ile ilgili çalışmalara bakıldığında genel olarak söz konusu Kazakların ağızlarındaki söz varlığı üzerinde durulduğu, ancak onları ağızlarının ses bilgisine çok az temas edildiği anlaşılmaktadır. Bundan sonraki başlıklarda sunulan bilgiler Kazakistan dışında yaşayan Kazaklar hakkında genel bilgileri ve söz konusu Kazakların ağızları üzerinde yapılan dil çalışmalarını genel hatlarıyla betimlemektedir.

3.1. Rusya'daki Kazaklar ve Ağız Özellikleri

Rusya'daki Kazaklar genelde Kazakistan sınırındaki bölgelerde, tam olarak Altay Cumhuriyeti, Astrahan, Orınbor, Samara, Korgan, Çelyabı, Ombı, Saratov, Volgograd, Yekaterinburg, Novosibir, Tümen vb. şehirlerde yaşamaktadırlar. Rusya'daki Kazakların % 70'i köy ve kasabalarda yaşamaktadırlar. Sovyetler Birliği'nin son yıllarına denk gelen 1987 yılında yapılan Rusya coğrafyasındaki Astrahan ve Volgograd Kazakların dil durumunu O. Nakısbekov ve A. İmanbayev ilk olarak araştırmıştır. Bu araştırmadan elde edilen bulgulara göre bu bölgede yaşayan Kazaklar eskiden Rus halkıyla iç içe yaşamaktadırlar. Tüm okul kitapları, gazete ve dergilerin tamamı Rusça olduğu için ve ayrıca bölgede Kazak okulu olmadığından çoğunluğu Kazakçayı unutmaya yüz tutmuşlardır. Söz konusu araştırmadan aşağıda sunulan örneklerde günlük yaşamda kullanılan farklı kelimeler verilmiştir:⁵

⁵ <https://dereksiz.org/2--5-1--tarau-jain-sheteldik-azatar-tilini-zerttelui.html> (erişim tarihi: 29.03.2022)

Körpe-jastık, tösek-orın, alaşa'ya ait kelimeler; *terüw alaşa* “uğurlanan kıza özel örülmüş *alaşa*, kız uğurlandığında gözüm gibi görsün diye bir *terüw alaşa* yaparlar”, *tösekeş/jayma* “döşenecek yatak, körpe”⁶, *jabın* “perde”, *tereze jabın* “perde”, *esik jabın* “perde”, *jastık* “iki kişilik yastık”, *köpşik* “tek kişilik yastık”.

Kılık kıyafet, kumaş adları: *jelek* “genç gelinin örtüdüğü saçaklı kırmızı örtü, *oramal*”, *käzekey/kökirekşe* “yün katmadan dikilen giysi”, *kewdeşe* “yün katılarak yapılmış giysi”, *jadağay* “altyapılı ince *bol beşpet*”; *jadağay* “bugünkü trençkot gibidir”, *ter oramal* “mendil”, *deñbit/kümis beldik* “kemer”, *belbew* “hem deriden hem de kumaştan yapılmış kemer”.

Kapkacak ve ev eşyaları; *samar* “kırmızı koyulan tabak”, *sorpa kese /ülken kese*, “kâse”, *jaydak şam* “lambasız mum”, *şölmek* “şişe”.

Yemek adları: *seker* “büyük şeker”, *uwak pesok* “kum şeker”, *kaymak* “pişmiş kaymak”.

Yukarıda sunulan örneklerden hareketle Astrahan ve Volgograd Kazaklarının dilinde rastlanan bazı kelimelerin Batı Kazakistan ağızlarında az da olsa tespit edildiği, ancak küçük farklılıkların görüldüğü dikkat çekmektedir.

Rusya'nın Ombı bölgesinde K. Kurmanaliyev 1988 yılında derleme yapmıştır. “Ombı bölgesinin Nazıvayev, Esil bölgelerinde yaşayan Kazakların dilindeki bazı leksikoloji özellikleri” adlı makalesinde söz konusu araştırmacı ses bilgisi, şekil bilgisi özellikleri üzerinde durmaktadır. Bu araştırma incelendiğinde şu bulgularla karşılaşılmaktadır:

s/ş sesleri: *mäşi/mäsi* “mest”, *toqtay tur, mäşimdi kiyp alayın* “bekleyidur, mestimi giyeyim”.

l/d sesleri: *siñdi-siñli* “kız kardeş”. *Benim bir siñdim Ombı'da enstitütta okıdı. “Benim kız kardeşim Ombı'da enstitüde okuyor”.*

d/t sesleri: *dağdır-tağdır* “kader”. *E, balam, muniñ bări dağdırdıñ isi* “Eh, evladım tüm bunlar kaderdir”.

ü/ö sesleri: *şöberek-şüberek* “kumaş, örtü”, *Şöberekti äkelgen joqsıñ ba?* “kumaşı getirmediğiniz mi?”.

⁶ *tösekeş/jayma* “döşenecek yatak, körpe” örneğinde taksim işaretinden önceki kısım ilgili ağızdaki biçimi; taksim işaretinden sonraki biçim ise standart Kazakça biçimi göstermektedir. Bu kısımda verilen örnekler bu bilgiler ışığında değerlendirilmelidir.

i/i sesleri: *şıldahana-şildehana* “yenidoğan çocuklar için yapılan kutlama”,
Yerteñ Mukanniñ üyinde şıldahana boladı “Yarın Mukan’ın evinde şildehana olacak”.

d/m sesleri: *jumırdıq-judırıq* “yumruk”.

Rusya’daki Kazaklar ve onların ağız özellikleri ile ilgili çalışmaların tarihçesine bakıldığında iki çalışmanın da Sovyetler Birliği zamanında yapıldığı anlaşılmaktadır. Sovyetler Birliği sonrasında, yani Kazakistan’ın bağımsızlığı kazandıktan sonra yapılan herhangi bir ağız merkezli bir dil çalışmasının varlığına rastlanılmamıştır.

Bu nedenle yukarıda sunulan veriler günümüzden 30-40 yıl öncesine ait çalışmaların çıktısı olarak değerlendirilmelidir. Ancak sosyal medya ortamlarında kaydedilen veya dolaşan bazı video kayıtlardaki konuşmalarına bakıldığında söz konusu bölgedeki Kazak ağızı hakkında Rusça tabakanın daha geniş bir karşılık bulduğu söylenebilir. Tabii ki bu konuda detaylı bir çalışma yapmak gereklidir.⁷

3.2. Türkiye’deki Kazaklar ve Ağız Özellikleri

Çin’in Doğu Türkistan bölgesinde yaşayan Kazaklar hem bazı siyasi nedenlerle hem kıtlıktan dolayı ata yurtlarını terk etmek zorunda kalmışlardır. 1920-30 yıllarında başlayan Kazak göçü birkaç yıl boyunca devam etmiş ve sonuç olarak bahse konu Kazaklar; Hindistan, Afganistan ve Pakistan topraklarını geçerek 1950’li yıllarda Türkiye topraklarına ayak basmışlardır.

Harita 3.⁸ Türkiye’ye Göç Eden Kazakların Göç Yolu

⁷ Sanat İlyas, Astrahan bölgesindeki Kazakları 2023 yılında ziyaret etmiştir. Bu ziyaretinde elde ettiği bilgilere göre bu bölgede 150.000 Kazak yaşamaktadır. Ayrıntılı bilgi için bk. <https://www.youtube.com/watch?v=U1Qz1eF7SaI&t=244s> (erişim tarihi: 19.12.2023)

⁸ <http://turkiyekazaklari.blogspot.com/2016/05/en-mutlu-kazak-diyasporasi-turkiye.html> (erişim tarihi: 20.12.2023)

Bahse konu Kazaklar, 3 Mart 1952 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla, Türkiye'ye iskânlı göçmen olarak kabul edilmişlerdir. O tarihlerde sayıları yaklaşık 2.000 kadar olan Kazaklar Eylül 1952'den itibaren Türkiye'ye gruplar hâlinde gelmeye başlamışlar ve son grup da 1954 yılının ilkbaharında Türkiye'ye ulaşmıştır. Kazaklar, kendi istekleri doğrultusunda Türkiye'nin Kayseri, Manisa, Niğde ve Konya şehirlerindeki çeşitli ilçe ve köylere yerleştirilmiştir.⁹

Günümüzde Türkiye'de yaşayan Kazaklar ağırlıklı olarak İstanbul, Konya, Niğde ve Manisa (/Salihli) illerinde yaşamaktadırlar. Topluluk genel olarak Türkiye'de 31.500-32.000 Kazak'ın bulunduğunu tahmin etmektedir.¹⁰ Türkiye'deki Kazakların bağımsızlık öncesinde anavatanlarıyla ilişkileri sınırlıydı. Kazakistan'ın bağımsızlığını kazanmasından sonra Türkiye'deki ve diğer ülkelerdeki Kazaklar 70 yıldır kopan bağları yeniden kurmuşlardır.

Türkiye'deki Kazakların kültürü, tarihi ve dili ile ilgili çalışmalar başlatılmış olup halen devam etmektedir. Dil açısından inceleme yapan bilim insanlarının bazı çalışmalarına şunlar örnek verilebilir: Fuad Bozkurt “Kazaklar ve Kazak Türkçesi” (makale), Nevzat Kale “Afgan Kazaklarının Ağzı” (tez), Nergis Biray “Türkiye'deki Afgan Kazakları Ağzı” (tez/kitap), Emine Atmaca, “Kazak Türkçesi Ağızlarının Tasnifi Çalışmalarına Bir Bakış” (makale), Oğuz Doğan, “Kazak Türkçesi Fonetigi” (tez/kitap), Kenan Koç; Oğuz Doğan., “Kazak Türkçesi Grameri” (kitap), Damethan Abdullayeva “Türkiye'de yaşayan Kazaklar: Kültür ve Dil incelemesi” (tez), Cumagali İbragimov “Siri Derya Boyu Kazak Ağızları” (tez). Bu çalışmalar içerisinde Türkiye'deki Kazakların ağızına yönelik ilk çalışma Nergis Biray tarafından yapılmıştır. Söz konusu araştırmacı Kayseri'de yaşayan Afganistan'dan gelen Kazakların ağız özelliklerini çalışmıştır. Bu çalışmadan bazı bilgiler aşağıda sunulmuştur:

aq cayıq / ädemi “güzel”,¹¹ *bëyaz / aq* “beyaz”, *cëb / qalta* “cep”, *çewür / awdaruw* “çevirmek”, *çürab / şulıq* “çorap”, *daqqa / minut* “dakika”, *dëwet / şaqıruw* “davet”, *eşen / üşin*, “için”, *gëbi/ siyaqtı*, “gibi”, *ğäwğa / töbeles*, “kavga”, *hëmşisi /bäri*, “hepsi”, *ırsız / wurlıkşı*, “hırsız”, *qalı/ kilem*, “halı”, *kezdır/ aralat, qıdırt*, “gezdirmek”, *lep / yerin*, “dudak”, *meyva /jemis*, “meyve”,

⁹ Ayrıca bakınız: <http://turkiyekazaklari.blogspot.com/2016/05/en-mutlu-kazak-diyasporasi-turkiye.html>

¹⁰ <https://studkz.pro/search/details/1-2471> (erişim tarihi: 14.08.2023)

¹¹ *aq cayıq / ädemi* “güzel” örneğinde taksim işaretinden önceki kısım ilgili ağızdaki biçimi; taksim işaretinden sonraki biçim ise standart Kazakça biçimi göstermektedir. Bu kısımda verilen örnekler bu bilgiler ışığında değerlendirilmelidir.

nüpus /halıq, “nüfus”, *öyle / solay* “öyle”, *söwün/süysinüv*, *kuvanıw*, “sevinmek”.¹²

3.3.Tacikistan’daki Kazaklar ve Ağız Özellikleri

Tacikistan’daki Kazakların ağızı hakkında çok az elimizde mevcuttur. İlk kez SSCB döneminde 1974 tarihinde bir çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaya göre buradaki Kazaklar yerli halkla karışmamış, hepsi bir yerde, bir köyde toplu hâlde varlıklarını sürdürmekteymiş. Aynı konumda yaşadıkları için eskicil kelimeler bu ağızda korunmuştur. Aynı çalışmanın çıktılarında bakıldığında burada yaşayan Kazakların ağızının ses ve söz varlığı açısından zengin olduğu görülmektedir. Buradaki Kazakların ağızının yabancı bir ülkede olmaları ve bu ülkede Kazak okullarının olmaması, aynı zamanda tüm yayınların yerli dille olması göz önünde bulundurulduğunda Kazakçayı bu derecede korumaları çok dikkat çekmektedir. Ayrıca Kazaklar, Tacikistan’da Özbeklerle iç içe yaşamalarından ve Özbek nüfusunun Kazak nüfusuna oranla daha baskın olmasından dolayı Kazak çocuklar Özbek okullarına gitmeye mecbur kalmışlardır.¹³

Söz konusu olan bölgede, Kazakların ağızında rastlanan yerli halkın diline ait dil işaretleri üç seviyede incelenmiştir: Birinci seviye olarak burada konuşulmakta olan Kazakçanın ses durumunun yerli halkın dilinden etkilenmesi; ikinci olarak şekil bilgisi yapısına ait yerli dilin etkisi; üçüncü seviyede ise söz varlığı düzeyindeki yerli dilin etkisi. Söz konusu incelemeden bazı örnekler aşağıda sunulmuştur:

Sert *p* ve yumuşak *b* sessizlerinin değişimi gözlemlenmiştir. Burada yaşayan Kazaklar kelime başında *b* sesinin yerine *p* sesini kullanmışlardır. Örneğin, *pütün/ bütün* “bütün”, *paylaydı / baylaydı* “bağlar”, *putu /butı* “bacağı” , *pal / bal* “bal”, *pitisipti /bitisipti* “bitmiş”, *pitirüv/bitirüv* “bitirmek”, *polat/bolat* “çevik” , *pesin/besin* “öğlen namazı”, *pata /bata* “dua, dilek” *palvan/balvan* “pehlivan”¹⁴ vb. benzer bir ses değişikliği Kazakistan’ın güneyinde yaşayanlarda rastlanmaktadır. Sınır bölgelerinde yaşayanların ağızı genelde öteki ülkelerden etkilenmektedir. Benzer bir durum Kazakistan’ın sınır bölgelerinde yaşayanların dillerinde de gözlemlenmektedir. Söz varlığı düzeyindeki bazı örnekler tabloda gösterilmiştir.

¹² N. Biray, *Türkiye’deki Afgan Kazakları Ağızı*, Ankara, 2009, s. 431-476.

¹³ A. Niyazgaliyeva, G. Turganaliyeva , *Kazak Diyalektologyası*, Oral, 2013. s.139.

¹⁴ *pütün/ bütün* “bütün” örneğinde taksim işaretinden önceki kısım ilgili ağızdaki biçimi; taksim işaretinden sonraki biçim ise standart Kazakça biçimi göstermektedir. Bu kısımda verilen örnekler bu bilgiler ışığında değerlendirilmelidir.

Tablo 2. Tacikistan'daki Kazak Ağızının Özellikleri

K.T. Güney ağızı	Ö.T	Kazakçanın Batı, Kuzey, Doğu ağızlarındaki kullanımı	T.T.
polat	pulat	bolat	çelik
pal aş	fol oç	bal aş	bal açmak
pätya/pata	fotiha	bata	dua etmek
palvan	pahlavon	balvan	pehlivan
peşene	peşana	beşene ¹⁵	yazgı

Bu bölgenin derlemesini yürüten ve ses özelliklerine önem veren bilim insanlarını F. Sağındıkova, K.Bisembayeva'dır. Söz konusu araştırmacılar sadece ses özelliklerine önem vermişlerdir. Çalışmalarından bölgenin söz varlığına dikkat edilmediği ve bu konuyla ilgili derin incelemeler yapılmadığı aşıkardır.

3.4. Özbekistan'daki Kazaklar ve Ağız Özellikleri

T. Aydarov "Kazak dilinin leksikolojisinin özellikleri" adlı çalışmasında Özbekistan'daki Kazakların ağızının geçen yüzyılın ellili yıllarının sonunda başladığını belirtmiştir. Ayrıca 19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın ilk çeyreğinde Taşkent etrafındaki Kazakların halk edebiyatı örneklerinin derlenip yayımlanması için emek harcayan A. A. Divyaev'dir. Ancak Divyaev, çalışmasında bu bölgenin dilindeki özelliklere dikkat etmemiştir. T. Aydarov 1967 tarihinde "Tamdı ilçesi Kazaklarının dil özellikleri" adlı tezini savunmuştur. Taşkent bölgesi Kazaklarının dil özellikleri, ses bilgisi ve şekil bilgisini kapsamaktadır.¹⁶ Ancak söz konusu çalışma Buhara bölgesindeki Tamdı iline bağlı Kenimah, Romitan ilçeleri Kazaklarıyla ilgili değildir.

1994'de El-Farabi Ulusal Kazak Üniversitesinde Bahıtlı Koşabayeva "Özbekistan'daki Kazakların dil özellikleri" adlı tezini savunmuştur. Özbekistan'da yaşayan Kazakların çoğu Özbekistan'ın kuzeydoğusunda yerleşmiştir.

Özbekistan'daki Kazakların dil özelliklerine genel olarak bakıldığında ses özellikleri standart Kazakçaya göre farklılık gösterir. Her ne kadar dillerini korumaya çalışsalar bile küçük ses farklılıkları gözlemlenmektedir. Örneğin, standart Kazakçadaki

¹⁵ <https://stud.kz/referat/show/78064> (erişim tarihi: 10.12.2023)

¹⁶ Y. Abduvaliyev, *Kazak Dilinin Taşkent Ağızının Aonetik ve Morfolojik Özellikleri*, Almatı, 1967 s. 120.

sappanşı, mültiksiz, kümiljüv, aspan kelimeleri Özbekistan'da yaşayan Kazakların ağızında *saqmanşı, müdiksiz, gümiljüv, asman* gibi görülmektedir. Üstelik şekil bilgisi açısından da bazı özellikler vardır. Özbekistan'daki Kazakların ağızında *barğın/ bar “var”*¹⁷ *kelgeni joq / kelgen joq* “gelmedi”, *aytqanı joq / aytqan joq* “söylemedi”, *barıñ /bar* “gidin”, *barıptıq/ barıppız* “gitmişiz” gibi eklerin kullanıldığı tespit edilmektedir.

3.5. Türkmenistan'daki Kazaklar ve Ağız Özellikleri

Kazakların Türkmen topraklarına ayak basmalarının tarihi yüz yıl öncesine dayanmaktadır. Bu konuyla ilgili olarak tarihi kaynaklardan şu bilgilere ulaşılmaktadır: “Kazakların ilk gurubu Adaylar boyu, Batı sınırındaki Hive hanlığında 13. yüzyılın sonlarında Üstürt'te görülür. En yoğun süreç ise 19. yüzyılın ortalarında Kazaklar, Türkmen topraklarının kuzey batısını ele geçirirler.”¹⁸

Günümüzde Türkmenistan topraklarında Kazakların yerleştiği yerler ise Krasnodarsk, Nebit-dag ve Taşavuz çevresindeki bölgelerdir. Bunlar dışında Marı, Aşhabat bölgesinde de Kazak köyleri vardır.

Türkmenistan'da yaşayan Kazakların ağızını genel olarak betimlemek gerekirse bu ağızda en çok görülen farklılıklar ses özellikleridir.¹⁹ Bu ağızda kelime başında ş sesi yerine “ç” sesinin (affrikat) kullanılmasıdır. Bu diğer ses değişimlerine göre çok baskındır.

Standart dildeki kalın “a” sesinin yerine ince “ä” sesi kullanmasına da sık rastlanılmıştır. Bu ses değişiminin sonucunda standart dildeki kalın söylenen kelimeler ince şekilde duyulur. Örneğin, *Körsetilgen işke yeki äpte burın dayındalmalı*. “Gösterilen işe iki hafta önce hazırlanmalı”, *Şabaqtıñ käterli jawı şortan*. “Balık yavrsunun düşmanı turna balığı”, *Oyın-sävik körmeysiñiz be?* “Eğlence görmez misiniz?”.

Standart Kazakçada *äpte* yerine *apta*, *dayındalmalı* yerine *dayındaluw kerek*, *sävik* yerine *sawıq*, *köymeysiñiz* yerine *körmeysizder me* olarak kullanılmaktadır. Ayrıca hem ses değişimi hem ek değişimi görülmektedir. Şekil özelliklerinin izleri her bir cümlede görülmektedir.

¹⁷ *barğın/ bar “var”* örneğinde taksim işaretinden önceki kısım ilgili ağızdaki biçimi; taksim işaretinden sonraki biçim ise standart Kazakça biçimi göstermektedir. Bu kısımda verilen örnekler bu bilgiler ışığında değerlendirilmelidir.

¹⁸ T. Nurmaganbetov, *Türkmenistan'daki Kazakların Ağızı*. Almatı, 1974, s. 230.

¹⁹ T. Nurmaganbetov, *age*.1974, s.235

Bazı yerlerde derlenen örneklerin Kazakistan'ın Aral çevresi ağzına benzediğini Kalıyev “Aral çevresi ağzının bazı dil özellikleri” adlı doktora tezi çalışmasında belirtmiştir.²⁰ Örneğin, Türkmenistan Kazak ağzında *şert* olarak kullanılan kelime standart Kazakçada *şart*'tir. Diğer bir örnek de şu şekildedir: *Mive ağaşı – miva ağacı* “meyve ağacı”.

Söz varlığı olarak Türkmenistan Kazaklarının ağzında kullanılan ve bazı Kazakistan'ın sınır şehirlerinin ağızlarında da görülen kelimelere rastlanılmıştır.

Tablo 3. Türkmenistan'daki Kazak Ağzının Özellikleri

Türkmenistan Kazak Ağzı	SK.	TT.
<i>ätişkir</i>	<i>kömir, kül</i> (Mangışlak ağzı)	kömür
<i>baytaba</i>	<i>öme şulıq</i>	ayağı sıcak tutmak için örme (Atırav, batı Kazakistan)
<i>bestaqa</i>	<i>Etik</i>	erkeklerin çizmesi (Mangışlak ağzı)
<i>alaqşın</i>	<i>oşaktıñ aldı</i>	ocağın yanında tuğladan yapılan yer ²¹

3.6. Karakalpakistan'daki Kazaklar ve Ağız Özellikleri

Karakalpakistan topraklarına Kazakların gelip yerleşmesi eski zamanlara gitmektedir. 18.yüzyılın başında eski Hiva hanlığı bölgesine Kazaklar yerleşmeye başlamışlardır. Bunun birkaç sebebi vardır. İlk sebep, Çungarların Kazaklara saldırısı ile bağlantılıdır; ikincisi 19. yüzyılın 1920-40'lı yıllarındaki ekonomik yaşamın zorlukları nedeniyle olduğu düşünülmektedir. Başka bir sebep ise Kazak boylarının kendi aralarındaki tartışmaları yüzünden Karakalpak topraklarına göç etmelerine sebep olduğu yönündedir.

Karakalpakistan Kazaklarının ağzı üzerinde ilk çalışma 1959 yılında Özbekistan İlimler Akademisi Karakalpak şubesinin açılmasıyla başlamıştır. Araştırmayı yapan kişi Jünisov “Halk dilinin yerel özellikleri” adlı çalışmasında Kazak ağzıyla ilgili birçok konuyu ele almıştır. Sonraki kapsamlı çalışma ise 1992'de B. Beketov'un “Karakalpak Kazaklarının ağzı” monografisidir.

²⁰ G. Kalıyev, *Aral Çevresi Ağzının Bazı Dil Özellikleri*, Basılmamış doktora tezi, Almatı.1954

²¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. T. Nurmaganbetov, *age.*, 1974, s.200

Genel olarak Karakalpakistan'ın bazı bölgelerinde yaşayan Kazakların ağız ile ilgili bilgiler yukarıda bahsi geçen çalışmalardan hareketle özetlenebilir. Bu kapsamda Karakalpakistan'ın bazı bölgelerinde yaşayan Kazakların ses özelliklerine bakıldığında Kazak standart dilinin seslerinden pek farklı olmadığı görülmektedir. Ancak bazı seslerin telaffuzunda farklılıklar vardır:

Jäynap/jaynap “güzelleşip”, *käytem/kaytem* “ne yaparım”, *ämeldep/amaldap* “idare ederek”, *äbireyli-abiroylys* “saygıdeğer”, *mäñdey/mañday* “alın”, *äldine/aldına* “önüne” vb. Örneklerdeki ses olayları Kazakçanın diğer ağızlarında da görülmektedir. Ayrıca Moğolistan, Özbekistan, Türkmenistan Kazaklarının dil özelliklerinde de aynı ses olaylarına rastlanılmaktadır.²²

Söz varlığında görülen farklılıklar şunlardır: Karakalpakistan Kazaklarının ağızında *Tañdar-tetik*, Standart Kazakçada *Aman esen'dir. Tañdar-tetik otırsızdar ma?/Aman esen otırsızdar ma?* “Sağ salim oturuyor musunuz?”²³. İlgili ağızda *Koñsı-qolat* olarak kullanılan kelime standart Kazakçada *körşi/kolañ* “konu komşu” olarak geçmektedir. *As/däske* “balık ağı” kelimesi standart Kazakçada *aw* “balık ağı” olarak kullanılır. *Gültaraş* “motif” kelimesi standart Kazakçada *oyu* olarak geçmektedir.

Şekil bilgisi açısından farklılıklar da göze çarpmaktadır. Bu konuyla ilgili olarak K. Berdimuratov, Karakalpak SSB Taqtaköpir bölgesinde yaşayan Kazakların ağız üzerinde derleme çalışmaları yapmış ve özellikle *-man* ekinin kullanımının farklı olduğunu çalışmasında belirtmiştir. *qıyatırman /kele jatırmin* “geliyorum”, *barasañ /barasıñ*, “gidersin”, *kelesañ /kelesiñ* “gelirsin”, *oturman/oturmin* “oturuyorum” vb.²⁴

3.7. İran'daki Kazaklar ve Ağız Özellikleri

İran'daki Kazak diasporası Gülstan ilinin Gorgan, Bender-Türkmen, Gümbed-Kavus şehirlerinde yoğunlaşmıştır. Burada yaşayan Kazakların Kazak bozkırlarında yerel zenginlerin tutuklanarak ve onların mallarına el konmaya başlandığını dönem olan Kolhozlaştırma zamanında Mangıstau üzerinden 1928-1929 yıllarında Türkmenistan topraklarını geçip oradan da sınırı aşarak İran topraklarına ulaşan Kazakların torunları olduğu düşünülmektedir. İkinci bir dalga olarak 1979'da Sovyet ordusunun Afganistan'ı

²² *Jäynap/jaynap* “güzelleşip örneğinde taksim işaretinden önceki kısım ilgili ağızdaki biçimi; taksim işaretinden sonraki biçim ise standart Kazakça biçimi göstermektedir. Bu kısımda verilen örnekler bu bilgiler ışığında değerlendirilmelidir.

²³ A. Kurişjanov, *Karakalpakistan SSCB'de Yaşayan Kazakların Ağızının Bazı Özellikleri*. Koleksiyon: Kazak Dili Tarihi ve Diyalektolojisinin Sorunları. Sayı 5. Almatı, 1963, s.147.

²⁴ J. Doskaraev ve G. Musabaev. *Kazak Dilinin Yerel Özellikleri*, Kazak SSR Bilimler Akademisi Yayınevi, Almatı, 1951, s.95

işgal etmesi üzerine İran'a geçen Kazaklar da vardır.²⁵ İran'da şu anda yaşayan Kazak nüfusuna dair resmi bir bilgi yoktur. Kazakistan Dışişleri Bakanlığının verdiği bilgiye göre “5 bin civarında” Kazak vardır. Uzun yıllar İran'ın yerel radyosunda çalışan gazeteci Capparbay Şadkam, bunun 6-7 bin civarında olduğunu varsaymaktadır. Ona göre İran'daki Kazakların resmi nüfus verisi bilinmemektedir.

Uzun süre İran'da konsolosluk yapan Aytcan İdaşov, İran Kazaklarının özelliği olarak dil ve geleneklerini korumaları olduğunu söylüyor.

Kazakistan Halkın Sosyal Koruma Bakanlığının raporuna göre, önümüzdeki 32 yıl içinde bir milyondan fazla Kazak yurt dışından Kazakistan'a geri dönmüştür. Bunlardan yaklaşık 9 bini İran'dan gelenlerdir.

İran Kazakları ağızının dil özellikleri Standart Kazakçaya göre çok farklılık göstermektedir. Ses bilgisi açısından şunlar verilebilir: *a-ı* değişimi: *maydan -maydın, tura - turı, ıqpal - ıqpıl* vb; *e- i* değişimi: *kel - kil, sen - sin, esim - isim* vb.

Söz varlığı açısından dikkat çekici örnekler tabloda sunulmuştur:

Tablo 4. İran Kazak Ağızının Özellikleri

İran Kazak Ağızı	SK.	TT.
<i>jabal</i>	<i>taw</i>	dağ
<i>alabaris</i>	<i>jolbaris</i>	kaplan
<i>däştawık</i>	<i>kırğawıl</i>	sülün
<i>maqış</i>	<i>küzetşi vb.</i>	güvenlikçi

3.8. Afganistan'daki Kazaklar ve Ağız Özellikleri

1917-1930 yıllarında yaşanan kıtlık zamanında Batı Kazakistan'da yaşayan Kazakların çoğu Afganistan topraklarına göç etmişlerdir. Afganistan'a ilk göç eden boylar Orta cüz Arğın, Koñırat sonra Küçük cüz Aday, Tabın, Kete, Şömekey boylarıdır. Onlar Afganistan'ın Mezarışerif, İmamseyf, Bağlan, Kundız şehirlerinde çeşitli yaşam tarzında hayatlarını sürdürmekte. 1979'da Sovyetlerin Afganistan'ı işgali sonucunda oradaki Kazaklar, Türkiye, Pakistan, İran ve Arap ülkelerine kaçmaya maruz kaldılar. Afganistan'da yaşayan Kazakların çoğu medrese hocalarından eğitim

²⁵ <https://www.azattyq.org/a/32483181.html> (erişim tarihi: 15.01.2023)

görmüşlerdir ve içlerinde yükseköğrenim gören Kazak sayısı az olmuştur. Günümüzde de bölgeden gelen bilgilere göre pek farklılık söz konusu değildir, fakat Kazaklardan devlet memuru olarak çalışanlar da vardır.

Kazakistan Dışişleri Bakanlığı resmi temsilcisi Aibek Smadiyarov'un verdiği bilgilere göre Afganistan'da sadece 15 Kazak ailesi veya 200 civarında Kazak uyruklu kişi yaşamaktadır. Afganistan'daki son olaylardan sonra Kazak hükümeti, talep edilmesi hâlinde Afganistan'da yaşayan Kazak uyrukluları Kazakistan'a götürmeye hazır olduklarını açıklamıştır.²⁶

Afganistan Kazaklarının ağız detaylı olarak incelenmemiş olup sadece Sovyetler döneminde birkaç derlemenin yapılmasıyla sınırlı kalmıştır. Afganistan'dan Türkiye'ye göç eden Kazakların ağız üzerine ise başta belirtildiği üzere çalışmalar yapılmıştır.

Afganistan Kazak ağızları Kazakistan'da rastlanan ağızlara benzer ses özellikleri taşımaktadır. Bazı ses özellikleri apayrıdır. Yani sadece bu bölgelerde görülen seslerden oluşmaktadır. Bunlar şu şekilde özetlenebilir: 1. kelime başındaki seslilerin uzatılması 2. e, o, ö seslerinin ye, yo, yö olarak işlenmesi, 3. Ses uyumunun korunmaması. Ayrıca a-ä seslerinin değişimi de örnek olarak verilebilir: *Ämäl/amal* “çare”, *äpte/apta* “hafta”, *äre/ara* “arı”, *jänbir-jañbir* “yağmur”, *käte/qate* “hata”, *käjet/qajet* “lazım”, *tölöp/talap* “talep”, *çänşuv/şanşuv* “vurmak, delmek” vb. Afganistan Kazakları ağızında kalın sesleri ince söylemek çok görülür. Farklı olarak ä harfi yerine a kullanılır. *Adat/ädet* “adet”, *ayal/äyel* “kadın”, *a: alam/älem* “dünya, alem”, *ake/ äke* “baba”, *salam/sälem* “merhaba, selam”.

Söz varlığı açısından farklılıklar görülmektedir: *Tufan/jel* “rüzgar”, *dayray/teñiz* “deniz”, *ayğabaq/künbağıs* “ayçiçeği”, *askedi /asqabaq* “bal kabağı”, *bayınjan/baklajan* “patlıcan”, *gäşnök/ ukrop* “dereotu”, *käşir/ säbiz* “havuç”, *badam / jañğaç* “ceviz”, *malta /apelsin* “portakal”, *köpek/ it, oğan / bürkit* “kartal”, *köbüvtar / kepter* “güvercin”, *pättek/ jabayı kepter* “kumru”, *paşa / massa* “ağırlık”, *qara masa / şıbın* “sinek” vb.²⁷

3.9. Çin'deki Kazaklar ve Ağız Özellikleri

²⁶ <https://www.azattyq.org/a/how-many-kazakhs-live-in-afghanistan/31427523.html>

²⁷ *Tufan/jel* “rüzgar” örneğinde taksim işaretinden önceki kısım ilgili ağızdaki biçimi; taksim işaretinden sonraki biçim ise standart Kazakça biçimi göstermektedir. Bu kısımda verilen örnekler bu bilgiler ışığında değerlendirilmelidir.

Çin'deki Kazak nüfusu 2020 nüfus sayımına göre 1,6 milyondur. Ancak gayriresmî bilgilere göre 2 milyonu aşkın Kazak'ın olduğu bilinmektedir. Kazaklar ağırlıklı olarak Çin'in Şincan bölgesine ait illerde yaşamaktadırlar. Ayrıca Altay, İli, Tarbağatay, Buratal, Aksu, Turpan, Kumul, Baynğol Mongol, Kaşgar, Sancı, Hotan, Kızılsu kırgız illerinde yoğun bulunmaktadır.²⁸

Çin Kazaklarının ağız bağımsızlıktan sonra detaylı incelenmeye başlanmıştır. J. Bolatov “Çin'den gelen Kazakların ağızdaki dil özellikleri” adlı çalışmasında ses bilgisi, şekil bilgisine önem verirken, onların leksikolojisini detaylı incelememiştir. S. Mustafaulı'nın “Çin Kazakları ağızının deyimlerindeki yerel özellikler” adlı doktora tezi 2002 tarihinde yayımlanmıştır. 2017 yılında Mamırhanova Cemile'nin “Çin Kazakları ağızının tarihçesi ve eşzamanlı incelenmesi” adlı doktora tezi savunulmuştur. Daha sonra başka bir araştırmacı olan D.Mäsımhanulı “Çin'deki Kazak ağızdaki bazı dil özellikleri”²⁹ adlı çalışmasını yayımlamıştır.

Çin'deki Kazak ağızları üzerine Çin'deki bilim insanları da büyük katkı vermiştir. Bu konuyla ilgili literatüre katkı sunan araştırmacılar şunlardır: Şincan dil yazı komitesinin profesörü Lee Sın, Beyjin'deki Ulusal üniversitenin Profesörü Gıng Şimin, Batı Ulusal Enstitüsünün akademisyeni Wang Leezın, Beyjing Ulusal Üniversitesinin Doçenti Çıng Yanyan, Şincan'daki dilcilerden Oqabay Toyınbayulı, Omarqan Asılulı, Şincan Üniversitesinin Profesörü Merhan Kemelkanulı ve Şincan Sosyal Akademisinin Profesörü Merhan Mırzakanulı, Şincan Dil ve Yazı Komitesinin Doçenti Nurğabil Soltaşarul ve araştırmacı Tursın Mukaşulı.

Genel hatlarıyla standart Kazakça konuşurlardan, Çin Kazakları ağızının konuşurları telaffuzda ayrışmaktadır. Hatta Çin Kazakları ağızının konuşurları yazı dilinde bile konuştuklarının aynısını yazmaya çalışırlar. Kalın ses yerine ince sesli *ä*, *ö* sesini çok kullanırlar. Çin Kazakları ağızında *Bänü qalaysıñ? Öläñ avdardıñ bā? Älgi seniñ sözdörüñdü uhpadıı iii...* “Banu nasılsın? Şiiri çevirdin mi? Şu senin söylediklerini anlamadım ki)” örnek cümleleri Standart Kazakçada şu şekilde karşılanmaktadır: *Banu qalaysıñ? Öleñ awdardıñ ba?* “Banu nasılsın? Şiiri çevirdin mi? Şu senin söylediklerini anlamadım ki”. İnce yuvarlak seslerden sonra yuvarlak ses

²⁸ <https://abai.kz/post/64122> (erişim tarihi: 21.10.2023)

²⁹ Terminologyalıq Habarşı Dergisi, *Çin Kazakları Hakkında*, 2004, S.2, s. 23-27

kullandıkları görülmektedir. Standart Kazakçada yuvarlak sestem sonra düz ses kullanılır: *ö-e, o-ı* gibi.³⁰

3.10. Moğolistan'daki Kazaklar ve Onların Ağız Özellikleri

Moğolistan Ulusal İstatistik verilerine göre bu ülkede 102.000 Kazak yaşamaktadır. Kazaklar Moğolistan'ın batı bölgesinde Bayan Ölgii ve Hobda bölgesinde, Ulan Bator, Erdenet, Darhan, Şarıgöl illerinde yaşamaktadırlar. Gayriresmî verilere göre Moğolistan'daki Kazak sayısı 150.000'i geçmektedir. Kazakistan bağımsız olduktan sonra burada yaşayanların birçoğu anavatanlarına dönmüş bulunmaktadır. Moğolistan'da Kazak okullarının olması, birtakım matbaa faaliyetlerinin Kazakça olması Moğolistan'da yaşayan Kazakların dillerini korumasına imkan tanımıştır.

Moğolistan Kazak ağızı üzerine ilk çalışma S. Kabşay ve A. Minister tarafından *Moğolca-Kazakça Sözlük* (yaklaşık 10.000 kelime içerir) adıyla 1954 yılında Ulanbatur'da yayınlanmıştır. Bundan sonra birçok çalışma yapılmıştır: Moğolistan'daki Kazak ağızlarının incelenmesinde B. Buhatulı'nın "Moğolistan Kazakları ağızları ve Altay dilleriyle ilişkisi" adlı çalışması öne çıkmaktadır. Bununla birlikte Almas Üderbayev'in "Moğolistan'daki Kazak diasporasının dilindeki fonetik alansal olayların karşılaştırmalı bir çalışması" ve Bamişulı Bahıtbeğin "Moğolistan Kazaklarının ağızı" adlı doktora tezlerinde Moğolistan'daki Kazakların dil özellikleri incelenmiştir.

Moğolistan'daki Kazakların ağızında ses, şekil, söz varlığı açısından farklılıklar bulunmaktadır:

Ses bilgisi, açısından temel fark, kelime başındaki "ç" sesinin düzenli olarak "ş" biçiminde telaffuz edilmesidir. Örneğin, *çapan /şapan "kaftan", çakildeuk /şakildeuk "çekirdek", çeke /şeke "şakak", çoq /şoq "köz", çukanak /şukanak "çukur", çüykö /şüyke "lif", çider /şider "atın ön ayaklarını bağlamak için yapılan ip, duşak", vb.*

Şekil bilgisi açısından da farklılıklar görülmektedir. Bazı yapım ekleri Doğu Kazakistan ağızıyla aynı olmasa da benzerlik göstermektedir. *-ğalı, -geli, -qalı, -keli* yapım ekleri Bayan Ölgii bölgesi ağızında *-qayı, -keyi* olarak kullanılır. Örneğin, *qaytqayı /qaytqalı "döneli", ketkeyi /ketkeli "gideli", kelgeyi /kelgeli "geleli", barğayı /barğalı "gideli/varalı" vb.*

Tablo 5. Söz Varlığında Görülen Bazı Farklılıklar

³⁰ Derleme dışı çalışma olarak, Almatı'daki Çin'den gelen kaynak kişilerle sohbet sırasında onların ağızındaki özellikler tarafımdan kayıt altına alınmıştır..

Moğolistan Kazak Ağızı	SK.	TT.
<i>atır</i>	<i>äke</i>	baba
<i>böytik çarğış</i>	<i>ayak kiyim türleri</i>	ayakkabı çeşitleri
<i>çağıldak</i>	<i>kurt</i>	kuru peynir, kurut
<i>çarı</i>	<i>şaydıñ saması</i>	çay posası
<i>kökkep</i>	<i>kögerşin vb.³¹</i>	güvercin

---

³¹ <https://stud.kz/referat/show/78064> (erişim tarihi: 10.12.2023)

4. KAZAK AĞIZLARI ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR

Kazak diyalektolojisi, Kazak dilbiliminin daha sonra gelişen dallarından biri olduğundan, bazı konular dilbilimciler arasında hararetli tartışmalara neden olmuştur. Bunlardan biri “Kazakçanın ağızlarının olup olmadığı sorunu”dur. Bu sorun; Kazakçanın çok eskilerden beri ağızsız (ağıza veya ağızlara sahip olmayan) bir dil olduğu ya da 15. yüzyılda birleşik bir ulusal dil yaratıldığında ağızların ortadan kaybolduğu temeline dayanmaktaydı. Bu açıdan iki farklı görüş bilim insanları tarafından tartışılmıştır. Birinci görüşün savunucuları olarak devrimden önce bazı Türkologlar (V. V. Radlov, P. M. Meloranski, A. M. Pozdneev)³² Kazakçanın ağızlarının olmadığını savunmuşlardır. İkinci grup ise meseleyi Kazak halkının yaşam şekliyle bağlantılı görmektedirler. Bunlar, Kazak halkının önceki zamanlarda ağırlıklı olarak hayvancılıkla uğraşması ve aynı yerde sürekli kalmaması, sürekli konargöçer yaşam sürmesi ve bu durumun dilde ağız özelliklerinin kaybolmasına neden olduğunu savunmaktadırlar.

Yapılan tartışmalara bakıldığında öncelikle devrim öncesi Türkologların Kazakçanın ağızlarını ve dil özelliklerini detaylı olarak incelemeye dikkatlerden kaçmamalıdır. Ayrıca devrim öncesi Türkologların hepsinin Kazakçanın ağızlarının olup olmadığı konusunda aynı fikirde olmadığı da bilinmektedir. Bu bağlamda Prof. Dr. P. Meloranski'nin başlangıçta Kazakçanın ağızsız bir dil olduğunu düşünmesi, ancak daha sonra bazı dil özelliklerini keşfettikten sonra fikrini değiştirmesi bunu göstermektedir.

İkinci görüşü savunanların fikirleri ele alındığında Ekim Devrimi'nden yüzyıllar önce Kazak halkının hiçbir engele maruz kalmadan bu toprakları özgürce kullanmadığını bilmek gerekir. Çünkü söz konusu dönemlerde Çarlık Rusya'nın bu topraklar üzerindeki etkisi unutulmamalıdır. Bunun dışında o dönemde insanların etkileşimi çoğu zaman boyların boyutunu aşmamaktaydı. Boy birlikleri arasındaki bağlantının neredeyse yok denecek kadar az olduğu akademisyen S. Mukanov ve Profesör E. İsmailov tarafından şöyle belirtilmiştir: “Kabilecilik ve göç, otlatmaya ilişkin katı yasalar, insanların serbest dolaşımını engelledi. Aynı zamanda devrim öncesi Kazakistan'da yolların kötü olması, Kazak topraklarının geniş olması ve bu durumun orada yaşayan boylar arasındaki ilişkileri zorlaştırdığı, zamanla dil farklılıklarının da

³² A. Niyazgaliyeva, G.Turganaliyeva, *Kazak Diyalektologyası*, Oral, 2013, s. 22.

ortaya çıktığı dikkate alınmalıdır. »³³ Aynı zamanda, devrim öncesinde Kazakistan'daki yolların kötü olduğu, Kazak topraklarının genişliğinin orada yaşayan boylar, cüzler arasındaki ilişkileri kötüleştirdiği ve zaman geçtikçe onların dillerinde farklılıkları ortaya çıkarmış olduğu da dikkate alınmalıdır.

Kazak SSR tarihinde, Kazak halkının oluşturulma sürecinin 15.-16. yüzyıllarda tamamlandığı, sürecin bitiminden sonraki 17.-18. yüzyıllarda feodal ayrılık durumunun belirginleştiği ve ancak Kazakların geniş topraklarda veya farklı bölgelerde ekonomik ve politik olarak zayıf bir şekilde birbirine bağlı olarak yaşamakta oldukları belirtilmektedir. Böyle bir durumda yüzyıllardır var olan ağızların bir anda emilip yok olduğunu söylemek de yersiz olacaktır. Öte yandan yukarıda bahsedilen durum ağız özelliklerinin belli ölçüde korunmasına olanak sağlamıştır.

Genel olarak Kazak diyalektoloji çalışmalarının tarihçesine bakıldığında bu konuyla ilgili araştırmaların Ekim Devrimi'nden sonra başladığı görülmektedir. Ancak bu bahsi ele almadan önce Kazak ağızları ile ilgili çalışmalarda gözlemlenen terminoloji sorunu hakkında bilgi vermek uygun olacaktır.

Bilindiği üzere lehçeleri ve ağızları inceleyen dilbilim dalına diyalektoloji denir. Bu anlamda *diyalekt*, bir halkın veya milletin dilinin bir parçasıdır. Diyalekt belli bir bölgede, sınırlanmış olarak kullanılan dil özellikleridir. Kazakçada *diyalekt*le birlikte *govor / söyleniş* sözcüğü kullanılmaktadır. *Diyalekt (lehçe)* ülkedeki 3-4 bölgenin ağızını incelerken; *söyleniş* bölgedeki ilçe ve köylerin dil özelliklerini incelemektedir.³⁴ Kazakistan merkezli çalışmalarda *diyalekt / nareçiyeye* (daha eski bir kullanım olarak) ve *govor / söyleniş* terimleri, Türkiye'deki söz konusu araştırma alanı çalışmalarında *ağız* olarak karşılanmaktadır. Bu kapsamda da bu çalışmada *ağız* terimi tercih edilmiştir. Bundan hareketle de Kazakçanın hem küçük bir alanı kapsayan ağızlara hem de geniş bir alanı kapsayan ağızlara sahip olduğunu bilerek meselenin değerlendirilmesi gerekmektedir.

Kazakistan'daki ağız çalışmalarının kronolojisine genel hatlarıyla bakıldığında özellikle 1937'den 1950'li yılların ortalarına kadar olan dönemde Kazak diyalektoloji araştırmalarının temelini atılmış olduğu ile karşılaşılacaktır. Bu dönemi Kazak ağız çalışmalarının **ilk dönemi** olarak kabul etmek uygun olacaktır. Söz konusu dönemde Kazakçanın “ağız özellikleri” konusunu ilk kez gündeme getiren bilim adamı Jusipbek

³³ A. Niyazgaliyeva, G.Turganaliyeva, *age*. 2013,s. 24.

³⁴ A. Niyazgaliyeva, G.Turganaliyeva, *age*.2013, s. 4.

Aymavitov (1889-1931) olmuştur.³⁵ Aymavitov, 1926 yılında “Enbekşi Kazak” gazetesinde yayımlanan “Dil” başlıklı yazısında şunları belirtmektedir: “*Kazak ülkesinde, her bölgede sadece kendilerinin kullandığı ve diğerlerinin (Kazakların anlamında) bilmediği ağız farklılıkları vardır. Bilim dilinde buna ağız denir*”. Ayrıca Bokey Ordası Kazaklarının dilinin Tatarca, Arapça, Farsça ve Rusça etkisine sahip olduğu, Jetisuv ve Sırdarya Kazaklarının Özbekçe etkisine sahip olduğu, Kostanay sakinlerinin Rusça ve Nogay etkisine sahip olduğu sonucuna ilgili araştırmacı varmıştır. Ona göre Semey, Akmola Kazakları ise Arapça ve Rusça etkisine sahiptir.³⁶

Kazakça'nın ağızları üzerinde yapılan araştırmalar bilimsel olarak 1937'de SSCB Bilimler Akademisinde başlamıştır. Bu çalışmalarda ilk olarak Kegen, Narıncol, Almatı bölgesi, Maktaral, Güney Kazakistan bölgesi ve Nura, Karaganda bölgesine üç diyalektolojik sefer düzenlenmiştir. 1939'da Maktaral, Mangıstav, Torgay'da, 1940'ta ise Sarısuv, Aral, Orda ilçelerine de sefer yapılmış ve malzeme toplanmıştır. İkinci Dünya savaşı sırasında bile bu çalışmalar devam etmiştir. 1943 yılında Akademinin bazı bilim çalışanları Tulkibas, Jualı, Taldıkorgan ilçelerini ziyaret ederek derleme yapmışlardır. Hatta o tarihlerden günümüze söz konusu saha çalışmaları Kazakistan'ın her bölgesinde her sene devam etmektedir. 1944'te J. Doskaraev, “Güney ağzının bazı sorunları” konulu doktora tezini savunmuştur. Savaştan sonraki yıllarda dil özelliklerini toplamaya yönelik araştırmaların hacmi önemli ölçüde artmıştır. Diyalektolojik keşif gezilerinde daha önce gidilmeyen birçok alan ziyaret edilmiş ve malzeme toplanmıştır. 1948 yılında S. Amanjolov, “Kazak diyalektolojisinin temel sorunları” konulu doktora tezini savunmuştur.

Başlangıçta da verildiği üzere Kazakçanın bir ağzının olup olmadığı konusundaki tartışmalar genel olarak 1960'lı yıllara kadar literatürde görülmektedir.³⁷

³⁵ Janpeyisov E., *Jüsipbek. Til Tuvralı*, Tiltanım dergisi, № 3Almatı, 2001, s.15

³⁶ Gulfar Mamyrbekova Akademisyen Nigmet Sauranbayev ve Kazak Dilinin Diyalektolojisi / Ana dil. Kazak Gazeteleri LLP, 13 Şubat 2014

³⁷ Daha sonra kısmi olarak Kazakçanın bir ağzının olup olmadığı sorununu gündeme getiren ve ağız özelliklerinin varlığından şüphe edenler olmuştur. 1958-1959'da “Kazak adebieti” gazetesinde yayınlanan bazı makalelerde ağızların tarihi ve bilimsel önemini inkar eden görüşler yayınlanmıştır. Bunlar dil gelişiminin yolunun ve yasalarının anlaşılmasından doğmuştur. Bilim camiası bu yıllarda bu tarz görüşleri desteklememiştir. Akademisyen I. Kenesbaev, “Kazak adebieti” gazetesindeki köşe yazısında tartışma argümanlarını şöyle özetlemiştir: “Toplanan bulgulara bakıldığında ve bunlar tasnif edildiğinde, Kazakçada ağız özelliklerinin bulunduğuna şüphe yoktur. Bu özellikler, bazılarının söylediği gibi, yalnızca söz varlığına dair özellikler değil, aynı zamanda ses ve bazen de şekil bilgisi özellikleridir. “Kazakçanın ağız olmayan bir dil olduğu yönündeki tespiti imza atmak imkansızdır” diye yazmıştır. Bazı araştırmacılar (S. Amancolov, N. Sauranbaev) Kazakçanın yerel özelliklerinin diyalektik nitelikte olduğunu düşünürken, diğer bilim adamları (J. Doskaraev, G. Musabaev, vb.) ise ağız doğası gereği olduğunu düşünmektedirler. Bu noktada Kazakistan'daki diyalektoloji çalışmalarındaki *diyalekt ve govor*

Bu bağlamda 1952 yılında Almatı'da Kazak dili eğitiminin bazı tartışmalı konuları üzerine yapılan bir toplantıda, bu konuda önemli yeni bilgilerin ortaya konulmadığı ve tartışmanın sürüncemede kaldığı ortaya çıkmıştır. Daha sonra o yıllardaki anlayışa göre Kazakçanın ağız özellikleri betimlenene kadar tartışmayı sürdürmeye gerek olmadığı konusunda birliktelik sağlanmıştır. Nihayetinde bu tartışmanın ana konusu olan “Kazakçanın ağızlarının olup olmadığı sorunu”nu çözenin tek yolunun ağızların geniş bir çapta incelemesi gerekliliği hasıl olmuştur. Bu bağlamda da 1953 yılından itibaren SSCB Bilimler Akademisi Dilbilim Enstitüsü bünyesinde Kazakça (ve ağız çalışmaları) bilimsel olarak araştırılmaya başlanmıştır.

Söz konusu araştırmanın tarihçesine bakıldığında Kazak ağızlarının 1950’li yıllardan sonra yüksek öğretim kurumlarında özel ders olarak okutulmaya başlandığı da tarihî bir gerçektir. Öyle ki 1950’li yıllardan itibaren Kazakçanın ağız özelliklerinin toplanması ve araştırılmasında yeni bir akım başlamış ve dilbilimciler özgün bir konu olarak Kazakçanın ağızları üzerinde durmuşlardır. 1950’li yıllardan önce Kazak diyalektolojisi üzerindeki araştırmalar makalele boyutunu aşmamışken, söz konusu yıllardan sonra artık ilk monografik eserler ve sözlükler ortaya çıkmaya başlamıştır. Örneğin, J. Doskarayev, 1955’te “Kazakçanın ağız özellikleri” (söz varlığı) adı altında diyalektolojik bir sözlük yayımlamıştır. Kazak diyalektolojisi için emek veren bir bilim insanı olan filoloji doktoru J. Doskarayev halk dilindeki özellikler ve mesleki terimleri araştırmalarında tespit etmiştir. Kazakistan’ın birçok bölgesinde derleme yapmıştır. Bilhassa Güney bölgesinin dil niteliklerini araştırmış ve bilimsel dille bunları incelemiştir. J. Doskarayev bu seferlere her zaman liderlik etmiş ve o yıllardaki Kazakistan’ın Milli Bilim Akademisinde Dil Bilimi Enstitüsünün diyalektoloji bölümünün başkanı olmuştur.

1959’da da S. Amanjolov “Kazakçanın diyalektoloji sorunları ve tarihi” başlıklı monografisini çıkarmıştır.³⁸ Bu yıllardaki araştırmalara bakıldığında Kazakçanın konuşma dili sistemindeki ağız özelliklerinin incelenmesinin ön planda olduğu tespit edilmektedir. Bunlar, bilimsel ve pratik öneme sahip bazı sonuçların çıkarılmasını mümkün kılmıştır. Yine aynı yıllarda Kazak diyalektolojisi sorunlarıyla profesör Nıgmet Tinaliuli Savranbayev de uğraşmıştır. Profesör Nigmet Tinaliuli Sauranbayev

---

söylenis farklılığı göz önünde bulundurulmalı ve bahse konu kişilerin görüşleri olduğu hatırlanmalıdır. Üstte belirtildiği üzere söz konusu tartışma Türkiye’deki bakış açısına göre değerlendirildiğinde hepsi *ağız* olarak tasarlanmaktadır.

³⁸ Söz konusu konuyla ilgili birçok çalışma yapılmıştır. Ancak ağız çalışmasının temelini atan ve bilimsel alanda detaylı çalışan Sarsen Amanjolov olmuştur.

“Modern Kazak Diyalektisi” adlı eserinde ve diğer bilimsel makalelerinde Kazak diyalektolojisinin halk tarihiyle ilgili teorik önemli konularını ele almıştır. Ağzları dil tarihinin önemli dönemleriyle ilişkilendirerek Kazak ağzının oluşum ve gelişim tarihi hakkında çalışmalarını derinleştirmiştir. Saha çalışmaları, 1960’lı yıllardan Kazakistan’ın bağımsızlık dönemine kadar SSCB Bilimler Akademisi bünyesinde devam etmiştir.

İkinci dönem olarak değerlendirilebilecek bağımsızlık sonrası ağız çalışmaları kronolojik olarak şu şekildedir:

Kazakistan Cumhuriyeti bağımsızlığını kazandıktan sonra diyalektoloji ve diğer dil alanlarındaki çalışmaları geliştirmeye ağırlık vermiştir. Artık sadece Kazakistan’da değil, yurt dışında yaşayan Kazakların ağzları ile ilgili incelemeler yürütülmüş ve yürütülmeye de devam edilmektedir. Kronolojik olarak bu çalışmalar şunlardır:

1993’te Niyazgaliyeva “Kazak ağzlarına Rus dilinden gelen kelimeler”i; 1994’te Kalıbayeva Kalamkas “Kazakçanın ağzlarındaki deyimler”i; 1998’de Joldasbek “Kazak ağzlarındaki akraba isimleri”ni; 2001’de Yesimbolova Mayra “Jetisuv ağzının söz varlığındaki özellikler” adlı doktora tezini; 2002’de Mustafaulı Serik “Çin Kazakları ağzındaki kalıplaşmış sözcüklerdeki özellikler” adlı doktora tezini; 2003’te Jüsipova Bibihadişa “Türkistan sakinlerinin dil özellikleri”ni; 2006’da Bamişulı Bahıtbek’in “Moğolistan Kazaklarının ağzı ve sosyal dilbilimsel özellikleri” adlı doktora tezini; 2006’da Atabayeva “Kazak Türkçesindeki ağzaların leksikolojik etnodilbilimsel esasları” adlı doktora tezini; 2007’de Yesenbay Anar “Sır derya yazarlarının eserlerindeki ağız özellikleri” adlı doktora tezini çalışmıştır. Daha sonra Sovyetler Birliği döneminde yayımlanan *Kazak Diyalektoloji Sözlüğü* genişletilerek 2007 yılında (20.000 sözcük) tekrar basılmıştır. Sözlükte Sadece Kazakistan’da yaşayan Kazakların ağzı ile ilgili veriler olmayıp yurt dışında yaşayanların ağız verileri de bulunmaktadır. Son olarak da 2017’de Mamırhanova Jamila “Çin Kazakları ağzının tarihi ve eşzamanlı incelenmesi” adlı doktora tezini hazırlamıştır.

Bağımsızlık sonrasındaki bu çalışmaların genel niteliği ağız özelliklerinin spesifik olarak incelenmesiyle birlikte ağız sözlükbiliminin ilk örnekleri olmuştur. Kazakçanın tarihi ve diyalektolojisine yönelik ayrı koleksiyonların yayınlanması sorunu da bu dönemde ele alınmış ve hatta hâlâ da alınmaktadır.

Araştırmanın konusunu tarihi ve etnik açıdan tanımlarken küçük ölçekli ağızları incelemeyen, geniş bir coğrafyaya yayılmış olan Kazak dilinin yayılım alanını doğru bir şekilde tespit etmenin mümkün olmayacağı bu dönemde üzerinde durulan sorunlardan biridir.

Yine günümüzde ele alınan hususlardan biri de Kazakçanın ağızlarının tasnifidir. Bu bağlamda bağımsızlık öncesi çalışmalarda temelde iki farklı görüş ile karşılaşılmaktadır: S. Amanjolov Kazakçanın ağızlarını Güney, Batı, Kuzeydoğu olmak üzere 3 grup hâlinde incelemektedir. Öte yandan N. Sauranbaev ve J. Doskaraev ise iki büyük diyalekt ve ağız grubu (Güney-Doğu ve Kuzey-Batı) olduğunu düşünmektedirler.

Günümüzde ise Kazakçanın ağızlarının tasnifi ile ilgili ortak kanaat; Batı, Güney, Doğu ve Merkez-Kuzey olmak üzere toplamda 4 grup hâlinde Kazakçanın ağızlarının ele alınmasıdır:

Batı grubu (Atrav, Oral vilâyetleri, Aktöbe, Mangıstav, Aral, Kızılorda'nın bazı ilçeleri),

Güney grubu (Almatı, Şımkent, Şuv, Taraz, Kızılorda, Türkistan),

Doğu grubu (Öskemen, Semey, Tarbağatay, Altay, Sinjan alt grubu),

Merkez- Kuzey grubudur.³⁹

Bu çalışmada da Batı ve Güneyin kesiştiği topraklarda yerleşen, eski Oğuz ve Kıpçakların yaşadığı Aral Gölü çevresindeki yerleşim yerleri esas alınmıştır. Bu yerleşim yerlerinin ağız bugün Kazakçanın ağız tasniflerinde Batı grubu içerisinde değerlendirilmektedir.

Son tahlilde, Kazakistan'da yapılan ağız çalışmalarının en güncel durumuna gelince çoğunlukla bölgesel açıdan derleme faaliyetlerinde önemli bir mesafe kat edilmiştir. Ancak her bölgenin ili, ilçesi, yerleşim yerleri hâlâ detaylı şekilde derlenmemiştir. Yapılan çalışmalarda veya tezlerde birçoğu genel hatlarıyla incelenmiştir. Güney ve Batı bölgelerinin dil açısından yoğun bir şekilde incelendiği söylenebilir. Orta ve Doğu bölgeleri ise ancak son yıllarda ele alınmaya başlanmış ve bazılarında ise birkaç kez diyalektolojik keşif gezileri düzenlenmiştir.

³⁹ G. Kaliyev, Ş. Sarıbayev, *Kazak Diyalektologyası*, Almatı, 1991, s.24

Saha çalışmalarına, sadece Kazakistan değil, diğer ülkelerde yaşayan Kazakların yaşadığı bazı bölgeler de dahil edilmiştir. Bu tür çalışmalarda bilhassa ağız özellikleri ve mesleki terimler hakkında malzemeler toplanmıştır.

Kuşkusuz ulusal dildeki bu tür zenginliklerin toplanıp incelenmesi Kazakçanın edebî dilinin geliştirilmesi açısından önemlidir. Kazak dilinin yerel özelliklerinin bu şekilde incelenmesi, Kazakçanın tam bir diyalektolojik sözlüğünün derlenmesine, diyalektolojik bir harita ve atlas oluşturma çalışmalarına başlanmasına olanak sağlayacaktır. Burada genel bir bakış olarak verilen bu gerçekler, Kazak diyalektolojisinin başarılarına ışık tutacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

İNCELEME

1.1. SES BİLGİSİ

1.1.1. ÜNLÜLER

Kazak Türkçesinde 12 adet ünlü bulunmaktadır. Bunlar: *a, ä, e (ə), ı, i (u), o, ö, u, ü, o (ʏ), e, í.*⁴⁰ Ama bazı bilim insanlarının fikrine göre 9 adet ünlü vardır. Kazak Grammatikası⁴¹ adlı bilim insanlarının yayınladığı toplu çalışmada 9 (a, ä, ı, o, ö, ü, u, e, o) ünlü olarak belirtilmiştir. Ancak Kazak alfabesinde 12'si verilmektedir. 9 ünlü sadece Kazakçaya aittir, diğeri de alafon, diftong gibi sesler çıkardıkları için listeye eklememişlerdir. Alimhan Jünisbek “Kazak Til Biliminin Maseleleri”⁴² adlı kitabında ünlü ve ünsüzün tartışmalı konularını ele alır. Ona göre de *u, ə, y, ʏ* seslerinin sorunlarını ele almıştır.

Tablo 6. Kazakçada Ünlü Tablosu

	Düz		Yuvarlak	
	Geniş	Dar	Geniş	Dar
Kalın	a (a)	ı (ы)	o (o)	o (ʏ) u (y)
Kalın ince	ä (ə)			
İnce	e (ə), e (e)	i (и), í (i)	ö (ə)	ü (ʏ)

1.1.1.1. Yazı Dilinde Bulunmayan Ünlüler:

Aral gölü çevresi ağızında tespit edilen /ā/, /ǎ/, /ē/, /ě/, /ī/, /ĩ/, /ĩ/ /ʷo/, /ʷö/, /ō/, /u/, /ú/, /û/, /ǎ/ ünlülerin metinlerdeki örnekleri aşağıda görüldüğü şekilde verilmiştir.

/ʷo/ ünlüsü: Normal o ünlüsü ile uzun o (ō) ünlüsü arası bir sestir. Özellikle kelime başında kullanılmaktadır.

onday > *ʷonday* “öylesini” M6/104, okıdım > *ʷoqidım* “okudum” M10/ 56,
oquwşı > *ʷoquwşı* “öğrenci” M13/12, oylaytın > *ʷoylaytın* “düşünen” M22/52,
osı > *ʷosı* “bu” M26/28, ornatıldı > *ʷornatıldı* “yerleştirildi” M28/63

⁴⁰ K. Beysenbayeva, *Kazirgi Kazak Tilinin Fonetikası*, Almatı, 1992, s.5

⁴¹ Komisyon, *Kazak Grammatikası*, Astana, 2002, s.14

⁴² Alimhan Jünisbek, *Kazak Til Biliminin Maseleleri*, Almatı, 2018 s.49

/wö/ ünlüsü: Normal ö ünlüsü ile uzun ö ünlüsü arası bir sestir. Özellikle kelime başında kullanılmaktadır.

öndiristik > *wöndürüstük* “sanayii” M23/9, ösiret > *wösiret* “besler” M24/14, özümniñ > *wözümniñ* “benim” M28/65, ötkizgenge > *wötkizgenge* “geçirene” M4/17, ölibatır > *wölubatır* “ölüyor” M10/15, öldim > *wöldüm* “öldüm” M18/39, östip > *wöstüp* “böylece” M30/38

u ünlüsü: u-ı arası bir sestir.

aluwğa > *awuġa* “almaya” M17/4, awıl > *awul* “köye” M17/24, awıldı > *awuldı* “köyü” M20/92

ü ünlüsü: Yarı yuvarlak, yarı düz, dar, ince /i/ ile /ü/ arasında bir ünlüdür. Yarı yuvarlaklaşmanın sebebi yuvarlak ünlülerin tesiriyle oluşmuştur.

köbisi > *köbüsi* “çoğu” M23/25, köli > *kölü* “gölü” M6/36, túbінде > *tübünde* “dibinde” M9/242, üyіne > *üyüne* “evine” M3/26, ölip jatır > *wölubatır* “ölüyor” M10/15, öziñmen > *wözümneñ* “kendinle” M18/11, özimiz > *wözümüz* “kendimiz” M1/25, üstinde > *üstünde* “üzerinde” M1/41, közimiz > *kösümüz* “gözümü” M2/36, kürişti tüygizedi > *kürüşü tüygüzedi* “pirinci öğütür” M2/48, askeri tögip tastadı > *asker tögüp tıstadı* “askeri göndermişler” M2/69

u ünlüsü: Yarı yuvarlak, yarı düz, dar, kalın /ı/ ile /u/ arasında bir ünlüdür. Yarı yuvarlaklaşmanın sebebi ise yuvarlak ünlüler veya dudak ünsüzlerin tesiriyle oluşmuştur.

awıstırtıp > *awıstırtıp* “değiştirip” M23/5, wosı > *wosı* “şu” M11/35, juwıq > *juwıq* “yaklaşık” M6/2, oqıp > *oġıp* “okuyup” M10/30, tuwıp > *tuwıp* “doğup” M18/40, awıldıq > *awıldıq* “köylü” M20/12, oqıġan > *woqıġan* “okumuş” M25/46, sonı > sonı “onu” M3/8, kedir budır boladı > *keğir boğur bolaT* “eğri büğrü olur” M5/61

1.1.1.2. Uzun Ünlüler:

Boğumlanma süresi normal bir ünlünün süresinden daha uzun olan yahut normal uzunluktaki iki ünlünün boğumlanma süresini içine alan ünlü⁴³: /ā/ /ī/ /ō/ / ē /.

Kazak Türkçesi ve ağızlarındaki birincil uzun ünlüler kalıntılarına bakıldığında, birincil uzun ünlülerin korunmadığı görülmektedir. Derlediğimiz metinlerde ise

⁴³ Zeynep Korkmaz *Grammer Terimleri Sözlüğü*. Ankara, 2007. s.221

genellikle Türkçenin normal ünlüleri vardır ve Ana Türkçedeki bazı birincil uzun ünlülerin izi bulunduğu tespit edilmiştir. Arapça ve Farsça kökenli alıntı kelimelerin içerisinde kendi uzunluğunu koruyan kelimeler mevcuttur. Bazı Kazakça kelimeler çeşitli ses olayları sonucunda uzun ünlüleri meydana getirmiştir. Kaynak kişilerin konuşmalarında, vurgu ve tonlamadan meydana gelen uzunluklar da bulunmaktadır.

Kazakça Türkçesinde birincil uzun ünlüler görülmektedir. Aral Gölü Çevresinde derlenen metinlerde birincil ve ikincil uzun ünlüler birkaç kaynak kişinin konuşmasında geçmektedir.

Yakut Türkçesi tek heceli sözcüklerdeki birincil uzun ünlüleri oldukça düzenli şekilde korumuştur. Ana Türkçe /ā/, /ī/, /ū/ ve /ū̄/ ünlüleri değişmeden kaldıkları hâlde /ē/, /ō/, /ō̄/ ünlüleri /ie/, /uo/, /üö/ tarzında ikizleşmişlerdir.⁴⁴ Ana Türkçedeki birincil /ē/, /ō/, /ō̄/ uzun ünlülerin Yakut Türkçesinde ikiz ünlü olarak geliştiği gibi Aral çevresi ağzı konuşmasında aslî uzunluklar /ye/, /ʷo/, /ʷö/ şeklinde telaffuz edilmektedir. Birincil uzun ünlülerin izleri sadece kelime başında görülmektedir.⁴⁵

Metinlerde ikincil uzun ünlüler ünsüz düşmesi, ünsüz erimesi, hece kaynaşması ve vurgu, tonlama gibi sebeplerle uzamış olan ünlülerdir.

Derlediğimiz metinlerde /l/, /n/, /ñ/, /ğ/ ünsüzlerin yanında açık ünlülerin bulunması nedeniyle bu ünsüzler kaybolarak önündeki ünlüyü uzatmaktadır.

jañağı > jaā “az önceki” M7/9, mına > mī ā “bu, şu” M8/61

Aral çevresi ağzında asli uzun ünlülerin örnekleri şunlardır:

ā ünlüsü: ā sesi normalden uzundur. Aral ağzında genelde kısa tek heceli sözcüklerde kullanılmıştır. Metindeki sayısı fazla değildir.

jā “şey,” M6/241, tā “edat” M6/306, nā “şurada” M6/326, kā “şimdi”, pa > pā “mı sorusu” M17/8

ē ünlüsü: ē ünlüsü, Aral bölgesi ağzında genelde kelime ortasında ve sonunda kullanılmıştır.

neşe türlü > neṣē türlü “birkaç çeşit” M6/64, kışkene > kiṣkē “biraz” M6/78

bölep > bolēp “sararak” M6/169, emes > mēs “değil” M13/70, bitirgennen keyin > Pitirgēnneṣ geyin “bitirdikten sonra” M17/2, meniñ > mēñ “benim” M2/73,

⁴⁴ Talat Tekin, *Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler*, Ankara, 1995.s. 39.

⁴⁵ Zhumagali İbragimov, Doktora tezi, 2020. s.46

ī ünlüsü: ī ünlüsü metinde bir kez görülmektedir.

partfaveṭıkada “sovyetler işçierli” M17/4

ō ünlüsü: Bölge ağzında kelime sonundaki sessizin düşmesiyle ortaya çıkan uzun ünlüdür.

qoy > *qō* “yardımcı fiil hem edat” M1/39,44,46

sol > *sō* “o” M5/205, M3/11

ā ünlüsü: ā sesi bölge ağzında çok az rastlanmaktadır.

dāstürli > *dāstürli* “geleneksel” M13/22,23/27, dāw > *dāw* “büyük” M27/223

alıp > *āP* “alıp” M13/12

1.1.1.3. Kısa Ünlüler:

Kısa ünlüler uzun ses ve normal seslerin daha da kısalarak boğumlanması sürecinde ortaya çıkmıştır. Bölge ağzında kısa ünlüler / ă/, / ě/, / ĩ/, / ĩ/ şeklinde karşımıza çıkar.

ă ünlüsü:

aralaspaymız > *arălăspāymız* “karışmayız” M17/59, tastasa > *tastasă* “bırakırsa” M17/149, platina > *platină* “platin” M18/80

ě ünlüsü: Yarı yuvarlak, yarı düz, geniş, ince /e/ ile /ö/ arasında bir ünlüdür. Düz ünlü e'nin yarı yuvarlaklaşması yuvarlak /o/, /ö/, /ü/ ünlülerinin veya dudak /b/, /w/ ünsüzlerinin nedeniyle yarı yuvarlaklaşma oluşmaktadır.

özderi > *özderi* “kendileri” M29/23, üške bölinedi > *üşkě bölüněT* “üçe ayrılır” M6/183, bölek > *bölěg* “ayrı” M7/9, tüye > *tüyě* “deve” M9/10, tügeldey jinaladı > *tügěldey jynalaT* “herkes toplanır” M13/42

ĩ ünlüsü: Düz, dar, ince düşmekte olan i ünlüsüdür.

boldı > *bolTĩ* “oldu” M2/29, şamalı > *şamalĩ* “biraz” M2/89, şığıp > *şığĩp* “çıkıp” M28/57

ĩ ünlüsü: Düz, dar, ince, düşmekte olan /i/ ünlüsüdür. Bu olay vurgusuzluk nedeniyle kelime sonunda görülmektedir. Araştırma bölge ağızlarında bol örnekler bulunmaktadır.

yekewi > *yekewĩ* “ikisi” M29/36, kürişti tüygizedi > *kürüşťü tüygűzedĩ* “pirinci dövdürür” M2/48, sonı > *sonĩ* “onu” M6/66, yendi > *yendĩ* “artık” M28/56, bızdı

> *bızdı* “bizi” M1/50, balıq istedi > *balıq ısted* “balık yaptı” M2/10, endı > *yendi* “artık” M18/18, keldı > *keldi* “geldi” M1/5, tıygızedi > *tıygızedi* “döver” M2/99, sonı > sonı “onu” M8/42

1.1.1.4. İkiz Ünlüler (Diftong)

İki ünlü veya benzeri sesin tek bir hecede kullanılmasıdır diye bilinir. İki ünlülü heceyi oluşturan parçalardan en az biri ünlüdür.⁴⁶ Diftong sesler, eğer kelime içerisinde sessizle beraber kullanılırsa ve bunları konuşma dilince hecelersek, iki heceye ayırılır şekilde oluşur.⁴⁷

Eşit İkiz Ünlüler

Boğumlanma süresi eşit olan aynı türden iki ünlünün yan yana gelmesi eşit ünlü türüdür. İnceleme alanımızda görülen eşit ünlüler şunlardır:

jañağı > *jaña* “demin” M3/13, göy > *goo* “yardımcı kelime” M3/24, ana > *aa* “şu” M5/165, önımız > *önümüüz* “ürünümüz” M19/108, anaw > *tüü* “uzaklardaki” M25/53

Alçalan İkiz Ünlüler

İkiz ünlünün birincisi ikinciye göre daha vurgulu ve daha geniş olan ikiz ünlülerdir. İnceleme bölgemizde görülen ikiz ünlüler şunlardır:

aı: jañağıday > *jaña ıday* “onun gibi” M3/10,
jañağı > *jaña ı* “demin” M5/18,

Yükselen İkiz Ünlüler

şıgar > *şaar* “belki” M5/95

⁴⁶ G. Karağaç. *Türkçenin Ses Bilgisi*, Ankara, 2015. s.45

⁴⁷ K. Bisenbayeva, *Kazirgi Kazak Tilinin fonetikasi* Almatı, 1995, s.26

Tablo 7. Aral Gölü Çevresi Ağızlarındaki Ünlülerin Tablosu

ÜNLÜLER		DÜZ			YUVARLAK- DÜZ		YUVARLAK
		GENİŞ	GENİŞ- DAR	DAR	GENİŞ	DAR- GENİŞ	DAR
KALIN	KISA	ă		ĩ			
	NORMAL	a		ı	^w o, o	u, ɔ, ũ	u
	UZUN	ā		ī	ō		
İNCE	KISA	ě		ĩ			
	NORMAL	e	ę	ı, í	ö, ^w ö	ú	ü
	UZUN	ē					

1.1.1.5. Ünlü Değişmeleri

Ünlü değişmeleri⁴⁸, Aral Türk ağızlarında örnekleri oldukça sık rastlanan ses olaylarıdır.

1.1.1.5.1. Kalın Ünlülerin İncelmesi

Ağız boşluğunun arka bölümünde ve dilin arka bölümünün damağa doğru yükseltilmesiyle çıkarılan art veya kalın ünlülerin, ağız boşluğunun ön bölümünde de dilin ön bölümünün damağa doğru yükseltilmesiyle çıkarılan ön veya ince ünlü durumuna gelmesi olaydır.⁴⁹ Derleme bölgesinde örnekleri oldukça yoğundur. Bu örnekler şunlardır:

/a/ > /ä/ değişmesi:

Çoğunlukla bu değişim alıntı kelimelerde görülmektedir. İncelediğimiz bölge ağızlarında inceltici /y/, /n/, /ş/, /r/, /l/ ünsüzlerinin tesiriyle veya ince ve kalın ünlülerin aynı kelimedede bulunduğu damak uyumunu sağlamak için incelleme meydana gelmektedir.

⁴⁸ Gürer Gülsevin, *XVII. Yüzyıl Batı Rumeli Türkçesi Ağızları*, Ankara, 2017, s. 47.

⁴⁹ G.Karaağaç, *Türkçenin Ses Bilgisi*, İstanbul, 2015. s.98.

dariyada > *däriyada* “deriyada, nehirde” M30/50, jılan > *jilän* “yılan” M27/215, kişkentay > *kittäy* “küçük” M5/30, kilametr > *kilämetir* “kilometre” M1/29, mına > *mínä* “bu” M1/29, galoştı > *gälöştü* (galoş, çizme, bot) M11/51

/a/ > /e/ değişmesi

maşına > *maşine* “araba” M18/42, tösek ornıma > *töseknornıme* “çeyizime” M5/199

/o/ > /ö/ değişimi

galoştı > *gälöştü* (galoş, çizme, bot) M11/51, kolej > *kölej* “kolej” M22/207, ol kezde > *wögizde* “o zamanlar” M5/130

1.1.1.5.2. İnce Ünlülerin Kalınlaşması⁵⁰

Kazak Türkçesinin dil uyumuna aykırı olan alıntı kelimeler ilerleyici ünlü uyumu ya da gerileyici ünlü uyumu yoluyla söz konusu uyuma girmişlerdir. Aral ağızlarında görülen ince ünlülerin kalınlaşması örnekleri şunlardır:

/e/ > /a/ değişmesi:

dünyelerdi > *dünyalardı* “dünyaları” M7/63

/i/ > /ı/ değişmesi:

moğalim > *moğalım* “öğretmen” M2/18

1.1.1.5.3. Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması

Düz ünlülerin yuvarlaklaşması olayı diğer ünlü değişmelerine göre daha fazladır.

/e/ > /ö/ değişmesi:⁵¹

özım > *wözüm* “kendim” M29/81,

üyde > *üydö* “evde” M1/32,

/i, í/ > /ü, ú/ değişmesi

jürdım > *jürdüm* “yürüdüm” M30/74, köbıne > *köbüne* “çoğu zaman” M1/40,

sütınen > *sütüneñ* “sütünden” M14/33, türkıstanda > *türküstanda* M21/46

türık > *türúk* “türk” M9/83/84

⁵⁰ G. Karağaç, *Türkçenin Dilbilgisi*, Ankara, 2016, s.133.

⁵¹ T. Tok, Denizli İli Güney ve Güneybatı Bölgesi Ağızları. “yayımlanmamış doktora tezi”, Denizli, 2002 s. 54. Oğuz Doğan, *Kazak Türkçesi Fonetigi*, 2015 s. 193

/ı/ > /u, û/ değişmesi

İlerleyici benzeşme yönüyle ilk hecede bulunan yuvarlak ünlü sonraki hecede takip eden düz ünlüleri yuvarlaklaşmaktadır.

awıldıq > *awûldıq* “köylü” M20/9, bawızdap > *bawûzdap* “keserek” M30/77, otırdıq > *otûrdıq* “oturduk” M9/237, tuwıp > *tuwûp* “doğup” M1/40, söndı > *soñdû* “söndü” M10/34, jeroşıq > jeroşuñ “uçuk” M3/12, tûsinistikpen > tûsûnûstıkpen “anlayışla” M24/129

1.1.1.5.4. Geniş Ünlünün Daralması⁵²

İnceleme sahamızda rastlanılan geniş ünlülerin daralması bazı ünsüzlerin daralmasıyla ortaya çıkmıştır. Geniş ünlülerin daralması aşağıda gösterilmiştir.

/a/ > /ı/ değişmesi

tastadı > tıstadı “bıraktı” M22/148, reşetka > reşotkı “kare” M21/33

/e/ > /i/ değişmesi: Alıntı kelimelerde görülmektedir.

feldşer > fêltşır “feldşer” M3/4, eşşe > işşiyı “yine” M5/178

/e/ > /e/ değişmesi

meşitke > *meşítke* “meşcit” (cami) M9/15, şeжіresıne > *şeжіresıne* “seceresine” M9/82

1.1.1.5.5. Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi

Yuvarlak ünlülerin düzleşmesi genelde yabancı kelimedede görülmektedir.

/o/ > /ä, a/ değişmesi

sovet > *sävet* “sovyet” M9/101, sobşenye > säbşeniye “mesaj” M9/91, oçki > äşkidi “gözlüğü” M25/139, obşeejita > abşijita “yurt” M22/124

1.1.1.5.6. Dar Ünlünün Genişlemesi

Dar ünlünün genişlemesi Aral çevresi ağzında derlenen metinde iki kere rastlamıştır.

ükımet > *wökümet* “hükümet” M19/160, M9/59

1.1.1.6.1. Ünlü Düşmesi

Aral ağzında ünlü düşmeleri değişik şekillerde karşımıza çıkar. İncelediğimiz ağzda ünlü düşmesi çeşitli ses olayları sonucunda kelime başı, kelime ortasında ve kelime

⁵² G. Karaağaç, *age*, s.144; G. Gülsevin, *age*, s. 34, T. Tok, *age*, s. 49-52.

sonunda görülmektedir. Bölge ağızlarında belirlediğimiz ünlü düşmeler aşağıda görülmektedir.

1.1.1.6.1. Kelime Başında Ünlü Düşmesi

Kelime başı ünlü düşmesi, araştırdığımız bölge ağızında ulama sırasında görülmektedir. Ünlü ile bitip ünlü ile başlayan kelimelerde birinci kelimenin sonundaki ünlüsü veya ikinci kelimenin ilk ünlüsünün düşme olayı metinlerde çok rastlanmaktadır. Yan yana gelen iki ünlünün biri düşmesi kaynak kişinin hızlı konuşmasından kaynaklanır.

jomos isteydi > *jomos stidi* “iş yapar” M6/38, jiberedi > *jeret* “yapıverir” M27/70 mal da işedi > *mal da şedi* “mal da içer” M6/52, narse yedi *narse_d* “şeydi” M8/73, emes > *mēs* “değil” M13/71, qaraşa üyge > *qaraşüyge* “çadıra” M9/265, osı üyge > *os_üyge* “bu eve” M18/122, torı ala > *tor_alam* “alaca” M27/35, jeti ay > *je_tây* “yedi ay” M27/55, yeki üş > *yéküş* “iki üç” M18/106, jumıs istegesin > *jomosstegesin* “iş yaptıktan sonra” M21/307, osı jerde > *osjerde* “buraya” M19/47

1.1.1.6.2. Kelime Ortasında Ünlü Düşmesi

İncelediğimiz metinlerde orta hecedeki vurgusuz düz-dar /ı/, /i/ ünlülerinin düşmesi yer almıştır.

obıls > *oblıs* “il” M8/198, kestirteyk > *kestireyik* “keselim” M21/ 226, şamalıdan keyin > *şamaldan geyin* “biraz sonra” M22/125, bılayınşa > *bılaynşa* “böylece” M13/37, sohrışek > *sohrşek* “apandisit” M17/123, ärgaysısı > *ärgayssı* “özü” *otaw bolıP* “herkes kendi başına aile olup” M18/7, şeşimimizben > *şeşimmızben* “kararımızla” M19/180

1.1.1.6.3. Kelime Sonunda Ünlü Düşmesi

Kelime sonunda ünlü düşmesi Kazakça kelimelerde görülmektedir. Kazakça kelimelerde kelime sonunda ünlü düşmesi düz-dar /ı/ ve /i/ ünlüleri kaynak kişinin hızlı konuşması sonucu ortaya çıkar. Araştırdığımız bölge ağızında kelime sonu dar ünlülerin düşmesi çok rastlanan olaydır. Kelime sonu ünlü düşmesi örnekleri şunlardır:

almaydı > *almayT* “almaz” M2/42, bölünedi > *bölüneT* “bölünür” M7/8, boldı > *bolT* “oldu” M18/21, deydi > *diT* “der” M11/7, kötermedi > *kötermeT* “kaldıramadı” M22/8, qoyadı > *qoyaT* “koyar” M25/34, öspeydi > *öspit* “yetişmez” M30/14, öldi > *ölT* “öldü” M2/17

1.1.1.7. Ünlü Türemesi

Ünlü Türemesi Bölge ağzında derlenen metinde çok az görülmektedir ve sonda ünsüz türeme hiç rastlanmamaktadır.

Kazakçada tarihî gelişim sürecinde bazı durumlarda düzenli, bazı durumlarda ise istisnai olarak ünlü türemesi gerçekleşmiştir. Bu türemelerden bazıları Türkçenin ses karakterine uymayan alıntı sözcükler üzerinde gerçekleştirilirken; bazıları ise Genel Türk Dili içerisinde Kazak Türkçesinin geliştirdiği kendisine has ses düzenine uygun olarak, yine Türkçe asıllı sözlerde ortaya çıkmıştır.⁵³

1.1.1.7.1. Kelime Başında Ünlü Türemesi

Bölge ağzında yabancı kökenli kelimelerin başında ünlü sesler kullanılmıştır. çünkü Türkçe kelimelerin çoğu bazı ünsüz kelimelerle başlayamaz.

üş ret > *üş İret* “üç kere” M1/4, razılığ > *ırazılığ* “razılığ” M24/96, studentter > *ıstudentter* “öğrenciler” M4/16, M7/74, M7/85, stansiyası > *ıstansiyası* “istasyonu” M9/13, *oraza* (<Far. *rûze*) “oruç” M9/233, şkolny > *ışkolniy* “okul” M23/18, stalinnñ > *ıstälinnñ* “stalin’ın” M9/208

1.1.1.7.2. Kelime Ortasında Ünlü Türemesi

İç seste ünlü türemeleri de genelde yabancı kökenli kelimelerde kullanılmaktadır. Alınma kelimeler Türkçe kurallara uydurularak söylenir. Aşağıdaki örneklerde bölge ağzında her yerde aynı kullanılmaktadır.

kilometr > *kilametir* “kilometre” M5/191, pres > *pirş* “destek” M6/22, metr > *metir* “metre” M6/113, şluz > *şüle* “kanal havuru” M19/88, klastasım > *kilastasım* “sınıf arkadaşım” M12/16

1.1.1.7.3. Kelime Sonunda Ünlü Türemesi

Sonda ünlü türemesi bölge ağzında çok rastlamamaktır sadece bir yabancı kökenli kelime tespit edilmiştir.

produkt > *prädöktü* “gıda” M2/68

⁵³ Oğuz Doğan, *age.* 2015, s.275.

1.1.2. ÜNSÜZLER

Kazak yazı dilinde 25 ünsüz bulunmaktadır. Kaydarov ise 17 ünsüz olarak tespit ediyor.⁵⁴ Bazı analizler ve Rus alfabesindeki sesleri çıkararak bu sonuca varmıştır. Ancak bu bir görüş olarak kalmıştır. Kazakçadaki ünsüzlerin tartışmaları çok eskiden gelse de bilim insanlarının bir araya gelmesiyle ve ispatlarıyla sessizler 25 olarak belirlenmiştir. Ama Kazak Grammatikası⁵⁵ kitabını yayımlayan bilim insanlarının çalışmalarına göre 17 ünsüz bulunmaktadır.

Bunlar: *b, v, g, ğ, d, j, z, y, k, l, m, n, p, r, s, t, w, f, h, x, ts, ç, ş, q, ñ.*

Aral ağızlarında bugün Kazak Türkçesi yazı dilinde kullanılan yirmi bir ünsüzün dışında şu ünsüzler bulunmaktadır:

T, Һ, K, P, S, Ы, Ъ, F, Ш, J, Ч

Ы ünsüzü: Düşmekte olan b ünsüzüdür

tuwıp > *tuwıЫ* “doğup” M1/34, bara jatqanın > *baratҺanın* “gittiğini” M21/230, dep > *deЫ* “deyip” M3/70, dokka túsıp > *toҺҺa túsıЫ* “elektrik çarpmak” M30/77, jügirip > *jüğürüЫ* “koşup” M27/220, berip > *berıЫ* “verip” M22/185, ohıp > *oҺıЫ* “okuyup” M24/40, jürip > *jürüЫ* “yürüyüp” M22/243, kelip > *keЫ* “gelip” M11/53, túsınıp > *túsünüЫ* “anlayıp” M13/38, şöp > *şöЫ* “ot” M16/30

Ь ünsüzü: Düşme eğiliminde olan d ünsüzüdür.

ustaydı > *ostaydı* “tutar” M3/56, deyin > *deyin* “kadar” M1/50, qıladı > *ğıladı* “eder” M2/48, yendi > *yeңdi* “artık” M10/37

T ünsüzü: t-d arası, ağızda oluşan, yarı titreşimli yan titreşimsiz, süreksiz, diş eti ünsüzüdür.

jıbermeydi > *jıbermiT* “göndermez” M1/8, ketpeydi > *ketpiT* “gitmez” M28/58, öldi > *öiT* “öldü” M2/62, bar yedi goy > *bareTiĝo* “vardı ya” M2/88, boldı > *bolT* “oldu” M26/61, beredi > *bereT* “verir” M24/131, bitirdi > *pitirT* “bitirir” M22/208, qoyadı > *qoyaT* “koyar” M21/291, aladı > *alaT* “alır” M19/35

P ünsüzü: p-b arası, ağızda oluşan, yarı titreşimli yarı titreşimsiz, süreksiz, çift dudak ünsüzüdür.

⁵⁴ A. Kaydarov, *Kazak Dilinin yapısı*, Almatı, 1991 s.10

⁵⁵ Komisyon, *Kazak Grammatikası*, Astana, 2002, s.25

alıp kaştı > *alıP qaşıP* “aldı kaçtı” M1/2, üşewinde de qayıp keldim > üşewinde de *qayıtP* keldim “uç defasında döndüm” M1/4, *jasap* > *jasaP* M19/23, *qılmaydı* > *ğılmayT* “etmez” M18/158, *iridi* > *iriT* “çürür” M16/38, *oqıydı* > *oqıyT* “okur” M14/22, *şığadı* > *şığaT* “çıkar” M13/12, *torağı* > *toraT* “oturuyor” M11/117

K ünsüzü: Tonsuz, ön damak /k/ -/g/ arası ünsüzü.

ketip > *Ketip* “gidip” M22/75, *keldim* > *Keldim* “geldim” M17/41, *keyin* > *Keyin* “sonra” M17/52, 76, *yedik* > *yeK* “idik” M17/106

S ünsüzü:

sosin > *SoSin* “sonra” M22/6, *alpıs* > *alpıS* “altmış” M29/4

h ünsüzü: h ünsüzü genelde kelime içerisinde görülmektedir.

osı jaqqa > *osı yahta* “buraya” M8/17, *şıqsa* > *şıhsa* “çıkarsa” M13/75, *baqtıq* > *bahtıq* “besledik” M15/35, *siyaqtı* > *siyahtı* “gibi” M16/37

F ünsüzü: F ünsüzü derleme metninde bir kere görülmektedir.

kafe > *käFe* “kahvehane” M17/45

Ş ünsüzü:

su saştı > *suw ŞaŞtı* “su septi” M22/30, *şanşıydı* > *Şanşat* “vurmak” M19/38

J ünsüzü:

joňgar > *Joňgar* “cungar” M9/156, *jalğız bolğan* > *Jalğız bolğan* “tek başına olmuş” M20/110

Ç ünsüzü: ç ünsüzü Kazakça genelde alıntı kelimelerde görülmektedir. Rusça kelimelerde daha fazla kullanılmaktadır.

uçasttok > *uÇaske* “yerel” M19/199, *şimkentte* > *Çimkentte* “çimkent'te” M21/7, *naçalniki* > *naÇalnikteri* “patronları, başkanları” M21/282

Tablo 8. Aral Gölü Çevresi Ağızlarındaki Ünsüzlerin Tablosu

ÜNSÜZLER		AĞIZ			GENİZ
		TİTREŞİMLİ		TİTREŞİMSİZ	TİTREŞİMLİ
ÇİFT DUDAK	sürekli				m
		w			
	süreksiz	b, b	P	p	
DİŞ DUDAK	sürekli	v	F	f	
	süreksiz				
DİŞ	sürekli	j, z	S, Ş	s, ş	
			J		
	süreksiz	c		ç	
DİŞETİ	sürekli	ts			n
	süreksiz	d, d	T	t	
ÖN DAMAK	sürekli	l, r, y			
	süreksiz	g	K	k	
ART DAMAK	sürekli	ğ			ñ
	süreksiz	ğ			
GIRTLAK	sürekli		h, x	h	

1.1.1.1. Ünsüz Türemeleri

Aral çevresi derleme sırasında yapılan çalışmalarda fazla ünsüz türemeleri rastlanmamaktadır.

1.1.1.1.1. Kelime Başında Ünsüz Türemesi

/q/ < /ø/

otalmay > *qottalmay* “çalışmadan” M21/132

1.1.1.1.2. Kelime Ortasında Ünsüz Türemesi

süvret < süret “resim” M13/59, M21/52, M27/105, M28/91, otalmay < gottalmay “arabanın çalışması” M21/132

1.1.1.2. Ünsüz Değişmeleri

Titreşimleşme

/k/ > /g/ değişmesi:

Derlediğimiz metinlerde tonsuz /k/ ünsüzünün tonlularak /g/’ye dönüşmesi birkaç sebepten oluşmaktadır. Birincisi, kelime içinde akıcı ünsüz bulunursa, gerileyici benzeşme yoluyla kelime başı /k/ ünsüzü tonlularak /g/’ye dönüşmektedir. İkincisi, ön damak /k/ ünsüzü iki ünlü arasında kaldığında veya ünlüyle başlayan bir ek aldığında kurallı olarak tonlularak /g/’ye dönüşmektedir. Üçüncüsü ise, /k/ ünsüzüyle sonlanan kelimedeki sonraki kelime akıcı, sızıcı ünsüzlerle başlarsa gerileyici benzeşme yoluyla tonlularak /g/’ye dönüşmektedir.

közi > *gözü* “gözü” M9/14, keyin > *geyin* “sonra” M19/15, kezde > *gezde* “o zaman” M20/29, kelip > *gelip* “gelip” M22/82, küni > *günü* “günü” M25/20, ketti > *gitti* “gitti” M27/15, Seksen > *seksen* “seksen” M27/39, künkörüs > *küngörüs* “geçim” M28/15, ötirik > *ötürük* “yalan” M27/224, aksüyek > *aqsüyëg* “yöresel oyun adı” M8/41, bölek > *bölyëg* “ayrı” M7/9, jibersek > *jiberseg* “göndersek” M28/81

/q/ > /ğ/ değişmesi:

Bölge ağzında “q” > “ğ” değişimi oldukça yoğun görülmektedir.

balıq > *balıg* “balık” M30/49, jalğız qız qalğan > *jalğız gız galğan* “tek kız kalmış” M25/5, qaramastan > *ğaramastan* “bakmadan” M20/12, qızın aldı > *ğızını aldı* “kızını alır” M2/124, bir qızı > *bir ğızı* “bir kızı” M2/ 126, tamaq şäyin > *tamağ şäyin* “aşını yemeğini” M3/31, aq oramal > *ağ oramal* “beyaz örtü” M3/34, arı qaray > *arğaray* “bundan sonra” M3/40, aralqum > *aralğom* “köy ismi” M6/49

/k/ > /ğ/ değişmesi:

doktorqa > *doğdırğa* “doktora” M29/43

/q/ > /k/ değişimi

qater > *käter* “tehlike” M9/290

/p/ > /b/ değişmesi:

Metinlerde, /-p/ zarf-fiil ekiyle biten bir kelime sonraki kelime ünlü ile başlarsa kurallı olarak tonlulaşmaktadır.

berip otiramız > *berib* “otiramız” M1/25, ölip qaldı > “*ölüb qaldı*” “öldü kaldı” M25/69, bastap > *bastab* “başlayıp” M24/141, dep > *deb* “deyip” M2/111, aparıp > *aparib* “götürüp” M3/29, yertip > *yertib* “M5/18, söytip > *söytüb* “öylece” M5/129, dep aytadı > *deb aytadı* “diye söyler” M3/20, bölip aladı > *bölib aladı* “bölüp alır” M3/69, süpülep otqan > *süpüleb* “otqan” M5/26, körüp alıp > *görüb alıP* “görüp alıp” M5/36, tawıp > *tawıb* “bulup” M9/98

/t-/ > /d/ değişmesi

İncelediğimiz bölgede *t* > *d* değişimi Oğuz lehçesinin etkisi olduğunu çeşitli Kazak bilim adamları kendi görüşlerini bildirmiştir.

toz > *doz* M11/112, toz qoyadı > *doz goyaT* “tuzu ekler” M16/28, feldşer > *feltşir* “feldşer” M3/4, zavodı > *zavotı* “fabrika” M11/113

Titreşimsizleşme

/b/ > /p/ değişmesi:

Metinlerde, /-p/ zarf-fiil ekiyle biten bir kelime sonraki kelime ünlü ile başlarsa kurallı olarak tonlulaşmaktadır.

tawipbay > *täwıppay* “kişi ismi” M8/62, bismillahirahmanirahim > *pismillarahmanrahım* M9/277, vobşem > *vapşım* “hiç bir zaman” M13/72

/b/ > /ş/ değişimi:

voobşe > vaşşe “asla” M3/38

/z/ > /s/ değişmesi:

qalğanbız > *qalğanbıs* “kalmışız” M6/64, yeki jüz üş jüz > *yekı jüs üş jüs* “iki yüz üç yüz” M6/98, segiz sağatta > *segıs sağatta* “sekiz saatte” M24/126

Süreklileşme

Tonsuz, süreksiz /q/ ünsüzü iki ünlü arasında kaldığında veya akıcı ve sızıcı ünsüzlerin yanında /h/ ünsüzüne değişmektedir. Bu değişim Kazak Türkçesi ve alıntı kelimelerde görülmektedir.

/q/ > /h/ değişmesi:

toqsan > *tohsan* “doksan” M1/12, osı jaqqa > *osı yahha* “buraya” M8/7, taqtıñ > *tahtıñ* “tahtın” M9/32, şıqtım > *şıhtım* “çıktım” M15/17, atandıq > *atandıh* “atandık” M17/14, satqanda > *sathanda* “sattığında” M19/129, tormaşqa şıqtım > *tormoşha* şıqtım “evlendim” M20/22, aşılıp jatqan uwaqıttarı > *aşılıp bathan* uwaqıttarı “açıdlığı zaman” M21/46, naşaqorlar > *naşahorlar* “madde bağımlısı” M22/69, oqı > *oħı* “okuma” M24/47, qawın > *ħawun* “kavun” M25/74, toqsanınşı > *tohsannınşı* “doksanlı” M26/5

/ç/ > /ş/ değişmesi:

Kazak Türkçesi ve incelediğimiz bölge ağız arasında /ç/ > /ş/ değişimi birkaç kelimedede görülür.

çuma > *şuma* “veba” M2/60,61,63, çlen > *şilen* “üye” M2/75, peçene > *peşene* “kurabiye” M2/107, semeçki may > *şemişke may* “ayçiçeği yağı” M6/241, ne to çto > *neto ışto* “sadece o değil de” M12/64, oçnoy > *oşniy* “birinci öğretim” M17/3, oçeretke > *oşireTke* “sıraya” M18/111, meduçilişşe > *medüşşilişşe* “tıp” M21/40, zaoçny > *zaoşniy* “açık öğretim” M22/207

Süreksizleşme

/j/ > /d/ değişmesi:

jüzgin > *düzgün* “bitki türü” M6/85

/j/ > /b/

dep jatır > *dəbatır* “diyor” M19/104, qımbattap jatır > *qımbattapbatır* “pahalılışıyor” M11/87, ölip jatır > *ötübatqan* “ölen” M11/122, aşılıp jatır > *aşılıp batır* “açılıyor” M17/22, salıp jatırmız > *salıbatırmız* “koyuyoruz” M17/128, körip jatır > *körüb atır* “görüyor” M18/84, juwıp jatadı > *juwubatat* “yıkıyor” M18/163, awlap jatır > *awlapbatır* “tutuyorlar” M19/53, bara jatır > *baratır* M19/93, tōrop jathān > *tōrowathān* “oturan, yaşayan” M21/65, tūsirip jatadı > *tūsürubatat* “indiriyor” M21/356

1.1.1.3. Diğer Ünsüz Değişmeleri

/j/ > /y/ değişmesi:

Kazakistan'ın Güney ve Batı bölgesine has özelliklerinin biri /j/ ünsüzünün yerine /y/ ünsüzünü kullanmasıdır. Genellikle bu değişiklikler kelime içinde değil iki kelime arasında rastlanır. İncelediğimiz bölgede işaret zamirleri /osı/, /mini/, /ol/, /ana/, /sol/, /bul/ ve soru /qay/ zamirinden sonra /jaq/, /jer/ kelimeleri geldiğinde /j/ > /y/ değişimi olmaktadır.

osı jaqqa > *osı yahha* “buraya” M8/7, mına jaqqa > *miniyaha* “oraya” M17/21, sol jaqtı > *so yahtı* “orayı” M5/129, mına jaqta > *minayahta* “bu tarafta” M9/19, bu jaqta > *böyahta* M11/93, bu jaqtağı > *böyahtağı* “buradaki” M11/142, ol jaqta > *öyahta* M20/33, sojerde > *söyerde* “o yerde” M22/71, mına jerde > *minayerde* M18/55, mına jağında > *minayağında* “bu tarafında” M18/56

/n/ > /ñ/ değişmesi:

Söz sonunda, dişte telaffuz edilen geniş geçitli ve tonlu n ünsüzünün arka damağa geçerek kendisiyle diğer özellikleri aynı olan nazal ñ dönüşmesi olaydır.⁵⁶

qazanğa > *qazañğa* “kazana” M2/33, M10/29, oşoñan > *oşoñan* “uçunmak” M3/11, jañaqorğanğa > *jañaqorğanğa* “janakorgan'a” M5/22, aspanga > *aspañğa* “gökyüzüne” M6/84, ayaqtanğan > *ayaqtañgan* “kendi ayağı üzerinde duran” M8/16, dastarqanğa > *dastaqañğa* “sofraya” M9/56, qazaqstanğa > *qazaqistañğa* “kazakistan'a” M11/112, boronğo > *boronğo* “eski dönemler” M17/117, türkistanğa > *türkistañğa* “türkistan'a” M21/67

/l/ > /ñ/ değişmesi:

Bu kelimedede art damak /g/ ünsüzü, iç seste yakın benzeştirme yoluyla, akıcı /ñ/ ünsüzünü kendisine benzetmiştir

jalğız balası > *jañğız balası* “tek çocuğu” M18/98, 126

/n/ > /y/ değişmesi:

Kelime içinde akıcı, dış ünsüzü /n/'nin akıcılaşarak, ön damak /y/ ünsüzüne dönüşmektedir. Metinlerde sadece bir örneği bulunmaktadır.

tınış > *tıyış* “sessiz” M2/138, tınıştıqqa > *tıyıştıqqa* “sakinliğe” M24/75

⁵⁶ O. Doğan, *age*, 2015, s. 257; G. Karaağaç, *age*, 2016 s.214-215

1.1.1.4. Ünsüz Benzeşmesi

Kelime içinde, iç seste yan yana bulunan veya komşu iki kelimenin birincisinin son sesi ile ikincisinin ilk sesi olan ünsüzlerin biri diğerini ya tamamıyla ya da kısmen kendisine benzetmesi yolu ile oluşan ses olayıdır.⁵⁷ Örnekleri şunlardır:

/-şş-, sş-/ > /-şş-/ :

Tonsuz diş-damak /ş/ sızıcısının, kendisine benzeyen tonsuz, diş /s/ ünsüzünü etkilemesiyle oluşan ilerleyici benzeşmedir.

başlılardıñ > *başşılardıñ* “patronların” M5/135, başşı > başşı “patron” M5/148, orıssa > *orışşa* “rusça” M9/92 , jomıssı > *jomışşo* “işçi” M19/69, aşsam > *aşşam* “açtığımda” M22/12, oşsa > *oşşa* “uçarsa” M27/205

/-sj-, /-sj-/ > /-şş-/ , /-şş-/ :

Tonsuz, diş-damak ünsüzü olan /ş/ sızıcısı ve tonsuz, diş /s/ sızıcısı kendisinin tonlu, diş-damak eşi olan /j/ ünsüzünü etkileyerek ilerleyici benzeşme oluşturmaktadır.

bes şaqırım > *beş şahırım* “beş kilometre” M11/111, bes jüz > *beşşüz* “beş yüz” M5/198, besinşi > *beşinşi* “beşinci” M11/102, beş jüzdıñ > *beşşüzdüñ* “beş yüzünü” M13/12, alpıs üške > *alpışüşke* “altmış üçe” M11/69, jawğızsayşı > *jawğışşayş* “yağdır bakalım” M5/118, las jerlerdi > *laş jerlerdi* “kirli yerleri” M8/33

/-nm-/ > /-mm-/ değişmesi:

sonimenen > *sommeneñ* “böylece” M18/21, jürgenmin > *jürgemmin* “yürüyordum” M20/12

/-nş-/ > /-şş-/ değişmesi

yekinşisi > *yeşinşisi* “ikincisi” M20/39, segizinşi jılgı > *şegizinşilgi* M21/8, sekseninşi > *şekşenşisi* M23/12, tohsanınşı > *toşşanşisi* “doksanıncı” M26/4,5

/-zs-/ > /-ss-/ değişmesi:

awız suw > *awıs suw* “içecek su” M6/40, awız tiyedı > *awıs tiyet* “tadına bakar” M24/95

⁵⁷ T. Tok *age.*, 2002, s.81

Ünlü düşmesinden dolayı ortaya çıkan benzeşme örnekleri bulunmaktadır.

yeşqaysısı > yeşqayıssı “hiçbiri” M5/164, tohsanınşı > *tohsannşı* “doksanıncı”
M26/4,5

1.1.1.5. Ünsüz Düşmesi

Ünsüz düşmeleri daha çok iç seste görülür. Kazakistanın Güney ağzında /l/ ünsüzünün sabit olmadığı bilinmektedir. /l/ ünsüzünün düşmeye meyilli olduğuna S.Amanjolov, J. Doskarayev, Ğ. Musabayev, Ş. Sarıbayev v.b. dil uzmanları Güney ağzına ait bir olay olduğu görüşündedir.⁵⁸

1.1.1.5.1. Kelime Başında Ünsüz Düşmesi

İki kelimeyi bağlayan sözcüklerde çok sık görülür.

bolıp jatsa > *bolıP atsa* “olursa” M8/54, uwaylıp jatırmin > *uwyalıP atırım*
“utanıyorum” M5/87, qalhozdastrıuw kezinde bırıkpey jatqan ğo > *qalhozdastrıuw*
kezinde bırıkpey atqan ğo “kolhozlaştırma döneminde beraber olmuyordu” M7/16,
ketıp bara jatqan > *ketıp baratqan* “giden” M7/19

1.1.1.5.2. Kelime Ortasında Ünsüz Düşmesi

Bölge ağzında iç seste oldukça fazla ünsüz düşmesinin olmasına rağmen, derlenen metinlerde çok az kullanılmıştır.

qalıptı > *qaptı* “kalmış” M9/175, äkelip beretin > *äkep beretin* “getiridi”
M21/288

Kazakistanın Güney ağzında /l/ ünsüzünün sabit olmadığı bilinmektedir. /l/ ünsüzünün düşmeye meyilli olduğuna S.Amanjolov, J. Doskarayev, Ğ. Musabayev, Ş. Sarıbayev v.b. dil uzmanları Güney ağzına ait bir olay olduğu görüşündedir.⁵⁹

/-ğ-/ > /ø/:

şığar > *şaar* “belki” M5/95

/-l-/ > /ø/:düşmesi

awırıp qalganda > *awırıp qaganda* “hastalandığında” M17/120, dım da qılmaydı
> *dım da ğımayd* “hiç bir şey olmaz” M18/106

/-p- / > /ø/:düşmesi

⁵⁸ Zhumagali İbragimov “*Siri Derya Boyu Kazak Ağzıları (Kizilorda Ve Türkistan Arası)*” (doktora tezi), Muğla, 2020, s.99

⁵⁹ Zhumagali İbragimov *age.* 2020, s.99

Aynı ses değişimi Kazakistanın batı bölgesindeki Oral şehri ağızında da görülmektedir.

joqpın > *joqım* “yokum” M22/45,187

1.1.1.5.3. Kelime Sonunda Ünsüz Düşmesi:

şığarmın > *şığarm* “öyle belki” M17/68, aytqanmın > *aytqam* “söylemişim” M6/71, otasqanmın > *otasqam* “aile kurmuştum” M27/44, otırmağanmın > *otpağam* “oturmamışım” M3/38, oylağanmın > *oylağam* “düşünmüşüm” M6/127 , şığamın > *şığam* “çıkarım” M9/44, bolğanmın > *bolğam* “olmuşum” M13/20, iya, soğıs kezinde tuwğam > *iya soğıs kezinde tuwğam* “savaş sırasında doğmuşum” M15/9, qoyğanmın > *qoyğam* “koymuşum” M21/167, jazğanmın > *jazğam* “yazmışım” M22/122, şappaymın > *şappaym* “kesmem” M21/310, ostaymın > *istaym* “tutarım” M27/155

Vurguya Dayalı Ünsüz Düşmesi⁶⁰

/-n-/ > /ø/:

mınaw > *mı-aw* “şu” M18/55, mına > *mı ā* “bu” M8/61

1.1.1.6. Ünsüz Türemesi

Genel olarak bölge ağızında ünsüz türemesi yok denecek kadar azdır. Aral çevresi ağızlarında derlenen metinlerde sadece bir kelimedede kelime başında türeme bulunmuştur.

/ø/ > /-q-/:

otalmay > *qottalmay* “arabayı çalıştırmak” M21/133

1.1.1.7. Ünsüz İkizleşmesi:

yelüv > *yellüv* “elli” M6/140, M11/2, qaşan > *haşşan* “ne zamandır” M3/2, qısadı > *qıssaT* “sıkıyor” M5/68, bes mını keldi > *bess mıññı keldi* “beş bini geldi” M17/106

⁶⁰ Bilgi için bkz. Turgut Tok, “Denizli İli Ağızlarında Vurguya Dayalı Ünsüz Düşmesi” , *Turkish Studies*, 3/7, Ankara, 2008, s.5

1.2. ŞEKİL BİLGİSİ

1.2.1. İSİMLER

1.2.1.1. İsim Yapım Ekleri

1.2.1.1.1. İsimden İsim Türetme Ekleri

/+İK+/, /+TIK+/

Bu ekin /+lık+/, /+lik+/, /+tık+/, /+tik+/, /+dık+/, /+dik+/ biçimleri vardır. Bu ek, gelmiş olduğu isme meslek ismi, sahiplik, aitlik, bağlılık anlamlarını katmaktadır.

toylıq “düğün hediyesi” M12/60, *densawlıq* “sağlık” M22/8, *tegıstık* “düz yer” M6/27, *älewmettık* “sosyal” M8/19, *satsiyalistık* “sosyalistik” M9/237, *aştıq suwlıq* “aş, içecek” M2/49, *qodalıq* “dünürlük” M3/24, *dalalıq* “bozkırlı” M5/166, *şaylıqqa* “gıda ve ev eşyaları” M18/20, *analıq atalıq* balık “dişi ve erkek balık” M19/34, *zañdılıq* “kanuni” M19/168, *aylıq* “aylık” M20/17, *aralıqta* “o anda” M20/140, *qazınalıq* “hazinelı” M24/11, *balalıq* “çocukluk” M27/25

*Meslek isimleri yapar.

ıstüvdenttik “öğrencilik” M23/13, *pédagogikalıq* “pedagojik” M5/3

*Sahiplik, aitlik, bağlılık isimleri yapar.

tavelsızdık “bağımsızlık” M5/173, *yegemendık* “egemenlik” M9/187, *yemdık* “şifalı” M6/13 , *äkımdıkterıne* “valilerine” M6/92, *mèmlèkèttık* “devlete ait” M5/3, *wokurıgtık äkımşılık* “ilçe yönetimi” M26/9, *patşalıq* “krallık” M9/9, *kuwañşılıq* “kıtlık” M11/38

*Sıfatlardan isim yapar.

üstemdık “bağımsızlık” M9/88, *körkemdık* “görmekli” M13/57, *ülkendık* “büyüklük” M21/339, *biyiktık* “yükseklik” M15/44, *qazaqılıq* “kazaklara özgü, geleneksel” M1/31, *wortalıqta* “merkez” M6/210, *qayırımıdılıqqa* “merhamete” M7/64, *jamanşılıq* “kötülük” M9/170, *qyınşılıq* “zorluk” M18/19, *qımbatşılıq* “pahalılık” M18/26, *arzanşılıqtaw* “ucuzluk” M19/92, *jaqsılıq* “iyilik” M22/198, *qanağattanarlıq* “şükürlük” M24/116, *amanşılıq* “iyilik”, sağlık” M25/43, *tazalıqşımın* “temizlikçi” M27/122

*Yer isimleri yapar.

yendikte “beldede” M9/134, *jerdiki* “yerin” 17/135, *wobilıstıq* “il aralık” M7/36, *hojalıq* “çiftlik” M11/28, *awıldıq* “köylü” M22/211,

*Ölçü isimleri yapar.

Seğizdik “sekizli” M22/4, *jetispestik* “yetişmezlik” M22/218

/+şI+/

İncelediğimiz bölge ağzında sık kullanılan isimden isim yapma ekidir. Bu ek, Eski Türkçede de oldukça işlek olan bir ektir. Türkiye Türkçesinde bu ek – *cI* olarak karşımıza çıkmaktadır.

nanbayşı “fırıncı” M2/90, *kıtaphanaşı* “kütüphaneci” M3/4, *başşı* “patron” M5/148, *bahtaşığa* “hayvan güden kimse” M5/205, *qarmaqşı* “oltacı” M6/17, *aşşı* “aşçı” M6/180, *qoldanuvşı* “kullanıcı” M8/25, *qolbaşşı* “önderbaşı” M9/139, *balıqşımən* “balıkçı” 9/155, *jırşımeneñ* “ırçı” M9/156, *añşımeneñ* “avcı” M9/156, *şıraqşı* “mezarıcı” M9/180, *jaratuwşı* “yaratıcı” M9/305, *aytuwşılardıñ* “söyleyenler” M11/6, *malşı* “çoban” M15/6, *sekratarşı* “sekreter” M20/10, *wohıtuwşı* “okutucu, öğretmen” M21/71, *tarihşı* “tarihçi” M22/33, *jılqışı* “yılıkcı” M26/3, *orloħşular* “hırsız” M30/26, *dükenşı* “dükkanıcı” M26/4

/+II+/, /+TI+ /

Türkiye Türkçesinde */+II+ /* olan bu ekin Kazakçanın yazı dilinde ünsüz uyumuna bağlı olarak */d/*’lı ve */t/*’lı değişkeleri vardır.

Eski Türkçede bu ek *+lığ*, *+lig*, *+ luğ*, *+lüg* şeklindedir. Ek sonundaki */g/* sızılarak önce */w/* olmuş daha sonra bu ses düşmüştür.

balalı “çocuğu olan” M5/98, *botalı* “deve yavrusu (dorumlu, potuklu)”, *bözawlı* “buzağlı” M5/199, *küştü* “güçlü” M5/126, *duwalı* “dualı” M9/152, *qazınalı* “hazinelı” M9/227, *suwlı* “sulu” M17/39, *bağalı* “değerli” M18/27, *abıroylı* “gururlu” M22/221, *köpsalalı* “çok çeşitli” M24/5, *wözü qatarlı* “yaşıt, aynı yaşında” M26/11, *qonarlı* “verimli” M28/19

/+sIz/

sorawsız “sormadan” M2/132, *awasız* “havasız” M6/126, *sogıssız* “savaşız” M9/77, *sawatsız* “cahil” M9/103, *bilımsız* “ilimsiz”, *qayratsız* “heybetsiz” M9/130, *sansız* “sınırsız” M17/122, *teleponsız* “telefonsuz” M18/51, *qolaysız*

“uygun olmayan” M19/103, *qıyındıqsız* “çilesiz” M30/70, *dämsiz* “tatsız” M6/176, *yetsiz* “etsiz” M11/132, *äkesiz* “babasız” M13/71, *neķesiz* “nikahsız” M13/73

/+şA+ /

İsimlere gelen bu ek, lehçe, din, küçültme ve benzetme isimlerini türetir.

yendı *bılayınşa* da söylesib jürgen bala go “normalde, diğer günlerde” M1/6, *başqaşa* “biraz farklı” M6/32, *arapşa* “arapça” M11/57, *moşılmanşa* “müslüman gibi” M9/196, *degenşe* “diyene kadar” M21/101

/+das+ /

joldasım “yoldaşım” M1/7, *qarındastarı* “kız kardeşi” M2/121, *qordas* “arkadaş” M22/217

/+nşI+ /

besinşi “beşinci” M28/66, *jetpis altınşı* “yetmiş altıncı” M28/4, *jirmasınşı* “yirminci” M27/4, *yekinşi* “ikinci” M26/65, *şegizinşi* “segizinci” M25/2

/+Aw+ /

birewin “bir tanesini” M2/36, *yekewi* “ikisi” M6/228, *beşew* “beşi” M7/28, *üşewi* “üçü” M7/39, *törtewine* “dördüne” M17/102, *wotaw* “aile” M18/8, *altaw* “altı tane” M30/79

/+rek+ /

berğirek “ileride” M18/104, *yerterek* “daha erken” M19/22

/+ker+ /

gızmetker “memur” M8/19, *aytıske* “aşık” M13/63

/+şik+ /

töbeşik “tepecik” M28/6

/+IAw+ / +DAw+ /

oşondawmın “daha uzun” M5/168, *azdaw* “daha az” M6/10, *qıyındaw* “daha zor” M14/31, *qolaysızdaw* “uygun olmayan” M19/98, *tapaldaw* “daha kısa” M21/298, *suwiqtaw* “daha soğuk” M2/40, *qımbattaw* “daha pahalı” M6/21, *arzanşılıqtaw* “daha ucuz” M19/92

/+ DAy +/

Bu ek Kazakçada benzerlik ifade etmekle birlikte Türkiye Türkçesinde “*kadar*” ve “*gibi*” edatlarını karşılar. İncelediğimiz bölge ağzı ile Standart Kazak Türkçesi arasında farklılık yoktur.

bawırınday “kardeşi gibi” M2/83, *bügünderidey* “bugünkü gibi” M2/49, *şaturınday* “çadırı gibi” M2/88, *jaña iday* “az önceki gibi” M3/10, *minaday* “böyle” M4/15, *aşqanday* “açmış gibi” M18/98, *öziñdey* “senin gibi” M9/273, *üşjüzdey* “üç yüz kadar” M13/8, *kädimgidey* “her zamanki gibi” M15/30, *käzirgidey* “şimdiki gibi” M17/52, *on gündey* “on gün kadar” M19/32, *jastaw* “daha genç” M25/19

/+şil/

köpşiliktin “elalemin” M9/258

/+kene/

kışkene “küçücük” M28/6,

/+şek+/

kelinşek “yeni gelin” M21/254

/+kısın+/

keşkısın “akşamleyin” M19/163

1.2.1.1.2. Fiilden İsim Türetme Ekleri

/-ma+/

basqarma “idare” M2/69, *qoymaysın* “depo” M6/77

/-Is+ /

ürdüs “akım” M16/11, *qaytı boldı* “ölmüş” M17/12, *baylanıstı* “ilgili” M14/30, *batus* “batı” M13/36, *sol kisinin aytısı* “o adamın söylediğine göre” M11/7, *algıs* “alkış” M9/53

/-w+, -Iw+, -Aw+/

paydalanıwğa “kullanmaya” M9/64, *boluw* “olmak” M9/88, *qorgaw* “korumak” M26/6, *oñuwğa* “okumaya” M28/8, *satıpaluwğa* “satın almaya” M30/67,

ʷoturuw “oturmak” M4/19, *ʷoquwşımız* “öğrenci” M2/61, *jazuwşı* “yazar” M2/97, *tilewın* “dua etmek” M9/248

/-uwun+ /

jabuwwun “örtü” M6/151

/-GAn+/, /gön+ /

bolğan “olmuş” M27/46, *ʷoqığan* “okumuş” M23/18, *qalğan* “kalmış” M26/252, *ʷölşemegen* “ölçülmemiş” M22/235, *jürgönde* “yürürken” M19/18, *ʷösken* “büyüdüğü” M17/135

/-atın+ /

bosanatın “doğacak olan” M1/37, *aytatın* “söyleyecek olan” M3/14, *ʷotiratın* “oturacak olan” M4/6, *oyomdastratın* “organize eden” M6/32, *soyatın* “kesecek olan” M12/61, *alatın* “alacak olan” M22/233

/-Im+/, /-me+ /

önümü “ürün” M19/41, *üyürme* “kurs” M13/57, *jayılım* “çayır” M11/37

/-q+/, /-Iq+ /

toliq “şişman” M22/25, *azıq* “yemek” M5/172, *qızıq* “ilginç” M13/24

/-aq/, /-q+ /

tırnaqşa “tırnak işareti” M2/84, *qonaq* “misafir” M9/260, *tayğanaqtangan* mozdardan saqta “kaymış buzlardan koru” M9/323, *sınaq* “imtihan” M27/115, *jiynaqtap* “toparlayıp” M28/64

/-kiş+ /

yeşkertkiş “heykel” M7/23, *körsetkişi* “seviye” M26/61

/-Ar+ /

qaytar geźde “dönerken” M22/134, *aldında* “ölecekken” M9/112, *batamen yeļ kögerer* “dua ile halk gelişir, büyür” M9/282

/-iş+ /

bastawış “ilkokul” M11/6, *qorqınış* “korku” M27/176, *sagınışpen* “hasretle” M28/87

/-qıŝ+/, /-ġıŝ+/

tıñaytqıŝ “gübre” M19/41, *qozdırgıŝ* “güçlendirme” M19/36

1.2.1.2. İsim Çekim Ekleri

1.2.1.2.1. Çokluk Ekleri⁶¹

İsimlerde çokluk şekillerini yapan işletme eklerdir.⁶² Kazak Türkçesinde çokluk eki diğer Türk lehçelerinde olduğu gibi *+lar* ve onun fonetik türevlerinden oluşmaktadır: *+lar*, *+ler*, *+dar*, *+der*, *+tar*, *+ter* ünsüz uyumu kuralına bağlı olarak ismin çokluğunu bildirir.⁶³

/+lAr, +tAr, +dAr/

baŝıtlardıñ “patronların” M5/135, *sıyırlardı* “inekleri” M6/16, *apalar* “teyzeler” M7/51, *jerlerde* “yerlerde” M10/15, *kiyewlerinen* “kocasından” M15/10, *baldar* “çocuklar” M16/8, *moġalımdar* “öğretmenler” M17/2, *joldastarı* “yoldaşları” M17/47, *mehanikterge* “mekanik utası” M20/84

1.2.1.2.2. İyelik Ekleri

İyelik ekleri, bir varlığın kime ait olduğunu belirten eklerdir. Hem teklik hem çokluk biçimleri olan bu ekler Eski Türkçe döneminden beri kullanılan ve aslı şekillerini koruyan eklerdir.⁶⁴ Derleme bölgesindeki kullanımları ve örnekleri şunlardır:

Tablo 9. Aral Gölü Çevresi Ağızlarının İyelik Eklerinin Tablosu

KİŞİ	EK
1. teklik	<i>-m, -m, -ım, -ım</i>
2. teklik	<i>-ñ</i> <i>-ñız, -ñiz</i>
3. teklik	<i>-sI, -I</i>
1. çokluk	<i>-mız, -mıs, -miz, -muz, -müz</i>
2. çokluk	<i>-lArıñ, -dArıñ, -tArıñ</i>
3. çokluk	<i>-lari, -dari, -teri, -deri</i>

⁶¹ Nadir İlhan, *Türk Dilinde Çokluk*, Elazığ, 2009. s.102

⁶² A.von Gabain, *Eski Türkçenin Grameri.*, Ankara, 1998, s.62

⁶³ İsayev, S, *Qazaq Tili*, Öner, Almatı, 2007, s. 46

⁶⁴ Tomanov. M, *Kazaq Tiliniñ Tarihi Grammatikası*, Almatı. 1988, s.139-140.

I. Teklik Şahıs

-m, -üm, -ím

qızım “kızım” M20/85, *mamandıgım* “uzman alanım” M14/18, *jasım* “yaşım” M5/2, *qaynım* “kayınçom” M5/13, *ruwüm* “boyum” M7/6, *süyegim* “kemigim” M9/126, *gözüm* “gözüm” M25/135, *basım* “başım” M27/112, *azamatım* “kocam” M27/34, *ayağım* “bacağım” M29/50

II. Teklik Şahıs

-ñ

küşüñdü “gücünü” M1/34, *kürüşüñ bar* “pirincin var” M6/110, *jemis jiydegiñ bar* “sebze” M6/110, *değen sözüñ mağan wötıp kettí* “sözün” M9/205, *üyüñ jañğa tolsın* “evin” M9/328

II. Teklik Şahıs

-ñız, -ñiz (saygı)

uwayımdamañız “üzülmeyin” M5/72, *alıñız* “alın” M5/73

III. Teklik Şahıs

-sı, -ı

savhozı “kolhoz” M3/4, *awzına* “ağzına” M3/14, *äkeşimen* “babasıyla” M5/10, *jobası keledí* “yaklaşık öyledir” M6/23, *tay jarısı* “tay yarışması” M6/136, *gözü* “gözü” M9/14, *jerí* “yeri” M11/34, *sülgüsü* “havlusı” M5/171

I. Çokluk Şahıs

-mız, -mıs, -miz, -muz, -múz

wözümiz “kendimiz” M1/25, *ayağımız* “ayağımız” M4/9, *üyümüzdüñ* “evimizin” M21/13, *betimizdí* “yüzümüzü” M21/222, *adamımızğa* “kişimize” M13/70, *sözümüz* “sözümüz” M13/67, *qaynağamıs* “kayınbirader” M27/112, *ürdüsümüz* “geleneğimiz” M12/56, *üyümüz* “evimiz” M21/15

II. Çokluk Şahıs

-lArıñ, -dArıñ, -tArıñ

töbelerin biyik körüneT “tepeleriniz” M9/30, *wotbasılarin* “aileniz” M3/139, *nağaşılarin* “dayılarınız” M25/10, *qızdarin* “kızılarınızı” M25/17, *orpaqtarin* “nesilleriniz” M9/55, *isterin* “işleriniz” M2/136, *wözderin* “kendileriniz” M22/73

III. Çokluk Şahıs

-ları, -darı, -teri, -deri

tuwısqandarınan “akrabalarından” M3/29, *qarındastarı* “kız kardeşleri” M2/121, *qabırğaları* “kaburgaları” M5/157, *mañdayların* “kaderini” M15/13, *awruların* “hastalarını” M6/25, *inilerine* “erkek kardeşlerine” M27/228

1.2.1.2.3. Hâl Ekleri⁶⁵

İsimlerin başka bir isimle veya fiille ilgi kurması amacıyla kullanılan ekleridir.⁶⁶ İsimlerin hal çekimi ile diğer kelimelerle ilgi kurması hal eki kullanılarak veya kullanmaksızın yapılabilmektedir.

İlgi Eki⁶⁷

Kazakçanın yazı dilinde ilgi ekleri ünlü ile başlamaz ve yuvarlak şekilde kullanılmaz. İncelediğimiz bölge ağzında yuvarlak şekillerinin bulunması Kazakçanın yazı diliyle bölge ağzları arasında farklılık göstermektedir.

-nİn, -Dİn

jılqınin “atın” M22/257, *qızılordanin* “kızılıorda'nın” M23/20, *kısini* “kişinin” M11/7, *wökümetinin* “hükümetinin” M9/18, *yelinin* “ülkesinin” M9/21, *kölügünin* “arabasının” M9/12, *tünnün* “gecenin yarısı” M18/38, *hõmnun* “kumun” M11/79, *jıldın* “yılın” M21/75, *araptardın* “arapların” M22/255, *wözümüzdin* “kendimizin” M16/20, *qoydun* “koyunun” M18/110, *üyümüzün* “evimizin” M2/87, *jüzdün* “yüzün” M9/245, *balıqtın* “balığın” M19/23, *tabıgattın* “doğanın” M9/89, *yesiktin* “kapının” M2/130, *awlettin* “sülalenin” M3/59, *şöptün* “otun” M8/56

Belirtme Hâli Eki

+I, +TI, +In:

⁶⁵ Bilgi için bkz. Ahmet Buran, *Anadolu Ağzlarında İsim Çekim (Hâl) Ekleri*, Ankara, 1996.

⁶⁶ T.Tok, *age.* 2002, s.100

⁶⁷ Bilgi için bkz. Leyla Karahan, “Yükleme (accusative) ve İlgi (genitive) Hâli Ekleri Üzerine Bazı Düşünceler”, *III. Uluslararası Türk Dil Kurultayı (1996)*, Ankara, 1999, s. 605-611.

ʷonu “onu” M9/29, *sonu* “şunu” M17/109, *köbün* “çoğunu” M22/106, *kastömün* “ceketini” M22/117, *közümdi* “gözümü” M25/138, *ʷonu* “onu” M27/20, *közümdü* “gözümü” M22/71, *suwdu* “suyu” M5/25, *köz karıñdı* “göz at” M9/47, *bírewdı* “birisini” M12/31, *attu* “atı” M6/145, *karimıvtı* “Karimov’u” M9/192, *jomostı* “işi” M9/7, *şöptü* “otu, çimeni” M6/148

Yönelme Hâli Eki

+KA, +ha

qızdargâ “kızlara” M20/84, *gazítke* “gazeteye” M9/226, *dalağa* “dışarıya” M21/132, *jomosqa* “işe” M22/210, *ʷözümüzgê* “kendimize” M8/29, *mektepke* “okula” M28/67, *tırşılıkkke* “doğaya” M30/29, *keşke* “akşamleyin” M29/79, *ʷosıyahha* “buraya” M29/20, *kımge* “kime” M9/29, *dalağa* “dışarıya” M18/145, *tabaqqa* “tabağa” M19/38, *bastıqqa* “başkana” M21/128

Bulunma Hâli Eki

-dA, -dê, -tA

meşitte “camide” M24/127, *mektepte* “okulda” M27/10, *qolında* “elinde” M27/8, *sırtta* “dışarıda” M27/152, *üydê* “evde” M12/18, *qısta* “kışın” M6/132, *bastawışta* “ilk okulda” M22/5, *berlin tübüñdê* “berlin savaşında” M7/55, *awılta* “köyde” M11/65, *äkımşılıkte* “valilikte” M28/122, *jürekte* “yürekte” M28/37, *üydö* “evde” M1/32

Ayrılma Hâli Eki

-dAn, -tAn, -dön

araldan “aral’dan” M2/62, *uwıstan* “avuçtan” M5/113, *jêrden* “yerden” M9/10, *sütten* “sütten” M18/98, *gızımnan* “kızımdan” M20/40, *ʷözüñnen* “kendinden” M22/339, *üydön* “evden” M1/38, M21/15, *kavıpten* *käterden* “tehlikeden” M9/135, *üydön* “evden” M1/38, *yëşikten* “kapıdan” M22/103, *mektepten* “okuldan” M28/71

Eşitlik Hâli Eki

-dAy, -tAy, -lay: -şA:

sondaylar “onlar gibi” M30/75, *azğantay* “az gibi” M10/8, *tastay* “taş gibi” M6/238, *kıldey* “aynı şey” M2/50, *ʷözüñdey* “senin gibi” M9/173, *ittey* “köpek gibi” M11/103, *solay* “öyle, onun gibi” M19/132, *başqaşa* “başkası gibi” M6/3,

mösilmanşa “müslüman gibi” M9/196, *nındäy* “küçük” M22/56, *kípkittäy* “çok küçük” M22/56

Araç Hâli Eki

-men, -menen, -ben, -benen, -pen, -penen

öz yerkımen “kendi iradesiyle” M13/44, *awmenen* “ağ ile” M19/65, *şalımızben* “yaşlı kocamla” M17/13, *şöppenen* “otla” M10/16, *jígítpenen* “yiğitle” M15/21, *köylekpenen* “elbiseyle” M21/328, *teñizbenen* “denizle” M19/88, *ayaqpen* “ayakla” M6/170, *awızбірşilikpenen* “hep beraber” M24/97

Aitlik Eki

-gI, -qI, -hı, -kI:

aldımızdağı “önümüzdeki” M20/36, *keyingí* “sonraki” M21/97, *meniki* “benimki” M22/249, *böyahtağı* “bu taraftaki” M11/143, *tüskü* “öğlen vakti” M20/78, *tüngü* “geceki” M10/43, *kündüzgü* “gündüzleyin” M26/26, *qazaqı* “kazakçılık” M4/4, *qazaqı* “kazaklara özgü, geleneksel” M11/19, bazarıdağı “pazardaki” M2/43, qasındağı “yanındaki” M3/10, daladağı “dışarıdaki” M6/174, astındağı “altındaki” M9/65

1.2.1.2.4. Soru Eki

-mA, -bA, -pa:

jaqsı ma “iyi mi” M11/144, *pítirgen ba* “bitirmiş mi” M22/57, *kolejdí mä* “koleji mi?” M22/57, *balalıq pa* “çocukluk mu” M27/192, *bərmeysin be* “vermez misin” M9/268, *som ba* “akçe mi” M18/18, *bölme me* “oda mı” M29/32, *kirdik pa* “girdik mi” M4/12, *ışın awırıp jürgen joq pa* “karnın ağırmıyor mu” M21/121, *amansız ba* “iyi misiniz” M3/20, *bílesin ba* “bilir misin” M4/3, *tolgattıñ ba* “doğum sancı başladı mı” M21/218

1.2.2. SIFATLAR

Sıfatlar anlamsal olarak bir nesnenin olgunun farklı kalitesi, işareti, rengi, boyutu, olguyu ifade eden kelimelerdir.⁶⁸ Bölge ağzında sıfatlar yazı dilinden çok değişiklik göstermektedir.

⁶⁸ Kazak Grammatikası, 2002, s.460.

1.2.2.1. Niteleme Sıfatları⁶⁹

Niteleme sıfatları nesnelere niteliklerini belirten sıfatlardır. Bunlar nesnelere, renk, biçim, durum gibi genellikle değişmez özelliklerini belirtirler. Bölge ağızlarında kimi ses değişikliklerine rağmen yazı dilinde kullanılan niteleme sıfatları ile benzerlik gösterirler.

äydik aptobıs “büyük otobüs” M30/39, *ülken köl* “büyük göl” M28/15, *dāw jayın* “büyük yayın” M27/221, *jañā aw* “yeni ağ” M27/199, *köně mektep* “eski okul” M26/4, *jalğız gızbın* “tek kızım” M25/43, *awıldıq jerge* “köylü yere” M24/32, *kittäy baldar* “küçük çocuklar” M22/32, *qızıl galstuk* “kırmızı kravat” M21/350, *jas aqındardıñ* “genç şairlerin” M13/65, *köp jeri* “çok yeri” M11/33

1.2.2.2. Belirtme Sıfatları

Belirtme sıfatları, nesnelere işaret, sayı, soru ve belirsizlik bakımından belirten sıfatlardır.⁷⁰

1.2.2.2.1. İşaret Sıfatları

Nesnelere yerlerini işaret etmek sureti ile belirten sıfatlardır. Aral çevresi ağızında bazı değişiklikler görülmektedir.

böl, bə

bə jaqtıñ “bu jaqtın, bu yerin” M12/8, *böl üyde* “bu evde” M18/160, *böl mekeme* “bu makam” M19/21, *bə jaqta* “bu jaqta, bu tarafa” M7/8

ʷosı, ʷosı, ʷoş

ʷoş jaqta “osı jaqta, bu tarafta” M12/6, *ʷosı qaraqortto* “bu örümceği” M16/37, *ʷosı üydüñ* “osı üydin, bu evin” M9/17, *ʷosı awılda* “osı awılda, bu köyde” M11/85

mınaw, naw, mına, minä,

mınaw äşkimen “bu gözlükle” M2/56, *mına jer* “bu yer” M4/19, *mına jaqtan* “bu taraftan” M6/129, *minä jergé* “bu yerde” M5/97, *naw ʷortalıqta* “mınaw, ortalıkta, bu merkezde” M6/210

sol, so, sö, ʷol, anaw, anow, ana,

⁶⁹Kazak Grammatikası, 2002, s. 460

⁷⁰T.Tok, age. 2002, s.118

sol bala “bu çocuk” M6/256, *sol üşewi* “şu üçü” M7/39, *so jaq* “o taraf” M10/10, *sö jobada* “yaklaşık öyle” M13/33, *wol uwahta* “o zamanlar” M15/19, *anaw kisi* “o kişi” M9/235, *ana kelin* “o gelin” M6/239, *anow* “şu” M2/46

1.2.2.3. Sayı Sıfatları

Nesnelerin sayılarını bildirmek sureti ile belirten sıfatlardır. İnceleme bölgemizde yazı dilindeki sayı sıfatları kullanılmakla birlikte, bazı ses olaylarına bağlı olarak değişiklik gösteren sayı sıfatları da kullanılmaktadır.

Asıl Sayı Sıfatları

bir suw “bir su” M12/14, *yeki balalı* “iki çocuklu” M13/20, *üş qızım bar* “üç kızım var” M18/7, *tört adam* “dört kişi” M22/21, *bes sawsağımday* “beş parmağım gibi” M22/71, *altı ağayındı* “altı kardeş” M5/112, *jetijüz bastan qoy* “yedi yüz baş koyun” M12/68, *won segiz jil* “on sekiz yıl” M5/67, *toğız balanıñ anası* “dokuz çocuğun annesi” M2/17

Sıralama Sayı Sıfatları

toğızınşı jıldardan “dokuzuncu yıllardan” M6/192, *yekimünonunşı jili* “M28/74, *törtünşü paliknikada* “dördüncü poliknikte” M7/34, *qırq besinşı jilgımın* “kırk beş doğumluyum” M19/75, *alpıs altınşı jili* “altmış altıncı yılı” M19/21, *segsen jetinşı jili* “seksen yedinci yılı” M27/39

Kesir Sayı Sıfatları

üşten biri “üçte biri” M10/55

1.2.2.4. Soru Sıfatları

Bölgemiz ağızlarında kullanılan soru sıfatlarının durumu şöyledir:

qanday “nasıl”

qanday pısıq qanday ädemi “nasıl da becerikli nasıl da güzel” M5/15, *qanday qarmah* “nasıl bir olta” M5/33, *qanday keremét* “ne kadar güzel” M6/102, *qanday adam* “nasıl bir kişi” M9/191, *qanday jomostar* “nasıl işler” M20/83, *qanday süre, qanday doğası* “nasıl süre, nasıl dua” M24/52

qanşa “kaç”

qanşa adam “kaç kişi” M5/59, *qanşa yeldi mekeniñ* “ kaç köy kasabanın” M6/101, *qanşa raketiniñ* “kaç roketin” M9/73, *qanşa maldı* “kaç hayvanı” M11/33, *qanşa adam* “kaç kişi” M19/179, *qanşa meñtir* “kaç metre” M9/135,

qanşa firma “kaç çiftlik” M12/67, qanşa tapsırsañ “ne kadar teslim edersen” M30/45

qay “hangi” “nerede”

qay yeldən qız alsañ qay ılttan qız alsañ “hangi ülkeden kız alırsan hangi ulustan kız alırsan” M9/110, *qay yendikte* “hangi beldede” M9/134, *qay jağıñnan* “hangi tarafından” M21/219, *qay jılı* “hangi tarihte” M23/22, *qay jerde* “nerede” M24/16

neşe “kaç”

neşe türlüğüp “çeşit çeşit” M11/49, *neşe jil* “kaç yıl” M18/150, *neşede* “kaçında, kaçta” M30/24

1.2.2.5. Belirsizlik Sıfatları

***bir* “bir”**

bir günü M4/5, M19/38, M14/30, *bir kezde* “o sırada” M17/142

***biraz* “biraz, birkaç, birçok”**

biraz narseler “birkaç şeyler” M10/47, *biraz jer go* “bayağı uzak yer” M11/122, *biraz babaqtar* “birçok babaklar” M13/5, *biraz aqşa go* “çok para” M27/130, *biraz jañağı marapattarğa* “birkaç ödüllere” M28/73, *biraz şamalı tüstım* “birazcık indim” M6/217, *biraz boldı* “bayağı geçti” M11/59

***pälenbay, pälen* “falan”**

pälen gäsır “falan (birkaç) asır” M9/96, *pälenbay jil* “birkaç yıl” M13/5, *pälen aqşa* “çok para” M25/126, *pälen bərdık* “falan verdik” M22/223, *pälenşeniñ üyü* “filancanın evi” M25/11

1.2.3. ZARFLAR

Bir eylemi, bir sıfatı ya da diğər bir zarfı zaman, yer, yön, miktar, durum ve soru kavramları bakımından etkileyen kelimelere zarf denir.⁷¹ Her zarf bir isim olmasına karşın, her isim bir zarf değildir. Zarflar, önüne geldikleri kelimenin anlamını değiştirir.⁷²

⁷¹ Bilgi için bkz. H. Ömer Karpuz, *Türkçe’de Zarflar*, Denizli, 2000.s.105

⁷² T.Tok. *age.* 2002, s.120.

1.2.3.1. Yer ve Yön Zarfları

aldı

yəşiktiñ aldı “avlu” M5/57, *baldardıñ aldı* “çocukların önü, başı” M27/94

argı beti “öbür tarafı”

dariyanıñ argı betinde “nehirin öbür tarafında” M19/86, *argı betke...* “öbür tarafa” M6/111, *argı jaqtarga barat* “öbür tarafa gider” M21/367

art “arka”

art jağınan “arka taraftan” M22/22

astı “altı”

astı jağınan “altından” M5/113, *jərdiñ astı* “yerin altı” M6/210, *astında qaldı* “altında kaldı” M22/59

joğarı “yukarı” “yüksek”

joğarıdan birdeñe “yukarıdan bir şey” M22/149, *joğarı jağında* “yukarı tarafında” M24/143, *joğarı jaqqa* “yukarı tarafa” M26/43, *yəmşekten joğarı* “göğüsten yukarı” M11/45, *joğarığa şığıP ketiñder* “yukarı çıkıverin” M22/76, *joğargı kolejinde* “yüksek kolejinde” M14/8, *joğargı ħalıñ mal pəlo* “yüksek başlık parası” M1/13

qası “yanı, orada, orası”

qasımızda ħalqozdiñ “yanımızda kolhozun” M2/69, *qasındağı joldastarı* “yanındaki yoldaşları” M5/117, *sonıñ qasında ağaş üy* “onun yanındaki ahşap ev” M6/198, *raykomniñ qasında* “raykomun orada” M2/9, *taqtıñ qasına* “tahtın yanına” M9/130, *qasındağı kelinşekter* “yanındaki kadınlar” M22/202

ortası “ortası”

suwdıñ ortalası “suyun ortası” M2/110, *aral teñiziniñ ortalasında* “ara denizinin ortasında” M6/64, *köptüñ ortalasında* “elalemin ortasında” M9/155, *jamandardıñ ortalasında* “kötülerin ortasında” M25/148, *solardıñ ortalasınan* “onların ortasından” M13/74

sırt “dışarı, üzeri”

sırttan kəlgəndərdi “dışarıdan gelenleri (yabancıları)” M9/265, *sırtta adam kütüp tər* “dışarıda kişi bekliyor” M22/108, *sırttan jas baldar keldi* “dışarıdan gençler geldi” M24/32, *sırtınan ağ woramalmen* “üzerinden beyaz örtü ile” M21/248

1.2.3.2. Zaman Zarfları

alğaşqı “ilk”

alğaşqı jəmoşşısımın “ilk işçiyim” M19/172, *alğaşqı oştazım* “ilk öğretmenim” M24/50

äli “hâlâ”

äli qız deyT tä qızıl woramal salaT “hala kızmış diye kırmızı örtü takarlar” M3/35, *äli şüy tamaq kelməğən* “henüz çay ve yemek gelmemiş” M5/87, *äli tabalmay jatır* “hala bulamıyor” M9/133

anda sanda “ara sıra”

anda sanda tiri yekənımızdi sal pal bilip wotsın “ara sıra yaşadığımızı bilsinler” M9/226, *anda sanda qalağa barğanda alamız jəmıs jidektı* “ara sıra şehre gittiğimizde alırız meyve sebze” M11/133

bayağı “çok eski zaman, eskilerde ”

bayağı gezde “eskilerde” M5/89, *bayağıda bizde* “eskilerde bizde” M6/212, *bayağı alpısınşı* “eskilerde altmışıncı” M11/119, *bayağı zamanda* “çok eskilerde” M7/242, *bayağı sävet wökümetinıñ* “eski Sovyet Hükümetinin” M9/18, *bayağı mañgoldıñ* “eski Moğolların” M9/122, *bayağı babanıñ izimən* “eski ataların iziyle” M13/24

bərön “eskiden, önce”

ülkən adamdardan bərön “büyüklerden önce” M5/97, *bərön bızdıñ atababalarımız* “eskiden bizim dedelerimiz” M5/104, *bərön savhoz salıb* “eskiden sovhöz kurup” M11/14, *bəronda jaña ayğa sälem berıP söytıp aytatın* “eskilerde aya selam verirlerdi” M3/19, *bərön yerterekte mina dariyaniñ suwın işetınbız* “eskiden bu nehrin suyunu içerdik” M6/55, *bəronda qarasaqal direktiri boldı* “eskiden qarasaqal müdürü vardı” M11/6

bügın “bugün”

bügün beş qaptan jëm tarattı “bugün beş çuval yem dağıttı” M10/22, *bügün qomomozdoñ* “bugün kumun” M11/96

bıtır “geçen sene”

bıtır yeķiret kelT “geçen sene iki kere geldi” M2/3, *bıtırdan bėri ayağım awratın* “geçen seneden beri ayağım ađırırđı” M29/58, *bıtır ana jılı kaytıı boldı* “geçen sene vefat etti” M2/97, *bıtırdan bėri* “geçen seneden beri” M5/66, *bıtır ağayındarımız aqşa jıynastırıp* “geçen sene akrabalarımız para biriktirip vermişti” M5/106, *bıtır pėnsiyađa Şıqtıq qo* “geçen sene emekliğe ayrıldık” M11/70

yerteñ “yarın”

yerteñine azında toşgannan “ertesi sabah kalktıktan” M27/166, *yerteñ argı künı* “yarın veya bir sonraki gün” M6/237, *yerteñ sol wosuv Şamalı künde dayındıqtarın bır Şarwaların ístep alsa uwıldırığ alaT* “yarın biraz gün içerisinde hazırlıklarını, tüm işlerini bitirirse havyar alırlar” M19/34

jaqın “yakın”, “şimdi, az önce”

arası jaqın “arası yakın” M2/87, *jaqın jerge* “yakın yere” M29/71

jaña “ostorğanda” “şimdi, az önce”

jaña da wostorğanda sudırık oştap “az önce kasılma tutup” M1/45

jazda “yazın”

jazda bere bermeymız “yazın vermeyiz” M11/86, *jazda balıq awlamayd* “yazın balık tutmaz” M19/49

kázir, káz “şimdi”

kázir jer jėrdıñ bėrin “şimdi bütün her yer” M17/37, *kázir bız kösümüz kormiT* “şimdi gözümüz görmez” M2/36,

keşegı “dünkü”

keşegı keñės wodađınıñ “dünkü sovyetler birliğinin” M9/20

qısta “kışın”

qısta qomnıñ arasında “kışın kumun arasında” M6/15

1.2.3.3. Niteleme ve Durum Zarfları

qattı ülkeyip ketsə qamısqa aynaladı “fazla büyürse kamyş olur” M6/20, *ışinde şemırşegı bolaT anday jıñışkeşı* “içinde kılçığı olur öyle incesi” M2/82, *şamalı har javsa şamalı hõmniñ arasında* “biraz kar yağarsa biraz kumun arasında” M6/8, *yerkin taqırıpqa* “serbest konuya” M22/185

1.2.3.4. Azlık-Çokluk Zarfları

artıq “fazla”, *az* “az”, *dım* “hiç”, *eñ* “en”, *kõbüñeşé, kõbine* “çoğunlukla, genellikle”, *köp* “çok”, *öte* “pek, çok”

meniñ janım artıq yemes “benim canım ondan değerli değil” M22/153, *osı az aylıqpenen* “az maaşla” M19/179, *dım da joq* “hiç bir şey yok” M2/108, *yeñ kışisi men* “en küçüğü ben” M21/6, *kõbine* “orüşşa üyrottü” “genellikle Rusça öğretti” M1/20, *bız kõbüñeşé maydı tamızıp* “biz çoğunlukla yağı damlatarak” M21/245, *köp jürétin* “çok yürürdü” M3/10, *meniñ köp aqşam ketip qalT* “çok para harcadım” M17/100, *öte küştü* “çok güçlü” M5/80, *öte qıyın jağday* “çok zor durum” M22/21, *öte keremet* “çok güzel” M5/154, *tüyeler kõbine aşşı şób jeydı go* “develer çoğu zaman acı otla beslenirler” M16/30

1.2.3.5. Soru Zarfları

qalay “nasıl”, *qanday* “nasıl”, *qanşa* “ne kadar, kaç”, *qayda* “nereye”, *qaydan* “nereden” *nege* “niye”

qalay wõtкіzsen de mina jer uyutna “nasıl geçirirsen geçir burası rahat” M4/16, *qalay toltıruw kerektigin* “nasıl doldurduğunu” M6/96, *qalay minip alğanımdı* “nasıl bindiğimi” M27/25, *qanday bolıP pişet* “nasıl pişer” M2/35, *maldı qanşa wösürem deşen de* “hayvanı ne kadar büyötmek istersen” M19/99, *qanşa awırsam da* “kaç kere hastalansam da” M22/136, *qaydan bilsin* “nereden bilsin ki” M5/33, *qayda jürsen de aman bol* “nerede olursan ol sağ ol” M9/51

1.2.4. ZAMİRLER

Zamirler, ismin yerini tutan, nesnelere temsil veya işaret sureti ile karşılayan kelimelerdir. Dilde gerçek karşılıkları olmayan gerektiği yerlerde kullanılan zamirler Aral Gölü çevresi Bölgelerinde karşımıza çıkar.

1.2.4.1. Şahıs Zamirleri

Tablo 10. Kazakçadaki Şahıs Zamirleri

	I. Teklik Kişi	II. Teklik Kişi	II. Teklik Kişi (saygı)	III. Teklik Kişi	I. Çokluk Kişi	II. Çokluk Kişi	II. Çokluk Kişi (saygı)	III. Çokluk Kişi
Yalın Hâli	men me	sen se	siz	wol wo	biz viz	sender	sizder	wolar
İlgi Hâli	meniñ	seniñ	Sızdiñ sızdiñ	woniñ	bızdiñ	senderdiñ(DDÖ)	sizderdiñ(DDÖ)	wolarđiñ
Belirtme Hâli	meni	seni	sızdi	wonu	bızdı	senderdi(DDÖ)	sizderdi(DDÖ)	wolarđı
Yönelme Hâli	mağan	sağan	sızge	wogañ	bızge	şenderge	sizderge(DDÖ)	wolarğ
Bulunma Hâli	mende	şende	sızde	wonda	bızde	senderde(DDÖ)	sizderde(DDÖ)	wolarđa
Ayrıma Hâli	menen	şenen, DDÖ	sızden, DDÖ	odan, DDÖ	bızden	senderden, DDÖ	sizderden, DDÖ	wolardan, DDÖ
Araç Hâli	meniñen	senisen, DDÖ	sızben	wonimeñ, DDÖ	bızben,	sendermen, DDÖ	sızdermen, DDÖ	wolarmen, DDÖ

Kullanışları:

I. Teklik şahıs

meniñ qolımda torğan joq “benim elimde değil” M8/30, *meniñ pısıqtıgımdı* “benim becerikliliğimi” M20/10, *namaz woaqıytın teğ meniñ atam bolt* “namaz kılan sadece benim dedemdi” M24/40, *satmaym men woni işkimge* “satmam ben onu kimseye” M29/86, *mağan jeti mal berdi* “bana yedi baş verdi” M5/199

II. Teklik şahıs

wosı sen sopısiñ, ävliyesiñ “sen sufisin, evliyasın” M5/117, *sen wölseñ* “sen ölürsen” M9/204, *seni wonda sonday tolğaq oştap jürgen goy* “sende o zaman

doğum sancısı başlamıştır” M21/123, *seniñ artiñnan* “senin arkandan” M21/150, *sağan wöler aldında* “sana ölmeden önce” M9/112, *bız qayaqtan beremiz perzent sağan diT* “biz buluruz sana evlat” M25/16, *minanday aptobus mes qo sağan* “böyle otobüs değil ki sana” M30/37

II. Teklik şahıs (saygı)

täte siz yesiñizde ma “abla, hatırlıyor musunuz” M171/27, *sizdiñ yesimiñiz* “sizin isminiz” M5/180, *sizde qız bar* “sizde kız var” M7/45, *sizdiñ awilda* “sizin köyde” M11/65

III. Teklik şahıs

sosin o yeşqanday qom tormayT “sonra o hiç kum durmaz” M6/68, *nedən yeķenin bilmeyiz go oniñ* “neden olduğunu bilmeyiz ki onun” M11/120, *onu qaydan bileyn men* “onu nerden bileyim ben” M27/210, *may salmayT wogan* “yağ koymaz ona” M2/40, *bızdiñ wözümüzdin* “bizim kendimizin” M19/104

I. Çokluk şahıs

bızde de yendi maşınamen “bizde de artık arabayla” M30/67, *bız wosında yeķimiñ wonınşı jılı awısıp keľdik* “biz buraya iki bin onlarda geldik” M28/71, *bızge üy salıP berdi* “bize ev yaptılar” M4/1, *bırağ wogan bızdiñ* “ama ona bizim” M19/104, *tätti şäy dep aytat bızde* “tatlı çay diye söyler bizde” M3/62, *bızden görü minaw wözbek halkı dindi köp ostayd* “bize göre bu özbekler dini iyi tutarlar” M9/189

I. Çokluk şahıs

jeñgemi şenderge tapsırdım “yengemi sizlere emanet ediyorum” M9/38

III. Çokluk şahıs

jorğa jarıs degen wolar bolıP tóraT “jorğa yarışma gibiler oluyor” M6/137, *wözderi qazaqi adamdar goy wolar* “onlar iyi insanlardır” M11/19, *bırağ yendi wolarıñ dämi bolmayT* “ama onların tadı olmaz” M6/174, *woları jattaytın yeğik* “onları ezberlerdik” M21/335, *wolarğa tärbiyelik ne körsetem* “onlara eğitim olarak ne gösterirsem” M21/340

1.2.4.2. Dönüştürme Zamirleri

I. Teklik şahıs

“özüm otuzunşş jilgımın “kendim otuzuncu doğumluyum” M2/16, “özüm meşitke baram “kendim camiye giderim” M9/15

II. Teklik şahıs

“özün “özü bosatuv üşün “kendi kendini serbest bırakmak için” M9/118, klastıñ “özünün “her sınıfın kendi” M21/346

III. Teklik şahıs

“özü qazaqşa doros bilmit “kendisi kazakça iyi bilmiyor” M22/151, balasın “özü aytıP “otıradı “evladı kendisi söyler” M11/58

I. Çokluk şahıs

“osı “özümüzdiñ medrabotnik “bizim kendi tıp personelimizdir” M1/48, “özümüz tavelisizdik alıP “kendimiz bağımsızlık alıp” M5/173

II. Çokluk şahıs

“özderiñ qorğañdar “kendinizi koruyun” M22/73, “özderiñ bilñnder “siz bilirsiniz” M22/38

III. Çokluk şahıs

“özderi öyömdastırat “kendileri organize eder” M24/111, “özderi bölüp bereT “kendileri bölüp verir” M30/78

1.2.4.3. İşaret Zamirleri

böl, bolar, bõ

bõl dorús nãrşe “bu doğru şey” M6/190, bõl jılanday jiljıyd deptı “bu yılan gibi sürünür demiş” M9/78, bõlar patşaların qayta qayta awıstırıP “bunlar krallarını sürekli değiştirip” M9/198, bõ jerdı “burayı” M11/9

“osı, “osuv, “osú, “osúlar

“osı awıldıñ adamdarı “bu köyün sakinleri” M7/18, “osı jaqta “bu yerlerde” M12/6, “osuv şamalı künde “birkaç gün içerisinde” M19/34, “osú awılada “bu köyde” M11/35, “osúlardı “bunları” M27/125

mınaw, mına, mınä, mınalar, mınayahha

mına ağası “oqıttı “bu ağabeyi okuttu” M27/133, mınayahha üylengen sebebım “buraya gelin geldiğimin nedeni” M21/82, mınalar izdew salaT “bunlar arama

yapar” M5/36, *minaw* “özbek halkı” M9/189, *minä jerde* “burada” M1/29

sol, so, sö, solar

sol üyde “o evde” M4/1, *so baldardı* “o çocukları” M7/62, *soları qosqanda* “onlar hariç” M13/50, *solardan* “onlardan” M6/117, *solarıñ qolında boldım* “onların elinde olmuşum” M27/9, *sö jobada* “o civarda” M13/33

anaw, ana, analar, na

anaw kışkántäy gézde köp boladı go balada “küçükken çok olur çocuklarda” M3/15, *ana kanal* “o nehir” M5/26, *na kolanıñ neşine* “şu kolanın kutusuna” M5/29, *ana señdi hoşdretimen* “şu seli mucizesiyle” M17/143, *analar yendı kittäyında* “ölüb qaldı” “onlar küçükken ölmüştü” M25/69

“ol, “o, “olar

“olar balıq ĭsted “onlar balık yaparlar” M2/10, *“ol kışiler ka qaytı bop keñti* “o kişiler vefat etmiştir” M6/143, *“o gezde asanhan ağa bar* “o zamanlar asanhan ağabey var” M27/22

1.2.4.4. Soru Zamirleri

“ölümñüñ kım bileği yerté keşin “ölümün kim bilir erken ve geç olduğunu” M9/50, *kım bilıptı* “kim bilir” M11/120, *mına kımder senatır* “şu kişiler artık milletvekili” M26/35, *bala ne bileT* “çocuk ne bilir ki” M2/12, *neğıldıq pā sonan neğılıP aldıq* “ne ettik ve sonra ne yaptık” M17/8

1.2.4.5. Belirsizlik Zamirleri

bärin suwmen qamtemesız yetti goy “herkesi suyla sağlamıştır” M17/37, *bäri tawsıldı* “her şey tükendi” M4/214, *birbäle go minaw* “beladır bu” M18/146, *yeşikti qağadı bırewler* “birileri zil çalıyor” M5/45, *keybırevin alıP sattı* “bazılarını alıp sattı” M5/204, *pälenbay jıl* “birkaç yıl” M13/5, *yendı keybırewi jüret keybırewi şındığın aytqanda jürmeyT* “bazıları gelir (yürür anlamına göre değişti) daha doğrusu bazıları gelmez buraya M13/65

1.2.5. FİLLER⁷³

1.2.5.1. Fiil Yapım Ekler

Şekil bilgisinin addan sonra en önemli ögesi olan fiiller, iş ve hareket bildiren önemli sözlere dir. Fiiller, karşıladıkları hareketler ile zaman ve mekan kapsamı içinde, somut ve soyut nesne ve kavramlarla ilgili her türlü oluş, kılış, kınış ve durumları bildirir.

1.2.5.1.1. İsimden Fiil Türetme Ekleri

/+IA -/ +DA-/

alşıqtap “uzaklaşp” M20/89, *dayındaP* “hazırlayıp” M3/49, *ızvandap* “arayıp” M5/181, *sabındap* “sabunlayıp” M6/45, *ılgaldap* “ıslayıp” M6/168, *tözdap* “tuzlayıp” M11/129, *armandaP* “hayal edip” M12/40, *jaqındaP* “yakın gelip” M18/11, *mözdap* “buz olup” M21/322, *uwayımdap* “endişelenip” M27/152, *jaqsılap* “iyice” M5/201, *oylaP* “düşünüp” M6/65, *oyulaP* “nakışlayıp” M18/118.

/+Ay-/

köbeyip “çoğalıp” M15/39, *azayıP* “azalıp” M9/224, *kártäyİP* “yalanıp” M2/125, *ülkeyip* “büyüyüp” M6/20, *köbeyip* “çoğalıp” M15/39, *yeseyp* “aklı başına gelip, yetişkin olup” M23/214, *körkeyip* “güzelleşip” M28/48

/+gër-/

wözgërtip “değiştirip” M9/100

/+ör-/

kögöred “yeşillenir” M9/150

/+q-/

qorıqtı “korktu” M22/150

1.2.5.1.2. Fiilden Fiil Türetme Ekleri

/-mA-, -BA-/

bolmay “olmadan” M3/14, *uyalmaysındar* “utanmıyorsunuz” M4/7, *ğalmayT* “kalmaz” M9/12, *şabalmayd* “koşamaz” M9/117, *qonbaym* “sabahlamam” M9/170, *üylenbese* “evlenmezse” M27/117, *wötpeyT* “geçmez” M6/83

⁷³ Korkmaz Z, *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, Ankara, 2014. s.487.

/-II-/

jazılaT “iyileşir” M5/80, *soyılğan* “kesilmiş” M3/25, *qoyılğan* “konmuş” M11/5, *jayılıb* “gütmek” M16/11, *joyıldırmaW* “kaybettirmemek” M24/15, *tıgılğan* “dikilmiş” M6/167, *beriletin* “verilecek” M19/93

/-n-/

bosanatın “doğuran” M1/37, *oyanaT* “uyanır” M9/77, *toylanaT* “gerçekleşir” M13/40, *yesebtelined* “hesaplanır” M21/251, *aşuvlanbaytın* “kızmayan” M21/304, *ötkizétinbız* “geçirmiştik” M21/371

/-s-/

tanısquın keldi “tanışmak istedim” M5/180, *baylanısqañ* “ilişki kuran” M6/123, *tiyispeşe* “dokunmazsa” M22/76, *aytısaT* “tartışır” M22/33

/-dır-/

qaldırmaY “bırakmadan” M1/33, *alsa qolın taldırğan* “alırsa eli uyuşup kalır” M2/25, *aynaldırıp* “döndürüp” M6/121, *orıstandırdı* “ruslaştırdı” M9/87

/-Kız-/

ötkizgen “geçirmiş” M2/67, *işkizib* “içirip” M6/149, *jetkizgen* “yetiştirmiş” M7/61, *tikkizip* “diktirip” M21/148, *jattatqızatın* “ezberleten” M21/351, *juwğızat* “yıkadır” M21/381, *qızdırıP* “kızartıp” M2/40, *jatqızıp* “yatırıp” M3/11

/-t- /

küzetip “koruyup” M22/160, *oqıttı* “okuttu” M22/212, *bolatınmın* “olurdum” M24/66, *soyat* “keser” M2/105, *oramal tartaT* “örtüsünü takar” M2/105, *oyattı* “uyandırdı” M9/137

1.2.5.2. Şahıs Ekleri

Tablo 11. a) Birinci Tip Şahıs Ekleri

Şahıs	Ek
I. teklik şahıs	<i>-mIn, -bIn, -pIn, -m</i>
II. teklik şahıs	<i>-sIn, -sIn</i>
II. teklik şahıs (nezaket)	<i>-sIz, -s</i>
III. teklik şahıs	<i>-dI, -d</i>
I. çokluk şahıs	<i>-mIz, -bIz, -mIs, -bIs, -vis</i>
II. çokluk şahıs	<i>-sIndAr</i>
II. çokluk şahıs (nezaket)	<i>-sIzdAr</i>
III. çokluk şahıs	<i>-dI, -d</i>

Kullanışları:

I. Teklik Şahıs

-mIn, -bIn, -pIn, -m

tormoşqa wıqqanmın go “evlenmişim” M8/8, *jomşoş jasappın go* “iş yapmışım” M23/23, *sondaydı körmepın* “öylesinin görmemişim” M22/225, *wohha baram deşe* “okumaya giderim derse” M27/11

II. Teklik Şahıs

şen jañağı ävliye meşsiñ ba “sen evliya değil misin” M5/117, *körme wömür jolında şen bır azap* “sen hayat yolunda çile çekme” M9/283

II. Teklik Şahıs (saygı)

beresız ba deş soraytın “verir misinin diye sorardı” M21/173

III. Teklik Şahıs

şıhpaydı goy “çıkamaz ki” M11/143, *yşepteıdı goy* “hesaplarlar” M6/61, *bolmayd müldém* “olmaz asla” M12/50

I. Çokluk Şahıs

jañqıtı soyamız “koyunu keseriz” M17/62, *anağan beremiz* “ona veririz” M19/94, *sonımeñ oynaytınbız* “onunla oynardık” M4/9

II. Çokluk Şahıs

ğız bastarıñmen uyalmaysındar ma “kız olarak utanmıyor musunuz” M4/7, *kırmeysiñder depti* “giremezsiniz demiş” M9/194

III. Çokluk Şahıs

jaqsı kaz jasadı “iyi yapılar şimdi” M6/190

Tablo 12. b) İkinci Tip Şahıs Ekleri

Şahıs	Ek
I. teklik şahıs	-m
II. teklik şahıs	-ñ, -n
II. teklik şahıs (nezaket)	-niz
III. teklik şahıs	-
I. çokluk şahıs	-k, -q, -ğ, -g
II. çokluk şahıs	-ñdAr
II. çokluk şahıs (nezaket)	-ñIzdAr
III. çokluk şahıs	-

Kullanışları:

I. Teklik Şahıs

“oyladım yendi “düşündüm ki” M6/214, *sosın qorıktım* “sonra kortum” M1/8, *namaz “oqısam* “namaz kılırsam” M24/57

II. Teklik Şahıs

qarasañ ündüsterde bar “bakarsan hindilerde vardır” M3/47, *neğè alıP keldiñ* “neden alıp getirdin” M9/256

II. Teklik Şahıs (nezaket)

söytüp aytıP yediñiz go dep “öyle söylemişsiniz diye” M27/271

I. Çokluk Şahıs

aqşameneñ küñelttiq “parayla geçindik” M18/20, *sol qayttıq qo* “öyle döndük ya” M5/102

II. Çokluk Şahıs

toz şöptü jegender “acı otu yiyenler” M6/177

1.2.5.3. Şekil ve Zaman Ekleri

Şekil ve zaman ekleri, fiil kök veya gövdesinin karşıladığı hareketi şekle ve zaman bağlayan eklerdir.

1.2.5.3.1. Bildirme Kipleri

1.2.5.3.1.1. Geniş Zaman

Kazakçada geniş zaman çekimi, *fiil + -A/-y zarf fiil eki + turur + zamir kökenli şahıs eki* ile yapılmaktadır.⁷⁴ İncelenen bölge ağızında ise Kazakça yazı dilinde olan geniş zaman *{-A/-y}* eklerini bulunmaktadır. Örneğin; *kel-e-min* “gelirim”

Olumlu: -A eki

o gezde samawrınğa şay göyamız go “o zaman semevere çay koyarız” M27/220

dalağa nan salamız “dışarıda ekmek yaparız” M27/221

Olumsuz: Kazakçadaki geniş zaman –MA olumsuz ekinin yanın sıra –y eklenerek yapılır.

bötën moğalımdı bilmeym “yabancı hocaları bilmem” M9/117, *munanı işpeyim debatırım* “bunu içmem diyorum” M5/88, *jetı qara dep aytıbatadı bilmim* “yedi baş diye söylediler, bilmem” M13/27

1.2.5.3.1.2. Şimdiki Zaman

Kazakçada *fiil + -p, -a, -e, -y + jatur, jür, otr, tur + zamir kökenli şahıs ekiyle* yapılır. Bölge ağızlarında aşağıdaki şekiller görülmektedir:

**yatur, batır*

Şimdiki zaman çekimi, fiil tabanına *-p zarf-fiil eki +jatur* yardımcı fiilinin eklenmesiyle kurulur.

⁷⁴ Tomanov, M, *Kazak tilinin tarihi grammatikası*, 1988, s.241
Ayrıca bkz. Tektiğul J., *Kazak tilinin tarihi grammatikası*, Almatı, 2012

kiribatır yer adamdar “girişiyor erkekler” M5/46, *wözgerip kelyatır* “değişiyor” M9/185, *sonı moyındamay atır go* “onu kabul etmiyor ya” M30/75

***otur**

Şimdiki zaman çekimi, fiil tananına *-p zarf-fiil eki +otur* yardımcı fiilinin ekleşmesiyle kurulur.

kazır közü qalıbotır “gözü görmüyor” M29/43, *kütüp wotur seni* “bekliyor seni” M12/30

***tör.**

Şimdiki zaman çekimi, fiil tabanına *-p zarf-fiil eki + tur* yardımcı fiilin ekleşmesiyle kurulur.

tarihta jazuwlu tör go “tarihte yazılıdır” M2/9, *gaz araldan wötüp tör* “gaz araldan geçiyor” M6/92

***jür**

Şimdiki zaman çekimi, fiil tabanına *-p zarf-fiil eki + jür* yardımcı fiilin ekleşmesiyle kurulur.

molasın izdep jür go “mezarını arıyor” M9/133, *men namaz bastaP jür yedim* “ben namaza başlıyordum” M24/56

Olumsuz

densawlıgım bolmay jür “sağlığım olmuyor” M5/150, *köterilmey tör* “büyümüyor işte” M11/139, *şöp şıqpay atır* “ot bitmiyor” M16/19

1.2.5.3.1.3. Öğrenilen Geçmiş Zaman

I.Tip Öğrenilen Geçmiş Zaman

Kazakçada I. şekil öğrenilen geçmiş zaman çekimi, *fiil + -(I)p turur + zamir kökenli şahıs eki* ile yapılır.

bir qızıq omotop ketippin “bir ilginç şeyi unutmuşum” M22/160, *wotız jeti jul jomos jasappın go* “otuz yedi yıl çalışmışım” M23/23, *bir kempir ayıptı go* “bir yaşlı kadın söylemiş” M2/51

Olumsuzu: Kazakçadaki öğrenilen geçmiş zamanı bildiren *-p + zamir kökenli şahıs eki* yapısı Türkiye Türkçesinde *{-mIş}* ekini karşılamaktadır. Üstelik olumsuzunda *-p* ekinin önüne *-MA* olumsuz eki gelmektedir.

sondaydı körmeppin “öylesinin görmemişim” M22/225, *soramappın* “sormamışım” M22/121, *jinalaT dep* “oylamappın “toplanır diye düşünmemişim” M5/59, *yeşimde ħalmaptı* “hatırlamıyorum” M5/202

II. Tip Öğrenilen Geçmiş Zaman

Kazakçada II. tip öğrenilen geçmiş zaman çekimi, *fiil + -GAn + zamir kökenli şahıs eki* ile yapılmaktadır.

uje ağıspen ketip qalğan diT “suyun akışıyla gitmiş dediler” M5/35, *taymashan qaytı bolğan go ya* “taymashan mı öldü değil mi” M5/54, *ʷonan geyin toqığan joqpın* “ondan sonra hiç dokumadım” M18/154, *iya soğıs kezinde tuwğam* “evet savaş sırasında doğdum” M15/9, *omotop qalğanmın go* “unutmuşum” M27/172

Olumsuzu

aytpağanmın go men “söylememişim ben” M21/121, *ʷonday körmegem go* “öylesini görmemişim” M27/226

1.2.5.3.1.4. Bilinen Geçmiş Zaman

Kazakçada bilinen geçmiş zaman çekimi, *fiil + -DI + iyelik eki kökenli kişi eki* kalıbıyla yapılmaktadır.

Kullanışları:

ʷözüm aldım kreditke “kendim aldım krediye” M4/19, *men bardım* “ben gittim” M22/37, *qaydan keldiñ* “nereden geldin” M25/22, *balam geldi* “çocuk geldi” M22/236

Olumsuzu

oqtamadım “uyumadım” M5/49, *ʷoşnyı barıP yedim tüse almadım* “birinci öğretime başvurdum, kazanamadım M17/3, *jorımadım ya işteñe* “yorumlamadım evet hiçbirini” M27/168

1.2.5.3.1.5. Gelecek Zaman

fiil+ -A/ -y zarf-fiil + kişi eki biçiminde yapılıdır.

jazamın “yazacağım” M9/29, *worıp kelemiz* “biçip geleceğiz” M2/53, *awulğa gelem* “köye geleceğiz” M22/13, *almatığa barat* “almatı’ya gidecek” M22/13, *bäri boladı* “her şey olacak” M16/33, *künnüñ közüñüñ almaytını joq yekən go* “güneş gözünün almayacağı yoktur” M18/162

Olumsuzu

qomğa suw qoymaysıñ “kuma su dökmeyeceksin” M6/77, *üstüme mola salmaysıñ* “üstüme mezar taşı dikmeyeceksin” M9/123, *tün oqtamaysıñ* “gece uyumayacaksın” M25/75

1.2.5.3.2. Tasarlama Kipleri

Tasarlama kipleri gerçek olmayan, olması, gerçekleştirilmesi istenilen, tasarlanılan fiil kalıplarıdır. Sadece şekil ifadesi vardır, zaman ifadesi yoktur.⁷⁵ Bölgeimiz ağızında görülen ekler şunlardır.

1.2.5.3.2.1. Emir Kipi

Emir I. tek. şh. : *-ayın, -äyin, -eyin, -üyin, -öyün*

wortasında aytayın “ortasında söyleyeyim” M9/149, *bilip qaytayın dep* “öğrenip geleyim diye” M5/41

Emir II. tek. ş. :

Bölge ağızında derlenen metinlerde dikkat çeken eklerden biri emir kipinden sonra eklerin gelmesiydi. –şiş, -şiş, -ayş, -eyş ekleri sadece Batı Kazakistan ağızında sıkça kullanılan eklerdir. Aral Çevresi hem batı hem güney sınırda yer aldığından bazı ekler aynı kullanılmaktadır. Derleme metinlerinde sadece şu örneklerde görülmüştür:

isteşiş (isteseñşi) “yapsana” M5/119, *tişiş* (tiseñşi) “evlensene” M12/20, *ala salşiş* (ala salsañşı) “alsana, evlensene” M12/23

Aynı şekilde kullanılan ancak çoğul eki eklenerek yapılan kelimeler Kazakistan’ın Batı bölgesinde görülür. Örneğin, *ayt-iñ-dar-şiş* (*ayt-iñiz-dar*), *kel-iñ-der-şiş* (*kel-iñ-izder*), *kör-üñ-der-şiş* vb.

Bununla birlikte metinlerde diğer örneklerdeki gibi emir kipi kullanılmıştır.

ana qara dep “şuna bak” M27/140, *kel deb* “gel diye” M29/54, *äq besikke jat böpəm* “ak beşikte uyu bebeğim” M17/89

⁷⁵ T.Tok, *age*. Denizli. 2002. s.136

Emir III. tek. şh. :

zamandariñ tiyiş bolsın “zamanınız huzurlu olsun” M2/138, *meniñ atımda bolsın* “benim adımda olsun” M9/12, *kəlsin şalın alıP* “gelsin yaşlı kocasını alıp M25/23, *perişte iziñde jürsün* “melek korusun” M9/262

Emir I. çoğ. ş. : -ayıq, -eyig

şın aytayıq “gerçeği söyleyelim” M2/29, *barıP qaytayıq* “gidip gelelim” M5/10, *şäy işip alayıq* “çay içip alalım” M27/26, *tezdətip üyleneyik* “hemen evlenelim” M5/182

Emir II. çoğ. ş. -ñdar

“özbekistanda” otırıñdar “özbekistan’da oturun” M9/194, *köterip oynaysıñdar* *dəp* “kaldırıp oynayın diye” M4/8, *bölüp alıñdar diT* “bölüp alın diyor” M21/122, *sonı qorğañdar* “onu koruyun” M22/71

Derleme dışı rastlanan emir kipi ekleri bulunmaktadır. Sadece Batı Kazakistan’da ve Güney Bölgesinin (Özbekistan sınırı) bazı yerlerinde görülür. Batı Kazakistan’da ağızlarda emir kipinin Standart Kazakçada 1. Tekil ve 1. Çoğul –iñiz, -ñizder ekleri yerine –iñ, -iñ –üñ, -uñ, -añ ekleri sıkça kullanılır. Örneğin, *siz kel-iñ (keliñiz-der)*, *bar-iñ (barıñız-dar)*, *jas-añ (jasañız-dar)*, *ohı-ñ (oqı-ñız-dar)*, *otır-iñ (otır-iñiz-dar)* diye devam etmektedir.

Emir III. çoğ. şh. : -sın, sin

Alla tağala bayandı bahıt bersin “Alla teala nice mutluluklar versin” M9/331
ostağandariñ as bolsın “tuttuğunuz sadece aş olsun” M2/136, *“osı jastarğa bersin* “bu gençlere versin” M2/136, *qazaq başşı bolsın* “kazak başkan olsun” M22/43

Olumsuz

yeş jamandıq bolmasın “hiç kötülük olmasın” M2/135, *körme “ömür jolında sen bir azap* “görme ömür yolunda sen bir cefa” M9/283, *pəndege günüñdi salmasın* “insana işin düşmesin” M9/304, *sıwdu köb işib jərme* “suyu çok fazla içme” M5/25

1.2.5.3.2.2. İstek Kipi

Kazakçada istek kipi çekimi, *fiil + -GI + iyelik kökenli şahıs eki +kel-* şeklinde yapılır. Bölge ağzında bazı ses değişiklikleri dışında fazla farklılık görülmemektedir.

şeşemniñ yeñbegin aqtağım keldi “anamın emeğini aklamak istiyorum” M1/5, *mazaq qılğısı keledi go* “dalga geçmek istiyorlar ya” M25/37, *jomş istegim keldi* “çalışmak istedim” M1/4

Olumsuz

jiberğim kelmédi “göndermek istemedim” M5/11

1.2.5.3.2.3. Şart Kipi

Kazakçada şart eki, *-sa, -se*'dir. Bölge ağzıyla Standart Kazakçadaki şart eki arasında fazla farklılık yoktur.⁷⁶

balam tuwralı aytsam “evladım hakkında söylesem...” M5/67, *tayah oştasam* “asa tutmasam” M29/58, *juwsañ* “yıkasan” M6/45, *aytsañ* “söylesen” M9/216, *jibersek* “göndersek” M3/26, *tüssek* “insek” M12/34, *otsaq* “otursak” M3/24, *tuwûP qalsaq* “doğsam” 18/M40

Olumsuz

bomasa “olmasa” 18/49, *atamnan körüP wöstüm go jattamasam da* “dedemi izleyerek büyüdüm ezberlemesem de” M24/43, *nağılmasam* “yapmasam” M27/180

1.2.5.3.2.4. Gereklilik Kipi

Kazakçada gereklilik çekimi, *fiil + -(U)w isim-fiil eki + iyelik eki + kerek/tiyis* edatlarıyla yapılır. İncelediğimiz bölgede bazı ses değişiklikleri hariç fazla değişiklik görülmemektedir.

jetkiziv kerek “ulaştırmak lazım” M21/130, *oquwdan şıgaruw kerek* “okuldan çıkarması lazım” M22/148, *şını gerek* “aslında ” M24/26, *kömiw kereg* “gömmeli” M9/120, *tegistew kerek* “düzleştirmek lazım” M6/65, *oquw kerek* “okumak lazım” M7/86, *payda köriv kerek* “kâr görmeli” M19/130

Olumsuz

bolmaw kerek “olmaması lazım” M21/366, *yeşkimge senbew kerek* “kimseye güvenmemeli” M9/129, *salhın tiygizbev kerek* “soğuk almamalı” M6/157,

⁷⁶ Tomanov. M, *Qazaq Tilinin Tarihi Grammatikası*, s.238

1.2.5.4. Fiillerin Birleşik Zaman Çekimleri

1.2.5.4.1. Hikâye Birleşik Zaman

1.2.5.4.1.1. Bilinen Geçmiş Zamanın Hikâyesi

Kazakçada birleşik fiil *edi* ek-fiilinin kişi eklerini almış şekilleri olan *edim, ediñ, edik, ediñiz* yapılarında, birleşik çekimler sırasında *di* hecesinin düştüğü ve bu yapıların *em, eñ, ek, eg, eñiz* şekillerinde kullanılmaktadır.

bayağıda mēn söytüp yedim “eskiden ben öyle demiştim” M22/180, *namaz bastaP jür yedim* “namaza başlamış idim” M24/56, *qaytadan wotırıp yek* “tekrar oturmuş idik” M21/135

1.2.5.4.1.2. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Hikâyesi

Kazakçadaki öğrenilen geçmiş zamanın ekleri *-ıp, -ip* ve şahıs ekleriyle yapılmaktadır.

wotız jeti jil jomōs jasappın go “otuz yedi sene çalışmışım” M23/23

omōtop qalippın “unutmuşum” M27/173

Olumsuz

sonşa adam jinalaT dep woylamappın “o kadar kişi toplanır diye düşünmemişim” M5/59

soramappın “sormamışım” M22/121

1.2.5.4.1.3. Şimdiki Zamanın Hikâyesi

bosandırayın dep neğilibatır yed “doğurmak için bir şey yapıyordu” M21/135, *tastap ketipbatır yekesiñ* “bırakıp gidiyordun” M27/167, *liséyde woqıytın yeT* “lisede okuyordu” M27/102, *siylaytın boldı* “saygı duyuyordu” M27/34, *wol uwahta namaz şıqpıytın boldı* “o dönemler namaz kılınmıyordu” M9/187, *sonı mēn woylaytın toğom* “onu ben düşünüyordum” M22/52, *ilgeride soymaytın yedi* “eskilerde kesmiyorlardı” M11/28, *mēn julqı oştamaytın yedim* “ben at beslemiyordum” M19/101

1.2.5.4.1.4. Geniş Zamanın Hikâyesi

läñgi woynaytın yedik “top (hayvan derisi) sektirmek” M4/3, *büytüb jinalmaytın yeT* “böyle toplanmazdı” M5/60, *üstünēn qaraytın* “üstünen bakardı” M5/149, *toyda jasaytın yedi bayağıda* “düğünde yapardı eskilerde” M6/139, *tawsılmaytın yedi* “tükenmezdi” M30/68, *wönerlep toqıytın* “nakışla dokurdu” M12/9, *woquw*

ğa qabıltaytın yeT “okul kabul ederdi” M17/3, *jaqsı bolar yet* “iyi olurdu” M27/168

1.2.5.4.1.5. Gelecek Zamanın Hikâyesi

ne bolar yed “ne olacaktı” M21/139

1.2.5.4.2. Rivayet Birleşik Zaman

1.2.5.4.2.1. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Rivayeti

taz yeken gö söysem “meğer kelmiş imiş” M27/195, *sonday bolğan yeken* “öyle olmuş imiş” M21/23, *altı adam bargan yeken* “altı kişi gitmiş miş” M22/229, *yeshimde ħalmaptı* “aklımda kalmamış imiş” M5/202, *tabaT dep jazıptı* “bulur diye yazmışmış” M9/81, *jetıyden geyın tabılıptı* “yedi ay sonra bulunmuşmuş” M27/92

Bununla birlikte Kazakçada –miş, -mıs eki de bulunmaktadır. Bölge ağzında rastlamamıştır ancak her bölgede kullanılan ektir. Hem standart Kazakçada hem de ağızlarda şu şekilde görülür. Ancak bu ekin cümledeki anlamı varsaymaktır.

Kelipti-mis “gelmiş-miş”, körüipti- mis “görmüş-müş, Barıptı-mıs “gitmiş-miş”

1.2.5.4.2.2. Şimdiki Zamanın Rivayeti

jılaytın körüneT “ağlıyormuş” M25/31, *kinonu qoyaT yeken* “film gösteriyormuş” M21/20,

1.2.5.4.2.3. Geniş Zamanın Rivayeti

şükürşülükke toymayt didi “şükretmeye doymazmış” M27/120, *altın köşpelı bolaT yeken* “altın sürekli göç hâlinde olurmuş” M9/135, *atañnan bota alma bata al dep yeT* “dededen mal alma dua al derlermiş” M9/153, *käzirgiler woday isteş almayT* “bugünküler öyle yapamazlar” M2/42

1.2.5.4.2.4. Gelecek Zamanın Rivayeti

wol küyewge şıgıp ketken “o evlenmişti” M25/42, *taqtan alıstataT* “tahttan uzaklaştırılmı” M9/133

1.2.5.4.2.5. Bilinen Geçmiş Zamanın Rivayeti

yet beretin bolsaq “et verecek isek” M3/26, *bolatın bolsa mısalı* “olacaksa mesela” M13/44, *kım bolsa da qazaq başşı bolsın* “kim olacaksa kazak başkan olsun” M22/43, *tiyısétın bolsa* “dokunacaksa” M24/76, *aytıP wötétın bolsam* “kısaca açıklarsam” M28/66

1.2.5.5. Birleşik Fiiller

1.2.5.5.1. İsim+Fiil Yapısında Olanlar

ğıl-/qıl yardımcı fiiliyle oluşturulanlar:

alıP qaşqan siyaqtı ğıP “alıp kaçmış gibi” M1/9, *“öte jaqsı ğıp berdi* “çok iyi (edip) verdi” M5/195, *bir yeķi meńırdey ğıp* “bir iki metre edip” M6/67, *bıraq şağın ğıp istiT* “ama küçük edip yaparlar” M11/44, *bäri jirtis siyaqtı ğıP* “herkes kumaş gibi (yaparak)” M21/222, *tamaqqa nan ğıp salamız* “yemeğe ekmek edip katarız” M25/111, *suwıqtaw qılıP* “daha soğuk yaparak” M2/40, *qastandıq qılaT* “süikast yapar” M9/115, *yeķi tabaħ qılıP* “iki tabak edip” M21/314

bol- yardımcı fiilliyle oluşturulanlar:

jalğız bolğan “yalnız olmuş” M20/103, *äke şeşemiz boldı* “ana babamız oldu” M21/5, *beşikke salıw räsımı boldı* “beşiğe koyma merasmi oldu” M8/21, *meķtöp direktırı boldı* “okul müdürü oldu” M17/21, *ardegerler keñesiniñ törağası boldım* “gaziler üyesinin başkanı oldum” M9/15, *üş jil mehanik boldım* “üç yıl mekanik ustası oldum” M22/7

1.2.5.5.2. Fiil+Fiil Yapısında Olanlar

al -, a- yeterlik fiiliyle oluşturulanlar:

sonıñ qol ostarıP aldıq “sonra elele tutuştuk (tutup aldık)” M22/27, *arqanımen tartıP aladı* “organla çeker” M17/144, *“on üş adam keliş alıp* “on üç kişi gelip alıp” M12/47, *bolmay torğanda köterip alayın* “olmazsa kaldırıyorum” M5/79, *“onday istey almayT* “öyle yapamaz” M2/42, *“oħıwdı pitire almay qaldıħ* “okumayı bitiremedik” M21/81

jiber-, sal-, ber-, be-, -ver tezlik fiilleriyle oluşturulanlar

itköylekti äkeliP beret “ıkgömleği getirip verir” M21/165, *“özü bawırına basa beret* “kendisi bağrına basıp durur” M25/29, *sol kãsertke şaqırıp jibereT* “o konsere çağırır” M2/131, *mınalar izdew salaT* “bunlar arama yaparlar” M5/36, *jengem şığarıP saldı* “yengem uğurladı” M8/50, *baldarğa söytüp saldırtadı* “çocuklara öyle yaptırır” M21/217

1.2.5.6. Ek Fiil

Ek fiil, isim soyundan her türlü kelimenin fiilleştirilmesi ve basit zamanlı fiillerin birleşik zamanı hale getirilmesini sağlar.

1.2.5.6.1. Ek-Fiilin Hikâyesi

bar baylıǵı aǵ aydındı kölyedi “tüm her şeyi berrak göl olmasıydı”

1.2.5.6.2. Ek-Fiilin Rivayeti

añoday aw taz yeken “kurban olduğum, kel imiş” M27/195

1.2.5.6.3. Ek Fiilin Olumsuzu

wonday yeskı yemes “o kadar eski değildir” M4/22, *wolar taza tamaq jiT bizdey yemes* “onlar organik yemek yerler, bizim gibi değil” M5/126, *wonşa köb yemes* “o kadar fazla değildir” M8/48, *şükür jaman yemes* “şükür kötü değildir” M25/65, *mınanday aptobus mes* “bunun gibi otobüs değildir” M30/37

1.2.5.7. Fiilimsiler

1.2.5.7.1. İsim-Fiiller

Kazakçanın yazı dilinde -w şeklinde kullanılmaktadır. Standart Kazakça ile böyle ağızda farklılık bulunmamaktadır.

amandasuw kerək “selamlaşmak gerek” M3/20, *wotha tabınuw siyahtı* “ateşe tapmak gibi” M3/57, *sol jerdı damıtuw kerək* “orayı geliştirmek gerek” M6/34, *beşikke saluw räsımı* “beşiğe koyma merasmi” M8/21, *wol uwahta qaşuw go* “o dönemlerde kaçırmaktır” M15/19, *baǵalı balıq türlerin saqtaw molaytuw degen* “değerli balık çeşitlerini koruma, çoğaltma gibi” M19/28

1.2.5.7.2. Sıfat-Fiiller

-GAn, -kEn

wonan da boron horoǵan sebebí “daha eskiden kurumanın sebebi” M19/79, *bo jerdegi wotırǵan yeldiñ* “burada oturan halkın” M19/45, *jantuwǵandı bosanǵan gezzde* “jantuvǵanı doğurduğumda” M21/112, *köz kariñdı sala jür, aman yetken qawımǵa*, “gözünü dört aç, emanet eden halkına” M9/48, *qorşawda wösken adambız* “tutsak olarak büyümüş insanlarız” M15/7, *kelinim tüsken uwaqtı* “gelininin geldiği zamanlarda” M21/275

-Atın

salatın şılbırlar bolmay “alacak zinciler olmadan” M3/14, *moǵalımderdiñ wotiratın bölmeşı* “öğretmenler odası” M4/6, *yet beretin bolsaq* “et verecek olursak” M3/26, *jañsı wösetin taldardı* “iyi büyüyecek ağaçları” M6/99

-ar

awır bolar kelınşegıme “ağır olacak eşime” M22/213, *öl bolar meken artınan dep* “erkek çocuk doğar beki diye” M25/33

1.2.5.7.3. Zarf-Fiiller

Zarf fiiller, fiillerin zarf şekillerini yaparlar. Zarf-fiiller, hareketi şahsa ve zamana bağlamadan bir hal şeklinde ifade ederler. Bölgemiz ağzında görülen ekler aşağıda gösterilmektedir.

-p

däriwşi bolıp jüresin “derviş olup yürürsün” M9/168, *ozatıP toroP alğanbız* “uğurlayıp almıştık” M13/22, *kuwañsılıq bolıp şöp şıqpay atır* “kıtlık olup ot bitmiyor” M16/19, *awızdarı irip ketet* “ağızda çürür gider” M16/27, *neşibemizdi teriP jep* “nasibimizi alıp yiyor” M18/16, *araldağı teñizdegi balıq wörlöp kelıp kölderge...* “araldaki denizdeli balık yüzerek gelip göllere...” M19/85

-mAy, -bAy

sol jambastı üygě aspay so qodağa berıp jibereT bizde “o kalça etini evde haşlamadan dünüre gönderirler” M3/27, *bärimiz toroP asıqpay şäy işemiz* “hepimiz acele etmeden çay içeriz” M21/104, *woris tili de halmay tor* “Rus dili gündemde” M1/23, *sabaqqa barmay men sabaq woqığan joqpın* “derse gitmedim ve dersleri bıraktım” M25/46, *teyatır salınbay torğan kezde* “tiyatro yapılmadan önce” M21/14, *woylanbay söyleytin külmaraş* “düşünmeden söyleyen külmaraş” M22/202

-a, -e, -y

Kazakçada -a, -e, -y şeklinde kullanılmaktadır.⁷⁷

jawap bere almay “cevap veremedim” M7/76, *jomúsqa barıP jüre berem* “işe gidip geliyorum” M5/53

-GAndA, -qanda

raddomğa barganda “doğumhaneye gittiğinde” M1/37, *azamat boganda* “yetişkin olduğunda” M2/17, *äyelderde sonday bolmay torğanda* “kadınlarda öyle olmadığında” M5/79, *qırq bir jasha kелgende* “kırk bir yaşına geldiğinde” M12/38, *men söylegende* “ben söylediğimde” M22/192, *bir jerde wotqanda* “bir

⁷⁷ Tomanov, M, *Kazak tilinin tarihi grammatikası*, 1988, s.245

yerde oturduğunda” M5/136, *tap anaw keleşm debatqanda men qaşıp kettim* “aynı kişi geliyoken ben kaçarak kurtudum” M25/61

-qalı

yes bilgelí köz aşqalı atam namaz wıhúb kelyattı “hatırlayalı, dedem namaz kılmaktadır.” M24/41

1.2.6. EDATLAR

Kendi başlarına kullandıklarında bir anlamı olmayan, başka bir kelime ile kullanıldığında anlamı olan kelime çeşididir.⁷⁸ Bölge ağzında edatlar, yazı dilinden çok farklı bir kullanıma sahip değillerdir.

1.2.6.1. Ünlem Edatları

wıybay! “eyvah”

oybay, qopada şıqpağan ter şıqtı “eyvah, zorlandığımda çıkmayan ter o sırada çıktı ” M7/77, *wıybay, janım-aw* “eyvah, canım” M18/68, *wıybay sení wonda sonday tolğa q ostap jürgeñ gıy dep* “eyvah, sende o zaman öyle doğum sancı oluyor ”M21/123, *ájemíz wıybay bıdan da bolmadı* “ninemiz, eyvah, ondan da olmadı”M25/21, *wıhıha baram deşe bırew üylenıp keşesın wıybay dep jıbermı galıP* “okumaya gideceğim dersem bazıları bana evlenirsin kalırsın eyvah diye göndermedi” M27/11, *wıybay, sodan jılap sıqtaysın* “eyvah, sonra ağlayıp zırlarsın” M27/28

üybäy! “aman”

üybäy men öldüm “aman ben öldüm” M18/39, *uybayy, nındäy qız, kıpıttäy* “aman, şöyle ufacak kız” M22/51

1.2.6.2. Seslenme Edatları

ey “ey”, **äy** “ey”, **ē** “ey”

ey kimsin deşem “ey kimsin dediğimde” M6/226, *ey qarap wotqanşa jomısqı tır* “ey, boşuna oturana işe başla” M25/72, *ey telman bolsañ ana üyge ayt* “ey telman olursan o evdekilere söyle” M6/227, *äy yerëke şen jañagı ävliye meşin ba* “ey erkeke sen evliya değil misin”M5/217, *äy qaldan deptı* “ey, kaldan demiş” M9/267, *äy sol gızdın izinen qalmağanşa menı ala salşış* “ey, o kızın peşinden

⁷⁸ Necmettin Hacıömeroğlu, *Türk Dili'nde Edatlar*, MEGSB yay, İstanbul, 1984, s.102

gidene beni aliver ya” M12/22, *äy ne boldı* “ey ne olmuştu” M30/72, *e kārīta bar go, soğan jatqızdı* “ey leğen vardı ya onu yatırdı” M16/36

e “eh”

e “ol gezde “ösüb toradı go “eh, o zamanlar büyürdü” M30/57, *e “ölemiz go qolğa tüseyik dep* “eh öleceğiz zaten, teslim olalım diye” M22/95, *e sen so kīsiniñ balası yeķensiñ go* “ey, sen o adamın evladımıssın” M5/154, *e bız yeñdi meşit jabıq tor qolob tor biraq men namaz bastaP jür yedim* “eh biz camii kapalı, kilitli fakat ben namaz kılmaya başlamıştım” M24/56

1.2.6.3. Gösterme Edatları

anaw “işte o”

jeñgelerimiz anow äktiyabırde törkinderi boldı “yengemizin o oktyabır’de (köy ismi) ailesi vardı” M2/48, *anaw orat “ol da ayağı taldı. “o vuruyor bacakları da uyuştı” M6/224, anaw pälyeñşe qatıstı tügeñşe qatıstı* “işte o falan katıldı filan katıldı” M22/178, *anaw dizemnen tüsüp “şu dizimden inerek” M5/100*

mīnä, mīna, mīne “işte bu”

mīnä jerde on seğiz kilāmetir jerde “işte burada on sekiz kilometre yerde” M1/29, *bar mīne, bar neşe türlüğip salaT* “var evet burada, çeşit çeşit yaparlar” M11/49, *mīne aldımızdağı awgustte “otuz jil bolaT* “ işte önümüzdeki ağustosta otuz yıl olacak” M20/36, *mīna sayğa keñip qaldı* “bu vadiye gitmişti” M9/138, *mīna han şatırındağ jerde* “bu han sarayı gibi yerde” M2/88, *mīna meñiñ işimdi* “bu benim işimi” M4/10

1.2.6.4. Bağlama Edatları

äri “hem”

äri temir joldiñ kartasında qalğan äri yeñdi mekēnde qalğan atı “onun adı hem demir yolun haritasında kalmış hem de köye verilmiş” M9/13, *“öytkeni bir jerde jomostep şıqtım äri bas maman bolıP* “çünkü bir yerde hem baş uzman olarak çalıştım” M19/171

da, dü, de, ta, tü te “de/de”

birin ay da birin kün “biriniz ay ve biriniz güneş” M9/32, *joldı da berdi* “yolunu da verdi” M19/113, *awıldiñ işine de jürgüzeT debatır* “köyün içine de gelir

diyorlar” M11/104, *hamşını aparaT ta qamşınıñ oşona baylayT* “kırbaçı götürür ve ucuna bağlar” M3/55, *mänğilik patşalıq ta joq* “ebedi krallık yoktur” M9/121 *kaz mektep te biraz neştelgen* “şimdi okul da biraz değişmiş” M28/60, *oramalın üyge äkelip qoyaT tä bîrden toy istemeydi* “örtüsünü eve getirirler ama hemen düğün yapmaz” M3/35, *ol uwaqta maşine dä joq* “o vakitlerde araba bile yok” M18/42

ya... ya... “ya... ya... veya, ne... ne...”

ya kündüz oqtamaym ya tündé “ne gündüz uyurum ne de gece” M5/53, *awıldıñ wözü üşkê bölünēT ya törtke bölünēT* “köy üçe ayrılır ya da dörde” M6/184, *baldarına orosop ya qolınnıñ oşun tiygizip körgen joqpın* “çocuklarımı azarlayıp veya elimin ucunu bile sürmedim” M20/101

1.2.6.5. Sıralama Edatları

menen “la, le”

sağan degen yerekşe sezimmenen “sana olan özel hislerimle” M28/94, *allanıñ qalawimmenen* “allanın izniyle” M24/21, *jomostarimmenen* “işlerimle” M21/83, *kölden awmenen* “gölden ağla” M19/65, *öziniñ qımızimmenen* “kendi kızıyla” M9/266, *balıqşımēn dos bolsañ ayaqtı suwğa malasıñ, jırşımēnen dos bolsañ toy toylawğa bararsıñ. añşımēnen dos bolsañ pılteri miltıq atarsıñ* “baikçıyla dost olursan ayağını suya koyarsın, yırçı ile dost olursan düğün, şölene gidersin, avcı ile dost olursan tüfek ile vurusun” M9/156

1.2.6.6. Denkleştirme Edatları

äytpese “yoksa”

äytpese sol jerdı damıtuw kerek qoy “yoksa orayı geliştirmeleri lazım ya” M6/34, *äytpese yēndı ağılşındı da jaqsı* “oqudım “yoksa ingilizceyi de iyi öğrenmiştim” M10/55, *kiyewim wözi üydē bolmağan äytpese şıgarmaydı go* “kocam evde değildi yoksa çıkarmazdı” M5/40

biraq “ama”

bıräq keyinnen sol izdi äli qaldırmay adamdar şe, üydö tuwıb jürdü “ama yine kadınlar aynı yoldan devam ederek evde doğum yaptılar” M1/33, *bıräq keyin mina bara bîr wottan şıqtım goy* “ama sonra böyle yaşamaya başladım” M2/5,

bıräq "önümüüz dörös bolğan joq" "ama hasat iyi olmadı" M19/108, *bıräq, yendi* "osıyahta "otırım" "ama şimdi buradayım" M10/57

nemese "veya"

sol kãnsertke şaqırıp jıbereT soğan baramız nemese şıgarmaydı göy reťsiz "o konsere davet ederler veya çıkayız ki biz yersiz" M2/131, *jetı nemesë yekı* "yedi veya iki" M3/36

1.2.6.7. Karşılaştırma Edatları

sonda da "ancak, yine de"

sonda da bız qoyğan joqpız "yine de biz bırakmadık" M4/8, *bıräq sonda da yendı kiyewımnıñ köñılın qıymadım* "yine kocamı kırmak istemedim" M5/11, *sonda da "o geçde yendı qala beremiz go* "yine de o zamanlar kalırdık" M12/35, *sonda da jeb köretınder bar* "yine de yiyip görenler var" M15/14, *sonda da "özıñ qolıñdağı garaydı* "yine de evde kalan bakar ebeveynlerine" M25/91

1.2.6.8. Cümle Başı Edatları

äytewir "nasıl olsa, nihayet, işte"

äytew sonday sonday şını bar ötirigı bar "işte böyle öyle gerçeği var yalanı var" M1/38, *äytewir "özümızdıñ ırstıq neşibemızdı* "işte kendimizin rızık nasibimizi" M18/16, *söytüp äytewir tırşılık ıstedik* "işte böylece yaşamı sürdürdük" M25/98, *tabılıptı go äytewir* "nihayet bulunmuş" M27/92, *sottalıp ketejazdıp qaldıq qo äytewir* "sonunda mehkemelik olacaktık az kalsın" M30/70

yeger "eğer"

yeger boño sabındap juwsañ "eğer bunu sabunlayıp yıkarsan" M6/45, *yeger jem bolmasa jañğıday birdeñegé salıP qoysañ* "eğer yem olmazsa başka bir şeye koyarsın" M6/169

onda, ondaydı "öyleyse, o zaman, öyle"

"onda da qanşa adam bükıl aral köşıp kelğen siyaqtı "birkaç kişi tüm aral buraya taşınmış gibiydi" M5/59, *tıstasa "onda "ol dörıs bolar yedı* "bırakırsa iyi olurdu" M6/115, *davay "onda alam dedı* "hadi o zaman alacağım seni dedi" M12/24, *"ondaydı satatındar bar* "öylelerini satanlar vardır" M6/37, *"onday ıstetpeyT* "öyle yaptırmaz" M6/104, *"onday bızdıñ jerde "öyle bizim yerde" M6/173*

öytkeni “çünkü”

“öytkeni ana jar minyağımız jar “çünkü orası kaya buramız kayadır” M19/156

“öytkeni so jaqta qaynım awırıP bälintsädä jatqan “çünkü orada kaynım hastalanıp hastanede yatıyordu” M5/13, “öytkeni medreseniñ ne ekenin de bilgen joqpın “çünkü medresenin ne olduğundan haberim yoktu” M24/48, “öytkeni mina jer “çünkü burası sıak” M4/19, “öytkeni bir jerde jomostep şıqtım “çünkü orada çalışmışım” M19/17

söytüb “böylece, öylece”

söytüP aralasıP jürüp solarada men de söyleştım “öylece kaynaşarak ben de konuşmaya başladım” M24/65, söytüP jürgende äweli yeki bala tuwat “hal böyleyken iki çocuk doğurur” M25/24, söytüp jañağı jigıt kelęT “böylece o adam gelir” M12/27, söytüb tärbiyeşi bolıP altı jil jomos_ıstedım “böylece eğitmen olarak altı sene çalıştım” M5/4, söytüb söytüb köterıp ay biraz şamalı tüstım av degen gezdé birdeñe gürs yete galT “öylece kaldırıp biraz indim dediğimde üzerime bir şey düşüverdi” M9/217

tek “sadece”

tek “orıstan qorqaT “sadece Ruslardan korkardı” M9/75, bizderde tek yet qoy yendi “bizde sadece et var ya” M11/135, “ol geзде күnkörüs balıq qoy tek “o zamanlar yaşam kaynağı sadece balıktı” M17/136, tek qazaqıstandı biletin “sadece kazakistanı biliyordu” M22/43

yendi “şimdi, artık, ki, ya”

gözü qaraktı adam goy yendi aynalayın “eğitimli kişiydi ya evladım” M9/14, üş aydan keyin tastaysıñ go yendi “üç aydan sonra bırakırsın artık” M15/31, qalıñ malğa sol geзде üşşüz muñ dedi go yendi “başlık parası o dönemlerde üç yüz bindi ya” M21/90

1.2.6.9. Çekim Edatları**beri** “beri”

sodan beri äli kelyatır go “o zamandan beri hâlâ devam ediyor” M22/187, sodan beri jäymen jürüpatırım “ondan sonra yavaş yürüyorum” 29/68

deyin “kadar, değin”

mən küni osı küngə deyın... balam tuwralı aytsam “ben bugüne kadar çocuğum hakkında konuşursam” M5/65, *“osı mekemege yekimiñ wönüşte sentiyabırden bastab dekabırge deyın jomos stedım* “bu makamda iki on üçün eylülünden başlayıp aralık’a kadar çalıştım” M24/141, *hampaşqa deyın gana kelet* “kambaş’a kadar gelir” M6/25, *bır üş tört ayğa deyın bala kötermi jürdm go* “üç dört aya kadar hamile kalmadım” M21/160

goy “işte”

so jaqtan wondı pítirdım goy “oradayken onuncu sınıfı bitirdim ” M21/4, *sarı avruw bolsa wo gezde jañagıday bit bereT didı goy yendı* “hepatit olursa pire verir diyorlar ya” M8/55, *wözderi qazaqi adamdar goy* “kendileri sıradan insanlar işte” M11/19

keyın “sonra”

şamalı bır jıldan keyın “yaklaşık bir yıl sonra” M5/78, *şıqqannan keyın* “çıktıktan sonra” M9/204, *sawğannan keyın* “sağdıktan sonra” M14/33, *mektepke tüskennən kiyın* “okulu kazandıktan sonra” M17/18, *mektepté jomos degennən keyın bızdı almadı* “okulda çalıştıktan sonra bizi almadılar, M6/207, *prezident bogannan keyın* “cumhurbaşkanı olduktan sonra” M9/297

sayın “her”

minut sayın söylöse berém “her dakika konuşuyorum” M5/23, *so jil sayın nawrız toylaydı go* “her sene nevruz kutlanır” M19/121

şeyın “kadar, değin”

keşegi ükümettiñ tarağanga şeyın “geçen sovyet hükümeti dağılana kadar” M19/46,47, *ar jağındağı balıqşığa şeyın* “diğer taraftaki balıkçıya kadar” M19/62, *mən bır jarımğa şeyın balamdı yemízsem mēniñ yenem sonan keyın qolına alıP ketet* “ben bir buçuğa kadar çocuğumu emzirirsem, kaynanam çocuğumu aldılar” M20/102, *küzge şeyın* “sonbahara kadar” M19/70, *wogan şeyın* “ona kadar” M19/94

taman “doğru”

azanga taman “sabaha doğru” M21/120, *won beške taman* “on beşe doğru” M25/64, *jermasına taman* “yirmisine doğru” M30/25

tuwralı “hakkında”

balam tuwralı aytsam “çocuğum hakkında konuşursam” M5/67, *jañagı wötken adamdar tuwralı berém* “geçmişteki şahsiyetler hakkında yazarım” M9/220, *mata tuwralı* “kumaş hakkında” M21/56, *tuvwu tuwralı küväliktı* “doğum belgesi” M5/131, *wot tuwralı бірдеñeлер аytıbatadı* “ateş hakkında bir şeyler söylediler” M21/242, *wol tuwralı qattı sawatımız boğan joq* “onun hakkında çok bilgimiz yok” M24/44

üşin “için”

adamdar tek aqşa üşin gana neğilaT şe “insanlar (kadınlar) sadece para için doğum yaparlar” M1/37, *taratuw üşin* “dağıtmak için” M9/70, *bız üşin* “bizim için” M28/56, *wogan kelüv üşin woniñ üyü boluw kerék* “ona (köye) gelmek için onun evi olması gerek”, M24/60, *kamsamolğa wötüv üşin* “komsomol’a geçmek için” M21/335, *sol üşin wözümüzdü qorgaw üşin* “onun için kendimizi korumak için” M1/43, *sävet wökümetin wornatuv üşin* “sovyetler dönemini kurmak için M9/10

SONUÇ

Aral Gölü çevresinde yaşayan halkın ağız özelliklerini ses bilgisi ve şekil bilgisi bağlamında incelediğimiz tezimizde, Aral Gölü çevresindeki halkın % 99'u 100 yıldır aynı topraklarda yaşamaktadır. Derleme yapılan yerleşimlerin çoğu, balıkçılık döneminin başlamasıyla 1950-60'lı yıllarda kurulan köylerdir. Halkın çoğu kışlalardan balık çiftliklerinin açılmasıyla hepsi bir yere toplanmaya başladılar. Derleme yapılan köylerin yüzde ellisi balıkçılık için bir zamanlar bir araya gelenler ve şu anda balıkçılığa devam eden halklardır. Bağımsızlıktan sonra ancak yeni balıkçılık tesisleri, çiftlikleri kurulur ve halkın çoğu kent hayatına taşınsa bile bir kısmı yaşamaya devam etmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde Aral Gölü çevresi ağızları, kalıplaşmış bir ağız durumundadır. Aral Gölü çevresi ağızları özellikle Batı Kazakistan ağızlarından ve Güney Kazakistan ağızlarından etkilenmekle birlikte her iki bölgenin dil özelliklerini barındırmaktadır.

Çalışmanın giriş bölümünde bölgenin coğrafyası, nüfusu, tarihi bilgi verilmiştir.

İnceleme kısmında ise bölgede derlenen metinlerin ses bilgisi ve şekil bilgisi ele alınmıştır. Ayrıca kısa bir Sözlük bölümü eklenmiştir. Sözlük bölümünde ağız bölgemizde kullanılan Standart Kazakçadaki kullanımların dışındaki kelimeler verilmiştir. Kazakça sözlüğüne “metin” odaklı veri sağlanmıştır. Kazak ağız çalışmalarında genellikle kelime hazinesini derleme çalışmaları yapılmıştır. Fakat, bu çalışmada, incelediğimiz bölge ağzının kendine özgü ses bilgisi, şekil bilgisi ve söz varlığı belirlenmiştir.

Bu çalışmada da Batı ve Güneyin kesiştiği topraklarda yerleşen, eski Oğuz ve Kıpçakların yaşadığı Aral Gölü çevresindeki yerleşim yerleri esas alınmıştır. Bu yerleşim yerlerinin ağız bugün Kazakçanın ağız tasniflerinde Batı grubu içerisinde değerlendirilmektedir.

Sesbilgisi

1. Aral Gölü çevresindeki ağızda Standart Kazakça dışında /ā/, /ǎ/, /ē/, /ě/, /ī/, /ĩ/, /ĭ/, /ʷo/, /ʷö/, /ō/, /ū/, /u/, /ú/, /û/, / ā/ 15 farklı ünlü tespit edilmiştir.
2. Bölge ağızlarında /ā/, /ē/, /ō/, /ū/, / ā/ uzun sesleri bulunmaktadır. Uzun sesler farklı ses olayları nedeniyle özellikle ünsüz düşmeleriyle ortaya çıkmaktadır.
3. Bölgede /ǎ/, /ě/, /ĩ/, /ĭ/ kısa ünlüleri kullanılmaktadır. Kısa ünlüler kelime sonunda ünsüzün düşme eğilimi nedeniyle karşımıza çıkmaktadır.

4. /^wo/, /^wö/, /^ü/, /^ü/, /^u/ 5 farklı ara ses tespit edilmiştir. Bunlardan /^wo/, /^wö/ sesleri çoğu zaman kelime başında kullanılmış ve diğer ara sesler kelime ortasında ve sonunda da kullanılmaktadır.
5. Türkçede kelime başı /r/ ve /l/ ünsüzleri genel olarak yabancı kökenli kelimelerde görülmektedir. Konuşan biri, söylenişi kolaylaştırmak için zaman içinde /r/ ve /l/ ünsüzlerinin başına eklediği /ı/ ve /i/ seslerini, ağızların ölçünlü dile yaklaşması sebebi ile düşme sürecinde /i/, /ĩ/ şeklinde kısaltmaktadır. Örneğin, *iret*<*ret*, *ılazer* <*lazer*, *ılaq*<*laq*
6. Aral ağızlarında bugün Kazakça'nın yazı dilinde kullanılan 25 ünsüzle birlikte T, ħ, K, P, S, b, d, F, Ş, J ünsüzleri bulunmaktadır.
7. Çalışma bölgemizde dudak uyumu sık görülmektedir. Dudak uyumu örnekleri inceleme bölümünde ünlü değişimleri içerisinde örnekleriyle ele alınmıştır. Standart Kazakçada dudak uyumu bulunmamaktadır.
özümüzü<*özimizdi*, *kösümüz* <*közimiz*, *tüyürléb*< *tüyirlep* vb.
8. Sonda ünsüz düşmeleri kelime sonunda yoğun olarak görülmektedir. Standart Kazakçada görülmeyen ama Kırgız Türkçesindeki yazı dilinde görülen kelime sonu olduğu gibi yazılan kelimeler derleme sırasında tüm bölgelerde görülmektedir.
jibereT < *jiberedi*, *baylayT* < *bayaydı*, *bileT* < *biledi*, *diT* < *deydi*.
9. Bölge ağzının özelliklerinden biri *j* ünsüzünün yerine *y* ünsüzünü kullanmasıdır. Bu özellik genellikle ulamalı biçimde tellafuz edilen kelimelerde görülmektedir.
o_yaq, *bu_yaq*, *ana_yaq*, *so_yaq*
10. Bölge ağzının özelliklerinin biri *j* ünsüzünün yerine *b* ünsüzünü kullanmasıdır.
ölüpbatur < *ölüp jatur*, *ketıpbatur* < *ketip jatur*, *kırıbbatur* < *kirip jatur*, *debbatur* < *dep jatur*, *öröbbatur* < *urıp jatur*.
11. Batı Kazakistan (Oral) ağzında görülen 1.Tekil şahıs çekimindeki *p* düşmesi bölge ağızlarında da bulunmaktadır. Aral ağzında Kızılorda'nın bazı bölgelerinde, Standart Kazakçadaki *jok-pın* yerine *jok-ım* kullanımı tespit edilmiştir. Aynı zamanda Türkiye Türkçesindeki *yok-um* kelimesiyle benzerlik göstermektedir. Bu durum bölge ağızlarında Oğuz Türkçesi etkileşimi olarak değerlendirilebilir.

Şekil Bilgisi

1. Bölge ağzında derlenen metinlerde dikkat çeken eklerden biri emir kipinden sonra eklerin gelmesidir. –şiş, -şiş, -ayş, -eyş ekleri sadece Batı Kazakistan ağzında sıkça kullanılan eklerdir. Aral çevresi hem batı hem güney sınırda yer aldığından bazı ekler aynı kullanılmaktadır. Derleme metinlerinde sadece şu örneklerde görülmüştür:

İsteşiş (isteseñşi) “yapsana” M5/119, *tişiş* (tiseñşi) “evlensene” M12/20, *ala salşiş* (ala salsañşi) “alsana, evlensene” M12/23

Aynı şekilde kullanılan ancak çoğul eki eklenerek yapılan kelimeler Batı Kazakistan’da görülür. Örneğin, *ayt-ıñ-dar-şiş* (*ayt-ıñız-dar*), *kel-ıñ-der-şiş* (*kel-ıñ-izder*), *kör-üñ-der-şiş* vb.

2. Standart Kazakçada hal eklerinin yuvarlak şekilleri kullanılmamaktadır. Yuvarlaklaşma ancak derlenen metinlerde görülmektedir. *üydö* < *üyde*, *köbüne* < *köbine*, *kürüştü* < *kürişti*, *üyünēn* < *üyinen*.
3. Şahıs ekleri, Standart Kazakça incelediğimiz bölge ağzı arasında farklılıklar göstermektedir. Yazı dilinde bulunan 1. Tekil şahıs ekinde “mIn” değişime uğrayarak “m” şekliyle kullanılmaktadır. *bilmim* < *bilmeymin*, *yekkeḿ* < *yekkenmi*

Söz varlığı

Sözlükçe bölümünde yer alan kelimeler sadece incelediğimiz bölge ağzında görülmektedir. *Äydik* kelimesine metinde 12 kez rastlanmaktadır. Kelime anlamı standart Kazakça’da *ülken* “büyük” demektir. Kelimenin köküne bakıldığında Eski Türkçe’deki *bedük* kelimesine benzediği görülür. İlgili çeken diğer kelimelerden biri *ısı*’dır. Standart Kazakça’da *ıstıq* “sıcak” kelimesi en eski Türkçe kaynaklarda *ısıcak*⁷⁹ olarak geçmektedir. Yani Aral ağzında kullanılan kelimenin eski Türkçe halini korumaya çalışıldığı görülmektedir. Benzeri özellik gösteren kelimeler sözlükçe kısmında verilmiştir.

⁷⁹ <https://www.nisanyansozluk.com/kelime/s%C4%B1cak> (erişim tarihi 10.10.2023)

İKİNCİ BÖLÜM METİNLER

Metin kodu	M1
Derleme Yeri	Şijağa köyü
Kaynak kişi	Kaymırzayeva Ümit, 1974
Konu	Genel Sohbet

- *qalay tormısqa şıqtıñız aytıp beręe alasız ba?*

- alıP qaşıP kettı. üş ret alıP qaşıP kettı. "özimniñ kıllastasım. üş retimed de qaytıP keldim.

- *üş ret alıp qaşıp kettı? nege?*

5 - üş iret alıP haşıP kettı. üşewinde de qaytıP keldim. yendı "özim jomos istegim keldı, äke şeşemniñ yeñbegin aqtağım keldı ... söytüp nağıldım. sosin Kıllastarımnan tağı ayrılıp qalam ba dep te oyladım. yendı bılayınşa da söylesib jürgen bala go. söylesib biraq üylenüwge bel buğan joqpız. "o gezde sosin köndüm go yendı. "özi maması joq bala yedi go joldasım. bizde qazaqsılık bar go jaã köz jas jibermit degen sosin qorıktım da yendı qorsın. "özim kelisim berdim. törtünşisinde kelisip üylendik alıP_qaşıP kettı yendı "önda da alıP_qaşqan siyaqtı gıP üylenip kettik...

- *qalıñ malğa qanşa berdi?*

- qalıñ malğa "o gezde bir siyirdiñ polo go, miñ togüj jüz tohsan bestede şıqtım "o gezde bir siyir yeñ joğarğı halıñ mal polo.

15 - *"öquwdı qayda "oqudıñız?*

- temirtaw'da.

- "o gezde "öquwlar qanday yedi?

- medkolej go, temirtaw meditsinalıñ medkolejı. ya solay atalaT.

- *qay tilde "oqudıñız?*

20 - biz bargan gezde "orus tilinde boldı bastapqı kezde sosin bir jıldan keyin uje qazaq tiline auwıstırdı da yeki tilde bolıp kettı. biraq köbine "oruşsa üyrottü da qazaqsanı "olar meñgere almaydı go, "o gezde... biraq qazaq tilimen bitirdı dep şıgarıp tor go bizdi.

- *qaz qoldanatın terimderdiñ bari qazaqşa ma?*

25 - qazaqşa qazaqşa káz köbúsi qazaqşa, biraq ^woris tili de halmay tor. biraq negizi qazaq tilinde jazıñdar diT, toliq meñgere_almay tormoz go ali se. ^worişsa sorap kelse ^worişsa jawaP beremiz qazaqşa soraP kelse qazaqşa jawap beremiz. biraq ^wözümüz bergende qazaqşa beriv ^wotiramız. anıqtamalardı, jöldamalardı bärin...

30 - *sız qaz awilda akuşerkasız, awilda bala tuwıP qaldı ma tuwatın jer bar ma awilda?*

- bu jerde tek dāriğerlik ambalatorya, raddom yeşteñe joq, tek kansultatsya jasaymız, sosın mümkündiğınşe äyelder tolgatqan gezde aparam. minä jerde on seğız kilāmetir jerde...

- *awilda tuwıP qalatın jağday boladı ma?*

35 - tuwuP qalatın jağday, borıñğı gezderi şāmāli qazaqlıq ^wo gezde raddom boldı, men toqsan beşte kelgende raddom boldı go sonimen bāri äyelderdi üydö tuwgızdıq qo... raddomda tuwgızdıq, üydö tuwıP kap raddomğa aparamız. biraq keyinnen sol izdi āli qaldırmay adamdar se, üydö tuwıb jürdü dā, toqsan toğızdan dan beri ğaray tuwgızğan joq qo. küşüñdü salıp bār mümkündüğünşe äyelderge qatañ tärtip, äytevir
40 aldap sulaysın keybir äyelderdi jañaa añsañ berilmi qalaT dekretin berilmi qalaT degen siyaqtı sondaylardı hospasañ tek, adamdar tek añsa üşün ğana negilaT se, kibir bosanatin äyelder de aqşa şün... tastaş, raddomğa barganda qaramayT üydön tuwam diT köbúsi, äytew sonday sonday şını bar otirigi bar, äytew alparıP somen üyrettiq qō. kaz skory bold so gezde, so skorimen aparıp ulgerip aparıp jürdüm, biraq üydö tuwıp
45 qalğandardı qabıdamayd ^wolar raddom. damaşni roT dep habıldayd, sosın köbüne jolda tuwgızam, uje polnye atkıritye bop torşa da jōlda tuwgızam maşınanıñ üstünde. ^wöytkeni jartı sağattıñ işinde barsa raddomda tuwdı ğıp yeşepke kiredi ğō bizde. al anday bir sağat yekı sağattan asıp ketse damaşni roT bolaT. sol üşün ^wözümüzdü qorğaw üşün. sosın bizde jañaiday go üydö tuwıP qalsa yeşimizdi tandırıp ^wopşım,
50 jomos istegini gelmey ketedi ğō. meTitsinanı kaz degen artqa tastadı ği bärin se... jaña da ^wostorğanda sudırık oşap ^woş jerde qolaP ^wölüp qala jazdadı ğō.

- *^wo kisi yekiqabat pa?*

100 - yekqabat yemes. ^wosi ^wözümüzdiñ medrabotnik. yeşimiz tanıp ğaldı, sonday jağdaylar, misali ketip qala jazdaT jañağı se, ketip halğan şıgar dep yedik. ketip qalğan eyin aparadı go. kaz ^wol üşün bizdi adam ğorlo görmey ğaldı go.

Metin kodu	M2
Derleme Yeri	Bögen köyü
Kaynak kişi	Marhambayeva Ürtay, 1929
Konu	Gençlik yılları

- *atı jöniñüz kim?*

- marhabayeva ürtäy. saliha şeşem. balıñşınıñ qızımın. qázır tıl ardageri bolıP
wotırmız. jaā gumitarny pomıñ äkelip bereT. atam soğısha ketken. bılır yekiret kelT
bıyl kelT.

5 - *soğıs gezinde handay jomos ıstedinız?*

- soğıstıñ gezinde balamız. biräq keyin mina bara bir wottan şıqtım göy. wo
uwaqıtta bala qızbız jaā woqığan. qölgab_şoloq toqıP sonı soğısqa jiberemiz tıl degen
sol göy. wo uwahta äke şeşemiz bolT, tuwıñhanımız bolT, ağalarımız soğısqa kettı. wo
gezde soğıstıñ gezinde medetpayef tölegen won tört bagon balıq jiberdi go soğıstıñ
10 gezinde. biz sonu bilemiz tarihta jazuwlu tor go raykomniñ qasında ya. ağamız soğısqa
ketken äkemiñ inisi. tompiyıp ırısmağambet soğısta wölüb_kalT. wolar balıq_ısted.
balıqsıdan şıqqabız go biz.

- *mal şaruwaşılıǵı böldi ma w ol kezde?*

- wo uwahta keğey şaruwa boldıq balamız deş wotırım go balamız, bala ne bileT,
15 menı jastay apamız bayǵa berip jerT te bir yeki jasımız artıq ketken go.

- *qanşa jasiñızda tormısqa şıqtıñız?*

- qırqsegiziniñ jılı şıqtım go, won segizimde, şın tuwǵan jılımda wözü wonu däkumentte
jermä seǵız, wözüm wotızınşş jılǵımın go. sonda won seǵız jasımda kiyewge berip jiberdi
apım. sonan mine toǵız balanıñ anası boldıq jañaā jastay yeki olom wölT, azamat
20 boǵanda yeki olom wöldi, beş qız bar yendi kiyewi barı bar joǵı bar almatta jaā bir ǵızdı,
wotpiskige kegen moǵalım. marhabayeba woda äkesi sadıllaǵızı miramkül ye.

- *balanıǵa beşik jırın ayttıñız ba?*

- äldi äldi böpesi

qalaǵa ketti kökesi deş

25 oqtay goyşı böpesi deş,

bala bala baldırǵan

alsa qolın taldırǵan,

süysem yerin qandırǵan,

solay aytatın yeş ho balanıñ kışkántayında oqtasın deş. káz basına telepon qoyadı gō.

- 30 - *“ol kezde yerekşe bir tamaq boldı ma? ne jep “östiñiz?*
 - *“ol uwaqta balıq jep “östik şın aytayıq, balıqtıñ ne türü bolT “ol uwaqta bekıre bolTı, qayas boldı, sazannıñ neşe türü bolT yendı kázir “onday balıqtar joq, jañağı jezdemniñ qolında “ösıb yedım, jezdem soǵısqa bir jetı seǵız ayda rani bop kelT Te qırq tórtünşı jılı.*
- 35 - *nandı qalay dayındaytın yediñiz?*
 - *nan qazañaǵa jabamız, tezекке tögüp ijerip dalaǵa jaǵaT ta soǵan, äydik qazañaǵa nandı jabadı şeşelerimiz maydı salaT, siyırda sawadı. sosın tapaǵa da salaT ana şoqqa , äytik tapaǵa nandı salaT ta şoqqa salsa tezекі, qanday bolıP pıseT. nandı jabaT, mayǵa salaT şeşelerimiz äydik qazañaǵa, kázir bız kösümüz kormiT “onıñ birewin istey*
 40 *almaymız. qazanjappay goy sol. tılıǵ dep sarımayǵa salıP, aǵarǵanı bir jaǵında balıǵı bir jaǵında... souwaǵtaǵı tamaqta däm bareTıǵo. qazirǵı tamaqta däm joq. doqqa salaTı go bari.*
 - *jappay deǵen nandı qalay saladı?*
 - *qazandı qızdırıP_alad. may salmayT “oǵan. suwdu sebeT sodan keyin āna*
 45 *suwıqtaw qılıP qamırda ileyd te jañağı qatıp qalaT. sosın bir deǵdıǵen uwaqta bılay awdarad şoqqa. sonan qıpqızıl boP şıǵadı goy. qanday küydirmeyT “olar. kázirǵiler “onday istey almayT. älgı bazardaǵı qazanjappay deǵen der dırojdarın salıP salıP bir günde şırıp keteT... iyä. qázir mına qızdar äkese sol bir gün şıdamaydı go. “ol qazirǵiler ne jañaa pagmaya dıroj “oluwaqda bızder aǵarǵanǵa iyledik ayrañaǵa drojǵa bölek aşıttı*
 50 *alıP_qalad kittäy sonımenañ şeşelerimiz borıratıp... sosın “ol_uwaqta köbüne bolmayT. Derman tartaT, kelı tüyeT, jeñgelerimiz anow äktiyabırde torkinderi boldı. salı qap qap, tarı, kürüştı tüyemiz apamız boldı jañağı astımızǵa jaştık hoıyP sol sǵıstıñ gezinde kürüştı tüygúzedi bızge. jügeri bolsa “onu tüyüp köje gılad qanday dämdi. sonday tamaqtar boldı qaraǵım. aşıttı suwlıq bügündeǵıdey yemes. bügündeǵiñ*
 55 *bari iskustivnni jañağı zamañaǵa säykes dami joq kildey toqtan şıqqan iyä. yeşqanday quwatı joq, küşü joq. bir kempir aytıptı go, kázirǵiler dävlene bolmay neǵılät, şıqsa maşınaǵa mineT, üyge kelse toq, suwı dayın, toq dayın bari, maşına dayın, al jürmeyT, bız bayaǵıda, bir gora, bir gektar pişendi “orıp kelemiz, “onan kerek kelı tüyemiz. “onan gele tünümen derman tartamız. sonda bız bir tüyür bir köylégimizdi juwıp kiyemiz,*
 60 *şeşelerimiz de söyttü. sonda tük awırmaymız. āne, sondayaǵ şıraǵım men de köP awırǵanı joq. yendı toqsannan asıp “otırmız. qoday quwattı şıǵar bıraq közümdi āperatsa boldı yeķi_jret, birewi körüñküremeyT birewi mınaw aşkimen köreT, baldar “ölgen soñ baldardıñ qayǵısı boldı. sol “otırmız so qaraǵım.*

- *apa, sizderdiň kezderiňizde qanday awruwlar nemese yemdew türleri boldı?*

65 - sosin bız avan'da bolğanda aytqanday soğıs boldı. soğıstıñ ayağında, hırq beşinşi jılı soğıs ayaqtaldı. sonan keyin şuma degen awruw boldı. şuma degen bir jılday boldı. şumada suwdıñ ar jağında aqbarıs degen jer boldı. bızder "oquwşımız. aqbarısta tüye tışqan jeydi şuma tüyeniñ yetin alğan da "öldü almağan da "öldü. sonan araldan adam äsker tögüp tıstadı. mäskivädan präpessirler gelT. qırq beşinşi jılı. sonda bälñitsä

70 aşıp şumadan "ölgendi ana molaniñ basına aparaT ta "özderi alastap "örtep "örtep kömp tıstayT. sonda ħarakesek ra... kovtiñ bastığı ħaramanov näljän degen ağa boldı. sol körşeT. apamnan yeşitemiz sonıñ kempiri. "özderi aral'da karantinde ğald. sol kisi dilmäş alıP pırapessirge kirgen göy. üylérine bir märt kempiri awırdı. "ömürün "ötkizgen jalğız bala. aralda karantinde matormen gelet. mator qatınamayd bir ayda bir

75 gelet. prädöktü degen jazıP bereT. ħalhozdıñ kantorın ranıp şarıp degen basqarma bolT. qasımızda halqozdıñ sonda jañaa jüz adam äsker tögüp tıstadı. bir üydän bir üyge şırpı algızbaydı. bızderge üş mezgil dări beredi. därini läqtıP tıstaP qomğa kömemiz balamız göy biytüp. söytü jürüp biräq bir jıldan geyin "ol mınaday indet birostay bolğan joq. ozağan joq. şuma täwir boldı. pırapessirler joqtırmadı. bilmeym äyrew. tez ayaqtaldı.

80 sonu kördük qarağım. "ol jaqsı bolıP ketti. şumada meñ kiyewim, ħaynım boğaltır boldı aytqanday. so marqabayP sädillä marqabayb äbdihalıq, raykomda bolT. "olar "ölüb qaldı. äbdihalıq degen narodniydan türeler bolT "osında... şilen büro bes adamniñ birligi yeT. yeşetiptiñ kezinde. bayşuwaqıP, müsäpirip degen raykomder bolT. sonıñ işinde mägäzinde de istedim men qaynımnıñ bar uwağında keyin go suwğa ketkenimiz,

85 balabastı boldıq sosin..

- *şöp dări degen närese boldı ma "ol kezde?*

- şöp dări degen de kázir aa qıtaydıñ şöp därisin qızım äkeleT. dări därmek işip körgön joqpız. basımız awırmayd "ol uwaqta ayttıP "otqan jokpın ba, şumada bergen därini işpeymiz. komğa kömüp tastaymız. denimiz saw göy. balıg degen taza "ol

90 uwaqtağı balıqtar qanday. jañägi bekiere değendi apamız yeşik pen tördey. işinde şemırşegi bolaT anday jinişkesi. al maldıñ "ökpe bawırında işindegi bawırı. qanday bekiere degen balıq sırtındağı bir qabırşığı boladı. "ol ketse adam "öleT. kışkántäy tırnaqşa bolaT bekireniñ sırtında. ħayaz degen balıqtar boldı. "ol uwaqta balıqtıñ türü de jaqsı yedi göy. kázirgi balıq balıq yemes qoy. şirip keteT...

95 - *jaqsı, sizdi kezinde alıP qaşıp ketti me älde ozatıldıñız ba?*

- neñi aytam? bir jandıqtı soyat ta üyümüzdüñ arası jaqın. avan degen kışkántäy jer. anaday jerde mina han şatırında yerde baraqta "olar, bız kalhozdıñ kantorınıñ

hasındamız. "özü şamalı adam yeT. ozatıp berdi. aldında qoda tüşüp ketti jaña yeneşiz, atamız soğışha ketken. tört balamen halğan so yeneşiz, atam da nanbayda istegen
100 yeşen avanda nanbayşı, atağı bar jañağı yeneşiz bir yerkek kısıdey jaqsı adam eT "ölüp ketti..

- *qanday kiyim kiydiñiz ozatılğanda.?*

- "oy, "ol uwahta kiyim hayda qarağım?! soğıstıñ jañ üstümüzge bir yeşki köylegimizdi şaħha tawıp berdi. sonimenen kelđik. kelgesin äytew yeşki ayda so yeneşiz
105 jañağı, yeneşiz deymiz go, aralğa şumny aralğa köşti. bayımız jañağı kiyewim sädillä marhabayıP, sädillä, äptihalıq marhabayıP, yekewi de şumnida boğaltır. köşlük matormen. sonda jaña abdolhamid "otus segizinci jilgi jazuwşı boldı, biltir ana jılı kaytı boldı. sol "onda abduwalı yeşki balanı mağan yertib, jaspın matorğa jaña bir yeşki şamadan kiyimderimizdi körpelerimizdi saltta jiberdi yeneşiz bir yeşki siyırı bar yeşki,
110 sonı satıp kelem dep qızimen yekewi altı asar jaña qız, qırq üşünşü jilgi qız, jetpis jetide me kaz jetpis segiz, kempir bolıp "otır.

- *qalıñ malıñız qalay boldı?*

- qalıñ maldı bilmeymiz qarağım, "ol uwaqta keşirimne bilmeym bir siyır berdi
au dim. sol onan artıgın bilmeym...

115 -*beşariñiz qalay boldı?*

- ne qalay? bir jandıqtı soyat ta beşimdi aşat ta "oramal tartat bolT. dombıramen aşat "ol uwaqta da. dombıranı bilgender. sosın ırğap jirğaytın zaman joqqoy aytıP "othan joħpın ba, kämpit peşeneşiz de az. tüyürlüb tastayT "ol uwahta. bawırsağın pisireği barın beredi goy arkim yendi. sol soğıstan keyingi ne boladı? dim da
120 joq, yeşki aş. jaña jaña yeşki üş jilda bastarın köterip kelāthan uwahtı qo. bügününüñ birewi de joq "ol uwaqta qorşon qarağım neşin soraysıñ. ...sosın soğıstan keyin boldı abanda äydik şamal jer go suwdıñ "ortası aban kögaral deşen radiyoda sañqıldadı hırq beşinci jılı soğıs ayaqtaldı deş. "oyda sol mekteptiñ baldarı jıynalıP "oleñ aytıP, bi bilep, küres bolıP "özderinşe uwahtısında toy bolat. sonı gördük tek, "onda "oqip
125 jürmüs beş altı kılaz.

- *mektepte qanday boldı?*

- oy, moğalım jetpis bes jıldan beri atın ağzan deşen moğalımız boldı, fizmattan. jastay "ölübqaldı. üylendi bir qızı ma boldı. kempir şaldıñ jalğız balası yeşki. ziyada deşen äyelı boldı. "on segiz jasında ma so ağzan "ölüp ketti. bötän moğalımdı bilmeym
130 karağım. äytew moğalımdı boldı goy bir säri. näsip deşen äyel tarihtan ba, zoolgiya ma sodan berdi. "osında köpke deşin aralda boldı. mina yerni jırıq yeşki, so yernin

- tiktirem deþ aralğa keþti da, gız gününde wosıyahta qaldı, sol moğalım boldı. sosın aytqanday sabına torğay degeñ mına bayqabıldıñ qarındastarı ęT. torğay degeñ äyel qazaq tılınen berT. oy küştü w on jeñi jastağı qız. jalğız şeşesi bareT. soyahta şumada ma
- 135 wöldü de ağayın tuwmağa aralğa köşip keþti. wo ketkeñşe ahtöbede qaytı bolğan şıgar. äbdıcamıl noꝛpeyısıptıñ qarındası aytqanday. äbdıcamıl noꝛpeyısıp qodamız boldı. jaña meñiñ ülken qaynımniñ balası jasaral degeñ sonıñ bir gızın aldı. kazır äyelı de wöldü wözi de kartäyıp w otır. bir qızdıñ balası bar sol neñeresi üylenüp qızdan qalğan bala qızdarınıñ bärı de wölüp qaldı. bır gızı jaña meñiñ kelınım.
- 140 - *jas keþderiñizde woyın woynadıñızdar ma?*
 - bızde qız bolğasın woyıñğa jibermeydi, woluwahta ħatañ ostaydı go gızdı. kışkántay körşü kölemen bır bala günümüzde ahsüyek woynağanımız yeşimizde. sosın jañağı läñgi deyT sonı teñemiz. sonan ätkeñsek deyT sonı... yeşiktıñ aldında. sosın jılına bır abañğa kãsert keleT aythanday. sol kãsertke şaqırıp jıbereT soğan baramız. neñese
- 145 şıgarmaydı goy reñsiz. wol_uwahta qızdardı ħatañ ostaydı. sender goy şorawsız kete beretin. kazırgı ħızdar şoramaydı goy. jas kunderin köbüsi omoťop qalaT ħayta meñ yeşte sahtaym.
- *bata berıñiz.*
- äwelı qoday woñdasın, yeş jamandıq bolmasın. kavipten kãterden saqtasın,
- 150 ostağandarıñ as bolsın, isteriñ jarqın bolsın, ozak wömır bağdavlet wosı jastarğa beşin. ketpeş neşibe beşin, keñ peyıl beşin wömirdiñ baylıgın beşin deñderiñniñ sawlıgın beşin, mına zamandarıña qavıp kater awruw sırqawdan aman bol şırağım wönüp wösüñder. ya zamandarıñ tiyiş bolsın wotbasılarıñ aman bolsın. baqıttı wömır sürüñder. awmin.
- 155 - *raqmet apa, köp jasañız...*

Metin kodu	M3
Derleme Yeri	Jenişkekum
Kaynak kişi	Qalqamanova Aygöl/1978
Konu	Genel Sohbet

- *ne üşin jinişkeqom ? jalpı awıl tuvralı aytasız ba?*

- yendı ʷonday tarihin bılmeym. ʷol awıldan ketıp qaldıq ko yendı haşşan. kışilew boldı. beşjüz altıjüz bar şıgar. mektepterinde jüzjerma bolğan şıgar. meşit joq. awıldıq kılub bar. qoy savhozı bolğan. bız qoy baqqan joqpız. papam kítaphanaşı boldı. 5 mama feltşır boldı. jalpı ʷol_gezde firmalar bolğan göy. kazır savhoz tarap ketken. jeke malmen qalğan göy barlıgı jeke kazır. qoyşılar, şopandar bolğan joq pa.

- *äjeñiz, apañız boldı ma? jäne olar siz awırğanda qalay yemdeytin yedi?*

- İya boldı, bizde jeroşuñ degen bar go bizde oşoq sonı jasaytın ünemi. däri joq 10 tä ʷol_gezde, sol keş batıp kün körünbey baratqan kezde oşoqo bar adamdı dalağa alıp şıgaT tä joldar bar_yemes pa, ülken maşına köp jüretin jaña ıday avtobustar jüretin sol üydiñ qasındağı bir jolğa aparaT ta sö “men oşoñğan joqpın jer oşondo, men oşoñğan joqpın jer oşondo jerge jatqızıp basımızdı yeñkeytip solay İsteytın äjem, jeroşuñ sodan atalğan göy. sosın üydiñ tört borışına da jasaydı. kaz yeşkim İstemeydi ʷonı. kaz däri alıP jağamız go... sosın jañaa ne awızdih dep te aytatın anday yeki jağı da niyağıP 15 ketedi so gezde attıñ ı salatın şılıbırlar bolmay ma, sonı awızımızğa salatın toğon. so ketet negizi soğan. attıñ awzına salgandı talay anaw kışkántay gezde köp boladı go balada, sonı awızğa salıP salıP birdeñe aytadı aw dim. sosın ketip halatın yedi go söytip söytip.

- *jaqsı. jaña ay tuğanda ne İsteysızder?*

20 - boronda jaña ayğa sälem berıP söytip aytatın. bala kezimizde İsteytınbiz. sälem beretınbiz, jañağı jaña ay jarılqa yeşki ay yeşirke amansız ba deb amandasuw kerék deb aytadı go kazır yendı ʷonday İstep jürgen joqpız.. yeşimizge tüşüp ketkende aytamız, biraq söytüp sälem awılda jürgende İsteytın yedikqoo.

- *salt dästirlerden qaysısı jasaladı? jambas tartıw sizderde de bar ma?*

25 - İya bar. qodalıq jaā ne de goo qızın bermey ma, bız mısalı qızın alıp ʷotsaq toyğa soylğan mal bar_mespa sıyır bolsın, jılqı bolsın sonıñ jambasın soñ üyine beremiz. sosın ünemi mısalı bız yertheñ qodağaylarga yet beretın bolsaq yet berip jibersek üyüne yet salsaq jambas tartıladı sodan bastap, qodağayğa minteddi türde jambas beremiz. sol jambastı üygê aspay so qodağa berip jibereT bizde. söytip ʷonı 30 aparat dästür ʷol da bir. yeki kelınşektı jiberet tuwısqandarınan körşilerinen, yekev üşev

so aparıb bereT ʷonı jaa jalğız yettı aparıp bermeydı qasına jañağıday mata anaw mınaw qosıP jıberet. ʷolar sosın padarkı beret, köleg beret bolmasa körpeler şıǵıP, jatur go kaz sondaylar beret. sol üyden tamağ şayın işib qaytaT ananı tastaP keteT.

- *sızdı alıp qaşıp kettime, jalpı sol jayında aytsañız...*

35 - menı alıP qaşıP kélgen gezde qızıl ʷoramal saldı birden. biraq aǵ ʷoramal salmayT. alı qız deyT ta qızıl ʷoramal salaT. sosın ʷoramalın üyge ákelip qoyaT ta birden toy istemeydı aP qaşıP kegen gezde, menı alıP ketti basqa jaqqa, qalaǵa halada torsan sonda bir jeti nemese yeki us kun dayındalaT, men süyiretké tusem, dayın yemespın, alıP qaşıP ketip tor go menı, köleg almaym ba, aǵ köleg men vaşşe üylenem
40 deb ʷotpaǵam go. sol bir jetide aq kelistik ta papamnan qorqıP ʷoquv pitirip bardım go, berden tünde alıP qaşıP ketti. biz awılda toǵasın qalaǵa alıP ketti go. aralǵa bardıh somen wodan arǵaray hazalǵa alıP ketti so jaqtan süyretke tustuk kölek aldıh yeki us künde ma ʷosıyahta dayındaldı ʷolar ʷözderi bari. soytup alıP keldi go. soytıp fata kiyip kelemiz goy biz, fatını aldına túsürub toratın jawıP kelét bizde ʷoramal salmayT soytıp
45 jawıP kireT ta üyge birden negé aparaT, ʷoşah degen bar soǵan aparıP may isketedi goy ülken yenelerimiz.

- *ne üşin?*

- negizi ʷohta jıluv bolsın, jılınsın ʷosı üydiñ jañaǵı şañırahtıñ isin sezinsin degen maǵına aw dim negizi. yendi ʷohta tabını bılayınşa, men aytam key gezde
50 qarasañ ündüsterde bar yemés pa, ʷohta tabınuw siyahtı... sol mindetti türde may qoyroq maylar bar goy sonday maydı ʷohta jaǵıP jiberedi dayındaP qoyıP. sonıñ isin isketedi biytip. betiñdi jawıP alasıñ bizde üşret ʷohta ananı jılınıP ʷotqa sol jıluwdı sezın deyT. sol üyge jılılıǵıñdı ber degeni şıǵar. soytup üyge alıP kelét alıP kelgennen keyin kirgizeT ta ʷoramaldı salıp büytip alıP şıǵadı go qaytadan. birden aparıP ʷoşaqqa aparaT
55 bizde üyge kirgizbeydı. soytup üyge alıP kelét. fatıñdı şeşip aǵ ʷoramal salıP qaytadan alıP şıǵadı go jengeleri ʷonıñ sırtınan daw jañ jawlıǵın jabaT, betiñdi körsetpiT. soytıp kädimgidey betiñdi aşıT. bizde ne dombıra sosın mata baylayT ʷoramaldıñ oşona basha jahtarda ʷohtaw ar türlü isteyT yeken. bizde hamşimen aşıT. hamşını aparaT ta qamşınıñ oşona baylayT. ʷonı haynılar ostaydı, sol üydiñ balası, jaqındarı, inileri
60 ostayT, kışkentay baldar ostayT. bes alti ʷoqiytın. sosın jañ hakmişmen sälem sal degende hamşimen isteb toradı. sosın şeşib alıP ʷoramaldarın beret ta qamşını kiyewine berip tapsıraT aşı bereT betin aşıT soytıp. bizde yeki jaǵında abısındar toradı. awlettıñ ülken yeneleri kelinniñ betin aşıP mañdayın süyeT.

- *kelin şay degen bar sizderde?*

65 - bar, tätti şäy deþ aytaT bízde. kəlin şäy qoyaT tä so aḥşa saladı goy sosın basha jaqtarda "ol aḥşanı kəlinge berəT yəken bízde de kəlinge bermiT so jerdə "otqandar ḥaytadan bölüp alaT. keyinnen "osı şamalısın kəlinge beriP biytiP biytiP ülken yeldər ḥalğanın so äyeldər bölüp alıP jür go.

- *qayda qoyadı aḥşanı?*

70 - dastarḥaḥğa tarəlka akəp ḥoyadı. bír bír keşə qoyoP berə beredi go yendi kəlin yeşteḥnege qaramaydı, beşjüz miñ bärin sala berəT naqtı sanı joḥ şe. söytip söytip salaT. sosın kəlinge berəT sälemín salıP alıP ketedi go aḥşanı. qalğanı "özderi kempirler bölüb aladı go qaytadan yeseptep. tätti şäy deþ aytadı sonı.

- *raqmet köp köp.*

Metin kodu	M4
Derleme Yeri	Şijağa
Kaynak kişi	Kuralay, 1971
Konu	Genel Sohbet

- bíz mekteptè woqıdıq. äke şeşemiz bízge üy salıP berdı. sosın sol üyde özımız qızdar bolıP jatatınbız äke şeşelerımız mal bahtı. mektepte yendı men bir yer bala siyaqtı bolğanmın. bızderde kılasmız solay özü sonday boldı. läñgi woynaytın yedik. läñgi degen woıındı bilesın ba qazaqı woıın. sol läñgini woynaytın yedik bız. sosın bızdı jañağı moğalimdè wotırèken aw demeymız bir günü kantordıñ aldında so kantor dimız 5 go sol, mekteptegi moğalimderdiñ wotıratın bölmeşi bar mes pa, sonıñ terézisiniñ aldında läñgini orob batqamız go bärimiz woynap. moğalimder bızdı jıynalısqı saldı, gız bastarıñmen uyalmaysındar ma ayahtarıñdı köterip oynaysıñdar dep, sodan, sonda da bız qoyğan joqpız. kılaska kırşek tahta sürtetin ne baremespa tıryabkı, sonımen 10 oynaytınbız bız ayağımız bor bor boP läñgini. biraq bızdıñ kılastastarımız jaqsı sonday oyoşol. mına menıñ işimdi wosı kıtaphanamdı kılastastarım ısponsır bolıP mınañ bärin solar jabdıqtap berdı mağan wosarağa bız yekı miñ won jetide kirdik pa yekı miñ won sègizde kirdik pa won toğız da kirdik pa dim.

- sonda memlekettiñ kömegi joq pa bol jerge?

15 - memlekettiñ kömegi bar go mınaday wözderi prastoy mınaday nelè bergen go bızge. bız mınaday kıtaphanıñ janında mınaday bilim wortalığı degendi aşıP mınaday liwboy narseni wotkızüvge boladı. mısalı disput jañ istudentter pikir talas, qalay wotkızsen de mına jer uyutna kelip wotkızgenge ademı. sonıñ bärin menıñ kılastastarım istep berdı wosınıñ bärin ısponsır bolıP. mınalardıñ bärin, ananıñ bärin, jazuvdı, 20 kanditsiyanerdı wosınıñ işine kirgen jılı kireditke aldım. wözüm aldım kreditke. woytkeni mına jer öte istiq boP wotıruw ne vazmojna boP sosın jañadan yemulsiyalardıñ isi jaman boP sosın birden tek kanditsiyaner äkep wornatıP aldım.

- yeñ yeşki kıtaptarıñız kay jilgi?

- yeñ yeşki kıtaptarımız wonday yeşki yemes alpısınşı jildarğı kıtaptar.

25 -raqmet apay.

Metin kodu	M5
Derleme Yeri	Aral ilçesi
Kaynak kişi	Muqarimova Maral/1959
Konu	Genel Sohbet

- *“öziñizdi tanıstırıp” ötseniz.*

- meniñ yesimim maral muqarimova jasım alpıs yekide. wotız jasımda tormışha şıqtım. keş şıqtım yendı jomos jomos dep. almatıdan qazaqtıñ qızdar memlekettik pedagogikalıq üniversitetiniñ mektepke deyingi tarbiye bölümün pitirdim. söytüb

5 tarbiyesi bolıP altı jıl jomos istedim. awelgi balam vıykıdış (düşük) boldı. sonan keyingi balam toqsan törtinşi jılı dünyegë keldi. yer bala wosirdik qaqtık. ap ademı bolıP wöte tarbiyeli bolıP wosti balam jaqsı türı de sonday keremet aqıldı sabağın ilgi beske woqıdı. birinşi sinıptı gramtpen bitirdi. yen keremet woquvşı boldı sinıptastarınıñ arasında söytip jürgendë wosı kanikulğa şıqqan kezde wosı kiyewimniñ äke şesşeleri jañaqorganda toratın

10 toğon. jerma tört degen jerma törtinşi partséz diT wol kezde savhozda. soğan jaã äkesimen barıP qaytayıq bir aptağa dep soğan ketken. wozım qattı jiberгим kelmédi biraq sonda da yendı kiyewimniñ könilin qiymadım. somen bardı, ketti. ketkenen keyin qızılordağa soğıp jolda so jerde bir ağıındardıñ üyinde bir gün demalıp wöytkeni so jaqta qaynım awırıP bälintsäde jatqan soğan kirip şıgayıq könilün sorap şıgayıq dep

15 bargan go yendi. bargannan geyin sol üydegi äyeli ayıptı. mina balañ qanday pısıq qanday ademı bolıP wosken negizi şesşesi ademı şıgar şesşesine oqsagan şıgar söydep ayttı deyT äyeli biraqta bılay qazaqtarda til köz tiyüw degen bar go, jalpı bar. biraq biz wogan könil bölmeymiz. wol boronda da bar, barlıq jerde bar go köz tiyüw degen. bir qaragam balam wortada wotır deyT bükül jañai qalanıñ baldarın jan jağasına yertib alıP

20 worışsanı aytıP añgımenı sartıdatıp bari awzın añqıtıp sol balama qarap...

- *qanşa jasta yedi?*

- seğızde go. sodan keyin jañağı bari wozım de büytip tañ galıp bir türlü boldım diT. söytip jañağorgañğa ketken. atam yeneme barıP bir apta bolıp küniğe söylesip toramız. wol gezde sotka degen joq. kadıngı damaşni telefonmen söylesemiz. minut

25 sayın söylese berem, woyabatqan jerinen şaqırıP alıP söylesem, qalaysıñ, jaqsısıñ ba, jañağı jemıs jiydekti juwıb je, işin ketip qalmasın, suwdu köb işib jerme sonday köp neler aytatınmın. bağıP qağıP üfüleb süpüleb wotqan balamız goy. somen nekerək, kerək barganna soñ ana kanal, kanal bar yeken goy ülkën. soyaqqa qaynımniñ yeki balası üşewi barıP woynayt. wöytkeni papası biy degen. woyaqta balıq bar balıq awlaysıñ deb

30 bargannan keyin süydep wosı aralda jürgendë söytip aytatın toğon. so wotırıP wozinen

- "özi qarmaq istedi. sosin jaã na kolaniñ neşine yeşekqort, qomorsqa birdemelerdi jiynap
 yerteñ ananı neñip jañağı qarmaq salam dep, qarmağı kittay detski qarmaqtar goy.
 "öziniñ "oyı go so balıg awlaymız degen. sonı atam yeneñder tüste ohtabathan kezinde
 yekide şığıP ketken goy. noromjan, asiljan, qaysar uşewı şığıP ketip barıP jañağı qoral
 35 saymandarın balıq awlaytın alıP ketip bala go yendi kittay qaydan bilsin qanday qarmah
 salatın. aragaraydan bilim ne bolğanın. sonimen aytew balanı bir günnen keyin
 tawıP alaT "onda da bir jigıt sol kanaldıñ boyında ozap ketken diT uje ağıspen ketip
 qalğan diT. sol bir bala körüb alıP qalıP mınalar izdew salaT jan jaqtan. militsiyası bar,
 akimatı bar, bari aytew soytib izdew salıP soyaqtıñ halqı bari...
- 40 - sizge ayttı ma?
 - joq, aytqan joq mağan, kiyewim bileT aytqan joh. sonimen balanı tabaT. menin
 kiyewim "özi üydë bolmağan aytpese şıgarmaydı go. "ol jañağı polyada qavun, qarbız
 yegedi go. soyaqqa barıP soñğı günim go kömektesip qaytayın, jağdayların bilip
 qaytayın dep, tağı bir qaynım bar sonıñ basına sonı bilip qaytayın dep bargan. so geizde
 45 şıgıp ketken ana baldarmen. somen ne kerék yendi mağan qalay neteT? anasına neñtöv
 "ol mümkün yemës yeşirtöv.. somen "os yahha keledi. törkinime qarap aғamdı yertip
 alaT, tuwğan tuwısqandarımızdı yertip alaT. soytip tañğı törtterde ma yeşikti qağadı go.
 yeşikti qağadı birewler jügürüb şığıP netsem bilmeym adamdar kiribatır kiribatır birinen
 soñ biri kiribatır yer adamdar. uje birden bildim. birewdiñ bolğanın... balama qıymaym.
 50 taymashan ba taymashan ba dey berem, biraq jüregim sol... sol ketkende bir apta boyı
 dım neñken joqpın oqtağan joqpın. kündüz tünü oqtamay i vabşe men dalağa neñem, jüre
 berem da, oqtamadım neñtim deb jüre berem. basım da awırmayT basım kişkene awırdı
 sosin lübof timafivna degen kareyanka zavedüşşe detskiy sad bar yedi, soğan ayttım
 liyu timafivna çiyota men bir apta boldı oqtamay jürm ne bolğanın bilmeym dedim da,-i
 55 migrën degen bar bas awıratın sonday yemës pa deT ta, bilmeym boron soñdı ondayım
 joq yedi ne şepti, ya kündüz oqtamaym ya tündë oqtamaym i jomusqa barıP jüre
 berem dedim... soytıp ana jerde bir kireslo toraT soğan "otırdım. taymashan qaytis
 bolğan go ya, taymashan qaytis bolğan go ya... biraq balam siyaqtı, balama jolatqım
 kelmiT. soytsem kiyewim kelip tor go artınan. sonan "odan keyingini dım bilmeym. bir
 60 apta toqtamastan jilağam kim kelip kim ketip atır bilim. adam degen köb. yeşiktiñ aldı
 maşınadan körinbiT. kiyin "özim, pıraçkide jomos isteytin apa bar yeT. sol aytadıgo
 "osınday kişantay balağa sonşa adam jinalaT dep "oylamappın. ahırgı şıgarıp
 salibatqanda da jañağı "onda da qanşa adam бүкіл aral köşip kelgen siyaqtı. ülken
 adamğa da büytüb jinalmaytın yeT dep. sonan degen betimniñ bariñ mäydä qızıl

65 birdeñeler basıp keñti. oştasam keñir boğur bolaT beñim. tamağım uje birdeñe bolıP
 qaldı, demalalmaym. wökpem qısıla bereT. jüreğim awra ma wökpè ma dajı bilmim tek
 awa jeñpiT mağan. dalağa jüğirip şığa berem. sonan geyin barıp uje bolmaytın bolđasın
 men qızılordağa keñip qaldım. keñinimiz yekewmiz dođtırđa körünib söytsem jaña ana
 jılağannan, uwayımnan men uje zob değen awıruw... men küni osı küngè deyin ya jerma
 70 jil boldı balamniñ qaytı bolđanına wosı iyül ayının won segızinde jerma jil bolaT jerma
 jil boldı sonda men bıldırdan beri şığar men neñkenim won segij jil boyı men sol balam
 tuwralı aytсам minä jerim neñed ta jaña qıssaT ta demalalmay söylèy almay ğala berem
 da

- *aytpañız wonda...*

75 - joq wosı toğğanda narmalní. bıldırdan beri ğayta narmalní bop jürm. qızım wösip
 keñatır şükir. sonan geyin barıP yeñ alıP jañađı jaqsı jaqsı vitaminder, dārilèr alıP
 zobımdı neñtim basılıP keñti, jaqsı bop keñti. sonan keyin wözim dođtırđa körünib,
 uwayımdamañız bala kötere alatın ālı de neğiz bar. kişkene yeñ alıñız deñ sonımen
 aralđa keñib kişkene yeñ alıP...

80 - *āvliye ānbiye araladıñız ba?*

- iya, qosımgoja değen bir mina qazalı jaqta āvliyeniñ basına bardıq. wolar da
 serik bođan şıđar. bir gün tūnep söyttük.

- *oloñoz qaytı bolđannan keyin qay uwaqıttan keyin bardıñızdar?*

- şamalı bir jıldan keyin ağ uje barıP neñtim da. paka ne pozdna yeñdi minaday
 85 klimks değen boladı ğoy āyelderde sonday bolmay toğğanda köterip alayın deñ söytip...
 wözimniñ atalarım da wöte küştü. yerimbet atam değen, sol kisiñiñ basına barıP, awırđan
 adam jazılaT, bala kötere almay jürđen kötereT qabirine barganda wözimniñ atam ülken
 atamniñ atası. sonıñ basına da bardım. barganda tūs kördüm. tūneđik. tūsümde bir
 ađayındarımızdıñ üyüne keñip jañađı sonıñ basına bargan adamdar yeñen dim, bir appağ
 90 ağ dastarhan jayıP dastarhan jasayın debatır yeñen sol adamdarđa şay berèyin debatır
 yeñen basına bargan adamdarđa. sonan men wotırıP qattı şöldep toğ yeñem qattı
 şöldepatır yeñem. söytsem jañađı yeñi keşè qoyu ādemı şaydı ākelip qoyıP jatır istoldıñ
 üstüne. sosın sonıñ birewin işip qoydım men birden şöldegesin dā. söytüp yeñinşisin
 biytib qarap söytsem nā ülken adamdarđa ālı şay tamaq kelmeğen so uwyalıP atırım da.
 95 ananı işip qoyđanım owyat boldı aw. minanı işpeyim debatırım da yeñinşisin işpeym
 deñ. söytüp wotırıP neñsem ozon şolđun bar yeñen dā bayağı geñde kiyetin ülken
 ājelerimiz, mamalarımız kiyede ozon şolđun biytip irezeñkemen neñetin, sonday şolđun
 bar yeñen. bir şolđun ozon nā jerge deyin aparıP neñtim jañađı kiydim. bir şolđom

100 "oralıP dízemnen tömen qalıP qoytta söytüp "otqanda "oyanıp kettım. bøl netse yeķen
dep bøl netse yeķen dep "oyladım...

- *joridıñız ba?*

105 - "özümmeñ "özüm jürdüm. "oyladım jañağı yeķi şını yeķi balam şaar dep
"oyladım. yeķi şäy. birı işıp qoyğanım jañağı qaytı bolğan balam şıgar dedım. mınanı
qısılıp jā adamdar işken joq. ülken adamdardan boron işıp qoydım minä jergē qoyıP
110 atqanı sol jañağı yeķinşı balalı bolatın şıgarımın dedım. tağı da bir balalı bolatın
şıgarımın dedım. yeķi şolıǵımın da kansa kiygen şolıǵım yendıǵı kelgen balamınñ
dünyegē kelētın balamınñ "ömır jası ozaq bolatın şıgar dep "oyladım da anaw dízemnen
tüsüp torğan şolıǵım yendı "onı köterüvge älım kelmedı "ol jañağı "ömürı qısqa jañağı
kaysar şıgar dep. "özüm jorodım atam basına söytüp barganda. sonımen sol qayttıq qo.
110 jılda adamdar sol atamınñ basına baraT awırǵandar jazılaT...

- *"ol qay jaqta?*

115 - na ne jaqta, şarşaganaq degen jer bar, boron bızdın atababalarımız sol uwaqta
torğan "ol alıs jer. alıs yemes "onşa. qızılorda "obilısı. araldan bir saǵattıq jerde sonın ar
jaǵında bızdın atababalarımızdın beyıtı sö jerdē. sö jergē bıtır aǵayındarımız aqşa
120 jıynastırıp, üy salıP bargan adamdar körpesimeñ neşimeñ, ıdstarimeñ bargan adam sö
jerdē "otırıp netsin dep, "ol kisinin ävliyeligı sonday sopu bolğan diT mıqtı bolğan diT,
menin äjem aytıP "otıratın toǵon. äkemnin şeşesi bız kittäylaw gezimizde so atam aǵ
nenin işinde "otıraT diT jan jaǵasın bärin aqpen "orap tıstaǵan. masahana siyaqtı "otıraT
sonın işinde. sosın jañağı bir ħaynım diT taşkennen ne äkeled örük meyiz sonday
125 äkeletın toǵon diT. sonı satıP aqşa ħılamız, on birdeñe alamız. atam kelinderin şaqırıP
alaT diT tızilib "otıramız diT. altı aǵayındı şaldın kempirleri bari "otıradı jas qoy yendı
barı sonı ananı şüberekti aşat masahananın astı jaǵınan aşat tā büytüp bir uwıstan berēT
diT bızge. jā sälem salamız diT. bızge körinbeydi diT. küyewlerimizdi köremiz "ol
kisini körmimiz diT. sol jaā yerimbetata. sonan sol sarşaganaqqa böten jaqta bilmeym
130 sır jaqtam äytev kün qattı ıstıq bolıP jañağı şöldep suwları tawsılıP suw bolmay
kelyatqan ħo sol gezde jañağı qasındaǵı joldastarı "äy yereke sen jañağı ävliye meşin
ba, "osı sen sopusın, ävliyesin küşti bolsañ mına jañbirdı jawǵışşayş. bız suw işıp
kişkene äldenip alayıq deb aytqan yeķen. sonan oy qorşon dep qoymaptı. ävliye bolsañ
ıstemeysin ba isteşis dep, sosın namıstañan ħoy yendı atamız. söytüp "onda bir jerge
130 kepken tezektı jıynañdar deptı da söytıp kişkene qodıq qazıñdar dep şaǵın ħana qodıq
qazıP kepken tezektı jaǵasına qorşap söytüp qoyğan da birdeñe "oqıp "oquǵan yendı
"özinin neşin "ohıǵannan keyin jañağı bir hara bolot kelgen diT jaña jergē jawğan

deydı go. juwıP jañağı şöldöp kel yatqan adamdardıñ bärı suw işıp jañağı nelerın
 qandırıP jañağı atamızdıñ qodürétiniñ küştülügüne sengen yekēn. so kısı go jāña
 135 yerimbet degen atam men tūs körüp jürgēn barganda. sonday atamız bolğan keremet
 küştü ävliye kısı bolğan. bayagıda ävliye kısıler küştü bolğan go wolar taza tamaq jiT
 bızdey yemes. bärı sütü ayranı, mayı, yeti bärı taza tamaq qoy yendı. keremet bolğan.
 sosın wözüm atam äkemniñ neşı ahmetulla degen şijağa degen jerdē bolğan keşe sen
 bardıñ goy, sol jerde awıl savet bolğan atqa mınıp jürgēn atam söytüb soğıstıñ kezinde
 140 so yahtı basqarıp wotqan diT. menı de so yahta dünyēge kelgen diT bıraq aralğa
 kelgenñen keyın jañağı wögızde jā balanıñ metirkısı didı go tuvwu tuwralı küvälikti
 mamam aytatın toğun meıtrkıñdı keş aldıq dep. bilmim sol qay jılı tuwğanımdı. yelüv
 toğızda ma yelüv seğızde ma alpısta ma bilmim äytewır bir keş aldıq dep söytıp menıñ
 äkem jañağı qızmeı wıoğın adam yekēn hızmētı köterılıb wosı awılada wosı raykom
 145 ispalkom diT äkimşilik, sol raykomğa jomosqa toğan yekēn. söytıp menıñ äkem wotıs
 bir jasında qaytı bolğan. bavırdan rak bolğan. wol papam da menıñ başşılardıñ işinde
 yeñ kıttayı bolğan yekēn. wöte taza şınşıl bolğan eken. keyın bir bir jerde wotqanda
 ikramniñ qızı değendı bilıp so gezdē bir fenaddeldiñ bastığı bolğan atın omotıp qalıP
 toşum. oy sen so ikramniñ qızı yekensiñ goy mağan aytqanı bar sol kısıniñ, sonda wol
 150 kısı de qaytı boldı, altı yeti yıl boldı. sö kısı ayttı goy seniñ äkeñ wöte jañağı taza isteytın
 adal jomosına sonday yeT. wötürigi joq jañağı bir yeldı mekenge jiberdı diT tā jañağı
 sekretarlar wol geзде pervy sekretar treti sekretar diT qo jañağı birinşı äkim yekinşı
 äkim değendirdı jañağı so yahtı tekserib kel dep söytken diT sonda seniñ äkeñ tekserip
 keldı jā bilıqtarın jappay neıp kelgen diT jappağan diT ta, sonan wonan keyın kelgenñen
 155 keyın böten birewdı jiberdı diT ta, wol kısı wosı tohsan birdeme jasında qaytı boldı. wol
 kısı menıñ äkemnen keyın barıP jañağı istı jawuP jaqsı neıp üyür üyür jılqı alıP
 qaytqan yekēn diT. seniñ äkeñ wodaymen şaruwası joq diT tā. ana kısı jılqı alıP kelıp
 jañağı istı japqan dit. so gezdē de sonday bolaT yekēn aw dim dä men. wo geзде
 gorsavet diT gorsavet degen qalalık savet qoy kazırgı awdan äkimı. kazır awdan äkimı
 160 bomay ma, sonıñ jañağı paveryohina degen worıs bolT dit sonıñ zamı bolT dit papam
 sosın jañağı sawdağa sonı başşı gılıP jibergen soyaqtı dorustap netteb bükül awdanniñ
 jā magazin pravkop sondaylardıñ bäriniñ üstünēn qaraytın bıraq wogan densawlıgım
 bolmay jür dep äkem barmagan yekēn. wol geзде jas adamdar qaytı bola bermidı go
 sosın sıylı bolaT wölük. alpıs birinşı jılı qaytı bolğan.

165 - yesiñizdi bilesiz ba?

- bolar bolmas. üş jastamın go. sosin keyín jañağı mektepte woqıp jürgende mahativ bolaT değen aęay boldı woıte keremet ağılşınnan beręen so kısı aytat e sen so kısıniñ balası yeķensıñ go deytın toğon. sosin sonda aytat senıñ aķeñ qaytı bolęanda diT araldıñ bari aspan değen tınerıp keıti deyT kadińgıdey qapqara bolıP tınerıp keıti
170 deyT. bükul halıqtıñ bari jas adam wölubatır dep bükul adamdardıñ qabıręaları qayısқан dit tā. kazırgı ölümderdiñ qadıri joq künde bırew ölubatır dep söytüp aytqanı yeşimde galıptı.

- *sızdiñ wömiriñizdiñ wözi tarih yeķen goy...*

- ya tarih menıñ wömürim. söytıp aytıP wotırım go wotız jasımda dep kiyewge
175 jıqqanımda jıgıtpeñ de şarwamız joq jomus azanda ketemiz keşke kelemiz bilim ukümetti bayıtamız dep jürmiz ba. sodan jañağı kiyewim wol da üylenbey jürgen. aķe şeşesi üylen üylen dep sazıda toşat. yeñem düķeñsi bolęan atam mektepte zavuç fizika matematikadan beret. baldardıñ yeşqayıssı üylenbeğen. güldari da üylenbeğen wodan keyin ağasın kütüp jürgen. somen ağam aa...(ana) üydiñ qasında bir tuwısqandarı bareT.
180 sol üyde magazin, magazin aşıP qoyęan üydeñ. magazin aşqan da jañağı wözü aftalavka didi go, aftalavkamen dalalıq jirlerge produktı aparat. sodan birdemeleer alayın dep barsam ozon bir appah jıgıt duştan şıgıpkelyatr, ozon. yeñdi men de ozondawmın goy.

- *aftalvka değen ne?*

- aftalavka değen maşına. artı jabıq bolaT. magazin siyahtı. somimen barıP sataT. artın
185 aşıp hoyaT ta yeşigin aşıP hoyaT ta söytıp sataT... sodan moynında sülgüsü bar mağan da biytıp harap ħaldı da, i men de bir türlü bolıP... wol bar ya tohsan tohsan birinşi jıldarı azıq tülüktüñ joq, wözümüz tavelızdık alıP magazinde nan da bolmay atqan uwahtı qo sonday. somen jañağı kánfet pa peçene ma birdeme alayın dep bardım. wonda da kittay kittaydan berdi jartı geliden ba sonday köp berilmiT bılayınşa ağayınşılığı da bar bizge.
190 men kiyewımdı körüb qaldım da men wonı körüb qaldım onatıp qalęan men ozun ba ozundaw dep netkem keremet appah dep... kiyewimniñ boyı bir de şeşen beş. somen bir günü zvandap toş. wol geзде damaşni telefon goy sotka değen joq. salamatsız ba aa biy diT izdraste diT mağan. minav gimol işsiyo izdravıstvuyte demeyT izdraste diT tā söytıp küldüretini bar. izdraste menıñ yeşimim sonday sonday sızdiñ yeşimniñ maral
195 ma, men sızdi söyerde körüb yeğim. sol geзде sizben tanısım keldi. somen künde izvandap toşatın boldı. söytüp bir günü kezdestik. yeñdi neteyin desem tezdetip üyleneyik dit men wogan kışkene bir jıl jürüñküreyik deP, kışkene jüre toşayıq birbirimizdi dorus tanımaymız. çiyornobıldıñ netken uwahtı go jomoshıları adamdar alıP ketıbatı araldan çiyornobilęa, menı çirnobilęa alıP ketıbatır üylensek qalaT yeķem

200 üylenbesem mení alıP ketęT yeķen soyaqqa değ mení aldıadı da söytúp aytewír saglasiya berdim ğo. söytúp yeķi aydıñ işinde wopır topır ğılıP qoda tüstü. wolaradıñ da ruvú ardana yeķen, bızder ardana meñdı töle, töleniñ meñdísimiz. ardana ardananiñ meñdísí meñdiniñ tölesi, al kiyewım ardananiñ sarayġırı. sonan üş pa atammen tört kısı kelip qoda tüstü, mağan. söytúp uwaıtın belġiledi. sonimen aktiyabirdiñ won toğızı

205 ğünü kelip alıP ketti üyden. üyde ülken toy boldı. wözú jalġız ğızbın üyde yeķi aęam bar. söytúb ülken toy istep qoda tüsüb jañaġı sazdığa bardıq. sazdı değen jeťpis kilametir ma araldan jeri değen qom yeķen. qıyın da jüröv jañaġı qomdu jer. sömen bardıq, üyibay appaq qızdı alıP keldi araldıñ ġızı deę. wol keзде basımızęa jañaġı kiyęende şiläpi kiyemiz şiläpi modi. keñ sıvadebnya platiya köylek giyemiz. woy şiläpi kiyęen

210 ädemí ġız kelT deę. söytip üylenip nettıq qo jaqsı boldıq. tösek wornın wöte jaqsı ğılıP berdi. wo ğezde wonşa bermeýT tösek worın biraq menıñ tösek wornımdı wöte jaqsı ġıp berdi. qosqostan aytewír ädemí ġıp berdi bärí riza bolıP halıqtar, yeñdi wogan qaytarmay ma jañaġı tösek worıngę. qaytaręanda kazir qaytaręanga beşşüz miñ teńġemen bir mal beret tá kazırgı tösek worınderge sosın, beşşüz miñ teńġeni alaT ta ana maldı kiyewge

215 berip keťtik deę mingizip keťkenbiz deę aytaT. wo ğezde maęan jeťi mal berdi. botalı tüye, bozawlı sıyır menin tösek wornıme qaytardı.

- ne üşün berdi maldı?

- yeñdi menin tösek wornıme riza bolıP atqanı ğoy. jaqsılap berdi deę riza bolıP. yeķi sıyır bozawımen, tüye taylaġımen taġı birdeme aytewír jeťi mal berdi. yeşimde halmaptı

220 wo ğezde wodaymen şarvam joq yeķen. jıl jaymen alıP şeşem jañaġı törkünim, soyıP alıP tordó. keybírevin alıP sattı. maldı bir sıyır ġalıP yeT artınan qalada bağa almayT. tsentirde wolar. bahtaşęa aparıp bere almayT. bärin joq kıldı ğo. söytip üylendik.

- raqmet küşti shbat boldı.

Metin kodu	M6
Derleme Yeri	Aralkum
Kaynak kişi	Sultanbek Matıǵululı/1962
Konu	Genel Sohbet

- *aralqomnoñ halkı qanşa?*

- yekı mıñǵa juwúq halıq bar. úy sanı yekı júzdüñ üstünde.

- *awıl jalpı nemen aynalıadı?*

- awıl mal şarwaşılıǵımen aynalıadı. tört tülük mal da bar. tüye, jısqı, sıyır, qoy.

5 - *bıyıl barlıq jerde kuwañşılıq bolıp jatır. sizder ne istep jatsızdar?*

- iya bopatır. mına dăriyanıñ boyında qalǵan şöpter bar. suvdıñ jiyeginde "ösken. jäymen jäymen alıpatır ğo qalıktar. "orıp aladı, şawıp aladı jantaqqa. sosın mına qomniñ arasında, bızde qomnoñ arasında denı. qısta şamalı ħar javsa şamalı ħomniñ arasında yerimey ħalıp qoyadı. jäymen jäymen yeridı ta jā şöp şıǵadı. jantaǵıñ bar, kökqasqa deǵen şöp bar. juwsan deǵen... juwsan azdaw yendı. bórın jañbır bolsa qar bolsa jaqsı şıǵaT. yerkek deǵen şöp bar, izen-şaǵır deǵen solar jäymen jäymen şıǵadı ğoy sonı şawıp aladı.

- *izen-şaǵır deǵen qanday şöp?*

- izen-şaǵır deǵen juwsannan ülkendev, iyısı keremèt "oniñ... yemdık qasiyetteri küştü
15 "olardıñ.

- *qısta maldı qanday şöppen asıraysızdar?*

- yendı, jılqılardı, tüye qısta qomniñ arasında aydap jüre beremiz. aytewır tapqanın jep jüre beredı. sıyırlardı yendı qolda baǵadı. yendı jem beredı, şöp beredı, juwindı beredı aytewır. qazalı deǵen jer bar ğoy. qazalı jaqtan şöp äkelıp jatır. qarmaqsı deǵen jerden
20 äkelıp jatır şöptü. josalı deǵen jerdën äkelıp jatır. mına aqtöbenin ırǵız deǵen awdanı bar, iosıyahtan da şöp äkelıp atqandar bar. joñşqa deǵın bar, pişen deǵen bar, qamıs siyaqtı ğoy, qamıstıñ kışkentäy. bñ suda "ösödı bñ "öskennen keyin qattı ülkeyip ketse qamısqa aynaladı. al sol qamıstıñ kışkentayın pişen diT. sonı "oradı, sosın mına äkelıp jatqan şöpter beredı biraq "ol qımbattaw. bñ rullonı bes miñnan jeti seǵis miñnan
25 alıpatır ğoy. primernı "on "on bes pıres bolaT, jäy yesepkę kelgendë... sonday jobası keledı ğoy yendı pıresterdı altıjüzden jetijüzden satıP atqandar bar.

- *aytpaqşı suwdı qaydan alasızdar?*

- bızge arıqqa keletin suw kelmeydı. mına qazalınıñ teretoryasına, ħampaşqa deyın ğana kelet. darya arıda, darıya "öte tömen kaz. bızdıñ jer qom. araldıñ ħomqo dep ataladı ğoy.
30 jañaǵı jan jaǵın bari tegistik ta qom aral "ostıriv siyaqtı.

- *iya, awılda jol mäselesi bar yéken, joldıñ bári qom siyaqtı.*

- jol saluw boğanda awdan äkimine qoday qalasa kirem dep "otırım. awıldı körkeýtüv, awdandı körkeýtüv qalay güldendirüv sonın bärin josparın jasaP qoyğan. awdan äkimí istemen närselér josparda bar da körsetip berem. dajı men aytam kömektes deseñ
35 kamiasın qorop men törägalık jürgizip berem men dep. "ol sonday oyomdastratın adam kerék qoy. "olar basqaşa yendı. jalpı "oyı da jetetin şıgar. istit qoy yendı qolınan kelgenin istit. mümkün aqşa bölınbey jatqan şıgar mümkün jetpëy jatqan şıgar. äytpese sol jerdı damıtıw kerék qoy. güldendirüv kerék halıqtı.

- *bol jaqta balıq şarwaşılığımın aynalısa ma?*

40 - balıq şarwaşılığımın köl mına qambaş kölü degen bar, aral teñizi bar sol jaqta alaT, awlaydı bızdın jaqqa äkep sataT. jewge alamız go. "ondaydı satatındar bar. mekteptè jomos steyd, temirjolda jomos steydı.

- *awız suw qaydan keledi?*

- awız suw mına "osı jerden seksivil degen jer bar, mına aytayın ba, jüz kilametirdin ar
45 jağında. sekşen bolaq bar dıt jerdin astınan şıgıp jatqan. sol bolaqtardın "on şaqtısı bar sonı birbirine qosıp, aral, qazalı awdanı işüvge sonı jiberip tor. keremet suw. yendı "onın temir ferum köp deyT.

- *ıstıq suw ma?*

- joq, kädimgi mozday suw. yeger bono sabındap juwsañ şampunnın keregı joq. holiñ
50 "özi lipıldap tora beret. "öte taza suw. sol suwdı paydalanamız işüvge.

- *"ol kädimgi nemen kelet jerdin astınan kelet ma?*

- kalonkı go. är jerdè. "oyahtan jañä seksevılge aydayT seksevılden aralğa aydayT. araldan "osı aralqomğa aydayT aralqom qambaşqa aydayT qambaş arı garay so biririn nasospen aydayT. nasos ıstansyası bar na jerde.

55 - *so suwdı da maldar işeT iya?*

- "onı mal da şedı iya. "ol keremet suw goy bız yendı maldı da suwaramız. mısıl men "örük hiyar piyar yekkem, so suwmen suwarıP "otırım.

- *bol suw qay uwaqıtta keldi qanday suw işkensızder?*

- boron yerterekte mına dariyanın suwın isetinbiz, daryanın. sırdariyanın suwı bargo.
60 sävet zamanında kündüz tünü ağıp toratın. hısı jazı ağıT. "ol geзде kaloñkımın nasospen aydayT... daryadan tartat ta...

- *yendı "osı awız suwğa aqşa töleysızder ma ?*

- aqşa töleymız ayına miñ teñge miñ jarım teñge.

- *qanşa alsañız da bäribir ma?*

65 - jo-joq yesepteydi göy. yeseptep yesepte... mina jerdè üçetçüğü bar wözünüñ sol üçetçüktan yeseptep wotıraT.

- *mina aralqom degen atina zati say qom jer göy. wöniñ ziyani timey ma? jel bop toraT ünemi...*

70 - zıyanın tiygızbeğende bız üyrênip qalğanbıs. qom basadı, bıraq wöniñ da ädısı bar neşē türlü. men jas kezimde qom qoralardı basa beretin da. men woylaP tawıP aldım uje. qomdo tegıstew kerék yeken. tegıstep bolğannan keyin kädimgi saz bar go. saz sonı maşınamen alıP bır yekı metırdey gıp jiyeginen bastaP bärin şasıP tısta teptegıs gıP yeşqaşan hom tormayT. teptegıs bop qalaT jā jañbırmen qarmen. sosın o yeşqanday qom tormayT. jel aydap ketē berēT ananı. sazdıñ üstünēn. sonday ädisterin istep
75 qoydım.

- *wondaydı qomdu tohtatuw üşün seksewil yeget diT?*

80 - wondaydı, wöni men äkimderge de aytqam awdan äkimine de. aralqomniñ ar jağında temirjoldiñ argı beñinde ne bar tırası. awıldıñ şetinde göy. arjağı qom basıpatır yedi, yektı, kazır narmalni worman siyaqtı qorşap toroP yektı, kaz sol gomdu ostaP tor. wöni degen ozonnan yegip tıstav kerék tā. arasında jol saluw kerék jañaā ıday. maşınamen, mal wötetin jol saP tıstasa, keremet bolar yeT.

- *wosi men tüsinbeym men seksewil qalay ostop toraT qomdo?*

85 - wol bılay go. seksewil degen qomğa suw qoymaysıñ. qardıñ, jañbirdiñ suwımen şıga berēT. woga kışkē ilgal bolsa boldı. tamırı tübüne ketüwi de mümkün wol. aytewir şıga berēT sol. sosın bılay jiyilep won metir jerge yektıñ. arqayssın bır metir bır metir jerge yegip tıstadiñ ozonnan jay wöspey ma? qom keleT ta sonıñ tabanına keş toqtaydı göy. berı garay wötpeydi. mina jerdè jerma tüp ne tor. bılayınan jerma tüp bılayınan jirma tüp soğan keş türeleT te soğan qom toqtaydı. yendi bılay wötüp ketpeyT yendi. jibermeYT ar jağınan. ozonnan salıP tıstasañ ar jağındağı qom ar jağında halat ta ber jağına wötpeyT.
90 qomğa qaramayT wol wöse berēT. qom üyüp berse de wol aspañğa şıgıp ketē berēT qom töbesine. sonday qomdu toqtatatın ädis. düzgün degen bar. jüzgün di ma düzgün di ma bız de düzgün diT...

- *wol ne?*

95 - düzgün degen şöp. wotın dimiz bıraq. wotın gılaT bızde. qısta wotın gılaT. sol düzgündü, wol da qomğa şıga bereT. aynalanıñ bärinde düzgünder köp, seksewil de köp. wolar degen keremet jā. yendi tabıgattıñ zañı şıgar. jer astınan jā ilgal bolsa boldı şıga berēT. jantaq mısalı won beş jerma metırde almay sol siyahtı homnoñ üstüne şıga berēT.

- *awilda gaz bar ma?*

100 - gaz kelgen joq. gaz araldan wötüp tor wosı jerge won aq kilametır jergé. awdan
 äkimdikterine qayta qayta aytqam. won kilametır berı garay tarta salayıq prablema joq
 qo bir yekı metır jerden hazasında ıstansiyasın qoya salasın... söytsem wolar wöy ädeyi
 pırayekıt jasaw kerék... äytpesé nā jerde mına jerde won kilametır jerdé tor go. hitayga
 ketıp baratır... oyyy, men awdan äkimderine araldı qalay toltıruw kerektigin de talay
 aytqanmın dajı. men bılay aytqam, keyınnen. ekalogiya dep ayttı go so gezde men bılay
 105 aytqam. mına dariyanın jiyeginen jüz metır jer tastaw kerék dariyaga deyin. sosın ber
 jagındağı yekı jüs üş jüs metırdegi teretoriyaga jahsılap torop jahsı wösetin taldardı, är
 avıldıh wokrugke är awdanniın äkimine jerdin bärine tal yektirip tıstasın. wogan bir yekı
 ıret suw qoyadı wodan keyin boldı. ana dariyanın suwınıın wözınıın ılğalımen şıga bereT
 boldı. qanşa yeldı mekenniın bärı awa tazaradı. ana jerde wotınga da yertheñ quwraganı
 110 wotın boladı. qalğanı awa tazaradı. kögal bolaT qanday keremet. wol sol bärı ıstemeydı.
 ya lmasa halıqqa jıgıterge ber, mamandarğa, mına teretoriyanı al, bahşandı yek.
 jüzümüñdü yek, almañdı yek bilmim wonday ıstetpeyT. qımayT... qımay qımay yertheñ
 dalada galaT sosın.

- aral kölin toltıruw üşün ne ıstew kerék?

115 - yendı toltıruw üşün ne goy, bayağıda amuwdariya degen qoyolatın kā toqtap qalT uje.
 wobekıstan bölüp aldı da jıbermeyt kaz. sırdariyanın wözünde wobekıstan bölüp bölüp
 aldı mına kaz sosın şimkentte anaw ülken suw neşin saldı goy. qoyma ... şimkentin
 wözınıın ber jagında birdeñe degen toğanın salıP qoydı goy. ülken kök... birdeñe
 (köksaray). wonı da paydalanıp atqan şıgar kürüşün bar jemıs jiydegin bar... kas sonın
 120 bölub bölub alıP... kaz dariyadan keşip wötüp atırmız diT argı betke... somen teñizge ne
 bolad... yendı wonı bılay da ıstevge boladı, mısalı wogan da köp qarjı kerék şıgar yendı.
 är jerden jaqsılap torop teñizdin jan jagınan bir jüz metır, beşşüz metır mıñ metır yeñ
 bolmasa bir kilamtır ma yekı kilametır jerden qazıP qazıP suw atqılaytın jerler bargo
 astında, sonı tastasa. kündüz tünü ağadı go. teñizdin bärı suw bolaT. söytüp är jerden
 125 jagalaP tıstasa wonda wol dorus bolar yedı. so aral jagın bärin söytüp tastasa su wözünen
 wözü şıgaT astınan. astın bärı kristilni ne go qabat qabat so astında, jerdin astında teñiz
 bar, mohit bärı bar go. solardan aşıp jerge şığadı.

- aldında bir kisi aytaT da, qızıldada, japondar bizge berinder biz toltırıp beremiz,
 biraq sender araldağı balıqtı bärin biz alamız, wözümüz qoldanamız dep aytqan yeken...

130 - iya, wolar bilip tor. wolar jañagı aytqandarı bar diT jañagı tsalafan zattı anday ülkên gıp
 birdeñe jawup teñizdin jañagı jiyekterin bärin ana suw bulanıp oşpay ma oşop so suw
 gıp aynaldırıp tüsüremiz dep deydi... biraq wol qanşalıqtı ras ras meş yekenin bilmim.

bıra sosın tağı nede zerttevelerde aytaT sizge, kaspi teñizi men aral teñizi astında birine birin baylanışqan hordom bar deyT. "ol bar deyT. "ol bilay bolğan deyT, ana kaspi
 135 teñizine salğan bir balıqtar sağasimen (sırğasimmen) aral teñizinen şıhhan. aral teñizine sağandar soyahtan şıhhan. ıznaçit astında jol bop tor go. biraq men aytam qanşa jerde "o jerdin astında awasız jure ma qalay bolaT dep "oni da "oylaP qoyam. bilim yendi. men neni "oylagam ana soltustuk mozdö mohiti bar go. soyahtan "özendër jatur soyahtan ülken nasospen qoyıP toroP aydasa. kundüz tünü, ülken nasostarmen. jo jalpi
 140 dim da. yen bolmasa mina jaqtan teñiz... ülken "özender solardan alıP aydasa... "ogan da harji kerék şıgar...

- *jaqsı. yendi bol jaqta añ awlaw degen bola ma?*

- şıgadı goy qısta yendi. qoyan tülkü...

- *jalpi sizder şıgasızdar ma ?*

145 - darya jaq şıgadı. bizdin jaq qomga garaydı. ana sırdin boyonda küzde awlaydı go...

- *sizder jaqta jaristar bop tora ma kökpar? at jarıs, tüye jarıs?*

- bizdin jaqta kökpar degen bizdin jaqta joq. at jarıs bolaT. tay jarısı bar, tay jarısı bar, qonan jarısı degen bar, ülken alaman bayinge degen bar, jorğa jarıs degen "olar bolıP toraT...

150 - *ne üşün, qay uwaqıtta bop toraT?*

- yendi "ol, misalı, birevler üylenen toyda jasaytın yedi bayağıda, misalı minä jerde bir kisiler üylengenderine yellüv jıl toldı. "ol kisiler ka qaytı bop ketti kempir şal, solar yellüv jıldığında jasadı...

- *kökpar bolmay ma?*

155 - kökpar bolmayT bizde. kökpar "o şimgent jağında go. bizdin jaqta kökpar köp nağımayT.

- *at bağasızdar ma?*

- at bağamız go, atımız bar go. attı bağuwduñ birneşe türleri bar. misalı "oni jağatıp bayingege qosatın bağuw bar. bilayınşa attı qısta malğa minesin. sondayğa minetin bapı bar. yendi "o semirtip, söytip barıP qatırasın qısta. yerteñ nayabir dekabirde semirgen ayğırdı misalı ostaP alasin da jaqsılaP toroP jañagı şöptü beresin, suwdü az işkesin şöptü az jeydi goy "özü. söytet ta jäymen işin tartat. söytet suwdü azayta beresin azayta beresin, kışkentay kışkentay işkizib qoyasin arasında. söytüp boyındağı suw ketet, azayaT. söytüp söytüp jürüb kışkene terletip, qattı terletpeysin kittay jäy gana. söytüp
 160 kezdirip üstüne jañä jabuwun jawuP. söytüp salhın tiygızbey. söytüp "on "onbes günde
 165 at "özünin qalpına getet. şınıqqan adam siyaqtı go. sogezde "oni qıstay minesin "o

terlemeyt tē, kez gelgēn jergē, baratın jergē barā, womba ğarıñ(d)ı wombalap, tabatın malın tawıP...

- *at terleşē ne bolaT? at terlewge bolmayT ya?*

170 - terleydǵı goy. terleşēnnen keyin hısta mǵnesiñ jilhi ayda, hayırasıñ. tüye hayırasıñ terleşēn gezdē mindetti türde, üyge kegenen keyin. jabuw jawıP jañağı. kezdirip kezdirip. salhın tiygızbev kerek. terlep toroP baylaP qoyısañ salqın tiyeT ta qatıP qaladı ğo. işine so quwıǵına salqın tiyse sosın at awıradı.

- *ayaǵına taǵa taǵıp koya ma?*

175 - taǵa bızdıñ jaqta taqpayT. bızdıñ jaqtıñ jeri qom ğo... ana tasti jerdē taǵa taǵaT. şımkentte nedē tas bosa nedē taǵa mindetti türde. toqayı jep qoyaT. sondıqtan taǵanı mozdıan taymas üşün astında wözünñ üş tört wözünñ dümpül dümpülü bolaT. so kired. so moǵa jürgendē, tasqa jürgendē so jelin besin dep taǵanı soyaqa taǵaT.

- *sosın attıñ awzına bırdeñeni kiygızıp baylaP qoyadı goy jem ba bırdeñe. dorba ma?*

180 - dorba...dorba deǵen wol bilay ğo. jañağı jem bereT. boron yerte zaman minanday dorba deǵendı attıñ basına yeseptelip tıgilgen. minyaǵında bavı bar. soñ işine jañağı jemdı iyleydı suwmen ilǵaldap. so jartı ne salaT ta awzına salaT. minä jaǵına ilip qoyaT. at sonı jep torat rahat. sosın jañağı şöp berğenşe jem beresiñ da qanttap qoyasıñ toraT toq bolēp. al jañağıday yeger jem bolmasa jañağıday bırdeñegē salıP qoyısañ wol ayaqpen
185 tewip tastavı mümkün laqtırıp tıstavı mümkün, legendı. kaz üyrēndı bıraq astavǵa salıp qoyıP jem berip atırımız.

- *al yēndı, soyatın attardı qaytıp babtaysızdar?*

- semirtetin ba? bızdıñ jerde yēndı köp... bargo bilay. woday bızdıñ jerde kazır, basqa jaqta bar semirtip ğılaT. bıraq yēndı wolarıñ dāmi bolmayT. woytkeni wolarǵa wöziniñ
190 daladaǵı şöptü jemeǵesin, semireT wol, dāri bered neǵılaT semireT wol, bıraq woniñ neşinde mayınıñ qoramında toz joq. sondıqtan wolar dāmsız bolaT. bızdıñ jerdegiler aytıbotırım ğo jañağı jusanıñ bar, şaǵır, izeniñ bar, kökqasqañ bar basqa şöpter jeydı ğo, sonı jegen şöp bızde toz şöp. toz şöptü jēgender maldar keremet dāmdı bolaT. qısta yertēn dekabırde hap bop semireT. şöldep atsa qar jiT, şöp jiT söyteT ta semireT yertēn,
195 nayabır, dekabırgē deyin yeki yeli üş yeligē deyin qazı bolaT, may. so gezdē keremet. bızdıñ jaqtardıñ keremet bolaT. araldıñ teretoryası, jalpı aral, qazalı aşşı şöp jeydı ğo. aşşı şöp jegen maldar jaqsı bolaT.

- *sızderde tasattıq deǵen jasala ma?*

- tasattıq mindetti türde bolaT, iya. ne de, tasattıqta bilay ğıladı bızde awıldıñ wözü üşke
200 bölünēT ya törtke bölünēT misal da, ana jerde qırıǵ üy, ana jerde qırıǵ üy, argı bette

ʷotız üy, ana jerde ʷotız üy mısıl da söytüb bölüneT söytüp, söyteT ta basına, adam basına, üy basına miñ teñge yeķi miñ teñgeden aqşa şıǵaraT. jiynaP sosin ʷortadan kürüş, yet bärin ʷortaǵa alaT ta söjerden dayındap äyelderge qazan ʷoşaqtarın jıǵıttır alıP kelıp sosin yetin, kartobın jasaP, istidı, yet asadı. nemesē jañǵıday köp palawın
205 isteyT äytevir, sosin jañǵı moldalardı şaqırıP ayatın ʷoqıtıP allaǵa jolında dep jā neşin sorap, tülegin, niyetin aytıP söytüp solay boladı. ʷoǵan yendi jaqsı kaz jasadı go är jerdē. jañbir jawsın depataT alla alla dep. bol dorıs narse go.

- *navrıǵ miramı qaytıp toylanaT sizderde?*

- navrıǵ miramı bizde, borun tak seksen seksen segis seksen toǵızınşı jıldardan bastaP
210 men jerma jil yete bolgam ʷoş jerdē boron. so gezdē yeñ alǵaş navrıǵ toyın se mektepte bastadıq, mektepte oyomdastırıP so. halıhtı oyomdastırıP arǵı bette mektep boldı, kaz ʷorında joq kaz.

- *mektepe bar ma neǵizi?*

- mektepe bar go. mina tırasanıñ jiyeginde yeķi yetajdı mektepe tor. so mektepti saldıP
215 yeķi miñ ʷon yeķinşı jılı men kirgizip soytkem. men direktir boP torǵan gezdē. sonimen sol kōne mekteptin qasında kılıP boldı qazır jabıq tor kılıP kōnerip. kōne goy izdanya. sonin qasında aǵaş üy tigip, son jaā altıbaqan istetip boyaP bärin dayındaP keremet qıp. sosin ana baldardı jastardı ʷoynaytın ğılıP. muzikalatıP neşe türlü muzıka... ʷonin işinde arqan tartıs ta bar, küresin de bar, qol küresin de bar, neşe türlü ʷoyun olttuq ʷoyındardı
220 şıǵarıP söytüp sosin, at jarıs qılattıñız. at jarısha bayı berip, ʷoleñ aytaT azannan tüske deyin so baldar qızdar. bärine padarkisin berip soytettinbiz. navrıǵ köje jasadı mindetti türde.

- *armiyaǵa (askerge) bardıñız ba?*

- joq men barǵan joqpın. biz instut pitirgennen keyin gazli degen jer bolTi awǵanistan
225 jaqta so an alıP ketetin bolıP kuwañǵanbız, şımkentte instut bitir... sodan keyin biz na selski mestnist degen me mektepte jomos degennen keyin bizdi almadı.

- *jas keziniñizde bolǵan bir qızıqtı oqıǵa bar ma?*

- bar go. köp qo ʷonday. men kışkentay jetinşı kıl as bitirgen gezdē bir ʷoqıǵanı aytıP
230 bereyin... jañǵı bizde naw ʷortalıqta ʷo gezdē dariyanın suwı goy. kündüz tünü aǵatın jerdin astı tabanı suw. sosin suw jetpegesin so jerdē qodoq qazıP kaltso salıP, kaltso bar go tisement, sonday kaltsoǵo salıP qodoq salıP saǵamız bayaǵıda bizde yeķi qodoq birevde yeķi qodoq sonday sonday. so bir günü men, kün ıstıq, şildenin gezi ma sonday. suw jetpey atır. sodan jañǵı qodoqtan suw qoyop bari tawsıldı, bir gezdē... ʷoyladım yendi, astında qom bar qomdo arşiyın dep. işi tolıP qalǵan qomǵa. yendi mal köp. na

235 jerdé jılqı tüyê deġen tolıP so ġezde meñ jalġız wözim qolımda ŧelêġim bar balamın ġoy.
 ŧelekpên alıP jañaġı ŧalanı kürêkpên atam aytewır söytüb söytüb köterıp ay biraz ŧamalı
 tüstım av deġen ġezde birdeñe ġürs yete ġalT töbemnen, söytsem a kaltsonıñ üstüne
 anday yeġi balon salgamız ġo. maŧınanıñ balonın sonkê...w_o ġezde tömende astı...
 kışkantäy balamın ġoy yeñdi. ġürs yetê ġalT qarasam yeġi ayaq tır däv, tüyenıñ yeġi
 240 ayaġı... suw işem deġ kelıp yeġi ayaġımên tüsüb keġkên. sodan jañaġı ayaġı orıbatır
 jänekpın ġoy aldıñġı yeġi ayaġı tüsken. sonan kışkantäy balamın arasında orıstaym ana
 köterem ŧıġaram dim. ŧıġara almaym w_onı qaġtan ŧıġaram jergê ayaġımên kırıbaratım,
 sonımen nekerêk, orıon sözdıñ qısqası, ayġaylaym işkım joġ. kün janıP tır. sonımen bir
 saġattay suw köterıldı tızemnen asıP keġtı. anaw orat. w_ol da ayaġı taldı. w_onı köterem
 245 dim kötere almaym. söytsem bir ġezde bir balanıñ dawsı yeġtıldı telman deġen mē jerdê
 körşü boP yeT. kaz qıtaydıñ ŧekarasında tıraT, sol bala ey bō gim ey deġ... ey kimsiñ
 deŧem, telmanmın diT... ey telman bolsañ ana üygê ayt arıstan aġaña, meñ tuwġan aġam
 arıstan... ŧöptên kepaġhan ŧıġar so keliñder minanı tüyeniñ tüsüb keġtı... sodan üygê kelıp
 aġamdı yeġtıp keġdı. so aġam yeġewı aytew bōrap bōrap jañaġı tüyeniñ bir ayaġın
 250 ŧıġarġan jıp baylaP tartıp. mına yeġinŧı jaġın ŧıġarıP söytüb aytew aynaldırıP ŧıġarıP so
 meñ ŧıġıP alam ġo, ŧıqqannan soñ aŧuvlanıp tüyeden jañā orıP teŧıp jürm ġo. w_ol jatır
 dırıldıġ. äbden bir saġat yeġi saġat orıñġan ġoy. ŧıġarsa tırmaġan ayaġı dırıldıġ. w_onı
 orıP teŧıp jürm balamın ġo. söytıp yeñdi söytıp w_oqıġadan aman qalġanbız.

- tüyeniñ yeġtın jeysızder ma?

255 - keremêt qoy ooy, naġız jeġtın yeġ tüye ġoy.

- maylı bolaT diT tüyeniñ yeġi?

- yeġi köp, mayı teġ w_örkeŧinde. w_örkeŧi may, so işinde may bolaT. sosın na yeġteri bari
 taza bolaT jaqsı. tüyeniñ yeġi jomsaq bolaT w_öte. mısalı jılqınıñ yeġi yerteñ argı künı,
 keptiresiñ ġo quraP qatıp qalat qıpqızıl bop qatıP qatıP qalat tastay bop. siyirdıñ yeġi
 260 bılay jaqsı jomsaq bop tırat al tüyeniñ de yeñ küŧü yeġ qo. jañaġı quwırmaŧ jasasa
 basqa sasa jeñıl tamaqtıñ bariñe tüyeniñ yeġtın turap turap sala bereT. jōpjomsaq boP
 bıqlıdap tıra bereT. tüyeniñ kezinde ana ŧemiŧke may deġe joġ boġan joġ pa? so ġezde
 tüyeniñ w_örkeŧerin qaynatıp qaynatıp kädimgidey ŧeŧelerimiz bayāı zamanda sonımen
 kädimgi ŧemiŧke may jasaġan. tüyeniñ w_örkeŧerin qaynatıp qotoġa sap qaynatsa
 265 kädımdı ne ŧıġaT ŧemiŧke may ŧıġaT. tamaq istey beresiñ. w_öziniñ mayı w_özümên...

- raqmet sizge.

Metin kodu	M7
Derleme Yeri	Janakurılıs
Kaynak kişi	Sarmanova Ayman /1978
Konu	Genel Sohbet

- *atı jönüñüz gím?*

- sarmanova ayman

- *sız qay jılı tuwıldıñız?*

- jętpıs seğız.

5 - *qay jaqta tuwıldıñız?*

- sırda tuwdı... jañaqorlıs değen jerdę. ruwım asan.

-sır dęp qay awdanga kireT wol?

- bızde sır qır dęp bölüneT sır deęendę dariyaniñ boyı go. boyaqta suw bolmağasın qır dimız. dariyaniñ boyu sosın oyahtıñ tabıǵı osı jaā nelerı qırdan bölę boladı go. qırda kädimgıdey yeğinşılık, ana suwdan balıq awlaydı jerine yeğin yeğedı, dăriyaniñ boyı. al

10

qırda tek qana malmen aynalısaT mal şarwaşılıǵı. boron qoy savhozu boldı boyaqta. kazır qoy savhozu taraP arkım jeke bolğannan geyin jeke malmen wotır.

- ruwuñuz qanday yeğı?

- asan. aspañğa tayaq laqtırğan asan değen bar sırda.

15 - *osınıñ neşin aytıP bęrseñız?*

- ana bır qalhozdastıruw kezeñi boğan joq pa, qalhozdastıruw kezinde bırıkpey atqan go. bırıkpi atqannan geyin sodan bır günü ne kelędi go.jönümen ketipbaraqan samaliyot ketip bara atadı go. anaw bızdı qalhozdastıruwğa kelatqan dit ta. wosı awıldıñ adamdarı asandar tayaq laqtıradı go samaliyotkë söytüb artın... kädimgı neşı sıvęti janbay ma?

20

özimen ketip baratqan nãrsę go. bızdıñ tayaǵımız tidı ana qoyroǵo gızardı kazır tüseT jergę qolay dęp sonday añız qalğan.

- sonda wol qay jılı boğan wol samaliyot değen keyinnen şıqqan joq pa?

- keyinnen şıqtı. qalhozdastıruw kezı go. jaña qoroloP batqan uwaqtı. boğan yeşkertkiş bar. bekaristarda bızdıñ awılğa jaqın jerdę. bö ülken köpür bar go, sonıñ qasına,

25

yeşkertkiş ornattı bızdıñ asandar. os aspañğan tayaq ornatqan.

- *qay jerdę wol?*

- bekaristanbi değen awılda. qazalı jaqta wol.

- *qanşa balañız bar?*

- beşew.

30

- *qay jerdę bosandıñız? aralda ma?*

- qalada bosandım, bärin qalada bosandım. jërma jasımda üylëndim. ^wotız bİR jasımda tuwıP boldım bēsewın. ^wotız bİR jasıma deýiñ tuwıP boldım bärin. jërma jasımda üylëndim, on bİR jılda bēsewın. somēn şükür bärı jaqsı kaz.
- kaz ne iste batır ballarıñız?
- 35 - ülkenim mettı pıtırıp almatta jomōs ĩstid, törtünşü palıknıkada, sodan geyın karguwde oqiT olom. jasolan değen vayenni pıtırdı neden qarağandıda, sö qarağandıda ülken nes karguwē. sodan keyingi üş balam, yeķı qızım aralda darım, ^wobilıstıq mektebindē oqıdı. darındı baldaręa arnalęan mektep internatında oqıdı.
- yeñ kişkäntäyi?
- 40 - sol üşewı. jeťı oqiT seğiz oqiT, toğızdı pıtırıp oñęa köştü.
- siz qalay geldiñiz alıP qaşıP keťti ma älde ozatıldıñız ba?
- ozatıldıq. awıldan ozatılıP sodan osıyaqqa keľdik.
- qalay ozatılT?
- qädimgıdey yerkimızben ne tūsüp kelmi ma.
- 45 - qodanı qalay tūsüp keľdi?
- üyge keledı go yeñdı, sizde qız bar, bızde ol bar değen saltpenēn. jigıt pen qız kelıstı. pälen günü baraT dep aytıP jiberēT. mağan aytıP jiberdı pälen günü dep.
- aldın ala jigıttı tanısızdar.
- iya tanım, bilgesin go qoda tūsüp keş otqanı. sosın qoda tūsüp bİR aydan geyın ozatı go äke şeşemız.
- 50 - sıñsuw ayttıñız ba?
- sıñsuw aytqanı joq, awılda ülken apalar bar yeT solar ayttı. ^wogezde sıñsuwdıñ ne yeķenin bilmim birtürlü bİR jılaP aldı. artınan jılaP aldı, sosın tūsündük sıñsuw yeķenin. toqsan seğizde go.
- 55 - ata äjëñiz boldı ma?
- joq qaytı boldı ^wolar, üş jasımda qaytı bolT äjem. atam soğıs ardageri. berlin tübüñde yerlikpen qaza tapqan go. süyegi de soyahta qalęan.
- ^woniñ bİR yeşteligi bar ma aytatınday?
- yeşteligi, tek qaraqağaz kelgen go. sosın ana medal beręen. yerlikpen qaza tapqanı
- 60 şün. basqa yeşteligi joq, odan äjem jërma bİR jasında qalęan. üş balalmenēn. jërma bİR jasında qalıP bağıP qağıP masaqtı teriP, soğistan keyingi jıldar go. meniñ äkem jalğız bala bolęan yeķı qızbenen. sonımen jaā äjem jetkizgen, alpıs jeťı jıl bİR üydüñ ^woşagin jaqqan, jërma bİR jastan. sol seķsen üş jasında qaytı boldı. äjem so yeşkimge neştemi so baldardı qanattığa qaqtırmay tomsoqtığa soqtırmay sötüp ösürdü. soñ körüp ^wostük bız.

- 65 äke şeşemiz eñbektiñ adamı bolT. äkem tek adal yeñbekkè qayırımıdıqqqa bawlıP söytüp wösürT.
 - *wöziñiz qayda woqıdıñız?*
 - qorqıtta oqıdım.
 - *qanday mamandıq?*
- 70 - qazaq tılı ädebiyetí.
 - *tört jil woqıdıñız ba?*
 - joq. zaoçni woqıdım, balamen jürdüm da. woniñ aldında jezgazğanğa tüskenmín. üylengennen geyín woni ana bargan jerim qalağan joq. sodan qoyş dedim. tıyıstıq joq. keyín üylengennen geyín oqıP aldım.
- 75 - *qızıqtı oqıgalar joq pa istudent kezdegí.*
 - istudent bolğannan geyín wol jerde ar túrlü adam boladı go. sawatı joq. sol gos tapsırıp batqanda aqselew seydimbèt aldı bızden astanada. so aqsələw seydimbètke sawatı azdaw bir bala eñ az jawap bere almay suw degen soraq qoyıP yedí go. bızge biytıp qarayT biytıp qarayT. sodan şıqqannan geyín aytqan go, oybay qopada şıqpağan ter
- 80 şıqtı go dep. qopa degen ne go suwdıñ arası. qıynalğanın aytıP.
 - *qopa disız ba?*
 - iya qopa, jañ qalıñ şöptiñ arası keşip barıP woratın jerdí qopa diT.
 - *tağı ayıtñızşı aytqan söziñizdi?*
 - qopada şıqpağan ter şıqtı go mağan mına aqbas bäle, bälè boldı go mağan. sodan
- 85 külemiz oyboy.
 - *woni kim aytqan?*
 - jaña istudent, külubatır go. qazır tastaP ketti go wozin qaz jomostan şığıP ketti. äke şeşesi jogarı bilimdi, moğalım boldı. adam tek kiyimine ğaray woqıtqan doros qo, wolar tek oquw kerék boP oqığan go.
- 90 - *raqmet sizge.*

Metin kodu	M8
Derleme Yeri	Akbastı
Kaynak kişi	Ötegenova Küläş, 1962
Konu	Genel Sohbet

- *salemetsız be? atı jönüñüz kım?*

- "ötégénova küläş.

- qay jılı tuwıldıñız?

- bır mıñ toğıj jüz alpıs yekınşı jılı ... altınşı dekabır tuwğan künimdı aytayın ba?

5 - qayda "oqıdıñız, bıl jerde kım bop jomos ıstısız?

- türküstan qalasınan bıtırdım. medkoleji pıtırdım. sekşenınşı jılı tısüb sekşen yekıde bıtırdım. sekşen üšten bastap aral awdanında stedım bırınşı, sonan geyın toqsan yekınşı jılı "osı yahha awıstım. "osı yahha tormosqa wıqqanmın go.

- "özüñüz "os jaqtıkısız jäne "osı jaqqa tormısqa wıqtıñız iya?

10 - ya "os jaqqa sıqtım.

- kım bop ıstısız bıl jerdé?

- ayajan... medsëstra.

- medbike, meyırbike yemes pe qazaqşa?

- joq bızde ayajan dıT.

15 - qanşa balañız bar, kım "olar "oquvşı ma, ıstudent pa?

- beş balam bar. baldarım barı ayaqtañğan, ülken balam kaz qızılordada tırat. üş böpesı bar, semyalı. "onan geyın gızım "osı yahta. sekşen seğızınş jılğı moğalım. "ol da semyalı üş böpesı bar. "onan geyıñğı balam toqsan tırtınşı jılğı astanata jomos stıd. kışı gızım "os jerde älewmettik gızmetker boP jomus stıd. ülken balam qaytı bop ketken

20 yeñ ülken balam...

- nemeřleriñız bar ma? beşik toyı boldı ma?

- ya balamnan üş nemeşem bar, gızımnan üş. ya beşikke saluw räsımı boldı. tı saw keşuw barı boldı.

- nemeřeñızge yertegı sonday aytıP beres pa?

25 - kaz qolımda tırmayt kışkántäy tırgan gezde aytıq, kaz qızılordada tırat "olar.

- tısündüm. sızdıñ kelinıñız yekkabat gezde qanday ırımdar qoldanuvşı yedıñız?

- yekkabaq kelinşekke jalañbaş jürüwge bolmaydı. tünde tuväletke kırıwge bolmaydı. bosañgannan geyın ket degen sözdü aytuwğa bolmaydı.

- nege?

- 30 - yendí...itkê ket dep aytpayT didí go. itke ket dep aytsa tísterí túsüp galaT dep. yendí
 "özümúzgê kezinde ata anamız söytüb aytqan go yendí kazır kelíndergê de aytamız go
 arasında birâq meniñ qolımda torğan joq. üş tört ay torđo da jomosqa ketíp ğaldı
 qızılordağa.
 - siz "öziñizde de yekkabat boldıñız go. sonı aytsañız.
- 35 - iya, dalaga jalğız şıguwğa bolmayT, laş jerlerdı baspayT. hırhına deyín suwğa túsüvge
 bolmayT. monşağa köp barğan jerine baruwğa bolmayT. bari jabısaT dep kezinde
 yenemızdıñ bizge aytqandarı go.
 - sizdiñ kışkantay keziniñizde, jas keziniñizde qanday "oyındar "oynadiñızdar?
 - bizdiñ gezimizde "oyındar ma, qommen "oynaytın yedik, janagi "o gezde yendi
 40 "oyınşıqtar az şıgar yendi bilmeymız go. jañagi nelér "oynaymız go yendí, dúkdük
 "oynaymız, ana lãñgi "oynaymız...
 - dúkdük degen ne?
 - dúkdük "ol ana jasırınbaq. sanap toroP jasırınıP "oynaymız. aqsüyeg, sosın anaw ne
 yed jaña sıkagalka. sonı sol jañagi sızıP "oynaytın şe, galka ma. sondaylar "oynadiq ho.
- 45 - asıq "oynağan jok star ma?
 - joq, asıq yer baldar "oynaydı go bizde. asıq jaña lãñgi degendi yer baldar "oynayT.
 - qalay tormosqa şıqtıñız? apqaşıp ketti ma?
 - joq, "özümúz lohsatimen, jeñgemmen agamniñ üyünën, aldı bılay ozatıp yemes sol
 üydën bir şay işip jeñgem solay şıgarıP saldı. "o gezderde ozatuw degen "onday bizdiñ
 50 gezimizde "ondaylar "onşa köb yemes ho. arasında bolaT yendí "otırıP qalğan gızdardı
 ozataT. men jerma üş jasımda üylendim. biraq küewimmen ii joldasimmen söylesip
 söz baylasıP agam üyünën jeñgem şıgarıP saldı.
 - qalıñ malğa ne berildi?
 - qalıñ mal "o gezde az şıgar. aqşalay bergen şıgar.
- 55 - qalıq yemderin, yemşilerin aytıñızşı.
 - qan ketken gezdê misalı kiyiz basaT "o gezde yendí dalalıqta bolıP atsa ısı ısıtıP
 küydürüp. sarı avruw bolsa "o gezde jañagıday bit bereT didí goy yendí. bergen şıgar
 biz awırğan joqpız sarı avruw boP. tis awırğan gezdê qortqaşas degen anday ne bar şöp.
 so şöptün tamırın salaT yekën. sosın attıñ toqayınıñ birdeñesi bar sonu salaT yeken.
 60 toqayında birdeñe bolaT diT. yendí yestigenimiz "ondaydı paydalañgandı
 paydalanbağandı bilmimiz. isimiz awırıP neğimaymız ba bolar oşondú diT té minaday
 jolğa, adamdar köp jüretin jolğa "men oşoñğan joqpın jer oşondú deb" sonday oşoqpen
 üş iret aytaT. sonday qazahı yemder go yendí. sosın ananday nenin "oñeşin alıP qoyaT

65 yekən olar qasqır degen añ baremes pa, sonıñ wöñeşin alıP qoyaT, mı ā bronhımız awırmay ma bızdın sonday gezdə sonmen suw işkizeT yekən. men inim täwıpbay söytıp awırğan gezdə sonmen suw işkızgen yekən. so ırımdarı şıgar yendı qoyatının qoymaytının bilmim bıraq.

- jaqsı raqmet. sav bolıñız.

Metin kodu	M9
Derleme Yeri	Sapak
Kaynak kişi	Jétkergeñ Jasanov/1947
Konu	Genel Sohbet

- *atı jöniñiz kím, ata?*

- jétkergeñ jasanov.

- *qay jılı tuwıldıñız, ata, qanşa jastasız?*

- qırğ jeti. jërma seğızınşı may.

5 - *qay awılda tuwıldıñız?*

- aral awdanı, sayğondi awıl savetı. *sapaqta qanşa jıldan berı torasız?*

- sapahta w on jıldan berı toram jomostu sarwaqta istedim.

- *tuwğan jeriñiz ne bolmasa sapaq awılı tuwralı bir añız añgıme bilesiz ba?*

- sapañ degen ruwı tördqara. yeldi mekeni. patşalıq rassiya temir jol salğızğan.

10 sodan jañağı bay sapahtan jërme bes kilemetir jerde jañağı jerden tas qazıP alatın karer bar. karerge tuye kölükterin bergen tasuvğa. biraq w ol atadan mal galmayT tal galaT degen. mina salğızğan giymaratıñ meniñ atımda bolsın degen. sonımen patşalıq rasiyamen kelisip kölügünüñ arqasında sapaq ıstansiyası qorolğan. ari temir joldıñ kartasında qalğan ari yeldi mekende qalğan atı. gözú qaraktı adam goy yendi aynalayın. sol awılda ardegerler keñesiniñ torağası boldım. sodan keyin yendi jas jetti. sosın jaqında qoyıP kelyatrm wözüm meşitke baram. sonday sonday boldı aynalayın.

15 - *hm, yendi sayğondu degen awıl bar ma kazır?*

- joq. bayağı sävet wökümetiniñ awılı goy w ol. awıl sävetter bölüngeñ goy w ol

20 uwaqıtta. kazır bölünüp kettti. kazır sapaq awılıñ ökülü awıldıq wokırığ boldı. sayğondıdıda minayahta köktem degen jer bar... keşegi keñes wodağınıñ kezinde ar savqozda bes birbir awıl sävetten bolğan w ol uwaqıtta. ar awıl sävettin wözünüñ yeliniñ nesiniñ qarawı bolğan. misalı bizdiñ tuwğan jerimiz w on jetinşi awıl deyT yeken. sodan bizde nortuwğan degen jıraw bar. sodan nortuwğanniñ mahanjan degen ağası bareken. 25 sol ağasınıñ kempiri qalıP qoyğan yeken. nortuwğan da ketken. mahanjandı jañağı qort auwruwı bar dep ostağan. ostaP alıP ketken anayahha qızılordağa. somen jaña jeñgesi qalğan goy. halıqtıñ wortasında sodan yendi. jesir äyel kempir, qalıqta qalıP qoyğan yendi ne isteyT. sol uwaqıtta norotkelde abılda degen basqarma bar yeken, awıl savet. sosın sändibek degen basqarma bar yeken. sodan jañağı qızım aw, jañağıdan şıgadı go, 30 jengesin woylap awılğa qat jazayın. ana kempir wölmegen kempir. boday zaman yemés

- joğ joqa zaman. men wonı kımge tapsıram. hatta jazaT: sälem hatta jazamın. dändıbek
pen abılda
töbelerıñ biyık körüneT
won jetınşı awılda
- 35 bırıñ ay da bırıñ kün.
yekewıñ de almassıñ
ämır yetken qawımğa.
adamzattıñ kadırı, deñsawlıqtıñ barında.
deñ saw bolsa jetedı
- 40 neçe sozsañ kolinıdı.
jeñgemdı senderge tapsırdım
öltürüb aldı şalın da
tırşılık qamın woylaymın
jan kewdede barında
- 45 men ...ken koyım
tüsüb kettım
şığam degen woyım bar.
ışetöğön kawunda
wortañdağı jetım göy
- 50 köz karıñdı sala jür
aman yetken qawımğa” dep ayttı deydi göy. sonday aq jüyrukterdıñ bari jüyruk koy.
sonda adamzattıñ kadırı denıñ saw bosa gana keleT wözü. dünya da mal da jañagı denıñ
saw bolmasa yeşteñe kele goymas. jañagı noıtuwğan aythan göy wölümnüñ kım bileği
yertė keşin. degen göy, yertė keşin alla tağala bileT. denıñ saw bolsın aynalayın, qayda
55 jürseñ de aman bol. bahtı bol, hoyatın sorahtarıñ bolsa hoya ber. men sosın aqbata
degen kitapğa şıhtım. bızdıñ awılda moşabayev degen äkim boldı. sonan moşabayev
batalardıñ jartısın istetip, jaynamaz berib algıs hat berib jerma wokorgten jerma yeki
batagöy şaldı aq bata degen kitapı kırıgızıp şıgarıP berdi. wömür degen wötpelı yerteñ
orpaqtarıñ woqip wotıradı. sosın wol üş türlü bata boldı birewı dıni bata birewı jastarga
60 bata birewı dastarqañğa bata. sonımenen söyttük aynalayın. sonday sonday bastan
wötubatır wömür degen.

- yendi ata boronnan berı wosı aral teñizi jaqta torasız, wosı jayında aytıP
berıñızşı

- sävet wökümeti gezinde suw jağağa soğıbattı. aralda balıq käsibi damığan birañ

65 bir miñ toğıjjüz yelüv toğızınşı jılı rassiyanıñ ğalımdarı aral teñiziniñ... söytüb wodahtıñ
gezinde jañağı yertis qarağandı kanalı bar ğo. yertis qarağandı kanalın aral teñizine
jetkizüv kerék değen. tübündè aral qoridi değen. iya sonımenen wol uwahtta bızdıñ
jañağı qazağıstannıñ partiginıñ birinşı sèkratarı mäselèni qoya almayT. rassiya bızdı
täwir dünyalardı wözderi alıP bızdı tekkana mal bağuwğa tek paydalanuwğa qoyğan ğo.

70 wol tügülü kaspi teñizi men aral teñiziniñ wortasında jerdin astında qatınas bar yeken.
sonı rassiya ulgeri zamanda jerdin astındağı süngüvür qayıqpenen ananı jawıp tıstağan.
wol aytatını kaspiden bekireni ostaP alıp... jiberse aral teñizinen şıqqan. wol yendi jerdin
betinen kelmiT jer astındağı suw qatınasimen kelgen. bizde barsakelmes değen awıl bar
ğo. ana qasında vayenni... bar. vazrajenye değen. vazrejenya alıP rassiya birinşı kazir
75 belogrob değen awıl bar ğo. sonı aqqanda qazaq değen halıq kiyik jemey tormayT de.
so aqqanmenen şanışqan ğoy kiyikti. taratuw üşin awıldı. sosin ana vazrejenyega kileñ
bakteriyalar raketalardı jinağan ğoy. sodan rassiya halqı birinşı düny jüzülük soğıstı da
jeñgen. yekinsı dunye jüzülük soğıstı da jeñgen. woris halqı yeñ jawinger halıq. somen
woristar sol raketanin ali izi jatır sol jerde. bızdin monay şığaratındar barıP aqbastıdan
80 şığarayın dese wol jerde qanşa raketinin qalğanın bilmiT. wol rassiyanın kartasında
sonımen wol monaydin kartasın jawıp keñti ğoy. woris halqı değen soğısha dayındalğan
halıq qoy. misalı ana damığan amerika tek woristan qorqaT. mina kazir bizde qıtay
qaptabatır ğoy. ata babamızğa sol uwaqtta aytıptı qıtay değen aydahar. künderdin
kününde woyanaT. jerdin betin soğıssız aluwğa şığaT depti, soğıssız, bol jılanday jılıyd
85 depti. sol uwaqttağı şaldardin aytqanı aynalayın kelip tor ğoy. sonımen ar memleket ar
paşa wozunin jıldamasın jazaT yeken. wömür sürgen wortasında. atatürük jazıp wotırıP ar
pendenin ar handıqtın ar adamnıñ alla tağala wömürin jazaT neşı bolsın. mina uwaqtı
kelgen uwaqtta keñes wodağı tarayT. sol uwaqtta bızdı moşolman bawırlar tabaT dep
jazıptı şejiresine. somen keñes wodağı tarağannan keyin bızdı türkiya bildi birinşı
90 qazağıstandı tanıP. sonımen astanadan atatürükke yeskertkiş qoydı. nazarbayvqa
ıstamboldan yeskertkiş qoydı türük halqı sonda ana atatürük bızdı moşolman bawırlar
birinşı tabaT depti. keñes wodağı değen alıP memleket. won bes memleket bir yelde
torğasın. qolında küş torğasın won beş adam qalay bir adam qalay? sonımen sonday
memlekette wömür sürdük al yendi, keşegi memleketke wökpemiz de joq. bızdı teğin
95 wohıttı. teğin yemdedi. biraq bızdin olttuh sanamızı qorttu. bızdı worustandırdı. worustın
jañağı jazuşısı talstoy jazıptı ğoy, yeki til boluw memlekette yeki til bolsa birewine
üstemdik bersè yekinsı til de qorit woiniñ adet ğorpi da qorit depti. sonımenen biz woris

tılın üyrendik te bızdıñ qazaqtıñ ädet ğorpinan şamalı alıstadıq. anaw ğünü balam aw
 mınanday jağdayım boldı, üydě kempír aytaT, mañday telefonu bar. pensiya tüsse
 100 sábseniye tüseT dit. sábseniyada jaña menıñ "ölmeytın kempírım "orıssa aytıP "otır.
 habarlama... sonda "orústıñ bızge síñıp ketkenı go "orústıñ. bız moşolman halqımız. bır
 allağa sengen. neğızı dın tártıp te tárbiye de qoranda tór. moħambet payğambarım
 aytqan köp söylesen künäda qalasıñ köp jeseñ awruwğa şaldıǵasıñ, köp oqtasañ qan
 jürmeydı deǵen. adamnıñ işinde jartısında awa jartısında suw jartısında tamaq boluw
 105 kerek deǵen. awuru astan bolaT deǵen. tamaqtan bolaT. kazır bızdıñ ğılımdarımız pälen
 ğasır "otkennen keyın awuruw astan bolaT yeken dep "osı ğünü tawıb jür. sonday
 sonday qoranda tór ğoy... al yendı keşegi "orústıñ patşası pıralyatoryattıñ yeñ qorandı
 awdarıp "oqıp "oqıp "otırıp qoranda tal besıkkě tiygen arqan jer besıkkě tiygenşe
 "oquw kerek üyreniw kerek deb jazǵan. al anaw "oqu "oqu jāne "oqu dep "özgertıp
 110 jergen. sosın mı a "orta aziyada säwet "ökümetin "ornatuv üşün äwelı qojanı, moldanı
 meşitte qortuv kerek. don "oquwvı küştü "oquw. sondıqtan bolar torganda säwet
 "ökümeti "ornamayT dep ħojanı da moldanı bayaǵıda quwǵoñǵa oşorotıp qortop jergén
 go bızde. sawatsız bolsın deǵen ğoy, sawattı bolsa bolmayT deǵen. "ol tügúl şıñǵıs han
 batuw handı şahırǵan. batuw han kelgen. kelgennen keyın batuwğa aytqan. men älemdi
 115 bilegen şıñǵıshanmın deǵen. men anamnan tuwǵanımda yeķı qoldı yeķı ayaqtı jayıp
 túskenmın depdı. pende jergě tuskëndě yeķı qoldı jomop jinap tusedı. men jayıp
 túskenmın. basında qart moñgoldıñ anam "otır yeken. yeķı qol yeķı ayaqtı jayıp tüstú.
 yeķı qol yeķı ayaǵı jetken jerine iye bolatın orpaq deǵen menı. üstü basım qan yeken
 qan şeñgeldep tuǵan orpaǵım yeken. men älemdi bilegen şıñǵıs hanmın deǵen. jawlap
 120 alǵan jerimnıñ bärinen qız aldım. bärinen orpaqtarım bar. patşalıqtı bölüp berdim. yendı
 qay yelden qız alsañ qay olttan qız alsañ ananıñ sütümenen sol yeldıñ olttıq dästürü hanı
 balanıñ boyına baraT deǵen deptı. senıñ şeşen mañgol deptı. sondıqtan mıne saǵan "öler
 aldında sırımdı aytayın dep "otırımın deptı. mına qasqır deǵen maqolıq bar deptı.
 küşüģünen oşap äkelıp qoydıñ işine qamap qoysañ qoymen birge jüreT biraq qoyǵa
 125 timeyT. biraq özinıñ taǵısın omoţpayd qasqır yekenin, omır boyı tawdı ańsaP "ötěT. al
 üydıñ qarasında jürse maǵan qastandıq qılaT dep jolamaydı. sosın yekew bolıp
 qaşpayT. yekewı yeķı bölěk bolıp qaşaT. qasqır da qas Kılmaydı joldasına deǵen sodan
 qalǵan. sosın, jolbarıs, arıstan, tal tüste şabalmaydı "ol şaba bereT ańǵa. sosın ayaǵın
 qaqañǵa tüssě jep ketě bereT, "özün "özü bosatuv üşün. sosın bol kiyelı añ. sosın men
 130 jas uwaǵımda "on jasqa deyingı adamnıñ basında körgeñ bilgenı jazılıP qoyadı deǵen.
 bır mañgoldıñ şejiresi "otır yeken, ar mañgol tırşılıkte jıynaǵan altını menen qara jerdıñ

astına kömüw kereg degen sözdí "oquğım degen. yendí jer betine kelüw bar ketüw bar.
 mañgılık işnarse joq. mañgılık patşalıq ta joq. mañgılık "ömür de joq. men jaqında jer
 betinen ketem. birağı bayağı mañgoldıñ aytqan añgimesi qolağımda tor. menı jerlewge
 135 kilem gana.. barasıñ. sosın üstüme mola salmaysıñ. tabın tabın yekı jılqı aydaysıñ. keleñ
 orpaq menı izdemeydı. menıñ moyım da ketken altın sawıt, altın tájdı, altın duwlıga,
 sonı izdeydi. keleñ orpaq menıñ şırıp ketken süyegımdı qazıp arvağımdı qorlamasın.
 menıñ süyegim tabılmaytın bolsın. akem qayda desé bir günde joq boldı dep aytarsıñ
 böten qandıqtarga. birinşi tapsırmam sol deptı. yekınşı tapsırmam taqqa mingen adam
 140 "otıraT. tünnıñ jartısın oqtayT jartısın oqtamayT ana yesikke qarap "otıraT jaw qaydan
 keled, ayelden kelé ma dostan kelé ma joldastan keléma baladan keléma "ol yeşkimge
 senbew kerék. sosın taqtıñ qasına topas, bilimsız, qayratsız adamdı alıp kelgen adam
 taqtı ostayT. taqtıñ qasına bilımdı qayrattı adam kesé "ol taqqa kelgen tajal derew közın
 hort. tahha iye bol degen go, sonan kazırgi akımın de patşañ da tahtıñ qasına kileñ
 145 topastı ostayT bilımdı adam kesé közün qortaT. taqtan alıstataT. jañağı, kazır sonan "osı
 künge şıñgıs hannıñ molasın izdep jur go. ali tabalmay jadır, qay yendikte "ölgenin bileT
 biraq altın apparatqa tüspeyeT yekén. mina metaldıñ bari tüseT qanşa metir yekenin kay
 jerde jatqanın tartaT. altın tüspeyT altın köşpelı bolaT yekén. jañağı amangeldi imanıv...
 torşa bir domalap baratqan birdeñeni kırıptı qazanday ana qolbaşşılardı "oyatuvğa
 150 oyalıptı. amangeldi imanıv qorqup bızdı "oyattı dep aytat dep tora berıptı. aldındağı
 sayğa tüsken azanda kelıp bir domalap şar netsé mina sayğa ketıp qaldı deptı. sodan
 qolbaşşı ayıptı "ol altın dep köşpelı so jerde kanşıgarganıñda qalatin yet. bızdı nege
 "oyatpadıñ dep. men "oyatuwğa "özümge "özüm ar sanadım dep. jañağı qorqup deptı.
 sonday sonday goy sonimen aynalayın. batamdı berem "ömır jasıñ ozaq bosın. bızde
 155 sartay degen batır bar. kisi jüzdüñ batırı. mina joñgar şawıp ketıp "orta jüzde üş yeşını
 qoya berıptı. ayteke degen biyın bar go kadımgı. mina Joñgar şawıp ketti. bızge kömęgi
 barmekén dep minä jerdé jayıq degen "özen bar. jayıqtıñ boyına kes bir bala arqar
 kuwıp kelyatr yekén. arqardı bala da tüsken "özenge arqar da tüsken. arqardı hanjarman
 jarıp bawızdap "otqanda üş yeşı kelıptı. kelıp kimsin deptı. bayjan degen biydıñ balası
 160 sartay degennın deptı. sartay bolsañ bızde ayteke degen biydi körsetpey yeldıñ
 azamattarı qaşıp ketti dep aytamız, aytekege hattı bersé ayteke; jalğız ağaş "orman
 yemes, jalğız kırış qorğan yemes degen. yertēñ bir jetiden keyin kisi jüzdüñ batır biyi
 jiynalaT. "ortasında aytayın. halhım baram dey ma barmayT dey ma halhım bileği go.
 sodan halhı barayıq deyT. sonan "on jeti jasar bala köke jañbırmenen jer kögered
 165 batamen yel kögereT degen mağan batañdı berseñ "on jeti menen jermanıñ arasıñdağı

- miñ balanı alıp qalmaqqa attanayın deydí go. bölök jasağan. sodan äyteke biy awzı duwalı qoğam qayratkeri at berseñ wólúp qalaT. şapan berseñ tozıp qalaT. atañnan bota alma bata al dep yeT. botaniñ wómúri jít bolar. bata şañırağıña qot bolar. bayjan biydíñ balası sartay ay wortağa şıqşı. köp tılegi köreT köptüñ wortasında batamdı bereyin diT.
- 170 sartay şıqsa, balıqşımın dos bolsañ ayaqtı suwğa malasıñ, jırşımeneñ dos bolsañ toy toylawğa bararsıñ. añşımeneñ dos bolsañ pılteri mıltıq atarsıñ, bayjanniñ olo sartayjan biy bolıP batır bolıP şaşıñ ağarsın, dep aytqan yeken. sonday aq sartay bala bi bolıP batır bolıP tarihta atı qaldı. miñ balanı bastaP bardı biraq ana kınonı dorús túsürmegeñ. sonday sonday sağan da wölmeytin batamdı bereyin. wómúr jasın ozaq bolsın aynalayın.
- 175 - *jaña savet wökümeti kezinde dín adamdarın qudaladı dediñiz goy. sol kezde adamdardıñ dín jağı qalay boldı?*
- ata babamız islam dínin qabıladağan, islam dínin qabıladağanda araptar. araptan şıqqan sodan arıstanbek ävliye şıqqan sodan mınaw hoca ahmet yasawi şıqqan. arıstanbaP ävliye... allaniñ yeşisi moğambet moştafa hoşmanı jeyin dep wotsa bır hoşma
- 180 túsüp ketipti jerge. sosin aytıptı mına hořmanıñ igesi keleT jerdin betine kim tapsıraT depti. men tapsiram depti jaña arıstan baP degeñ kisi woni qalay tabam depti. sen yendi şamalı jıldan keyin jañağı diywana dăriwşi bolıp jüresiñ yeldi aralaP sodan keyin wol bala kezdeset. sosin amanatın sorayT. amanat degeñ qıyın narse. sonı berersiñ mınanday hoşma. tiliniñ astına salıp jürüpti... qonasiñ ba dese qonbaym. adam balasına
- 185 jamanşılıq wölüden kelmeYT tıriden keleT dep molağa barıP qonıP jaman tastardan wosu üydün wornınday gılıP qoyıP şapandı tösep jatadı yeken. sol altı jerge qonıP jetinşi jerge ketip baratqanda bır bala kelipti. köke amanatımdı ber depti. amanatın berse bala joťop jiberipti de ketu beripti. şaqırıptı balanı. amanat degeñ qıyın narse_d balam aw dese, dani sende qaldı qawızı mende qaldı. sağan tünesiñ mağan tilesin depti. arıstanbabqa
- 190 tünemey hoca ahmet iwassavi bermeyT degeñ bata sodan qaptı. sodan boño wölgéninde jeti bölük bolğan, bol sayramda da bar, türkiyada da bar meşiti. sosin mına qırğızstanda da bar, bizde de bar, aqırek degeñ jer. woniñ ana müldenin qaysısında jatqanın bilmeyT. jeti bölünip ketken. sonan ar halih ar bala jaqşı wortağ kün wortağ ay wortağ degeñ. ävliyeni wözine tartqısı keleT. sodan bizdin awıl aytaT. medinada moğambet türkistanda
- 195 hoca ahmet ağırekte arıstanbaP degeñ. müldesi bizde boluw kerek diT. bizdin awılda. biraq bäriniñ basında şıraqsı bar. bäriniñ basında adam tüneytin bar. biraq yendi dín sonan berı damıp kelyatqan dín goy. yendi adam wözgerdi qoğam wözgerdi. jañağı moğambet payğambarım medinanı basıP alganda qılıştıñ jüzimen qorğıtıp alla dep moşılmañğa alıp kırıgızgen. sonan yendi moşolmandıqqa soğıспен kırıgızgen. sodan

200 keyín moşilmanniñ gólamaları kítap şıǵarǵan. qoran soǵan túsken. moǵambet
 payǵambarǵa. yendí bermen kelǵennen keyín, qazır zaman wözgerıp kelyatır balam aw,
 kazır qazaqşa yekí attıñ birí jorǵa yekí adamniñ birí molda deǵen. savet wökümétiniñ
 kezinde molda jasırın boldı. wol uwahta namaz şıqpaytın boldı. bızde yegemendik
 alǵanımızǵa míne şıqtı. meşítter salındı. qodayǵa tabınatın boldıñ. savet wökümétí bızdı
 205 toǵoroñǵıraP ostadı, bızdı worıstandırdı, bızde yekí qazaq kezdesse worıssa aytatın boldı.
 bızden görü mınaw wözbek halkı dındı köp ostayd. sosın wözbek halhı taza halıñ yesep,
 wol tügülü karımıvte karımıvtiñ wormına toǵan adam... karımıv qanday adam soǵanda
 jaqsı adam yekenin aytayın wözbek halhınıñ birevge bir tiyín harızı joq deptí. wözbek
 äbe säbe boP ketet, barıp jomoshın isteydı bala şaǵasın asırayd deptí. karımıvtı jaqsı
 210 adam deytini karımıv prezident boǵannan keyín tärtip keldi, wözbekıstanda
 wotiratındarıñ wözbekıstanda wotırıñdar ketkenderiñ qayıP kırmeysiñder deptí.
 wözbekıstanda wotirasıñ ba, wözbektiñ tilin üyrenesiñ ädet görpon üyrenesiñ, wözbekşe
 wotirasıñ. wol tügülü şet yelde angliyada wözbektiñ nawbayhanaları bar. bärinde
 wözbekşe taǵam istelínet moşılmanşa bız şala qazaǵ şala worus bız jartısın worıssa
 215 aytamız wözbek worıssa aytpayT. sosın bızden görü mına kittay qırǵızstan üş añ wobıls
 bolar patşaların qayta qayta awıstırıP qayta qayta awıstııp wotr. bızdıñ jerimiz ata
 babadan halǵan keñ jer, sonımen basımız biríkpeyt bızdiki, sonımenen bızdı jañaǵı
 jerde köterilis boladı wöyted büyted bızdıñ jaǵdayımız ketip toǵ go. jañaǵı abılayhan
 nedé qalıP qorşavda ǵalıP qalsa jänibek deǵen batır şıǵıp kelyatır yeken. tüse ǵalıP ana
 220 abılayhanniñ astındaǵı atınıñ şarşaganın bilip köldeneñ tartıptı astındaǵı atın. sen mín,
 sen wölsēñ başşısız qalamız. men wölsem qazaqtıñ äyelí bir ol tuwar deptí. ata minipti,
 sodan derew jawdı jeñip şıqqannan keyín abılay şahırtıp alıP ayıptı. bärinen de borın
 sen wölseñ bız başşısız ǵalamız. men wölsem qazaqtıñ äyelderí bir ol tuwaT” deǵen
 sözüñ maǵan wötıp kettí deptí wogán. jañaǵı başşıña qasqırdan qoyısañ bärí qasqır boladı
 225 başşı nes istese bärí soǵan ne istedi goy aynalayın. bız wotız jıl worustıñ qarawında
 jürdük. worustıñ jaqsı jeri de bar, jaman jeri de bar. worustıñ jaman jeri bızdı
 worustandırgan go... jañaǵı istalinnıñ kezí, birev jaǵımpazdanıp sizdiñ atıñızdan öleñ
 jazıpatrm deptí. ana giruzıyanıñ künü qarañ bolǵan yeken de maşine şıǵardıq dep rodina
 dep qoyıP maşınanı alıP kelgen goy aldına zawıttan, atın ne qoydıñ deǵen rodinya dep
 230 qoydım deǵen. jalt harap rodinya deǵen wotan go. birewge silasañdar wotandı
 siylaysıñdar ma, hort qarasın deptí. sonan geyin anaw ne pabeda deǵen maşına şıqtı
 adam tilinen tabaT deǵen go aynalayın. til deǵen adamdı kötereT adamdı jerge kırǵızet.
 tawdı tastı söz bozad adamzattı til bozadı deǵen goy. jañaǵı qadır mırzalıyıp dünyede

235 yekí nór bar degen. birewí sözdüñ noro birewí künnüñ noro degen. künnüñ noro jerdí jılıtadı sözdüñ noro jürekti jılıtadı degen goy. al yendí moħambet paygambarım aytqan; aytsañ tek_hana jaqsılıq narse ayt, yeşkımdí jamandama, künäda qalasıñ goy, yendí balam aw baħıttı bol, wómır jasıñ ozaħ bolsın... sosın jañağı aralda qoroltay degen gazit şıqtı, aral yemí degen gazit şıǵat soǵan jañağı anda sanda ma.

- *qanday maqala, mañızdıları bar ma?*

240 - jañağı wotken adamdar tuwralı berem. yeldé biylık adamdarı tuwralı berem jañağı uwaħıt degen zırlapbaratır. moħaǵalı atañ aytqan goy, uwaqıttı toqtatatın amal bar ma, uwaqıt degen zırlaydı zamandardan zamandargá men káne wosú günü tañ qalam, wölmeytindey dúnye quwıp júrgen adamdargá dep ayıptı. uwaqıt degen júyrik aynalayın. uwaqıt qayıP kelmeýT. wotken uwaqıt. sosın moħaǵalı atañ aytqan goy. bara 245 jatır karyalar azayıP barajatır. bırı mínip kelmeştiñ kemesine bırı kütüp änekey jaǵada tor. bız jaǵada torǵan adambız. kelmeştiñ kemesin kütüp. sosın ana gazıtké beretinim anda sanda tırı yekenımızdı şal pal bilip wotsın. şal yekí túrlü bolaT diT şerhan moştaza. birewí şala qart birewí qazınalı qart deptı. qazınalı qart wotken şeǵırenı aytadı. yeldiñ añǵımesin aytadı, al şala qart awıl üydüñ wösęgin aytadı. birewdiñ dolılıǵın aytadı. 250 birewdiñ bälelerin aytadı degen goy. wözü şala qart bolmaw kerék qazınalı qart boluw kerék qoy jañağı. bızdiñ awılda moşabayıp degen jalmawız äkim boldı. sonıñ jañağı yekí olo bar yeken. birewí wosında bíta bankiniñ bastıǵı bold, sonan bırı olo prezident apparatında istiT yekén. türkiyadan bitirip kelgen yeken. sodan jañağı qasındaǵı kımderge ayıptı. minä jerde dostar degen kapege zakaz ber. mina woraza, alla taǵalanıñ 255 worazası kelyatır worazanıñ aldında şaldardıñ batasın alayın, oloqbek dep qoyıP yedim balamniñ atın, nemeremniñ atın balanıñ toşawın kestireyin deptı. yendí anaw kisi solay şıǵar yekinsıden tamaq tabuwdiñ jolı. jañaǵınıñ istep torǵanı. wosırada... maǵambetip degen törtqara bar. ataqtı tilşi. jası toqsanda. jañağı kisiñiñ boronǵu satsiyalistik qazaqstanıñ tilşileri, sonımen woturdıq wotırgannan keyin wol uwaħta meniñ qolaǵım 260 doros yestıT. sosın bas küştülew mament aytqandı mament qaǵıP alıP qalaT. somen halıqqa mina toydiñ ne maqsatpen isteyin atqanın jariyalaw kerék bolT. sonan ana kelin yekewı şıqtı. sonan ayttı; aǵalar, abılayhan üşşüzdüñ biyin şaqırtıptı dedı, üşşüzdüñ biyi nökerimen kelip qonıp yerteñgisin han tajısın kiyip töbegé şıǵıp; biylerim minä jerde joñǵar bar, yelımdı şawıp ketęT, malımdı alıp ketęT. qazaqtıñ bası bırıkpey daw botanıñ 265 tübünde wotqan jasaq qosıP berem, joñǵardıñ hanına barasıñ, meninem betpe bet kezdesetin jerin aytsın. bolmasa halhıma tiyiştıq bersin. käne kım baraT deptı deyT. olo жүzdüñ tole biyi şıǵıp; tahsır, biyiktęgi adam alıs jaqındı köreT, men jasımda äli köp olo

jüzdüñ töle biyimín, men barayın deptí. "orta jüzdüñ qazıbegı şıǵıP alda äni bolsa arttaǵı bosa yekewine qaraylap söylýt. "orta jüzdüñ qazıbégimín men barayın deptí.

270 kışi jüzdüñ äytekese şıǵıP jawǵa şabatın inisi bolsa, yeldi qorǵaytın inisi bosa qonaqtı jaylaytın inı bosa, aǵa deǵen yeldiñ tilewın tilep batasın berip jatpaymeken deptí. kışi jüzdüñ biyi saǵan rohsat dese, adam tilden tabaT deǵen goy, olo jüzdüñ töle biyi; äy äytekê, mına halıhha ne deysiñ deptí. äyteke jalt qarasa olo jüzdüñ biyi hojasın, moldasın yertip kelip tor yekên jıyınǵa. jalt qarap, qoday azandı süyed, qasındaǵı hoja

275 molda qazandı süyed deptí. atqa mingenniñ armanı bolmayT, balası joqtıñ därmenı bolmayT deptí. piyılı jamanniñ imanı qaşat, äyelı jamanniñ mimanı qaşaT dep jasaqtı yertip ketep beripti. "ol uwahta sözge toraq, olo jüzdüñ töle biyi attan tüse galıptı dedı. "oypırmay kışi jüzdüñ biyi sabap ketkenı jaqsı yedi. qoday azandı süyeT, qasındaǵı hoja molda qazandı süyeT deǵende halıhtıñ taǵdırın şeşetin jıyınǵa qoran "oqtayın deppediñ

280 hoja men moldanı neǵe alıP keldiñ dep bohtap baratır meni deptí. atqa mingenniñ armanı bolmayT balası joqtıñ därmeni bolmayT deǵen, minaw qaz dawıstı qazıbek balası joq adam yeT. balası joq adam köpşiliktıñ aldına şıǵıp söyley almayT. "osı quwbas aq saldırap sözden qalmayT yekên dep sonı... aytı deptí. piyılı jamanniñ imanı qaşaT äyelı jamanniñ mimanı qaşaT deǵen. qonaq keşep qot keleT deǵen atam qazaq.

285 atqa mingenniñ perıştesi jawırında jürët deytin yeT. yeliñe qonbastan bızdı bohtap ketti goy deptí, jañaǵı. sonday aynalayın perışte izinde jürsün aynalayın. "ömür jasiñ ozaq bosın. "ol uwahta qazaq sözge torǵan goy. ana bızdıñ äytekeniñ, kışi jüzdüñ biyine aytqan goy diT, qaldan deǵen bay bar yekên. general gubernatırǵa da barıP kirip jolbarıstı qanjarmenen jarıP jürǵen. sonan bir asta, mına "özimniñ yelim qaraşüyge

290 tüssün sırttan kelgenderdı aqbozuyge tüsürüñder deptí. ana şırşı bala, qaleke, saña ana qaraşüydü aytı deptí. anaw "öziniñ qımızimenen qonaqjay adam bargan. qaraşüydü körıp aa deǵen uwahtta anaq körıp torǵan äy qaldan deptí, sen "ölmeysiñ be, allanıñ amanatın bermeysiñ be qarañǵı üyde qarañǵı körgë kirmeysiñ be deǵende attan tüse galǵan deydi goy. "ol uwahta sözge toradı goy aynalayın. kazır sözdüñ qono joq..

295 kazırde sözdü "özderindey bala bolmasa tıñdamayt sözdü, söz tıñdaytın adam da joq qoy anaw. sosın qor beker añǵıme aytuwdiñ da qajeti joq.

- siz siyaqtılar az goy ata...

- az, şaldar da azıp baratır. biraq "özündeıy kitap "oquǵan şejiरे білетін зерттеп жүрген baldar jaqsı goy aynalayın. men şejiре jazıP jatırmin yeñ bolmaǵanda kımnen taraǵanı

300 qaydan şıqqanın, jeti atasın bilgen yel jeti jorttıñ qamın jeyT deǵen. "özün bilip "otırw kerek qo... balam, batamdı bereyin aynalayın.

- pismillarahmanrahım, bereke bersin basiña
 hıdır qonsın qasıña
 balın tatıP wömúrdiñ
- 305 jambıldıñ jet qızım jasına
 bolsın qızım wömúriñ ozaq
 batamen yel kögerer degen qazaq.
 körme wömúr jolında sen bir azap
 jaqsımın joldas bol jamannan qaş.
- 310 alla qızımniñ jolında bahtın aş,
 köñúliñ şuwaqtı bolsın.
 wömúriñ ozaq bolsın
 basiñnan baq ketpesin,
 wösek ayañ wözúñe jetpesin
- 315 tört käter bar ömürde
 wot pen suw jaw degen
 alla wözúñ tıl köz jawdan saqtasın
 wözúñdi jol üstünde saqtasın
 alla tağala bayandı baqıt ozaq wömúr bersin
- 320 biyikten biyikke samğay ber aynalayın.
 al, dinı batamdı bereyin,
 awmin de qolıñdı jay
 men bir bata bereyin.
 bergende bata ne deyin,
- 325 äwelı alla wöñdasın
 jeti äwliye jeti pır bir wözúñdi qoldasın.
 jaratqan alla jar bolıP
 wözėgıñ yeşbir talmasın.
 pendege gúniñdi salmasın
- 330 jaratuwşı qodıret
 ozaq ömir sürüwdi
 qızıma näsip yet.
 qayırlı gómor keşüwdi
 bir wözine näsip yet.
- 335 baqıt dāwlet perzentı

- yeş bolmasın qasıret
 kabil yet... jarılqawdıñ qamın yet.
 kímde jarılqasañ
 sonıñ qasında yet.
- 340 medínada mōhambet
 türkístanda hojahmet.
 aqírekte asırtanbaP
 sır boyında jañhoja
 şañırağıña jârdem yet,
- 345 e, alla bâleden saqta, jaladan saqta
 qawıpten saqta qaterden saqta
 alıs jaqın joldardan saqta.
 tayğanaqtangan mōzdardan saqta.
 ösekşiniñ tiliñen saqta,
- 350 suwğanaqtıñ köziñen saqta.
 awziñnan ağıñ ketpesin
 astıñnan tağıñ ketpesin.
 üyüñ jañğa tolsın
 qorañ malğa tolsın
- 355 deñiñniñ sawlıgın bersin
 alla tağala bayandı bahit bersin
 ostağaniñ altın bolsın
 jüzüñ jarqın bolsın
 bahıttı ömír keş aynalayın.

Metin kodu	M10
Derleme Yeri	Tokabay
Kaynak kişi	Ömirbayeva Mayra/1957
Konu	Genel Sohbet

- *atı jöniñiz kım, apa?*
- ömirbayeva mayra
- *qay jılı tuwıldıñız?*
- yelüv jetide.
- 5 - *toqabay tuwralı ne bilesiz?*
- men "özüm toqabayğa "on seğız jasımda kelınşek bolıP tüstüm. "o gezde toqabay değen jaqsı ülkën awıl yedı. tısentır boldı. savhoz "ortalığı boldı. barlığı damıǵan jaqsı yeT yendı keyınen saphoz taraǵasın bári jan janjaqqa kettı. azǵantay awıl bolıp qaldıq.
- 10 - *yeǵın boldı ma?*
- bızderde yeǵın bolmaydı, yeǵın sır jaqta boladı. qazalı jaqtarda, so jaq... bızdıñ awılda yeǵın bolmayT, tek mal şarwaşılıǵı.
- *maldan qanday maldar bar?*
- maldardan; tüye, jılqı, qoy, yeşki, sıyr... tört tülík maldıñ bári bar ǵo. kazır
- 15 kuwañsılıqqa baylanıstı maldardıñ bári şetinen "olibatır. köp maldar awruw boP kelıp batır, bır jaǵınan awruwdan "ölubatır, şöp joq, sodan mına araldıñ deęe jerlerde şöp joq. mına awılıımızǵa ... şöppenen jem berıp jatır, ar üyge besbës haptan jem...
- *teǵın ba?*
- teǵın.
- 20 - *qay jaqtan beribatır?*
- araldıñ äkimşilikterinen beribatqan şıǵar yendı.
- *neǵızı "oñtüstükten jiberıp jatır yeken.*
- qaqtan kepatqanın bilmedim, iya, bugün bes qaptan jem tarattı. awıldıñ qalqına teǵıs.
- 25 - *"onday quwañsılıq boP atqanda tasattıh birdeñe istemeysızderme?*
- istedik keşe istedik tasattıhtı, jerma jetisi künü sıyr soyıP tasattıq istedik. alla taǵalāǵa beribatırımız ǵo yendı.
- *ne istediñizder yendı? tasattıhtı qayıp berdiñizder?*
- bawızdap soyıp halıqqa tarattıh. hoda jolın istep...
- 30 - *hoda jol değen ne?*

- sadaña ğılıP yendí, adamdardıñ bári halıhtı jıynalıP soyıP, hazaña salıp, asıp pısırıp bári bir awızdan qoranın wóhúp jedí.

- *bıraq jañbır jawğan joq...*

- yendí alla tağala, yertemek keş pè jawaT ta yendí..

35 - *yendí, kazır kuwañşılıqta şöp jetpey jatır, yerten qısta qalay boladı maldarıñız?*

- yendí wónday boron soñdu wónday bolğan joq qoy yendí. bıyıl ğo bolıbatqanı. boron soñdı şöp tè jem de keleT, mal jayılmğa şıǵaT yendí bıyıl sonday bolıbatır ğo yendí ákelıp atsa aqşasın alaT, bar maldı saqtap qaluw kerék qoy yendí. bolmayatsa köreT ta yendí halıh yendí. halıhpen körgeñ narse yendí sonday ğoy yendí.

40 - *jañaǵı beş qaptı barlıq üyge tarattı ma?*

- iya beş qaptan taratıbatır bärine. barlıq üyge, halıqqa teǵıs berıp batır.

- *iya, yendí kışkentäy kezıñızde aytqan bir jattaw nemesé taqpaq bar ma? yeşıñızde qalğanı bolsa aytsañız.*

- äppäq äppäq japalaqtap

45 qar jawadı tüngü aspan.

qalıñ worman qar jamılğan

mawjúrardı tüngi aspan.

basqa wóleñderdı aytıP köp ansambılgerge de qatıstım. sahnalarda jüretin yedim. wóleñ aytıP, äñşi bolım. mektép kezinde. biraz narseler boldı ğo.

50 aq kögerşin kögerşin,

qolğanat qos sen yedıñ

bar kezıp qayt yel işin

keñ dñnyeniñ kölemın.

dep, bızdıñ gezımızde wosınday wóleñder aytıP yedik hoy.

55 - *dawsıñız küştı siyahtı ğoy*

- küştü boldı ğoy, yendí, alataw degen wóleñdı aytamız jañaǵı, batır bala bolatbek degen öleñdı aytamız. so_gezdegı soǵısqa qatısқан... sonıñ bári üstın birı qalğan şıǵar. äytpese yendí aǵılşındı da jaqsı woqıdım, matematikanı da jaqsı woqıdım kezinde. äñ muzikanı da jaqsı woqıdım, bıraq, yenı wosıyahta wotırım.

Metin kodu	M11
Derleme Yeri	Tokabay
Kaynak kişi	Qalqamanov Sağınğan/1957
Konu	Genel Sohbet

- *atı jöniñiz kím?*

- qalmağanıv sağınğan. yeñlüw jetinşi jılı tuwıldım. toqabayda tuwıldım.

- *toqabay degeñ neniñ atı?*

5 toqabay degeñ ärkim är türlü aytadı, toqabay degeñ qom göy bol. toqabaydıñ qomõ degeñ qomnoñ qoyılğan. biraq toqabay degeñ qarasaqaldıñ yeñ uwaqıtta bayı bolğan adam diT, aytuwşılardıñ aytuwı göy yendı, biz bala gezde bilmeymiz göy yendı. boronda qarasaqal direktiri boldı qonırbay degeñ so sol kisinıñ aytısı, "ol toqabay qarasaqaldı adamnıñ atı diT. biraq mina hom bar toqabaydıñ homõ, barşagımnıñ homõ degeñ yeki hom bar "osı jerde. ädepki kezde bala kezimizde barşagom deytin yek bo 10 jerdi. artınan toqabay dep şıqtı.... adamnıñ atı deydi bari ilgeride boğan go qayda ilgeride. izban degën, toqabay degeñ köbisin qarasaqaldar jaylağan deydi göy. minä jerde qarakesekter bolğan meşittiñ izi bar. "osı jaqın jerdè.

- *meşit qarakesek pe? "ol boronnan bar ma?*

15 - iya, boronnan bar. "oşjerde bala "oqıtqan. sonũ... minä jerdè biyil halih "osı yege bolıP mal berdi aqşa berdi, aytev, yel bolıP jiyandı jañadan meşit saldıq "oş jerdè. boron savhoz salıb beribeT bayağıda "ol könerip ketti. halıhtıñ neşimen minaradan meşit salıp jañadan körgeñ şıgarsıñ jaña. biyil paydalanuwğa berı_batır keşe aşıldı jañında...

- *sızderdiñ kezderiñizde din jağı qalay boldı?*

20 - "o_gezde din degeñdi qoldamaytın yedi go. atalarım "oraza torop istegen kezinde biraq "onũ ukümet "onũ qoldamayT. "özderi qazaqi adamdar göy "olar. qarş şıqtı. aytıp "otıradı qırıq kün şildede kelet ağaş üyde totamız dep jañağı. ilgerige kiyiz túsürüp jerip qazıp, su tögip a sonda jatamız diT ta, ağaş üyde tamnıñ "özünde tota almayT adam ıssıñ künü. sonday kezde ostağan go. biraq jañağıday dinge qattı 25 niyağımağan, qoldamağan go "ökümet. kazir göy yendı dinge bari, bala şağağa deyin.

- *sızdiñ kışkantay keziniñizden beri kazirge deyin qanday mal şarwaşılığimen aralastı?*

- qoy şarwaşılığı göy. sosın saphozda jıqı permisi boldı. siyir permisi boldı. saphozdıñ kezi, qoy köptew boldıgoy...

30 - *kazir de bar ya "olar?*

- káz jekelerde bári. qoy da bar tüye de bar, jılhı da bar biraq ár hojalıq ʷözú jekte mısalı menkı men ʷözümde. jaña ükümetke ülken hojalıq aşıP yengender bar ükümet kömek berıp tóraT, kredit tölep tóraT, ʷonday bári yemes awılda ʷon jetı ʷon seğız hojalıq bar sonday.

35 - mısalı, ʷolardıñ maldar qayda jayılaT? (çölde)

- sol awıldıñ ayanalasında jer alğan, saphozdıñ kezinde ʷotırğan bazaların jekeshlendirip alğan. yekew üşew gektarday köp jeri joq. biraq yendi qanşa maldı oštaP ʷotır go sol jerdé. mina bızdıñ qazağstannıñ jeri keñ boğan soñ ʷonday işkim nağıp jatqan joq. qaladan alıP kosıp bağaT, ʷözderi... kaz ʷosú awılda ana törehan değendé 40 yeki jüz yelüw siyırı bar.

- *siyırda qayda bağaT, sonda şöp joq qoy.*

- sol aynalasına bağaT. negizi şöp bar, biyıl go kuwañsılıq bop qalğanı. biraq jayılım bar go.

- *menıñ bayqağanım aralğa kelgelı, mazarlar bar go, ülkén, lüks qıp salaT ta sizderde.*

45 *nege ʷolay?*

- bizde yelde solay ürdüs. solay bop tór.ä

- *bız jaqta ʷonday yemes negisi minaday zäwlím yemes.*

- bizde zäwlím sol yendi barşılıqtıñ şıǵar yendi, bar adamdar isteyT. ʷoş jerdé awıldıñ işinde de bar. ana kireberisté de bar. jañaqorganda bar biraq şaǵın gıp istiT alasa 50 ya. ʷözú mina şarıǵatta yemşekten joǵarı aspaw kerék yekén goy biyiktik. sosın ʷol küydürülgen kerpis, temir bolmayT yekén ʷoğan. kazır degen temirden salıpbatır. küydürülgen kerpishten de orobatır. ispebatır qoldan kelgen adamdar, bar aqşası äkep salıbatır. ʷol biraq şarıǵatqa hayşı deyt negizi.

- *awıldıñ mazarı bar ma? qay jakta ʷol?*

55 - bar mine, bar neşe türlügıp salaT kümbezdep. bızdıñ ana jerde haramolda degen ana hormanay ülken äwliye adam hazağı kädimgi. bız de senbeytın yedik bızdıñ şeşemiz de awırıp yemdelgendé ayttı go. anabır jerdé tırǵan kiyip tırǵan gälöştü yeşeqqıp jiber.. ʷoqıǵanda. yeşehılıb kırıgızgen dit. şeşemiz aytqasın .. sonı. ʷol äwliyege de seneT. baldar bar, bir ülkén balası bıtır seksengé keb' qaytı boldı. 60 nemereléri bar ʷoş jerde ʷotis ʷotis beşşahırım jerde tóraT. sol kisi boldı qazağı äwliye. ana duwa jazıp berèT şetki jazıP berèT awırǵandarga. yemdelip ketkender täwir ketkender köbüsü bar yendi.

- *ʷol ne duwa?*

- qoldan "özí arapşa jañağı jazıp beredí. "ol kısı teris "oquwdı "oqıǵan deydí go.
65 "oquw küştü da adamn "özún. balasın "özú aytıP "otıradı. "osú günü ıshkımda joq dep.
kaz qaytı bop kettí qayddá. "on beşırma jıl boron ba, biraz boldı atañ qaytı boǵanna.
balası baryeT balası bılır qaytı boldı yendí nemerelerí bar mínä jerdé. äwliye adam
goy. "oş jerdén qazalı awdanına ğarayT "ol jerí.

- *awılda qanday ruwlar bar, bärí älim ba?*

70 - köp bo jerde. bärí älimnñ, kışijüz bärí de. bo yerde maydan da bar, jaqayımñ
da bar, qarakesek te bar, külük te bar, törtqara da bar, joltara da bar jañağı, bayqara da
bar, teké de bar ruw köp bo jerdé. sizdñ awılda jappas, hojalar go.

- "öziñizdñ jas keziñiz tuwralı aytıberıñızşı.

- jas geзде "oşyaqta bastawısh kılasta "oqudıq tört jılǵa deyin. tört jıldan keyin
75 ana qazalı awdanında boldım. ii soyahtan bitirip üçiliş "oqip "odan keyin üyge keldik
qayttan. sol mamandıqta maşına aydadıq şarwada, mektepte, bálnitsada. sonımen
alpişüşke kep bılır pensiyaǵa şıqtıq qo. balalıh şaǵımız "oş jerde "öttü go. awıdñ
baldarımen atha minip kädimgidèy taymas mindirüw degendèy.

- *awılda awızsuw qalay yedí boronda?*

80 - qodoq bizde kädimgi, äli günge deyin qodoqta kelyatır.

- *mina qomnan qodoq şıǵaruw qıyın şıǵar ya?*

- qıyındıǵı joq "onıñ, köşip qonıp är jerdèp qazıp ala bergen go.

- *tõşşo ma suw?*

- tõşşo.

85 - *sonda bärí qodıqtan işe ma.?*

- iya bärí. awıdñ işinen qodoq şıqpayT. minaw homnñ işinen qazaT vadaboz
mñ jetijüz teñge äkep üyñññ işine qoyoP berèT. beş tonna tört tonna suwdı. sonı "on
gün işemiz "on günnen soñ vadabozben hojdırıp alamız.

- *üyleriñizde qodoq joq pa sonda?*

90 - üydñ qasınan şıqpayd.

- *mal şe?*

- malǵa ıskvajin degen bar. sodan barıp işip kelèT maldar. "osú awılda jeti
ıskajin bar "osú awılda. qısta bolmasa jazda bere bermeymiz. mñ jeti jüz teñge kaz yeki
mñ teñge boldı qimbattapbatır. yendí küzde kelèT debatır. bizge savhoz "oş jerge jetpis
95 altıda keldi ma, sodan berı tasımalı go, tasıp kelyatır jañağı.

- *"onıñ aldında ne boldı?*

- "onıñ aldında köne awıl degen boldı qırıq beş üy tordoq, ferma "o gezde savhoz joq mına. sogezde ar...ırgede qodoq bar sonı iyınağaşpen barıP bala gezimizde tasımız. qıs bolsa pilakpen şanamen tasımız üyge. söytetın yedik. keyinnen savhoz
100 boğasın bılay ğaray ketkeşın boyahta da suw şıqqan joq. soT ärkım "öz üyine qodoq qoyıP alaT jañağı tastañ. neğen isementtën. soğan jaña vadabozben qoyğozıP alaT. söyt jetpıs altıdan berı tasımalı.

- *awıldarıñız qom yeken.*

- qayta bugün qomomozdoñ boramay toğan uwahıtında keş toşoz. mına jeñişkeqom
105 degen jer bar. "oljerge barsañ qomon körseñ.

- *nege awılta taş jol saldırmaysızdar?*

- bar ğoy.

- *joq, awıldıñ işine?*

- "oy, ananıñ "özün äreñ saldıP "otırımız.

110 - mına joldı seksen beşinsı jılma seksen altınsı jıl bastadı mına joldı. tas... jol ğo jañağı. sol galoşı jamalıp "osı ittey bop jattı, sodan birneşe jil "ötkën. "otız tört jil boldı ma, "otız beş jil so jolmen jürdük. jılta teğisteyT, biyıl mına asfalttap jatqanı. yenT awıldıñ işine de jürgüzeT debatır. bärin yemes biraq, "ortadan bir keşip "ötıp mına trassağa ğosaT.

115 - *internet qaşan keldi aytpaqısı?*

- internet bılır, qıstıñgünü ğeldı. oğan deyin telefon, damaşni telefonmen söylesemiz. sotka jañağı birjarım jerde boldı, aktif ostayT "onda da, kaz aktif, bilayn, altel bärı ostaP toş deyT ğoy yendı.

- gaz joq ya?

120 - bar üyde bar biraq balonmen äkeleT. mını jerdë "otis beş şahırım jerdë "öttıñ ğo sültris jolı bar, sol. araldan "on beşşaqırım soğan tarttı biyıl. doş şıgatin bayağı. qazaqstañğa doş jiberıp atqan jer ğoy. zavotı bar.

- barlıq jerdë bar ma "ol toş şıgaratın jer?

- joq. bizdıñ "ös jerdë bar, sültriste, aral awdanı, qızılorda "obilısı aral avdanında.

125 - araltöz degen ba?

- iya, iya sol toş. başşısı almatta toşaT.

- *aral teñizi jaylı ne bilesiz?*

- biz bilmeymiz ğo, bayağı alpısınşı jıldan berı ğaray tartılıP kelyathan deydi ğo bonu. ilgeride tartılğan tartılğan keyin gele qattı ketti ğo bärı. kim bilıptı, neğen yekenin
130 bilmeymiz ğo onıñ. ber jağında hambaş degen kölümüz de tartılıP ketıbatır.... dariyada

suw joq deydí ğo. yayaw ^wötubatqan jerler bar deydí ğo. barıP körgenim joq biraz jer ğo.

- *ayına qanşa kilagram yet jisizder?*

- bir ayda qırıq kelı yelüv kelını kem jeysiñ ğo.

135 - *neniñ yetin jisizder?*

- jılqınıñ yeti bolsın, sıyırdıñ yeti bolsın, qoyı bolsın, tüye bolsın.

- *tüyenıñ yetin köp soyasızdar ma?*

- tüyenıñ keyin kezde, ilgeride soymaytın yedı ğo. tüyenıñ yetin qıstıñ günü soğum uwahıtında tüyeni alıP tozdap alamız. jılqınıñ yetin tozdap alamız, iya, al mına jazdıñ

140 kúnderi sıyırdıñ yeti, qoydıñ, yeşkiniñ yeti bolsa ala beremiz ğo arğaray.

- *qırıq kilagram bir ayğa köp yemes pa?*

-yendı boyorganın jimiz, qırıq bolmawı da mümkün biraq yetisiz ^wotırmaymız. bizdiñ negizgi nemiz sol ğo, jemis jidek joq. anda sanda qalağa barganda alamız jemis jidekti. biyıl mınanday boğasın, jemis jidek te biyahha kelmeyatır. bilim negen yekenin.

145 boron kep toratın yeT ماشینalar qawun qarpızın pamidorın äkep satuwğa. bizderde tek yet qoy yendı.

- *yesiktıñ aldına yekpeysizder ma ^wonday kışgırım?*

- aa şıqpaydı ğo. men alma ağaşın da jüzümde yektim äkeñ... bir jıl yekı jıl şıgatta ^wölüp qalat. yendı biyıl mına ħarmaqşıda jalağaş awdanınıñ, ^won tüp jasıl ^wörük, ħara ^wörük

150 äkep ^wotırğızdıq mına jergè, köterilmey tor sol köktep tor biraq şeksevıldıñ arasına yekkem. köterilmey tor. ana jawında yekewi ^wölüb qaldı keşegi soñgi jawın, jañbir nege organın. yendı naşar jer de, qorek joq qo jaqsı beretin. tıñaytqış joq ħo astında qom ğoy birıñğay. jemis ağası bermey tor ğo boyahha, tek mal şarwaşılığı ğo boyahha. tek mal şarwaşılığı ğo boyahhağı. maldıñ yetimen kün köreT. jemis jidek ^wondaylar kelmiT

155 boyahha. şıhpaydı ğoy. ilgeride biraq bolğan, ilgeride mına sabhozdar kawun yektı ^wo gezde uwahıt jaqsı ma, ilgeride, kaz keyinnen yekpeytin boldı ğo.

- *raqmet köke sizge köp köp.*

Metin kodu	M12
Derleme Yeri	Şijağa
Kaynak kişi	Qoralay Alnaziyeve Baymirzaqızı/1965
Konu	Genel Sohbet

- *atı jöniñizdi aytsañız.*

- qoralay alnaziyeve baymirzaqızı.

- *qay jılı tuwıldıñız?*

- alpıs beşinşi jılı tuwdum.

5 - *qay jerdé?*

- "osı jaqta. şijağada.

- *şijağa degeñ qanday mağınanı bildiredi?*

- şijağa degeñ bõ jaqtıñ mına yeteğiniñ bari şı bolğan. şı degeñ "ösümdiktı bilesiñ ba? bilay toqılatın şiler bar goy nelerde. ademilep "önerlep toqıytın. mına üydüñ qaraşa üylerdi biytıp so şimen qorşap qoyaT. sodan şijağa bolıP atalıp ketken.

10

- *jağa degeñ şe?*

- jağa degeñ minaw minyahta şıqsañ qomjıyekte jağa bar mına, sor bar sor.

- *teñiz bolmağan ba bol jerdé?*

- bolmağan. bir suw bolğan aytewır, jatır "ostorğanda kädimgi sor bolıP şe. tartılıP ketken.

15

- *"öziñiz qalay tormosqa şıqtıñız, aytıñızşı.*

- oo, meniñ tarih qoy. men "öziniñ tormısqa şıqqan jigitim kilastasım. kilastasım jañağıday bir kilastas qızımızdı tüsıralmay jürgen go, söz aytıb. sosın "ol kilastas qızdı bärimiz qawmalaP äkelip, bizdiñ üydë "onşa adam joq, äke şeşem mal baqqan adamdar.

20

sol mal awılda toraT sosın biz "oñaşa üy bolğasın jaña qızdı şaqırıP alıP, şen mına balağa qara mına bala jaqsı, juwas, "olay bilay "özümüzdiñ kilastas tişiş dep ana qawjağamız go. sonimen "ol gız iya iya tiyem degeñ siyaqtı bolaT biraq yendi jemë jemge kelgendë timey qalaT jañağı. sodan bir tağı kelëT jaña jigit bizge. nestedi jaña qızdı tüsüresinder ma dep. sosın bir gün aytqanmın go men, äy sol gızdiñ izinen

25

qalmağanşa meni ala salşış degennmın go. sosın bir geзде ayttı ne şen şın tiyesin ba mağan dedı, iya tiyem. davay "onda alam dedı, iya alam. so aldımızda nayabır jetinşi nayabır degeñ "o geзде bizde ne yeT, merëkë yeT. ne kün yeT sol, den revaliutsya ma birdeñe äytewır. sonday künge qarsı üylenemiz dedik. sodan iya iya söyttik kettik. biraq

"ol "oyın yesëbinde ayıldı negizi. söytüp jañağı jigit kelëT jetinşi nayabırge qarsı. men

30

"onı omoTOP ketem ana mal bağatın awılıma qaytıp ketem. söytsem "ol jigit kelid, kelşe

- joqpin men. sodan menı qoy awılğa izdep baraT jañağı, qoy bağıp ʷothan äke şeşem awılına. söytüp keliş mağan aytadı go. men keşe sen üylenem dedin, bütkül tuwüşhandarım keliş üyde kütüp ʷotır seni. sen qayaqa ketip qaldın diT. sosın yendi men birtürlü boldım yendi biredi aldağan adam qosap ana qanşa adamdardı jıynap
- 35 qoydım aw, oyat boldı aw dep, mağabat sağabat degênmen şarwamız da joq bizdin sonımen jigıtpen kettim de galdım tiraktırgê minip alıP. işsiyo tiraktırdı aydaP keliş toğan qayınagam. sonımen barıP tüstük. tusek jaña menin kiyevim ʷotirık aytıptı, işkim de joq barıP ʷotqan, jıynalıP ʷotqan. sonda da ʷo_ğezde yendi qala beremiz go yendi. sodan qalıP ket... negizi jek körmitin şıgarm men sonı. qazır jaqsı bahttı ʷomır
- 40 sürüb_atırmız, tört balam bar. iya tört bala sağam bar, yeki qızımdı ozattım. olomniñ ülkeni biraq tohsan birinşi jilgi üylenbey jur. sosın üydê qırq bir jasha kelgende bosağan kışkântay qızım bar. soğan quwanıp ʷotırmın sol qızımniñ bolğanına. balam ali kelinshek alğan joq tohsan birinşi jilgi. yendi hızım ʷon bir bitirip ketkenşe kelinshek alsa dep armandaP jürm.
- 45 - *qızdarıñızdı qayda ozattıñız?*
 - bir qızımdı ʷosı awılğa ozattım. qoldan berdik. bir qızımdı şımkentke ozattım. ʷo gızımdı da qoldan ozattım. yendi
 - *şımkent jaq qanşa qalıñ mal aP keldi?*
 - şımkent jaq jetijüzmiñ som alıp kelT.
- 50 - *qalay ozattıñız qızıñızdı?*
 - qadimgidey qoldan berdim. kelip şımkentten ʷon üş adam kelip alıp ketti. üyge jañağı, ʷolarda toğız toğız degenleri bar yeken bizde toğız toğız degen joq. biz tek jañağıday kit deymiz.
 - *bizde kit degen de bar, toğız da bar.*
- 55 - bizde toğız degen bolmayd müldem.
 - *negê bolmaydı.*
 - bilmim. biz toğız demeymiz tek basınan bastap beremiz tek. ana ʷosı awıldan şıqqan qızımnan keldi bes qara.
 - *ʷol ne?*
- 60 - ʷol qalıñmalı sol bizdin qızımızdıñ. biz tosek beremiz, tosek aparamız, ʷolar bizge jañağıday haytarat qara jañağıday. ʷozu solay ürdüsümüz solay. boron jeti qara, toğız qara bergen goy kaz yendi azayıP keleyatır yendi mina narıqqa baylanıstı. kelgende de aqşa äkeledi go bizge, aluwğa qızımızdı keledi go, kazır beşjüzmiñ bold boron üşjüzmiñin äkeldi bizge.

- 65 - sonda onı bölək, jaña bésqaranı bölək bere ma?
- iya bölək. qasına jañağıday toylıq degendı beręT, toylıqqa bır qara beręT. toylıqtı mısalığa, sen qızıña toy jasaP bęrmisıñ ba, soğan mal ʷözú soyatın malın beręT ʷolar toylıq dep.
- ʷöziñiz yęndı, qoy awıldamın dep ayttıñız, sojqta jürüp sizdiñ äke şeşęiz qoy
- 70 *şarwaşılığımimen aynalısqan ba?*
- menıñ äkem qoşqar baqqan netoşto qoy. qoydıñ papasın, qozılatıp.
- ʷol qanday awıl yędi?
- qoy awıl, mal awıl ğoy. bıl jaq altın toqomdı qoy saphozı bolğan ğo. aral saphozı bolğan bõron bũ jer. ʷo ğezde qanşa firma bolğan. üş permanıñ bolğan üş permanıñ är
- 75 qaysında jerma ʷotızdan ʷotar bolğan, ʷotar qoy. ärqaysında ʷoniñ beşjüz bastan jetijüz bastan qoy bolğan. bojer küştü altın toqımdı qaraköl qoy saphozı bolğan, qarakölderimiz altınmen parapar, sonũ mınav ʷözbekıstañğa aparıp, ʷötküzetin bizde. küştü saphoz bolğan bojer.
- *raqmet köp köp sohbatiñızğa.*

Metin kodu	M13
Derleme Yeri	Jaqsıqlıq köyü
Kaynak kişi	Erkebolan, 1980
Konu	Genel Sohbet

- ruwıñız qanday?
- ruwımız altı älim kişijüz, altälimniñ işindegi qormanay babaq degen.
- atalarıñız boronnan berı ^{wosı} jaqta toradı goy ya?
- neğızi bol qormanaylar, mına qazalınıñ töñiréginde ^{womır} sürgen biraq yendi
- 5 bızdıñ atalarımız pälenbay jıl ^{wosında} birşama ^{wosı} şijağanın qasında biraz babaqtar bar go qormanay babaqtar.
- awıldıñ halhınıñ sanı qanşa?
- awıldıñ halhınıñ sanı yekı miñniñ üstünde, yekı miñ üşjüzdey ma sonday.
- mektepterıñız qanday?
- 10 - mektep ^{won} bir jıldıq mektep.
- qanşa ^{wocuwxı} bar?
- beşşüzdüñ üstünde ^{wocuwxı} bar aw dim. toğızdıñ, ^{won} birdiñ atestätın aP şığaT ^{wosı} yahtan.
- köbineşe ^{wosı} awıl da qanday ruwdıñ, qanday yeldiñ adamdarı toradı?
- 15 - bu jaqta şe, so älimniñ baldarı go bari de, sonıñ işinde, ardana degen ruw bar, ^{wosı} halıq barşılıq.
- basqa jüzden, yelden joq pa?
- joq dese de boladı. ikelinder, birdeñeler boluwı mümkün...
- söz ^{wöziniñ} üylengensiz ba?
- 20 - men üylengenmin sosın yekı balalı bolgam da ajırasqanmın.
- sol üylengeniniñ tuwralı aytıñızşı mağan, alıp qaştıñız ba, ozatıp aldıñız ba?
- alıp qaşqan joqpın kädimgi dästürlü türde ozatıp toroP alğanbız. sen de işindegi qorban narseni tañdaP aldıñ aw. dımda da isteğen joqpız, kädimgi qazaqtıñ dästürümen yendi o, äytewir neğızgi bayağı babanıñ izimen äytewir nelerin jasap bardı
- 25 go. naqtı bilmeym, ^{wol} mağan qızıq ta yemes toğon. ^{wol} yendi jañağı tösek ^{wornın} alıp, jeti qarasın berip degen siyahtı.
- jeti qara degen ne?
- jeti qara degen, yend toğız qara jeti qara dep aytıbatadı bilmim, dästür go babamızıñ, qızdıñ jasawına beretin, toğız jağa, ^{won} köylek dep aytpay mane, äyelder, ^{wol} qazaqtan

30 qalğan дәstür goy. jetí qara degen malğa qatıstı, bozawlı siyır, qolondı biye, botalı tüye degen siyaqtı.

- *a aytpaqşı qalıñ mal bėrdiñizder ma?*

- qalıñmal bėrdik. aqşalay bėrdik, kaz aqşalay goy yėndı. "ol gezde yekı miñ segızde üylendim men. "o gezde qarmaqşınıñ qızın aldım. omoťop ta ğaldım, üj jüz miñ
35 ba, beşjüz miñ ba sö jobada, daj yekı jüz miñ ba, sol gėzdegı bağa, kazır mümkün "osıp ketuwi de mümkün. neğe baylanıstı, dollar men evroğa baylanıstı. - *bol jaqta amal mėrekėsi toylana ma?*

- amal mėrekėsi toylanbayT jā "on tórtünşi nawrız günü jaña kórusıw değendi aytıP "otsıñ ğo, bol mına batıs jaqta köp neştid. amal mėrekėsi değ neğe bėkittı ğo
40 bılaynşa şe, mädeniyet salasında, "öybay sonı istew kėrek değ, bıraq yėndı "onı *tüsünüb* toylaP jatqan adamdı kórgen joqın.

- nawrız toylana ma? qalay?

- nawrız toylanaT, yėndı bır, bilmim yėndı nawrız değen nawrız ğo, jılbası "ol yėndı qazaqtıñ äbden neşine sıñıp qalğan narse ğo "ol. kãsert qoyılaT, köje mindettı
45 türde berilėT. mal soylaT kädimgı. awıldıñ halhı tügėldey jıynalaT. sosın yėndı aytewır äni bolaT, biyı bolaT, basqaday da aytewır, barın aytewır bar "osı jıl kölemінде "ötetın qanday kirasnıy deñ bolatın bolsa mısalı sonıñ işindeği nawrız mėrekėsi adamdı "öz yerkimen bır şın quwanıP toylaytın mėrekė değ yesepteymız. bəri de sőtıp yesepteydı.

- *sız "osırada kım bolıP jomos istisız?*

50 - men "osarada kórkemdik jetekşı degen mamanmın.

- *yagni "osı jėrde bır "özıñızsız ba, basqa adam joq pa?*

- bü jėrde negızı sezonnikterıñ bärin qosqanda sozınnik değ "otqanıw jañağı mına qıstıñ künü "ot jağatın neğer. solardı qosqanda "on üş adam jomos istimiz negızı.

- *bəri otpuskte ma kazır?*

55 - iya deñiz otpuskte yėndı kaz yekı adam bar qalğanı deñiz otpuskide.

- *"osı jėrde joq pa ka "ol kisliler.*

- danny mament joq.

- *"osı kaz mädeniyet üyü değen atı, qarap aşıp "otırsızdar. ne istisızder ne bolad?*

60 - ne bolğanda yėndı bonoñ işinde bar ğo ne bar değ yėndı, bärin tızıp, negızı men kórkemdik jetekşimın. kazır bizde altı üyürme jomos istid negızı. jas aqındar üyürmesi bar, termeşilerdiñ üyürmesi bar, dombıra üyürmesi, biy üyürmesi bar, dırama üyürmesi bar, ügüt birigada üyürmesi bar, tağı ne, sosın kórkem süvret üyürmesi bar.

- *jomos istisizder iya kadimgi jil boyi?*

65

- iya

- *sonda aqindargä barlıga üyrete ma?*

- aqindar bolğanda, qolkeşiv qayrat değen aqınımız bar, "özümizdiñ, aytısker aqın, kazır yendi yelüwdüñ üstüne şıqtı. sol işte ädisker bop jomos istiT, sol üyürmeni jürgüzüp "otıraT. awıldıñ jas aqındardıñ. yendi keybirewi jüret keybirewi şındığın aytqanda jürmeyT. dokumentalnıy.

70

bızdiñ "özümizge täñ körbah değen sözümüz bar, biraq jaqsı söz yemeş.

- *körbah değen ne "ol?*

- körbah değen jaqsı söz yemeş neğizi. biraq yendi anaw "o ana körbah" değ jaqsı körgen adamımızğa da aytıP ketè bereşiz. aqoday değen söz siyaqtı go. körbah jaqsı mağına mēs "ol vapşım, tübürmen dımğa qatısı joq aw "oniñ. kör-ge de qatısı joq neğizi. neğizi "ol äkesiz tuwğan, birdeñesiz tuwğan baldardı aytatın narse aw dim neğizi men de naqtı bilmim aytewır so. neķesiz tuwğan, yeķi jaqtıñ neķesiz tuwğan, yeķi ol men ğız qosılsa, solardan tuwğan bala körbah bolaT aw dim. äkesi de neķesiz, şeşesi de neķesiz yeķewi qosılıP solardıñ "ortasınan bala şıhsa sol nağız körbah boladı, neğizi birewler söytüp túsündürgen yendi "onı nahtı bilmim.

80

Metin kodu	M14
Derleme Yeri	Akespe
Kaynak kişi	Äbdijämiyeva Mäwe/2000
Konu	Genel Sohbet
	- <i>atı jöniñiz kım?</i>
	- äbdijämiyeva mäwe.
	- <i>qanday mağınanı bildiredi?</i>
	- bılayınşa jemístiñ neşi go, yeñ nes tätti jeri di ma sonday.
5	- <i>qay jılı tuwıldıñız?</i>
	- yeķimiñinşılı.
	- <i>qay jerde "oqıdıñız?</i>
	- qızılorda meditsinalıq joğarğı kolejinde.
	- <i>"osı jaqta qanşa boldı jomos ĭstep jathaniñızğa?</i>
10	- bır jarım jıldan asıbaratır.
	- <i>tormos qormagansız?</i>
	- joq.
	- <i>tagı da "oqıgıñız keleş ma älde, "osı jerde jomostı jalğastırğıñız kelé ma, qanday maqsat bar aldıñızda?</i>
15	- maqsat yendi, jalğastırıp "oqım deş ayta almaym, neğızi jomos ĭstim. jomos ĭstegim keléT.
	- <i>qalay jomos onay ma, jaqsı ma?</i>
	- onayd iya, "özüm mamandığım boğasın onayT.jaqsı.
	- <i>mektepti "osıjaqtan bitirdiñiz iya?</i>
20	- iya, birinşi kılstan toğızınşı kılacaq deyin.
	- <i>kışkántäy siñiliñ sonday bar ma?</i>
	- bar iya, üyde altı ağıyındımız, yeķi ol bar, tört qız. yeñ kışkántäy birinşi kılacaqT.
	- mısalı üyüñde qanday mal şarwaşılığı bar, qanday mal bar?
25	- üyde, siyir bar, tüye bar, mal şarwaşılığı.
	- <i>tüyeden şobat alasızdar goy?</i>
	- iya.
	- <i>şobatti qalay sawu kerégin biles pa? tüye sawa alasız ba?</i>
	- siyir sawa alamın, tüye sawa almaym.
30	- <i>tüye sawu qıyın ba?</i>

- tüye sawu wól yendí adamğa baylanıstı da, bİR adamğa üyreníp qalsa kelésí adamdı jatrıqayT. sol üşün qıyındaw bolaT wól anday, tebed negılaT sonday.

- *şobattı qalay jasadı?*

35 - şobattı sol tüyenıñ sütüneñ. sawgannan keyın aşıttı qosad. bılayınşa negızı bİR sutka tıradı go.

- *qanday şöp jıT tüye?*

- tüyejapıraq degen bolaT, kädımgı şöpter jıT.

Metin kodu	M15
Derleme Yeri	Tastak
Kaynak kişi	Jaqsıbayeva Aybarşa/1942
Konu	Genel Sohbet

- atı jönıñız?
- jaqsıbayeva aybarşa, qırıq yekide tuwdım, marttıñ jermi üşü. aralğa tüstüm kelın boP. bü yergé keyinnen jomostarmenén kelıp pensiyağa şığıP, söytüp "otırğanmın. şalım o dünyağa ketıp qaldı. baldarımnenen "osıyahta "otırmın.
- 5 - bõron äke şeşeniz nemen aynalıstı?
- äke işem malşı boldı. äkem "on jıl qoy baqqan, soğıstan bermen ğaray. "on jıl tüye baqtı. jerıma jıl baqtı. "osü äytew qorşawda "ösken adambız.
- siz soğız kezinde tuwılıpsız ğoy. soğıstan keyin yeşinizde me halıqtıñ jağdayı?
- iya soğıs kezinde tuwğam. soğıstan keyin halıqtıñ jağdayı ne bolsın yendı.
- 10 keybırew jañağı kiyewlerinen ayrılıbatır. baldar äkesinen ayrılıbatır. jopjoqa boldı. jopjoqalıq boldı ğoy yendı keşé "osı alpıstan bermen ğaray ğoy halıhtıñ şamalı, toyına mal jiynap..
- ıstalin "ölgen kezı yeşinizde ma?
- "orıstar jılağan şıǵar, qazaqtar ne dep jilasın? mañdayların bärin qortop qortop ketken. soğısta jeñgen sonıñ neşimen bitti deǵ aytaT ğoy yendı, sonda da jeǵ köretinder bar ğoy "ol uwahta da.
- 15 - qanşa jasıñızda tormısqa şıqtıñız?
- jirma jasımda şıhtım, alpıs yekınşı jılı.
- qaştıñız ba, ozatıldıñız ba?
- 20 - "ol uwahta qaşuw ğo. qoldan ketüv raa ayda bomasa.
- qalay qaşıp kettiñız?
- "ol yendı tanıstıq jıǵıtpenen, yekı jarım ayday tanısıP jürdük te...
- nemen qaşıP kettiñız?
- araldıñ işinde jayaw bardıq qoy.
- 25 - jayaw bardıñız ba kädimgidey?
- yendı "ol uwahıtta kölük qayda? jayaw bır beşırge baratqan adam qosap, kiyem joldastarı, qol oştasıp keté beresin ğo.
- betaşarıñız qalay "ötti?
- "ol uwaqta yendı betaşar, jamıluw ne joq, "özümüz äke şeşemiz de kempır şal.
- 30 kelgen jerimde jop joqa adamdar, "ol uwaqta jaña qızıl "oramal tartıP "otırasın. sonı alat

ta ağ woramal salaT ağ jı́bek woramal. sosın kádımgıdey dombıramen aşadı ğoy. sosın üş ayğa şeyın ülkön halıñ woramal tartıP jürësüñ. üş aydan keyın tastaysıñ ğo yendı.

- malğa şıqtıñız ba, yegınge şıqtıñız ba?

35 - yendı äkemız mal baqtı, mal nesın bağuwın kördük qoy yendı äkemızdıñ, keyıneñ wözümüz qalada jetí segıj jıl jomşos ıstedık. keyıneñ wözümüz de malğa şıqtıq. kiyemiz yekewmız. jirmüş jıl siyır bahtıq. siyırdan pensiyağa şıqtıq. toqsan yekınşı jıl şıqtıq pensiyağa.

- pensiyañız qanşa boldı?

40 - woluwaqtta üşmiñ teñge ğoy. toqsan üsté. aqşa teñgeğé jaña awısıpbatqan kezı ğo.

- jaqsı ma wolgezde üşmiñ teñge degeñ?

- üş miñ teñge degeñ woluwahta ğondó. keyın köbeyıp köbeyıp kaz yendı jüz miñ boldı ğo. qosılıP qosılıP keleş kelé won miñ bolT.

- qanşa balañız qanşa nemerëñız bar?

45 - a menı wözi, bír ol bír ğızım bar. qızım tormósta, tört nemerem bar, balamnan bés nemerem bar. qodayğa şükür toğız nemerem bar. şalım yekı miñ birde qaytı boldı. alpıs dört jasında. maydıñ wön altısı günü qaytı boldı.

Metin kodu	M16
Derleme Yeri	Karakum
Kaynak kişi	Panabayeva Marcankül/1953
Konu	Genel Sohbet

- atı jöniñiz kım?

- panabayıva, atım marjankül, yelüw üşünşü jılğımın. mına qarağım degen jerdè mektep bitirdik. "ol_uwaqta "ol awıl tört kılás. sonan keyín sol qarağım savhozdiñ "ortalığı, soyahta mektep bitirdik, jomşos istedik, üylendik, keyinnen "özüm törkünime
5 köşürüp äkeldim.

- *qanşa jasıñızda tormoşqa şıqtıñız?*

- jermada şıqtıq qoy. beş balam bar. şalım bar.

- qazır qanday nemeñ aynalısasızdar?

- kazır pesiyanermiz. baldar mal oştaydı goy. siyirmız bar, jılqımız bar. baldar
10 oştayT, yekewmız pensiyadamız.

- jılqıdan qımız alasızdar ma?

- bizdiñ jaqta "onı istemeydi. bizde ürdüs bolmağan. mal dalada jayılb jüreT. üyde baylamayd sonı istemeyd yendi. ürdüs bolmağan.

- yendi bol jılqı boğannan keyin qalay qımız istemeysızder?

15 - bilmim sonı negè istemeytiniñ, "osı bizdiñ halıñ yerterekte jas kezderimizde şeşelerimiz isteytin yeT. kazır jalqawmız da, qıyınımız ba bilmim äytwir istemeymiz. biz "özümüz de istegen joqpız kelinderimiz qayaqtan istidi. siyirdı, tüyenı sawadı.

- "olar qanday şöp jidi, satıp jeysızder ma sizder de?

20 - bizdiñ jergiliktı jerimizge şöb "ösedı gı "özü ärtürlü. biyıl "öspey atır. biyıl quwañşılıq bolıbatır, jañbir jawğan joq. qar jawğan joq. sonan biyıl kuwañşılıq bolıp şöp şıqpay atır. jılđa "özümüzdiñ jerimizge şığaT. mal soğan jayılat. neşe türlü şöp şığaT. jantaq, yerkek, juwsan, tağı tağı köp. biz qır bolamız, qırda şöptiñ türü köp boladı. mına sırda jalğız pişen boladı. bir jarganda şöp "ösedı go, biz qır bolğannan
25 geyin şöptiñ tür türü bolaT büyahta şöptiñ türleri, qaysıbirin aytamız "oniñ.o

- *“odan keyin mina maldarğa qatıstı mina mal awruvlardıñ attarın bilesiz ba?*

- bileriz ğo birtalay awruların yeñdi “özümüz körgen awrulardı. maldıñ awruwı
 “ötkende siyırda “öttew boldı, awsıl deydı, tüyede de ne deyT “osı, qarasan deyT. mina
 awsılğa şöptüñ aşsısı, şöpten toşşo jese, awızdarı irip ketęT maldıñ. aşsı şöp aralastırıp
 30 jep torowkeręk. mina köbü pişen adamdarda, pişen toşşo boladı ğo, doz ğoyaT. şełekkė
 birdeñege salıP doz ğoysa, dozdó tüye de jalaydı, siyır da jalaydı, jantıq ta jalaP jeydı.
 sırda şöptüñ türü az ğo, bızde neşe türlü aşsı şöpter bar ğo. sorañ bar, jusan bar, jantaq ta
 aşsı, köp qoy aşsı şöpter bızde. tüyeler köbine aşsı şöb jeydı ğo.

- *qomdo jerdė qanday jändikter bar?*

35 - qomkesirtke bar, qomjılan bar, sosın jañagı kırışeşen, tasbaqa, bari boladı ğo.
 kesirtkeniñ tür türü bolaT. qaraqort degen bolaT. qomnoñ astında äydik qort şıgaT.
 qaraqort şaqqañ jerdı awılda qazaqılaw jerdė nege sala beripti, ayran qowa bereT. bız
 awılda bir qaraqort şaqqañ kördük. e kărıta bar ğo, soğan jatqızdı üstüne ayrandı
 sürtüp, äkelip qoyobatqanda anaw irip ketip batır. sonda ana qaynatqan ayran siyahtı
 40 iriT yeķen. “osı qaraqortto qoylar jeyT deyT. qoy semiret diT, qaraqort degenđi
 körgemiz joq “özi qonızday bolaT dey ma, “ormekşi siyaqtı, qattılaw bolaT, sütünde
 mäyda qara tük bolaT yeķen.

- *şırpi degen ne?*

- ne, siriñke di ma şenderde, sol.

45 - raqmet.

Metin kodu	M17
Derleme Yeri	Seksevil
Kaynak kişi	Mämbetjänova Hanzira Bayğazıkızı/1946
Konu	Genel Sohbet

- *mektep jaylı aytıP bęrsęñiz...*

5 - mektep Pítirgęnnen geyin "ol gezdę bızdın gezimizde moğalimder joğedi. az siren. zawoçny "oquw ğa qabıltaytın yeT. "oşny barıP yedim tüse almadım, tüse almadım sonan geyin ne ğstim deş sandalıP kelip awulğa gelip kitaphanada jomos
istedim. partfavefikada sonan soñ, qayttan bardım keleş jılı, qayttan barıP zawoçnyğa tüstüm.

- *qay jaqa barıP tüstiñiz?*

10 - neden "oraldan neğildim, "oraldan iya, "oral qalasınan. sonan soñ "oral qalasınan, salqın goy "oyah. neğildiq pā sonan neğılıP aldıq. perezodpen awdarıp qızılordanı bitirip aldım. tormosqa şıqtım sona yeki "ortada.

- *qanşa jasıñızda tormosqa şıqtıñız?*

15 - jermi üş jasımda tormosqa şıqtım. sonan äytewir "on bala tuwdım goy. haha (gülüyor) "on baladan jeti bala tiri. ana bir tüsük yeki bala qaytı boldı. bir ol bir qızım. sonımen "on bala. jeti bala şükür jaşsı kazır bari bar. iya "olardı "oqıttıq äyatewir şalımızben yekewmız, "otırıP merelyli "otbası atandı. baldar "oqip hızmet etkesin bari de jaqsı jaqsı atañgasın bızdı merelyli "otbası deş almatığa a qızılordağa şaqırttı. sonan maqtaw gramttarın aldıq, padarkilerin aldıq iya, söyttik şaldın arqası goy yendi, "ol yendi.

- *qayda tormosqa şıqtıñız?*

20 - aralğa tormosqa şıqtım. zawoçny mektepke tüskęnnen kiyin bız aralğa tarbiyesi bolıP jomos istedik. "onan bastawış kiläsqa sabaq berdik. son bastawışqa sabaq berip jurup "osı ağan da soyahta yekęn so mektepte, iya, so yekewmız kosıldıq. so aralda jomos istedik. aralda ağan inspektir boldı jaña rayonda sonan mektep direktiri boldı. sol sonımen äytew miniyağa jaña mekteP aşılıP batır deT. sonımen "osyahtağı
25 mektepke keldik köşüp.

- *sekseninşi jılı "osı awulğa keldiñiz ba?*

- seksenşi jılı keldik. şağın gana awul, dört jıldıq mektep bolğan. dört jıldıq mektep bolğannañ kiyin bız kelğennen keyin mektep körkeydi, mınağan jazıP batır yekensin go, iya, sonan bala sanı da köbeydi. yeñ halıq köşüp kele bastaT. iya, mektep

- 30 bar gö yəndi. sonimən bala sanı jətpiskə tolTı. wəgan quwandıq. ayağında kəzır jüz qırığ bala bar kəzır. jaqsı kəzır mektep.
- *wosı mektepte jomıs istədiñiz ba siz?*
  - iya, wosı mektepte, mina jãñã mektepte jomos istəgen joqpın da wəol gezdə anã jerde mektep barəT. pensiyağa şıhtıq, iya.
- 35 - *wəol gezdəgi awul mən kəzırđi awuldı salıstırğanda wəol gezdə suw anday elektrik sonday işteñke joq peT?*
- oybuw, janım aw, suw da joğ yədi göy wəol gezdə. suwdı ana kölden əkelip işetın yədik, tasıP iştik.
  - *wəol köldiñ suwı aşşı meşpa?*
- 40 - köldüñ suwu malğa bəremiz. qol juwamız, iya. suwdu nəmən qoyadı gö, badabozben qoyaT. kəzırđi suwğa şükürlük yəndi. kəzır jər jərdiñ bərin suwmen qamteməsiz yətti göy. sol gezdə. nazarbayıptıñ yəndi bir nesı, so jerde yəldi mekənderdiñ bərin sumtemən qamteməsiz yetiñder degen nə tastadı göy ündew. sonıñ arqasında bız suwlı boldıq, iya.
- 45 - *tormoşqa şıqqan kəzde sizdi alıP qaşıP kətti ma nəməsə wəöz yərkıñizben ba?*
- wəöz yərkımmən Kəldim yəndi.
  - *qoda tüşüp aldı ma?*
  - qoda tüşüp alğan joq. kədimgi yəkəwmiz qosıldıq wəol gezdə.
  - *qalay wəötti, betaşarıñız, toyıñız qalay wəötti?*
- 50 - bətaşar, wəol gezdə üyde bolatt göy, kəFe joq wəol gezdə, ne joq iya.. joldas baldarımen kəld, wəol gezdə yəkəwmiz de mektepte. sō mektepkə kəldi baldar, sırayların nələrin alıP, sonimən joldastarı sonimən yəkəwmiz yəndi uwədeləsip qoyğanbız sonimən üyüne bardıq qoy yəndi. üyünde ülkön ata anası bar yəken. əjemiz atamız bar yəkən, wəolar kuwana qarsı alT, iya. qarsı alıP so günü wəotırısqaq bold, sonan
- 55 keyin, yəndi wəol gezdə wəotırısqaq joldastarımen bolaT mekteptiñ kalektivin şaqıradı gö, mektep kalektivin şaqıraT birge jomos istegesin. sonday sonday toyımız boldı, allğa şükür, iya şükür şükür iya.
- *balanı bosanğannan keyin, kəzırđidey beşik toy, şildehana degen boldı ma wəol kezdə?*
- 60 - ərine, boldı, boladı göy bızde beşik toy kərəmet toy bolmayT jañağı şildehana deş şaqırad halıhtı. bızde wəonday beşik toy nə toy joq. beşik əkelüv nə joq bızde, jañağı. şildehana deş şaqıraT so bir dürkün yekı dürkün qonaq bolaT ta sonan quwanıp basılamız göy.

- *nə istid şildehanada?*
- 65 - ölkender batasın bəreT. soğan kolımız jayıP, alla qabil yetə gör dep tōramız sol.
- *bala yeşteñe istemey ma?*
- attı ata yēnemiz qoyad, bız arālāspāymız, iya.
- *ʷodan geyin nələr boldı ma sündet toy?*
- 70 - joq. sündet toy da bolğan joq, nə toy da bolğan joq. jañaā bızdñ gezimizde sonday toy. sündet toy degenimiz, sündet toyğa da bız jañqıtı soyamız da qoda jol yeşebinde jasaP jiberemiz.
- *bır janıq degen bir qoy ma ʷol?*
- iya bız qoy. qoydı soyamız Tā sol, mēnde yeķi yer bala bolT, ana kişkāntāyı jas
- 75 keşinde qaytı solT. bız bala. yeķi yer balamda tēk jañağıday ğıp qoran ʷoqıtıP toy kılıP jiberemiz.
- *qızdarıñızdı alıP kaşıP keťti ma nemese ožattıñız ba?*
- joq, menıñ qızdarım köbúsi qoldan keťti, qoldan ožattım. ʷoğan da şükürlük yeťem kuwanıP neĝe baratın şıĝarm men jōmaqqa baratın şıĝarm men dep... qızdarım
- 80 yeñdi üş qızdı ožatsa jumaqqa barat deĝen ĝo, allaĝa şükür deyim yeñdi, iya.
- *öziñiz mektepte moĝalım boldıñız ba?*
- iya...
- *kaz qay uwaqıtqa deyin boldıñız? qay jılğa diyin?*
- toqsan yeķinşi jılğa diyin,
- 85 - *a, tāwelsızdık algannan keyin ba?*
- bız sol arasında tuwıb alamız da arasında jōmoşqa qosılıP jüre beremiz, iya.ʷo_ gezdē yeķi aĝ ay yeT. yeķi ay ĝana, jeťpıs kün ĝana, iya. bosañgannan Keşin jeťpıs kün ʷotıramız da, jōmoşqa şıĝamız.
- *balāĝa kım qarayd sonda.*
- 90 - balāĝa ma, bala balanı qarayT, iya. üyde yeñdi bızın bızın neťedi ĝoy, kömekteşT söyteT iya.
- *ʷol gezdegi mektep, bilim qalay yeT?*
- mına tap ʷosındağıday jañağı neĝilmayd, kaz baldar moĝalımderdı testtēn ʷotkúzedı ĝo, ʷonday joĝed bızde. seminar bar bız ay ʷoqıP kelemiz, iya. sonan keyin
- 95 jōmoşmoşdo istey beremiz. ʷonday nə joq awırlıq. yeķi yer bala, bızewın aralĝa bölēk şıĝarıP jiberdim, bızewı qolımda, kaz ʷotız jıl bızge tōrbatırın keşinmen, keşin menimen bızge qartayıP ʷotr.

- *nemereleñiz bar goy.*
- şükür şükür.
- 100 - *nemereleñizgè äldi äldi aytıP beresiz ba?*
- iya aytamız goy. äldi äldi äq böpem äq besikke jat böpem,
qonan qoydıñ qoyroğon jipke tağıP bereyin, "öleñdi aytıP "otiramız balamızga...
- *"ol uwañutta "oraza ayında qalay yedi?*
- kaz "özgerip baratır goy. bizdiñ gezimizde iya "oraza ayında jaqsı yendi äke
105 şeşemizden körgeñ neñi gana totamız, sol geзде. jarapazandı aytatın yedik.
- *yeshiñizde ma?*
- iya, yesimde joq, omotop qaldım, talay batpaqqa tüsüP aytıP "öleñ jağalab
jürdük. mina köktmeniñ gezinde bolğan geзде üy jağalaymız qatar qorbolarımızdıñ "osi
awulda жүrgemiz. batpañña batıP äyewir жүretin yedik. kaz bari omot boldı, iya. sosın
110 jas kelgesin jıldan jilga nemiz ketipbaratır goy.
- *sävet "ökümeti gezinde memlekettен qanday kömek berilip yeT sizderge? berildi
ma?*
- berilgen joq qayta sävet ökümetiniñ gezinde meniñ köp aqşam ketip qalT.
jañagı "on altı jasta balañ pitirgennn keyin aqşa alasiñ dedi goy. neñdi sala ber aqşañdı.
115 men tört balama salıP torđom aqşanı yerteñ "oqıydı go baldar. depäzit yesebinde. joq
boldı go so, törtewine tört tiyin de alalğanım joq, iya joq boldı. iya "otırıP qaldım men
yendi. "onan soñ üydü, üyümüz baryeT qalada, aralga tüstüm go yendi. aralda üyüm bar
yed, satıP yedim. "o geзде beşjüz degen köp aqşa, beşjüz som degen. sol aqşanı alT da
"onı da nege salgambız, baldar "oñıydı goy kerék bolat dep. "onı da beş miñni keldi.
120 ayqasıb жүrüp beş miñ aldıq. beş miñ alıp yeK, beş miñga bir yetik aldıq qo
aypatşadan. yendi aqşa qonsozdanıp ketti goy. sonday qıyın kezeñder boldı....
- *"ol geзде sol kezeñnin aqşasimen qanşa teñge alatın yediñiz aylıh?*
- aqşamız, "ol geзде aqşa az boldı mektepteğı aqşa, sonu "oylaytın yedim mina
"on bala tapqanda... mina alwaştar köp aqşa alıP atat balañ aqşası dep. bizge bizdiñ
125 mektepteğı aqşamız az bolT, aylığımız, aylığımız az bolT, birde jetip birde jetpey
"otırdı iya. qıyın zamandı "ötküzdik qoy basımızdan, iya. yeşqanday ükümetten kömek
bolğan joq bizge.
- *anaw toqsan birde täwelsizdik aldıq qoy biz, täwelsizdikten boron
täwelsizdikten keyin qanday "özgerister boldı sizderde "özgerister boldı ma?*
- 130 - boldı goy boldı, künnen künge jaqsarıP kelyatırımız goy allağa şükür.
- *birewler aytadı goy, boronğo zaman jaqsı yed dep...*

- üyyy, wözimen ketşin borõñgo zaman. tek qımbatşılıq bolğan joq. sol aylıgımızğa säykes qoy yendı, kazır aylıq köp, moğalimderdın aqşasın qarasañ kaz üşjüz alad. al üşjüzelüv alaT. jomsağan gezdé dım kelmiT woğan. qono joq qazır.

135 - sizder wol uwaqıtta ana kışkántay başa awırıp qağanda nemese wözderiñiz awırıp qağan kezde wol uwaqıtta doktorlar wonşa joq yedı go, halıhtıñ yemimen birdenē jasaytın beđiñizder?

- şöppen wodaymen yemdelıp, allağa sansız şükür baldarım wonşa köp awırıp, bır gızım gana sohrşek boldı. qalğan balam awırğan joq. yendı közden nedēn awırdı
140 dārigerden kömek aldıq qoy yendı biraq qazahı may yem joq yeT wol geзде, kaz instagramda goy qazahı may yemniñ şıgıb jatqanı...

- tuwısqan atawların basqaşa atamaysızdar ma?

- tuwısqan atawların, bız wözümüz äyderbekpiz, jaqsı kaz äydärbek atawlığa kaz ülken meşit soğbatırımız. ülken babalarımızdı hoşmetteymız. ülken gılıb meşit
145 salıbatırımız, aldına tünemhana salıbatırımız.

- tünemhana degen ne?

- kelgen adamdar kelıp demalatın worın goy. alıstan kelgen... keledı go. soğan bütkül ağayın kelıp demalıp wosınıñ jerma jetisi jerma seğızi aşıluw saltanatı boladı. meşitti salıp boldı.

150 - wol kisi kim yedı?

- woral ahon degen kisi bolğan. wöte keremet körıpkel bolğan. mina şomüşkel degen jerdiki. bız wözümüz soyahtikimiz. küyewmniñ wotırğan jeri soyah, tuwıp wosken jeri. ana kisiñiñ bilgırligi sonday köldegi ketipbaratqan ıgıp ketipbaratqan adam wol geзде күnkörüs balıq qoy tek. balıq awlaP jürüp señ jürüp ketpey ma, sonda jeti adamdı
155 qotqarğan, sonday kisi bolğan. so kisiğe arnaP yendı ülkön meşit saldırıp jatırımız, iya. jeti adamdı jaña ıgıp ketip aratqan goy, qoral saymanimen, tüyesimen, ülkēn mozdõñ üstümen moz ıgıp ketip aratqan, wözü tüsünde yendı ayan beredı go yendı wol kisiierge aq şalbar, aq dambal aq köylökpen üyden şıgıp baratqanın äyeli körēT biraq qayda barasıñ dep wol geзде aytpaydı goy wolar yerkek kisiğe. arhanın alıp ketipbaratqanın
160 körēT. sonan bır kezde keleş, kelge.. tola boyınıñ bari han josa bolıp keleş, söytsē ana señdi hoğiretimen wözünñ küşümen señdi aynaldırıp arqanimen tartıp aladı, kökjyēkkē garay tartıp şıgaradı. üstünde tüye de bar, şana da bar adam bar, wol geзде hoşal saymanınan ayrılsa күnkörüs qıyın bolaT, hoşal saymandarı da bar yeķen wolar hoşal saymandarın tastasā tastamaptı äytewir. sonimen tartıp aladı goy. sonday ahon jaqsı kisi
165 bolğan yeķen

Metin kodu	M18
Derleme Yeri	Janakonıs
Kaynak kişi	Berdeşova Alimaş/1949
Konu	Genel Sohbet

- qanřa jasińızda tormařqa řıqtıńız?

- men "on jétimdě tormaşqa şıqtım "osı sėgız pítirgenen geyín tormaşqa şıqtım, şeşem qaytı bolT sosın şeşem qaytı bolğannan geyín äkem äyel alT sosın soğan men de nağılmayın dep sol tormaşqa şıgıP kėttım "osı üydögi ağanā "on jėti jasımda gėldım, 5 "on jėti jas...qoşşarğa gėldım, "osı mina "osarada tuwğan jerım kelgen jerım "osı bala řağamniń öñgen jeri "ossj taP "osarada bolT. "on jėti jasımda kėldım. maydıń "on birinde ma "on yekisi... sonan "osaradamız hođaydıń bergen jėti balam bar tørt yer balam bar üř qızım bar hoğayğa şükür. "ol "özü arğayssı "özü "otaw bolıP balalı şağalı bolıP "osı qatar şasımda "otır bəri, "osarada. qızdar yėndi birewi gızılordağa kėtti 10 birewi aralğa kėtti birewi na qarağom jaqta. "ömirimiz sol aynalayın, qara jomos istedik sonimen pensiya aldıq pensiyaniń nanın jep "otırğan adambız, şalım yėndi üř jılğa jaqındaP galdı qaytı bolT. şalım "özümnen yeki jas ülkėn yeT. jetpis üřke jana kelip atqanında sol üşşil tolıP qaldı yend jazda üşşil bolaT. sol "ömirimiz hoğayğa şükür...

- *qanday jomos istedińiz?*

15 - "oluwaqta qaraterėn degen jerdin bazı baryed sol bazıda sol jańā-ı , bazıda istedim yėndi sonda qara jomos qoy istegenim, äkim bolğanımız joq hanı qara bolğan joqpız, hoğayğa şükür sonan kem yemeşpiz äytewir "özümüzdiń ırıstıq neřibėmizdi terip jep "otırğan jayımız bar.

- *sol geздеgi alatın aylıgıńız qanřa som yedi?*

20 -"oluwaqtağı bizdin aylıqtarımız teńge som ba birdeñe goy "oluwaqta ilgeri goy yėndi ilgeride, men "otız jil istegen yekem so jomosta, sol "otız jil istegende äytewir şaylıqqa jetpitin aqşamėnen künelttiq qoy sol. "oluwaqta şaylıqqa jetpiT. "on beř teńge diT jerma teńge diT som ba sol uwaqta sommenen soytıp şıqtıqqoy pensiyam sonimen azğantay bolT. balamen şıqtım imen. nemere süyubatırm qodayğa şükür jiyenderim bar 25 řoberė süyüP "otırm...

- *qanday qıynşılıq kördińiz?*

30 - qıynşılıq yėndi äytewir aldına tartsañ artına jetpey sonday sonday nemėnen ömür sürdüq qo yėndi hoğayğa şükür kaz zaman keñ bolıP neğibatır go bolğan menėnde kazırde de qımbatşılıq bolıbatır go "ol uwqta azğantay aqşağa bereketi bar alatın yediń, iya "ol uwaqta "ol jańağı tiyin somba nemene sonıñ jerma som alsaq sol jerma somımız

jetetín siyaqtı yeT sol uwaqta. ne arzan go kártöşkíniñ kelísi won tórt tiyin jërma tiyiña da jetpiT sonımen künyelttik qoy yendı wosarağa keldik. qodayğa şükür yendı aytewır bîrewden ilgeri bîrewden geýin wötubatğan wömürimiz bar. kazır jetpístiñ üşewinde tırmın, iya...

35 - *balañıdı bosanğan gezde aralğa barıp bosandıñız ba, qay jaqta bosandıñız?*

- bız woluwaqıtta qambaşqa bosandıq. qambaşta bálnıtsä bar woluwaqıtta. qambaşta raddom bar qambaşta bálnıtsä bar, qambaşqa barıP bosandıq. woluwaqta señ doğdırğa geT anyahña bar mınayahña bar degen äñgime joq. bîr yekewın üyge bosandıq. qalğanın sol qambaşta bosandıq. bîr gızımdı so keñje gızımdı so neğe
40 bosandım aralğa barıP bosandım.

-qanday kölük boldı?

- kölük joq woluwaqta, matasikılmen bardıq. äli aytam goy. bosanatın gezde mına minä jerdę jetpıs jetiñsi jilgi balam bar. so balamdı azanda tolgattım, keşke diyin tolgattım. tünnüñ wortası bolT. sodan şalım ayttı , üybäy men öldüm yendı sonda men
45 yendı woylaym go wosü günü iya tuwuP kalamız aw, dalada tuwıP qalsaq mısalığa ħara jol, tıras joq dım joq, ħara jolmenen minä jer yendı. neğıp alıP so matasikldiñ tahtayına otırıP barıP bosandıq qo sol balanı. wol uwaqta maşine dä joq.

- *aralğa şe?*

- aralğa, aralğa barganda bîrewdiñ neşimenen barT... bolmasa mına qambaşqa
50 aparP tıstayt. qambaş tıruwdaboy degen boldı goy, tıruwdaboy degen yekı bagon boldı goy. poyız yekı bagon. yekı aq bagon. baratın bosaq sonımen baramız, sonımen gelemız. mına yekı wortağa tüssäk woluwatta jaña telefon da joq. jayaw kelemız qambaşpen yekı wortağa. sonımen ömür sürdük qoy. ħazır rahat qoy, yeñ birinşi maşına. qazır bări bar qodayğa şükür bări bar. qambatşılıgi bomasa băribar.

55 - *wol uwaqta telefon işteñe joq boldı goy qalay habarlastıñızdar?*

- telepon joq. tek ana meğemeđe bîr telepon bolaT. wogan baruwğa oyalamız. teleponsız ömür sürdü... pošta qambaşta goy, pošta da qambaşta. qoldañğan joqpız.

- *sız öziñiz aralda tuwıP östiñüz goy aralda onıñ bări boğan şıgar.*

- aralda boldı goy iya. aralda boğanda qalanıñ gızı yemespin äkem de malşı
60 boldı. sırtta mı-aw köktem degen jerdı bileşin ba? köktem köğerten degen jer mınayerde araldiñ mınayağında kaz de bar goy wol köktem degen jer.

- *mal baqtıñızdar ma?*

- äkem wömiri mal baqtı, siyır baqtı äkem, sonan pensiyağa şıgıP sonan qaytı bolTı.

- 65 - *sız sojqta "östüñüz ba?*
 - iya, aralda tuwılğan menen, sol äkem sol malğa şığıP ketken go sol mal baqtı sol malda...
 - *"ol mal awulda üy qanday yedi? aq üy ma ne dep aytatın edi?*
 - mal awuldağı kädimgi jañağı bastırma. bastırmada "otıramız qıstıgünü jerdı
- 70 qazaT töbesin jabaT, sonıñ işinde "oturdıq.
 - *siyır sawıP pa?*
 - ee , qorson siyır sawasın go malda bolğasın...
 - *baldarıñızdı, nemereleriñızdı qalay yerkeletesiz?*
 - "oybay, janım-aw ana bolğasın äytew jaqsı añgımeleerdı aytamız goy, äytewir
- 75 jaman añgıme aytpaymız, yertę bastan janım disin goy, janım goy negizi "olar awırsa janımız şığıP ketę jazdayd.
 - *orosqanda ne dep aytasızdar?*
 - orosqanda da bilmim goy yendı, "onday qattı berisip orospaymız goy. balağa keyimeytin ana bolmaydı goy yendi, arasında söyleysiñ goy yendi, söylegendę yendi
- 80 janına batırıP işteñe aytpaysıñ orobatsañ artınan aynalıP batsıñ bala değendi, kiyisiñ da artınan aynalayın disıñ. bala değen bawır iyet balañ goy alla qoday "omiriñdi balamen sinamasın debatırmız goy yendi alla tağala, iya.
 - *kelin boP tüskende tamaq istey aldıñız ba?*
 - "oybay istedik qoy qorson yendi.
- 85 - *ata-yeneñizben birge tordoñoz ba?*
 - iya, "özü bir tüyür bala go, bir tüyür bala hağa ketesiñ.
 - *qorıqqan joqsız ba, "on jeti değen kışkentay qız go ?*
 - qorquwdı bilgën joqız go. "ol uwaqta qorquwdı bilmedik añhaw boldıq kazır "ol uwaqtağı, "ol uwaqta kazır bärin üyden bilip jetilip söytip barıbatır kışkantay gızdıñ
- 90 "özi kaz telefonda tor bari. körub atır go kazır neni, kazır jetilibatır. bizde "ol uwaqta dım da joq qo, ne bar "ol uwaqta, "ol uwaqta doros telebizir de joq. jañağı ana bireş bes teñgeniñ radiyesi bolT tek qana sonan sonı yestisiñ sonıñ oleñin yestisiñ sonan geýin yeşteñe joq. kazır bari jetilip abribatır go...
 - *sız anaw siyır sawıP siyirdiñ arasında "ostıñız go, süttен ne jasaytın yediñızder?*
- 95 - "oybay, qoday süttен ne bolmayT, janımaw, süttен qort ta bolaT irimşik bolaT, sarı may bolaT, ne isteseñ sonıñ bari tamaq qoy, süttен... közümüz sütpen ağardı go...
 - *janwarlardan qanday janwarlar bar?*

- siyir bar, qoy bar, tüyë ilgeride boldı kázir joq tüye.
- 100 - *aralqom jaqta, toqabay jaqta tüye köp...*
- a ʷolar, boyhta da boldı, ilgeride ostadıq qoy, şaldıñ barında, kazır tüye joq.
- *sız kelın bop tüsken gezde betaşarıñız boldı go?*
- boldı, iya...
- *qalay boldı?*
- 105 - kädimgidey ʷosı adamnıñ kelinşektıñ betın aşqanday ğılıP birewdıñ jañğız balası bolğan soñ aştı goy kädimgidey...
- *anday ağ ʷoramal ğızıl ʷoramal değen ...*
- bızde ğızıl ʷoramal tartqan joqpız bızde qızıl ʷoramal tartuwğa bolmayT ala tartuwğa bolmayT dep bızdın yenemiz ağʷoramal tartqızıP qoyT...
- 110 - *birden?*
- birden ağ ʷoramal, iya sonday boldı. gülü barı berğirek kelğesın tartqan şığarmız. ʷonıñ ar jağında kileñ ana ağ ʷoramal tarttıq. yenemizben ʷöytkeni näğılatın yedik, sabamayT dim da ğımayd bıraq sonıñ aytqanı zañ, sol ne aytaT sol zañ. atam men gelğesın yeküş jıldan soñ qaytı bold, sol yenemniñ qolında ʷotıs jılday boldım
- 115 goy, ʷotıs jıl ma ʷotıs beşjılday yenemniñ tarbiyesinde boldım.
- *ʷol uwaqıtta kiyızdı qolmen istediñiz ba?*
- iyā, ʷol uwaqıtta alaşa toqıdım. ʷol uwaqıtta üy birinşi kiyız basaT. qoydın jünün kädimgidey bugün minaw basaT yertheñ ana üy bas...ʷöşireTke qoyad...
- *sonı qalay basaT aytıP berinşi mağan.*
- 120 - al, kädimgi yekı , jañağı jündü jaqsılaP juwıP tüteT,
- *nenin jünün?*
- qoydın jününen boladı goy kiyız... qoydın jününen bolaT, yekı jağın kädimgidey yekı bölök sosın jañaa yekı bölök näğılad ta, ʷol uwaqıtta ülkën kısıler köbyed ʷosı ülkën kısıler go isteytin ʷol uwaqıtta... kaz ülkenniñ ʷözü biz go
- 125 ʷölubaratırımız. sonı betine jañağı yekı betin yekı bölök basıP alaT ta son yekewın qosaT sosın betine jaa ʷoyulaP önerin salat ta,
- *ʷonı boyamay ma birinşi?*
- jünün, betindegi jünün boyaydı go, bärin boyamayd üstündegi, betin ʷoyuwun boyaydı go. qızılmen köktü boyaydı go sonan kädimgi ʷoyub sonıñ betine basat tekemet
- 130 qılıP. kaz tekemet değendi işkim nağılmaydıgo. sosın ʷömürı ʷos üyge kelğennen geýin bergerək kelğesın üyrünüp kempir bar niye bar, orşoq üyürdük, alaşa toqıdıq. qaqa alaşa toqıdıq, terme alaşa toqıdıq.

- "onı men bilmeym goy aytıP berseñizşi...

135 - kädimgi jıptı iyiremiz ädemilep, yekı bölök, yekki jañgız jağın so yekewin qosıP şıratamız. qoydıñ jünü bolsın, tüyeniñ jünü bolsın bola beredi go. sonımenen kädimgi niyağılıP aspaptar bar go özderiniñ...

- *anday ilib qoyaT ya bılay?*

140 - jo joq. jerge jügüreT bılay jügürüp döñgeletip jügüröd. ast üstün termeli bolsa ne bolaT, beti alalı bolaT qaqa bolsa astın üstün qızıldı qızıl köktü kökke nağılaT qaqa sonday bolaT. al termeli bolsa termeniki başka bolaT. termе men qaqa yekewi yekı bölök boladı go.

- *ne üşün qaqa ne üşün termе dim da?*

145 - qaqpanıñ "öneri joq, jol jolğılıP qızılmenen qızıldı qabattap kökpен yekewi jol jol gılıP bılay neğıladı go, "ol qaqa bolaT, sosın ana termeniñ neşin "önerin betine saladı go yendi. jügüretinin betine salaT. ana "oyuların betine salasıñ "onı termе deyT. sosın "onı terisiñ sosın

- *jerge qalay istidi yekеn?*

150 - jügürödü goy, döñgeletip jügüreT, "on tört qolaş diT, "on dört qolaş, "on besqolaş diT sonımen qolaştap är jerge qolaştap qağaT ta sonı nağıP jügüröt, jügürgeñnen keyin sonan keyin jañağı...

- *kim jügüreT?*

155 - adamdar jügürödü go yendi, baldarğa bosın meyli bärine domalaq jıptı berip qoyadı go, qazıhtı aynalıP. kazır "onday joqgo, mınağan neğıP kettiqgo, mınaw mozday misalğa mozday mınaw al ana kiyizdi bir kiyiz salsañ üstünen astıña ız "ötpiT mınaw mozday. yendi sonı sald, kaz tekemettiñ bari qaldı goy. baldar degen dalağa alıP ketti. salmayd kelinder qıl bolaT diT jün bolad diT so qıldıñ "ortasında "otırғanda işkim awırmaytın yeT. mınaw sentiteka ma birbäle go mınaw.

- *anaw, termе alaşalardıñ tüsürüP alğan süretteri joq pa?*

160 - o, joq, kımge kerек деп түсүрүP alamız janım aw. "ol uwaqtısında tohimız uwaqtısında nağılamız kaz "onı da üyden qalğanına neşe jıl boldı kaz.

- *"onday alaşalar bar ma kaz sizderdiñ üyleriñizde?*

165 - qaqpalar bar go. termeler joq. termeler so bayağıda qızğa ürdüs boltta qızdarğa bir yekı alaşadan yekı alaşadan üşqızğa sol ananıñ qolınan şıqqan boyom деп nağıladı go solarğa berip jiberdim. "odan geyingiler, "onan geyin toqığan joqpın. "ol uwaqta "oybay, gızğa barayn деп yedim alaşa bar ma деп soraP kelgender bolaT "özü jaqındarıñ go soraıtın sondayğa berip horttıg "onı..

- *kiyízdíñ iyísí bolad deḡ neǵıladı ǵo ya?*

- "oy, dım da ǵılmayT "ol, qayta sol iyísí barlar , mına kazır de juwúP bálege ǵalıbatat "ol_uwaqta juwmaydı ǵo, "özúmızdñ şeşemíz aydaw tüye de boldı tórt tülük
 170 maldñ bári boldı ǵo ákem üyünde de boldı, bøl üyde de boldı ana tüyeníñ jünün ákeléT
 té juwubatqanın körmegén şıǵarm yendı balamın ǵo yendı.juwsa juwuP jatqan şıǵar
 bıraq ana künge ǵoyad künnüñ közünüñ almaytını joq yekén ǵo. künnüñ közúne
 keptirib qoyaT, sosın jañaǵı kádımǵı sabawmenen sabaP sabaP borhoratıP mapmayda
 ǵılıP kâ bılqıldatıP körpení, yendı juwsa juwúbatat şıǵar yendı "ol_uwaqta balamız ǵo
 175 yendı, bılmeymíz ǵo kádımǵı jıpjeñıl bolat ta, kazır deǵen maqta ǵoy apawır, sol.

- raqmet, apa.

Metin kodu	M19
Derleme Yeri	Uyalı
Kaynak kişi	Baybosınov Şaraf/1945
Konu	Genel Sohbet

- *atı jöniñiz kım?*

- baybosınov şaraf.

- *qay jılı tuwıldıñız?*

- qırq beş, miñ toğızjüz qırq beş.

5 - *qay jerdę tuwıldıñız?*

- aral awdanı, oyalı awıldıq säveti dimiz bayağı keñes, "ol kaz "ol jerdę yel joq, neğıP ketti. biraq yendı men sonda tuwğanmin. sonan keyin "ol jer goroP ketti teñiz tartılğanda, yeñ teñizdiñ bir qaptalı goy oyalı degen ...

- *sosın qayda kösip keldiñizder?*

10 - minaw rayım degen jerdę tordoq, rayım degen jer mina tawdıñ ar jağında. rayım degen awıldıq keñes halhoz go boronžo halhoz, rayım halhozunda tordoq, söjerde "oqudıq. segiz jıldıq söjerde "oqudıq jeti jıldıq "ol_uwaqta jeti jıldıq. sosın qalğanı "on jıldıqtı mina qambaş degen jerdę oqudıq.

- *sız qay jıldarı "oqudıñız?*

15 - men bitirgende "özü "on jıldıqtı doros pitire_almadım. doğıjjıldıq bolğannan geyin nawhastanıP ketip qaldım. ee, qızılorda jaqta tört jil yemdelip tört jarım jılday yemdelip sosın jaña "oluwaqta weçerny degen bar go yendı, sodan attestat aluw kerek soo "on jıldıq pitirdim äytewir, attestatım alpıs üşünşü jılı attestat... sodan geyin jomos joq, kädimgi ne jürgönde mina mekeme aşıldı, miñ toğızjüz alpıs jetinşi jılı...

20 - *ne mekeme?*

- balıq ösürüw pitovnigi diT. alpıs altınşı jılı aşıldı bol mekeme. mı_a teñizdiñ qorğaytının teñizdiñ joq bolatının galımdar yerterek sezıp, galımdar sezgen go mina teñiz suwu qaytibaratır aral teñizi qorid balıqtıñ tohomq qoriT sondıqtan soğan dayındıq jasaP "osı mina balıg "ösürüw pitovnigin aşqan goy jerin dayındağan alpıs altınşı jılı soğa "ösjerge mekeme aştı. balıg "ösürüw pitov... qamıstibas balıg "ösürüw pitovnigi... pitovnik degen jaña qottay "öskende biletin şıgarsıñ, jañağı "ösümdik "ösirgende de pitovnik bar, mina balıqtan da pitovnik kışkantay uwıldırıq alıP biz uwıldırıqtan balıq şıgaramız. balıqtı "ösürıp, bağalı balıq türlerin saqtaw molaytuw degen pragırama,bağalı balıq türlerin, toqomon saqtaw molaytuw, prayzvodstıva.

30 - *qanday balıqtıñ türleri bar bojerdę yendi?*

- äwel uwaqta bız kark degen balıq wösürdik, sazan sazan sonan keyin palekültura woluwaqta yendı bärin bir jerde wösürüvge nağılt ta, sodan geyin jöñmañday ağamur degen balıg keş qosıldı, belyamur deydı go. so üş türlü balıg wösirêT wosjerdê. soo mina won gündeý qaldı won günnen keyin sō tohım alat. künnün temperaturağa
 35 qaraP wotır mı a awa rayı... yęnT wolarđın analıq atalıq balıqtar toğanda toğ ana toğanda. yęndı yęrtęñ sol wosuv şamalı künde dayındıqtarın bir şarwaların istep alsa uwıldırıg alaT, balıqtı, alan balıqtı şaşad, şaşpayah wolar şaşıy beredı go anayahta, suwda a bęnda Şaşat. yęrtęñgısın bir keşkê bir jañagı qozdırıgış gipovit dări bereT. wol däriniñ paydası şaşqanniñ paydası bir uwaqıtta uwıldırqtı aluwğa bir uwaqıtta tabaqqa ana ne
 40 neğılat ta bir uwaqıtta bir tabaqqa işindegi uwıldırıqtı qoyqP alat. sosın yerkek balıqtıñ oroğon soğan aralastırıp soğal dimız isperma aralastıtıp sodan ana apparatqa ss apparatqa tübep balıK boP sodan keyin toğangā salaT anayahta toğan... sol toğangā suw aydayT neşę türlü balıq bolaT sonıñ işinde tıñaytqış berêT äweli jerge tıñaytqış berêT jerden balıqtıñ önümü tamağı şıgāt, qort qomorsqa sodan sodan geyin şamalı
 45 yęseygennen keyin jëm berêT küzge şeyin, küzge şeyin jëm berip jerma bes jerma gıram bolğan kezde salmağı tabıgi suw goymalarına aral teñizine aral teñizin balıqtandırıuwğa wol uwaqta aral teñizi kisi aral boğansa mina tabıgi yestesvinni vadagem didi go mina tabıgi kölderde berip keldik. bō jerdegi wotırğan yeldiñ halıqtıñ kāsibi balıq wösürüv wosı awuldıñ. ana bız nege şeyin keşegi ükümettiñ tarağangā şeyin
 50 minaw qamıstıbas degen köl go minaw anayaqtan mina şetine şeyin jerma bes kilometır tımır joldan bastaP ana kalbagötke şeyin bōnda aral awdanındağı barlıq balıqşı keletin yedi qısta, üş ay yeki ay balıqşıl aralıp wos jerde jatıp ärhayssınıñ üyü bar arabistan deytin neşi, qıstay balıq awlaydı. jazda balıq awlamayd, jazda... qısta moz bolat sol mozdıñ üstünen awlaydı balıqtı.

55 - *balıq awlawğa roqsat pa?*

- wol uwaqıtta roqsat boldı kazır yęndı wonı awlaytın mekemeler joq qazır, taraP ketti halhoz tarap ketti. qazır yęndi tek jeke jeke aw salaT, käsipkerler bar, teñizden awlapbatır yęndı aw salat jılımnen awlamayd. wos jerde degen jermaniñ üstünde jılım keleT woniñ ärqayssınıñ won adamı bar yeki jüz adam wonıñ ärqayssınıñ ablujişsiyi bar,
 60 şopırı bar ne, järmekke bolatın yeT qısta.

- *qaz bola ma järmeñke?*

- qazır joq. keşę ükümet kez... tarap ketti go, joqgo. dükën baryed bari tarap ketti goy keşę.

- *aytıP beriñizsi järmeñke jaylı*

65 - balıqsılar go yendı köp halıh boladı araldağı balıqsılarıdıñ aral awdanınıñ aral teñiziniñ balıqsıları ar jağındağı balıqsığa şeyin mına qarateren böğendegı balıqsığa şeyin kelet iya söytüp awlaydı kazır "ol joq bari taraP ketti, "ol jüye, aralrepkom degen aralda soğan bağınaT bari al kazır "ol aralrepkom joq. qazır jeke jeke kasiplerler bar şamalı kasiplerler bariP balıq awlaydı, teñizden awdan kölden awmenen.

70 - *qazır mına "ösürüp jatqan balıqtardıñ bärin qayda aparasızdar, satasızdar ma?*

- bız goszakazben balıh aw..."össüredı "öjjerde, memlekettik tapsiris. pälen milyon balıq "ösir deyT "on tört milyon segijüzmiñ, bir jazdıq törtüzjiyrma miñ balıq "ösür dep anyahdan ahşa beret bizge, mekemegé, memlekettik tapsiris, goszakaz. "osi minaw jomoshşo baldarı bar bası bar bari soğan küzge şeyin soğan jomoshşo jstid. so küzde so balıqtı sanaP tapsiriP teñizge jiberetin jiberip ne belgilegen "orındarına jiberedi go aytqan jerlerine. söytüp sol ahşanı äytewir igeruw kerék halıh sonimen tirshilik qılıP "otır. men de sol mekemede jomush jstep...

- qanşa jil jomush jstediniz?

- pensiyağa şıgıb äp dep bastagannan bastap, alpıs altıdan bastap... şegizinsı jılı şıqtımba pensiyağa şegizinsı jılı şıqqan şıgarm alpıüş jasımda şıqtım qırq besinsı jilgımın alpıs üş jasımda.

- *sazannan basqa qanday balıq bar, bekire bar ma?*

- bızde bekire joq. bekire atırawda. "ol kaspide. bızde aral teñizinde bekire qayaz degen balıq bolğan go. kesegi teñiz horoganda horobketti, "onan da boron horogan sebebi mına jolda hazalıda nedé qızılordada platinä bar go anaw şlüz, sodan balıq bekire "örley almay galdıgo, "ol äne taşkentke şeyin "örleytin balıqtar go. söytüp şlüz salgannan keyin bekireniñ tohomoz azaydı, bekire ne de boluw kerék mına qapşagayda, balqašta.

- *"osi minaw qambaş kölü boronşo araldıñ bir bölügü yemes pa?*

90 - aral teñizi de yendı atıraw deydi go jiyeginde kölder bar go, qambaş kölü sol aralğa jalgas sırdaryamenen aralğa jalgas, araldağı teñizdegi balıq "örlöp kelip kölderge, al minaw qambaş qamıstıbas balıq kölder sisteması diT, ar jağında dariyaniñ argı betinde ahşataw kölder sistaması bar ahşataw, sonday bir jüye jüye go yendı. boronnan bar kölder tabigi mına dariyamenen teñizbenen bari baylanısıP atqan go. keyinnen go

95 - *"o gezdé sol uwaqıtta qanşa aylıq aldınız sommen, yesinizde ma?*

- omoŋoP qaldım meñ. ^wol uwaqta jaqsı aylıq aldıqqa yendı, zamanına säykes, ^wol uwaqta arzanşılıqtaw kazırgı aylıq degeñ kaz qımbattap barat, kaz aylıqtan zattıñ
100 bağası boron qımbattap baratır. kazır jüzmiñ teñge bersé jomoşşığa ^wonan boron bazardıñ zatı qımbattap baratır. anağan beremız beriletin boldı dep altay boron aytad ^woğan şeyin ana zat qımbattap baraT.

- *^wosı awulğa torobatqanıñızğa alpıs altıdan bastap torop jatsız ba?*

- iya, iya.

105 - *^wosı awulda balıqtan basqa yeşteñke yekpeysızder ma?*

- balıqtan basqa jeke hojalıqtar da jeke malı bar. ^wözü malğa qolaysızdaw jer go yendı bojer. biraq yendı keşe kaz yerkinşilik berdi go maldı qanşa ^wösürem deşen de birerde yeki siyrı bar, birerde ^won siyrı bar. birerde bessiyır bar birerdıñ küşü kélgenderi jılqı bar. meñ jılqı oştamaytın yedim jılqı oştatırm kaz yendı minä jerdegı
110 baldar yeki jılqı ana jerdegı bala üşjılqı ana bir jılqı söytüb oyoımdasıP jıldan jılğa niyağıP kelyatır go mina zaman säykes inğaylanıP kelyatır go ^wözü mal ^wösürüp jalğız aylıqqa qaraP ^wotırmay. yegin saluwğa qolaysız bizde yegin sal debatır yegin yek dep ayıP jatır joğarıdağılar, birağ ^woğan bizdın ^wözümüzdın...

- *tabıgat qolaysız goy ya?*

115 - tabıgat bolğanda tabıgattı jeñüvge boladı goy kazır, biraq ^wözimiz uwaqıtında yegib doros ^wönüm alalmadıq. yektik, jomoston uwaqıtında padsovny hazaystva degen boldı go, soluwaqta yektik biraq ^wönümüüz doros bolğan joq. kaz yendı mı baldar jomostep jürgennen keyin ^woğan moyın borımaydı.

- *^wosı awulğa ^wol uwaqıtta, jol, sıvet degender qay uwaqıtta keldi yesinizde ma?*

120 - sıvet ^wosı ^wökümetpen birge keldi goy, sıvet bärine keldi bizdın awulda, bılay garay ^wötubarathan sıvetten joldan sıvetti de bizge boron berdi neşinşi jılı yekenı menin yesimde joq ^wonı. üzdüksüz boldı kruglosütkö janat sıvet jaqsı. joldı da berdi jaqsı jolımız bar, suw mina kiribp tor üyümüzge kelip tor suw.

- *suw qay uwaqıtta keldi?*

125 - suw mina ^won şaqtı jil boP qaldı aw ^wosı. suw degen jaqsı go yendı telebizirden körsek basqa jerden qorqamız goy, bizdın jerimizde kemsiligimiz gaz joq basqasınıñ bari bar.

- *sızderdın kezderinizde sävet ^wökümeti gezinde, toy moy bolP torđo ma, nawruz toy siyaqtı?*

130 - boldı, bolıP torđo. keyin mina nawruzğa ^wökümet rohsat berdi. keşe neden keyin, tawelsizdikten keyin. tawelsizdik bolı bathanda da bilim ^wosı toyladıq go ^wosı,

so jil sayın nawrız toylaydı go sol, arkim arqalay awelide at şaptırıp neğibjürd kaz yendı awul awul wözünşe niyağıb jür toylab jür wözü.

- *wol uwaqıtta awulda magazinder boldı ma awulda?*

135 - wol uwaqıtta karpativter boldı goy karparatsiyaniñ halhoz sayuz diT halhozda kaperativ petrasayuz did wojjerge zattardı soyahtan akeled. wol uwaqtağı bağa bir bağa. boyahant alsañ da bir bağa araldan alsañ da bir bağa özgermeyT woluwaqıtta. ülkendër torgo yendı wonda. kazı keyin go yendı minaw yerkin bağa arkim wözün satam degen bağasın aytad säwdäger. kaz yendı mina hazalıdan alıP_keleT wosılar zattı sosın

140 sathanda är türlü bağa goyad ärgayssı wözü yendı anadan alğan bağasına säykes üstünen payda körüv keräk qo yend wol. a wol uwaqta memlekettiki wol bir bağa şefi bir tiyin ba, mında da bir tiyin aralda da bir tiyin hazalığa barsañ da bir tiyin woluwaqta solay. mısalı araq üş teñge ma, mında da üş teñge özgermeyT yeşqayssınıñ neşi. ükumettiñ bağası... a kazır jeke arkim ärtürlü bağa.

145 - *ıstalin wölgän jıldı bileşiz ba?*

- yelüv tört pa?

- *sol yeşinide ma?*

- mektepte boldıq, woqidıq, ıstalin wöldü dep jiladıq. sonıñ işindemiz woluwaqıtta, jaspız goy yendı törtinşi meken besinşi meken woqımız. radyoniñ aldına äkelip qoydı

150 goy moğalimder, kaz yeşimizde joq wol, woluwaqıtta qara tağa radyo yedi go awulda är jerde.

- *wosi awulda toratın borınnan bar, añız äñgimele, awliye siyaqtı narseler joq pa?*

- ilgeride, birewler aytatın yet minaw arğı bette bayağı yer tarğın degen batır

155 bargo sol arğı bette jaylağan yeken nemened anaw nardım degen wosyahta torğan yeken soğan kelem dep suwğa ketip wölgän yeken diT woni men yestitin yedim jasımızda kazır wonday añız qalğan joq qağazğa tüspegesin woyda qala bermiT, qağazğa tüspegen soñ.

- *wosi awuldiñ qorılğan jıldarın bileşiz ba?*

- bol awuldi men aytayın, men alpıs besinşi jılı men woşjerge köşüp keldim.

160 sonda woşjerde besaltı gana üy baryeT. wol üy balıqsılardıñ qısta jatatın üylerin gana qarawuldayt qısta kelgen balıqsılarga qızmet jasayt birewi sıvet jağat suw ana degen dey peşin jaqqanday, ana jazda balıqsılar ketip qaladı go yend ana bos qalğan üylerin qarawuldayd wosunda bes altı üy baryed men kelgende sonan alpıs altınşı jılı mekemé aşıldı dedim go jaña qamıstibas balıq pitovniğı goroldo alpıs altınşı jılı sonan bastaP

165 yendí jomõşşo keld jomõşşo da jetispéytin yeT mektep keldi bastawış mektep keldi awelí.

- *“ogezde awuldiñ atı barmed joqped?*

- qoşjar go woluwaqttağı atı.

- *sol bes alti üy bar gezden ba?*

170 - üy bar gezden qoşşar, wöytkeni ana jar minyağımız jar wözü jerdin atı qoşşar wotırğan. bizdi yendi qamıstıbas balıq pitovnigi dese kibirewi qoşşardağı balıq pitovnigi did. qoşşar go jerdin nee. sonımenen mektep aşılgasın medpunkt kelgesin halıñ keldi, jomõşşo şahırdı, arjerden jomõşşo jiynadı. ana awuldan keleT yendi mektebi bar, jomõşo bar, jomõs izdeğender, nayahtan keleT köşüp keled, üy salıP alıP batır ana
175 wökümet üy salıP berdi.

- *wol uwaqta telefon boldı ma?*

- wol uwaqta telefon bolğan joq ratsya degen boldı bizde. künege üşret söyleseñ belgili uwaqta aralrepkommen sağat wonda bir söyleseñ won yekide bir söyleseñ keşkisın tüsten keyin törtte bir söyleseñ mısılga sol uwaqta analardıñ
180 tartıbi bere ma joğarıda bastıg biz soyaha sonımen atçot beremiz ba sonday boldı.

- *jomõstariñız qanşa sağat yeT?*

- jet sağat jomõs qo yendi, wöytkeni alti gündük woluwaqta alti gündük boldı. keyinnen bes kündük jomõs boldı. käsipodaq boldı prozsayuzniy biz sonda käsipodaqta istedik. zañdılıq jattaysın goy käsipodaq.

185 - *jaqsı pensiya alatın şığarsız?*

- jaqsı pensiya alam, wöytkeni bir jerde jomõstep şıqtım äri bas maman bolıP jaqsı aylıqpen şıqtım yeñ soñınan won jil basmaman bolıP istedim. wosı mekemeniñ alğaşqı jomõşşısımın jomõşşı bop kirdim. pensiyam jaqsı.

190 - *toqsan üş toqsan törtünşü jıldarı qıyın kezder boldı deydi goy, qalay kün kördiñizder?*

- tohsan üş tohsan törtünşü jıldarı qıyındıqtar boldı äne jaqta bögenge, qaratöbegë suv aydaP torğan kezeñder boldı aqsaların jetkize almadı, aylıqtarın biz arqılı alatın yedi, bizge qıskartuv degen keld, aylıqtarın qısqartayıq sosın wo jerde biz qäsibodağımız, leksiyamız, birlesib kelisip wözümüzdiñ awulımızben biz adamdı
195 satpayıq, aylıgımızdı wösürmeyik wosı az aylıqpenen söytüp söytüp jetisip kettik qo. adam qışğargasın şataq boladıgo yendi qanşa adam käsibodaqtıñ wözümüzdiñ şeşimmızben adam qısqartpayıq biraq aylıgımızdı wösürmey aq azaytıP qoydıq, söytüp adam tarathanımız joq. bizdin wosı mina mekemeniñ tastaq degen uçaskesi bar mina

qaraterēñde wosiniñ jartısındaŷ uÇaske, mekemege qarayT bärimiz sol aman qaldıq ħo
200 yēndi jaqsı kazır sol aylıq aP baldar jomos ŷteyd.

- sol wonda raqmet köp köp!

- sizge de raqmet

Metin kodu	M20
Derleme Yeri	Amanötkel
Kaynak kişi	İbrayeva Gülsüm /1972
Konu	Genel Sohbet

- *atı-jönüñizdi ayta "otırsañız..."*
- men ibrayeva gülsüm teñizbayqızı...
- *qay jılı tuwıldıñız?*
- miñ toğıjjüz jetpıs yekínsi jılı "on jetínsi nawrızda.
- 5 - *qay jerde tuwıldıñız?*
- amanötkel yeldi mekeninde...
- *qay jıldarı "oqıdñız, bärin ayta beriniz..."*
- seksen toğızınşı jılı "on jıldıq mektepti bitirdim. seksen toğızınşı jılı pítirgennen keyin birden awıldıq sävetke kázirgi äkimşilik deydi goy sekratar maşinistki bolıP birden jomosqa "ornalastım. sol meniñ pısıqtıgımdı sekratarşı qız bayqaP derew mektep pítirgennen geyin şaqırtıP aldı meni. sosın sonda bir jil jomos_ itep kelesi jılı kapirativni buwgalterski bir "oquwga tuskum kelip armandaP jürgemmin, "ogan garamastan awıldıq amanötkel yeldi mekeninde kulb tabar magazinnde magzinşi tabalmadı. soğan rebkoptıñ bastığı kelip biz "özümüz "oqıtamız seni magazinge tor dedi.
- 15 sonimen magazinde jomos_stedim toqsansjıldan bastaP. söytüp jürüp arasında "otpuskıge şıqtım...
- *"ol magazinde kädimgidey aylıq bere ma?*
- aylıq bereT, rebkop. balıqşılar qogamınıñ totonuw karperativtik magazin goy yendi. sonda jomos_stedim jil jomos_stedim üşjıldan keyin, sonan geyin hos tavar da jomos_stedim. ıdı ayaqta jomos_stedim. kulb tavar yendi kitapta jomos_stedim, kitap "oyınşıq, jañā satatın, jañāğı net äytewir horal jabdıqtar bari toradı go yendi, lektir tabarlar torad, ıdı ayaqtar sattım, hos tabarda jomos_stedim kelesi jılı söytüp awısıP jürüp söytüp boğalitiyerski kurs pítirip aldım, sol boğarlterski kurs pítirgennen geyin üşjil jomos_stedim sonan geyin toqsan üşünşü jılı tormosha şıqtım, avgüs ayında. jerma
- 20 birden ötkesin şıqtım, İya jerma bir jasım go jalpı. jerma bir tolgannan geyin avgus ayında şıqtım. men üşjil jürgen jigitim. jaqsı.
- *qay jaqta tanıstıñız?*
- sol amanötkelde magazinge kelip jürgende bol söytüp jürüp tanıstıq qoy yendi.
- *amanötkel awul ülken awul ma?*

- 30 - ülken awul beşjüzdey wüy bar woyahta. kazır beşjüzdey, bızdın kezimizde üşjüzde toqsan jeı ma sonday wüy, so gezde ülken wüy yeı kazır beşjüzge juwuq.
- *nemen aynalıadı?*
- yeğınmen de aynalıaT, mal şarwaşılığımende aynalıaT, jalpı jemıs jidek yeğsēñ qanday qanday jerine yeğsēñ de jemıs jidektin bari şıgaT. jemıspen de
- 35 aynalıaT, sosın halıh köp mektep bar, äkimlik bar, yeıdı.jaqısı dom kültuwrası bar,
- *wogezde won kılasıq mektep qo ya?*
- iya, wol gezde wonn pıtıremız, kazır won bir pıtıredı goy. bız wonınşı kılası pıtırıp şıqtıq. kaz menin üylengenime mine aldımızdağı awgustte wotız jil bolaT. wotız jilda jaman bolğan joqın dim, kelgen jerime de rizamın, wözume de rizamın. altı balam
- 40 bar tört ol, yeı qızım bar. yeı olom üylendi, nemere süyüp wotırım ülken oldan, yekewin süyüp wotırım bir ol bir gız, yeınsı gızım, yeınsı gız, wol almatıga üylendi üş nemere süyüp wotırım, wonan keyingı gızımnan yeı nemere süyüp wotırım.
- *amanötkeldin mektebi jaylı aytasız ba sol gezdegi?*
- mektepte bız woqığan kezde moğalımderimiz, ağaylarımız, apaylarımız jaısı
- 45 tısındıreT jaısı yeıdı...
- *bir kılasta qanşa woquwşu boldıñızdar?*
- bir kılasta jerma üş woquwşu boldıq. yeı kılada boldı, qırıh altı woquwşu boldıq, bitirdik, qırıh altı woquwşımın bitirdik, jaısı bari bilimdi, aldı astanda toro batır, almatıda toro batır.
- 50 - *sızderdi demalısta, lagerge, qoy qırquwğa jiberdi ma?*
- joq, mekteptin kezinde bizdi kerpış basuvğa jiberdi.
- qay jahha jiberdi?
- sol amanötkeldin wözünde kerpış basamız, wogezde mektepte paravoy degen joq, mekteptin peşin bozaT, qaytadan salad jılıttın jil sayın şe, soğan woquwşılardı
- 55 pıraktika yesebinde jaa kerpış bastırat...
- *kırpış boganda keşek pa?*
- keşek qo mina biytıp, bizde kerpış diT sonı, sonı basamız da wonan geyin woğan jaıağı tamızıqqa jıñıl tereT wo gezde, wotin köp, pıraktikaniñ kezinde jıñıl, tamızıqqa jıñıl üstüne kömür salaT, so gezde bir komp, jaa üydün komtıası سیاقتı jılı bolaT.
- 60 - *kömür barmed wo gezde?*
- bar, kömür bar, mektepke wözü bölünüP wotqan kömirler bar sonı äkelip qoyaT.
- *woluwaqta anaw ne joq peıdı, mekteptin işin tazalaP juwgızıP, kılada sürtpeytin bediñizder?*

- iya, wol gezde bíz üş ay kanikolğa şıgamız, wözümizdñ kabinetimizdi dorostaP
 65 bízdiñ wözümizdñ kabinetimizge beriletin kíraskısın bärin bereT so gezde bíz wözimiz
 qızdar bolıP oyomdasıP, wözümizdñ kabinetimizdi ademilep jıtırıtıP, söytüP ketemiz,
 birinşi isentiyabırge barganda wözümizdñ kabinetimiz jarqıraP toraT. bíz söytüp
 qoğamdıq jomos stedik.

- *kıtaphana bar ma?*

70 - mektép kítaphana da bar, wortalıq kítaphanası da bar. wortalıq kítaphanada
 meniñ nağashım jomos stedı so gezde. kítaptı köb woqıdıq, jaqsı boldıq kítaptı köb
woqıdıq. wözüm de kítaphanaşı boP keté jazdadım. nağası apamız woniñ da beş balası bar
 go yendı. beş balasın yemizeT neştid, üyüne keted şarwaşılıgı bolad, so gezde meni
 qoyıP ketetin kítaphanasına. sonda wohırmantar keleT, wol gezde bízdiñ kezimizde
 75 kítaphanada, kítap alıP kettiñ ba, yekı künneñ geyin alıParamız, tüsünügümüzdü
 aytamız. sosın är jerden soraq qoyaT. sosın soğan jawap beremiz, woy jaqsı mine, dep
 basqa da kítap alıP woqıy ber malades dep, sonday jaqsı kötermeleyd ta, soğan
 qızıguwşılıgımız artıP tağı da kítap alıP woqıy beretin toğumbız, är jerinen soraq qoyaT
 jawaP berip toramız soğan kítaptı tawısıP baramız so gezdé.

80 - *lagér degen joq pa?*

- lagér degen boldı, bízdiñ kezimizde, köp balalılarga boldı, köbüsü köp balalı,
 birinşi wocerette köpbalalılardıñ baldarın aldı, jağdayı, bíz wözümüz toğız ağayındı
 bolğasın jerde bızdı birinşi aldı iya, so gezde lagérde tükü asımız, tüsten keyingi
 mektepte sonday tamaqtardı bérıP torđo, so üş ay kanikuldiñ uwaqıtında, bılayşa
 85 bofetten tamaqalıP jimiz goy yend.

- *ekskursya bolğan joq pa?*

- ekskursya da boldı. bızde qalada bolmayT tek awıldı ekskursya är jañağı
 misalğa ahtam degen jer bolT suv aydaytın jer nasos, meniñ akem sonda jomos stedı
 misalğa, bızdı ekskursyağa ahtamğa apard, pimki tört degen boldı pimkiğa apard, sonıñ
 90 işinde qanday jomostar jürubatır, sonı tösündürüp aytaT bızge, mehanikterge alıbaraT,
 misalı yer baldar, qızdarga qaraP tañdaa. meniñ aytatınım meniñ bir kılastas qızım kaz
 mehanik ta, worskide mehanik bolib jomos step jatır, sonday temir tersékke
 qızıguwşılıgı artıP misalı pimka törtte baramız go sosın nasosqa baramız, so gezde
 mağan wosu jomos unayt dep misalğa wol mehanik kazır sonday jomos istid. temir
 95 tersekpen aynalısbatır, so külemiz ana vatsap jelisi tarağan uwaqıt qo yendı jaqsı.
wözümizdñ qızdar alşaptap ketip yedik wosı yek üş jıldan béri bärimizdñ basımız
 qosılıP, jañalıqtarımızben bölüsüP toramız.

- *mama pamañız ne jomos ıstedı?*

100 - menıñ äkem maşınist bolıP jomos ıstedı. suw aydaytın jerde, awuldı halıhtı qamtamasız yetıp ʷotırdı. nasospen suw aydaydı. aytıP ʷotırım go jer, ne yekseñ sol şıǵad dep, jerinıñ bärine kökpeñbek, bärı bır bır kaloñka ʷornatıP alad şarbaqtarına suwı tegin dariyanıñ suwı aǵıbatır, jaqsı sol gezde. şeşem üy şarwaşılıǵında boldı. biraq beşjıl kıtäphanada jomos stedi. sonan geyin balammenen pensiyaga şıqtı.

- *balanı qalay yerkeletésız?*

105 - yerkeletem baldarımdı, qoşaqanımdı dep, jürégim dep, qodaydıñ bergeni, allanıñ iygeni deP.

- *orsop kördiñız ba?*

110 - baldarıma orşop ya qolumniñ oşun tiygizip körgeñ joqpın men, baldarım ʷöz beñimenen ʷössin dedim meniñ yenem men bır jarımğa şeyin balamdı yemizsem meniñ yenem sonan keyin qaina alıP ketet. atammen yenem yekewi de Jalǵız bolǵan, sondıqtan maǵan balaǵa şektew qoydı, a şektew qoyǵan joq, sondıqtan şıǵar, qodaydıñ bergeni şıǵar dim go yendı, sonan keyin ʷözümniñ yenem asırab, baqtı desem de bolad, ʷol kisiǵe bıyıl üşünşü jıl qaytıbop ketti.

Metin kodu	M21
Derleme Yeri	Aral
Kaynak kişi	Orınbetova Aygöl/1971
Konu	Genel Sohbet

- *atı jönüñüz kím?*

- *ʷorıñbetova aygöl, mıñ toğıjjüz jetpís jetínsi jılı tuwıldım.*

- *qay jıldarı ʷoqıdıñız.*

5 mektebimde ʷoñıdım. ʷon jıldıq mektep boldı ʷol gezde, w, aǵayındı, tört aǵam boldı, üşgız boldıq, yeñ kışısı meñ boldım. ülken apam şawıldergerge küyevge şıhtı, ʷo gezde ʷol Çımķentte ʷoñıdı. geneķolıǵtıñ ʷoñuwın ʷoñıdı. söytüp soyañña ne bolıP jomostepı, meditsina salasında jomostep soyahta boldı ʷonan Keyın ʷözumen Keyın alpıs sėgızınşılǵı apam boldı, ʷol qızılordadan jaā neñiñ ʷoñuwın poçtaniñ ʷoñuwın ʷoqıdı,

10 aperatır. ʷol da soyahta ʷoquwın pıtırgennen geyın pıraktikaǵa nege barıP jomostim deb şawıldırga barıP soyahta tormosqa şıǵıP ketti. so şawıldırdı yekewı tordı. ʷonan geyingi ülken aǵam, anday ne boP jomosted, kinomehanik boP jomostegen, keyinnen jañaa şafiyor boldı. ʷonan geyingi aǵam da ne de teyatırda jomostedi, neǵıza bızdıñ üyümüzdiñ bari teyatırda jomostegen go, semyamızda. aralda kezinde, ake şeşemizdiñ

15 aytuwı boyınşa aralda yeñ birinşi teyatır salınbay torǵan kezde, teyatır bolmaǵan kezde bızdıñ üydön teyatır aşqan yeken. aralda bızdıñ üyümüz kölpışıp degen köşede tordı. sol kezde bızdıñ üyümüz şarbaǵımız ülken agarod bolǵan da sosın ülken jar bolǵan yeken bızde mınaday uzunnan şe, jar boldı, sol jarga kino goyad yeken. kinonu qoyad yeken de sosın

20 - *jar degen biyik töbe go ya?*

- joq, mınaday istenaǵa, aq qabırǵaǵa, kinonu qoyaT yeken da sosın adamdar kelip körşü kölemder bari ʷotırıP kino köreT yekén ana bilet satat kádimgıdey. söytüP ana kino köreT yekén. al altınşı demalıs kunderi tansıy diT yeken biy bolaT yeken anday şarbaqta bileyT yeken, diskateka siyaqtı ǵılıP biy bolaT yekén sol gezde, sonday

25 bolǵan yeken.

- *sızdiñ yeşinizde joq pa ʷol gez?*

- yeşimde joq meñ kışkantay gezimde bolǵan. keyinnen meñ yeşimdi bile kelgendé ülken teyatır salındı sol gezdé sol teyatırǵa meñiñ şeşem jomostedi. birinşi ädep kezde kassıda jomostedi. sol teyatırda qaytı bolǵanşa sol kisi teyatırda jomostedi go. letniy teyatır degen boldı, zimni teyatır degen boldı letniy tiytırda töbesi aşıq

30

bolatın boldı goy, wolarada da mınanday subботаğa deyin kino bolat ta... solda ülken ağam kinomehanik bolıP woħuwın bítirip sol kino qoyatın bolğan go. kiyinnen negip ketti. bizdiñ üyde kino hoyatınıñ sebebi, woýtkeni bizdiñ akemiz militsiyada jomostedi. wöte istirogiy boldı, sosın bizde jañagıday ne boldı da bizdiñ üyde kassi 35 gılıP qoyatın boldı bizdiñ üydü. sol gezde aqşa koyıP qoyatın ne qoyıP qoyatın bizdiñ üyümüz terezelerimiz sol gezde reşotkı bolatın terezeniñ işinde bizdiñ üyge orq köp tüset dep aqşa ne boladı dep so gezdé negılatın, sonday boldı sosın. Keyinnen jañagi men wosken kezde de şeşem jañagi kinotiyatırğa biz kinoğa baratınbiz letniy teyatırğa baratınbiz jañaä kinoğa, sogezde şeşemizben jüretinbiz. Keyin akemmen men segizinci 40 kilastı pitirip atqan gezde akem qaytı boldı. wonan geyin men mektebtı pitiriP won jıldıq mekteptı pitirdim, sonı pitirgennen geyin barıP jañagi so nege bardım qızılordağa woħuwğa bardım. woħuwğa barıP ekzamen tabsırıP...

- *qanday woquwğa bardıñız?*

- medüşşilişşege bardım, medüşşilişşege barıP birinci ekzamenen tüsup yekinci 45 ekzamenen qolaP qalıP son awulğa qaytıP kelip yendi woħumaym dep jılaP negiP jürgen gezimde aralda kag raz sol gezde üşşilişşe aşılibatır imananday tigin jonunde tehnolg soğan barıP soda jomostedim, a niyağıldım woħuwğa tüstüm, sonı bir jarım woqiP qızıl diplommen pitirdim da, sonimen bizdi tört qızdı, a jeti qız boldıq qızıl diplommen pitirgen. so jetewimizdi kagraz sol gezde mina türküstandağı tehnikum 50 boldı go, kazir universitet boldı dep yestidim yendi Keyinnen. türküstanda joldiñ asıtında. sol gezde sol kolejdin aşılıP batıan uwaqıttarı ma bir yeki üşjılday boğan yeken sol kolejdin aşılibatqan uwaqtı. soğan bizdi napırawlenyemen jeti qızdı soyaqqa woħuwğa jiberdi, soyaħħa biz bardıq. biz üşewmiz tüstük woħuwğa. kädimgidey ekzamen tapsırdıq tört sabahtan, soyahtan söytüP üşgiz bolıp tüstük. menen ülken bir 55 alpis altınşı jil gız woħuwğa tüstü, altıs toğız sosın men tüstük üşewmiz. qalğan tört gız tüse almay qayttı. soyahtan woħıdıħ.

- *woluwaqta sizderdiñ kezde aqşa tölew degen joq pa?*

- jo joq. napırawleniyemen bardıq biz woyaħħa woħuwğa tüsken gezde. atestat so jaña diplomımız, sonimen birge bardıħ, sodan biz woħuwğa tüskennen geyin.

60 - *qalay ekzamenge kiresizder?*

- ekzamenge kiringende, tikkende misalı iretti qalay tıgedi, misalı wozderiniñ apparattarı bar goy yendi, maşınaların, nelerin sondayların soraydı go, mata tuwralı, tikandar tuwralı sonday. çiyortiyojdar sızdırtaT, köbineşe çiyortiyoj goy yendi. sosın şamalı wozim matematikağa jahın boldım, mektepte de atestattı jahı pitirdim da sosın,

65 üş ay ʷoħgannan geyín bizdí, biz sentyabırde ʷoħuwğa kirdik, i bizdí bir aydan geyín maqtağa jiberdí. so türküstanda maqtağa bardıh. maqta terüwge bardıh. so maqtadan şıhñhannan geyín men şamalı bir yeķi aptaday istedim de maqtanı istey almadım men, üylese almadım nesine, sonımenen menı aralğa jiberdí pıraktikağa. sonımenen menı aralğa jiberdí, pıraktikağa so pıraktika aralğa kelıp aralda kagraz tıgın fabrikası yendı

70 aşılıP wathın uwaqtı ülken ne bolatın ʷonıñ işinde jüz alpıstay gız gelınşek jomosqa torowathın uwaqtı. sonıñ işine jomosqa torđom. son işinde jürgen gezde jaħsı jomosstedı dep so pıraktikada jürdüm men aydık Kezde söytüp pıraktikada jürüP jürüp menı qaytadan bir ayday jomos_step söylerden közgë tüstüm de qaytadan nege geldim, türküstañğa geldim. türküstangğa kelgen kezde, anada bir ayday boldım jañañ fabrikada

75 sodan geyín mınayahña qayıP kelgennen geyín qıstay ʷoħıdım da ʷosınday bir köktemniñ uwaqtında tağı da bizdı pıraktikağa jiberetin boldı sol gezde men aralğa jañañ üçilişse baryedı go ʷözüm ʷoqıgan uçilişsiye soğan ʷoħıtuwşı gılıP mağan jiberdí söyerge barıP, söyerde tehnanlogiyadan sabağ berđim. yer baldarğa da berđik qızdarğa da berđik, söyerde sabağ berib bir ayğa jeter jetpesteý ma sonan geyin qaytadan türküstangğa

80 bardıh.

- *sonıñ bärin siz qanşa jıldıñ işinde istep ülgerdiñiz?*

- sol bir jıldıñ işinde yeķi ayday bir ayday ʷoħıtad da bizdı jiberip ʷotırdı pıraktikağa. kagraz sol gezde bol ʷogezde aralmenen türküstandagı yeķewı üçilişsiyeleri tıgız baylanısta bolt ta birbirimen almastı. sol gezde ananı tehnikum aşılıbwathın

85 uwaqtıta kakraz ʷosı aralda da fabrika salıntta soyahtan mınayahña pıraktikağa qızdardı jiberip birbirimenen almastı go. söyüp so ʷoħuwdu pıtırgennen geyin pıtırıp diplom alam dep jürgen gezde ʷosı ağanmen tanıtım söyüp ağan alıP qaşı. awulğa kelgenen keyin diplom alatın boldım, atamız jibermedı ʷoħıtpaym dep, söyüp diplom alınbay galdı, bir ay galğan gezde sol ʷoħuwdı negilmadı. sonımen sol ʷoħuwdı pıtire_almay

90 qaldıh. ʷo_gezde kakraz men mınayahña üylengen sebebim sol ʷözü alıP qaşqanda menıñ qayanağam vayennida jomos_steytin boldı linskide mına töretamda şe, raketa oşatın jerde so jaqqa jomostarımenen soyağña ketetin bolt ta i abısınımdı alıP ketetin bolt üyge kelin kerék boldı dep menı alıP qaşıP keldı go...

- *sızder jürgen joqsızdar ma, tanısıP?*

95 - jo yend kelıp ketıp negıP jürdüq qo yendı, ʷöytkenı men ʷözüm kılastas qızım ʷosıyahña tormorha şıhtı men soğan qız joldas bolıP kelgem, sol gezde tanısıP negılıP jürdüq qoy, süytüp üylendık.

- *aytpaqşı kalıñ malğa qanşa berdı?*

- qalıñ malğa sol gezde yeñ üşşüz miñ dedí go yendí, °ol gezde köp aqşa, sol
 100 gezde aralda bärí şuwlattded, yeñ köp äkelgèn dep mení maqtadı. sol gezde alıbarğanda,
 köp dep neğılıP maqtadı. °ol gezde bızdıñ atamızdıñ üyündë tüyëler baryedí, tört beş
 tüye boldı, jııqı boldı, siyır boldı tört beş, mayda jantıqtar köP boldı °o_gezde. men
 üylengennen keyín üşjıldan geýín ba, tört jıldan geýín ba, joq beş jıldan geýín barıP
 qaynım üylendí, °ol kelinmen birgë tordıq yekewmız yekí jılday sonan keyín barıP bız
 105 bölëk şıhtıq. söytüp jürdüñho. °onan geýín tağı bir kelin tüstü °onan keyingí balamız.

- *sız yeneñizbën tıroñıoz ba?*

- beşjılday tordom iya. yenem jaqsı boldı, öte juwas boldı, dim ayhaylaP jaman
 söz aytıP. azanda tıram kädimgıdey sälem salamız iya, yertë tıramız °oramal tağıP
 söytüp neğılamız bırden nege ketem, qorağa ketem, tört siyır bar sonı sawam, söytüp
 110 kelem degenşe uje yenem dalada samawrına şaydı qoyıP atama şaydı berıp atamdı
 bärin jomısqı jıberıp söytüp bolıbatat, yekınşı samawrındı qoyıb_qoyıbatat, yekí
 samawrın tıratın şarbahta sosın yekınşı samawrındı °özümız bala şağalar tırat asıqpay
 dalada şarbahtıñ işinde jañagı, masahana qıramız sonday goy yendí, bärımız tıroP
 asıqpay şay işemiz. biraq bızdıñ atamız kıtıbtı köp °oñıdı, tilge yendí şeşen boldı
 115 atamız, atamız şırt ketet ta bılay mınezı, şalt qıymıldayt, °oydan nenı qırastırat, °oleñ
 şe anday ahındıq neşı sıyaqtı suwırıP salıP bırdeneni aytat sosın, kezinde bolar yendı
 jetes biydıñ orpaqtarı go atamız. jetes biy degen bayağıda bolatınyed, jetes biy şeşen,
 bırdene şeşen solardan qalğan orpaqtarğa jatadı go bolar. solar so jetes biydıñ
 şeşirelerin, añgımelerin solgezde köne göz qariyalar qattı aytatın.

120 - *qanşa jasıñızda tırmısqı şığıP qanşa jasıñızda bosandıñız?*

- jerma yekı jasımda üylengenmın go, tohsan üşte üylendim, men aytayın iyun
 ayında üylendim. diplomnan jerma gün boron, sosın tohsan törtte jantuwğandı
 bosandım, jantuwğandı bosanğan gezzde men üyge bosanıP qaldım bono, boq yerte jetı
 aylıgında tuwdım kakraz atamız köne qoldan sandıñ istitin. sosın bızdıñ awuldağı
 125 adamdardıñ köbüsú sandıñ satıP alatın atamızdan, anday gızğa dünıe aparuwğa sandıq
 satıP alatın, atamız ağanstan istit ta sosın betine °oyudan jañagı qañıltırlardı qıyıP °oyuv
 istep anağan jabıstırıP kıraskilep boyaytın, °oyuwmen neğılatın qolpın istep nelerin
 istep bärin qoldan °oyuvlav_ısteytın. astına jañagı °özünıñ neşı de bolatın ıskabı da
 jañaā nenıñ astına qoyatın ayaq kiyim bırdene salatın bärin istitin, sonday gılıP, sonday
 130 istebatqan toğon. bır neğe sarayda, solgezde azanda tolgattım tünümen awırıP şıqtım.
 aytpağanmın go men, ana bosanatınımıdı bilmim somıyen azanğa taman nege ketıp bara
 jatsam, tüvalyetke qayta qayta bargam, söytsem yenem bayqaP qalıbtı, işin awırıP

jürgen joq pa ^wosı senıñ, bilmim tüväletke baram, na biraq işim awırmaydı, işim ayratta qaytadan qoyat, ^woybay seni ^wonda sonday tolğa q oştap jürgen göy dep, ^wosı awuldıñ
135 bastıgınıñ maşinesı bolatın şafyorı...

- *^wol gezde maşına da az göy.*

- İya, biren jaran ğana göy, ^wo gezde ana partaboy maşına, tıraktır sonday sonday ğana gö, minaday ädemı maşınä bırèw aq toğon, ^wonda da jaña bastıqtıñ maşinası ^wol
140 gezde bolgı ma neğı anday? sonday göy ya, so bastıqqa barıP, so atamızdı jomsaP jiberen, bar tez anaw, seğızde jomosqa barıbatır gö, kelın awırıp ^wotr deb ayt qalağa jetkızüv kerek, ^wo gezde mına qambaşta raddom bartoğon. soğan aparatınbiz, sodan ^wol şafyior jiberd, ^wol şafyor kelıp maşınanı. so maşına keldı so şıqtım dalağa. yenem bar, abısın bar, köterıp biytıp maşınağa minıb ^wotırdıq maşına qottalmay ğaldı gö. hottalmayd awırıp ^wotırım awırıp ^wotırım sosın qoy bolmayT yendı maşına hottalmay
145 ^wotır dedı ta, menı tüsürüp üyge alıbbardı, üyge barıP jatqızıP bosandırayın dep neğılıbatır yed, ee maşına ^wottaldı dedı, qaytadan apşığıb qaytadan ^wotırıp yek tağı da ^wottalmay qald, sonan qayta, yekı üş rèt minıb tüsüb maşınaa sodan üyge kelıp jañağı bosandırıp aldı gö. so jã yekı medsestra boldı, ülken apa boldı ta bosandırıp aldı yer bala bosandı deb süytüp nyağıldı, sol gezde barıp bala şırılđaP jılabatqanda maşına
150 ^wottaldı ^wottaldı dıT ta, boldı yendı ibay şıgıb ketpegenımız, jartı jolğa barganda ^wottalmay ğalganda ne bolar yed. söytüb ^wotqan gezde skorıdı şaqırttı gö, skorıdı şaqırttı sol aralıqta keldı skori sosın qambaşka alıbarıP balnitsağa bır apta jatıp balanı niyağılıP söytüp barıP awulğa keldık qo. söytüp qızıq bolğanbiz.

- *bala tuwmay tora qanday dayındıqtar jasadıñızdar?*

- men üylengennen keyın şe, menıñ şeşem, ^wohıP jürgen gezde üyge kelem gö, anday kanikulda, neğe kelem gö so gezde üyge kelgen gezde şeşem qol maşinesı bolT ta minanday körpeıerdı, qoraqtardı mağan hıyıP hıyıP beretın, sosın na jerın qora mına jerın qora dep, sol hırahtardı qoraytınmın men söytüp köp qılıP şışem mağan körpe iste pberıp kėtken gö, minaday kıravat, sonıñ üstüne ^wotız bırdeñe körpe, tıkkızıp dayındap
160 kileñ novy körpe ^wözümızdıñ minaday sandıqtan bölək sonı dayındap, ^wözüde tıgetın mağan da tıkkızetın, arasında. sosın minaday däv sandıq bolt ta soğan kileñ ıdı ayaqtardı jıynaP qoyatın, yerteñ seniñ artıñnan baratın dep ^woşım menn neıerım bärın dayındap qoydı da. bır kıravatqa kileñ jañağı ^wo gezde novyı kilem, jaña ne jaña kiyız, darajkı sondaylardıñ bärın dayındaP qoyatın, menıñ nem dayın boldı. sosın men
165 bosangannan keyın bır aydan keyın menıñ şeşem qaytı boldı gö yendı men üylenbey toroP, sonan geýın men bosangannan geýın artımız, törkünüm ^wosınday aktıyabır ayında

dünyanı alıPkeldí. sol gezde äkelgen gezde ağaş beşik qoldan ístetkízíp araldan oštağa, ülken ağam qoldan jañā ispalnıy, garnitorlar ístetkízgen sonday, jıy haz zawıt pa bırdeñe boldı aralda sogezde soğan qoldan ístetkízíp dünyalardıñ bärín maşına tiyep, bır maşınağa jañaa jayu nelérdi tiyep söytüb awulğa alıbkeldí. sol ağaş beşikte negıldıqqo, terbetiP jürdük.

- *sosın sizderde bala tuwǵannan keyin itköylek degen boldı ma sizderde?*

- itköylek degen boldı íya. itköylek kiygizik men üylengennen geyin şe bır üş tört ayğa deyin bala kötermi jürdm go, so gezde üydüñ qasında bır apa bolt, sol bosanıP nağılganda itköylegin mağan äkelip berdi "ol gezde itköylekti jaña neğılatın balanı ana itköylektiñ tätti irister boldı go mayda irister, sonı jañağı beşikke salgannan qaladı go, sonday neñi itköylekke baylaytın, söyted de, sol köylekti itke baylaP qoyat jippenen, söyteT te itti biytip jiberetin ana it qaşad, kışkántay mäydä baldardıñ bari quwad ana kämpitti söyt... oštaP alat ta it köylekti alad söytüP arasındagı kămpitin alıP jeyt te, itköylekti äkelip beret, sol itköylekti bosanbay jürgen ozaP qalğan adam äkelp bered, söytüb mağan äkelip beren. sonan geyin köterip qoygam íya. sonday bır ırım bolatın, itköylek degen sonday boldı. kiyinnen "özimizde üylengennen geyin körşülerimizdiñ kelinderi kötermi jürgen gezde itköylek äkelip beretin. so bız de aparıP beretinbiz keyin, "özümüz bosangannan geyin bosanbay kelip mısalı yekı jılğa deyin kötermi jürgen kelınşekter bolat, biytip "özderi keyde sorayd mına yekıqabat kelınşekter mısalı köp tuwatın kelınşekterden iş kiyimderin beresiz ba dep soraytın şe. mısalı bızdiñ awulda altı bala seğız bala tuwǵan jas kelınşekter bar go üstüne jıl sayın tuwatın, solardıñ iş kiyimderin sorabatat, geyde iş kiyimnızdi berinziş kiyüvge dep böpeniñ itköylegin bers dep ırımdap. sosın ana kışkántay bala awıradı go, bır qattı awırǵan gezde köz tigen diT jañā awırıbatadı go sol gezde ana ittiñ oyası baremes pa, anday üysüş ístep qoyadı go, soğan barıP awnatıP alatın balanı, balanı barıP awnatıP alad anağan. ittigen degen sonday diT köztigen, ittigen degen sol jañağı ittiñ "ornına awnatıP alaT biytip balanı sonan geyin jazılıP ketet dep senet.

- *bala qırqınan şıqqanda ne istisder?*

- balanı qırqınan şıqqanda, yenemiz şıǵarıP berdi. anday legenge, jaā hırıq hasıq aliümini hasıq didi go yendi, "o gezde, sondaymenen hırıq hasıq suw qoydo, sosın işine "özünüñ kümüs sahinasin saldı. bilezigin saldı kümüs, ana işine salaT "özü, söyteT de, işine tiyin salatın biraq yendi "ol gezdegı äjeler sonday nelerin salatın boğan go, keyinnen go yendi ne salatını, aqşa saların. söytüp salat sosın so hırıq hasıqqa juwǵızaT üydüñ qasında üş tört körşi kempirlerdi şaqırıP alaT, kışkántay baldardı şaqırıP alat,

soğan jañaä körşü äyelderge kempirlerge sahinasin sonıñ işindegi suwğa, suwdağı neşin bilezigin bereT ana tiyindi kışkantäy baldarğa taratıP berdı goy. söytüp beredi go.

- *qırqında ana şaşın tırnağın almay ma?*

205 berè goy deb ırımdab beret, ülken apa bolt. mınanday qırıq kün bolğan gezde jañaa üydüñ qasında bir apa boldı sonı şaqırıp alıP qırqınan şıgarıb ber dep söyt, sosın wol apa kélıb, şaşın qıydı. woday qattı köb qıyğan joq jëlkesinen nesinen gana, mınaday kışkantäy aq şüberekke salıP yekınşı bir aq şüberekke tırnağın alıP berT kışkantay sol yekewın baylaP baylaP qoyatın. keyinnen bir jerge kömp tastayd dep şè. sosın ana şıgarıb bergen apağa matasın beredi, jeñsiz sonday beredi. sosın wol da kışkantäy balağa arnaP kiyim akelıb beredi, sonday goy yendi, söytüp şay işib bari arqa jarqa bop yet jep söytüp bir qırqınan şıgarında ne go. besikke salğan gezde jantuwğanda bir ülken apa boldı wol da köp balalı, won bala tuwğan qaytı bolıP ketti kazır. soğan yenem sen besikke sal wosını neğil dep sol gezde besikke salıP köb adamdar biytıp äyelder wotirat,

215 besik toyğa mınanday şildehanağa kileñ äyel adamdar go keletın. yer adamdardi şaqırmayt, jastarı bir bölmede wotirat, ülken kempirleri bir bölmede wotirat, hoda jaqtağı jañağı jañaa besik äkelgen adamdar bölyek wotirat solardıñ bärine ana besiktıñ üstüne jeti kiyimdi jabadı. sosın biytıp şabaT ananı, besiktıñ üstüne biytıp minıp alaT ta, kempir jañaa biytıp şıgat, “al yendi kele jatırmin, anaw besikti biytıb kötered, al men

220 kele jatırmin, balamdı satam kim satıb alat kazır menıñ balamdı”did. söytet.

- *wol besiktıñ üstüne nege mineT?*

- minıp balıP biytıp balamdı şabam, al menıñ balam keldi dünyege degen siyahti go, balamdı äkele jatırmin, al mine kim satıP aladı yekendiT sol gezde barat ta bizdiñ yenemiz barat ta qolına bilezik tağat, söytüp kelet ta menıñ abısınım qasına kelet, al

225 bala satam al kim alat menıñ balamdı men keleş jatırmin qırdan kele jatırmin, woydan keleş jatırmin, dep jañağı wözderiniñ bir änderi bar aytatın. sondaylatıP aytat sosın abısınım kelet te wogan bir woramal jabat, tağı bir ana jerde wotırğan äyelderge, birewi sahinasin şeşip bereT anağan birewi tiyin bereT, sonday sonday go, birewi woramal bereT söytüp anaw söytüp ne bolıP qalatajaa adam şe şapqan adam.

230 - *tıstıma degen joq pa?*

- tıstıma degen bolad iya, ana astına salatın. “altıstıma siydi ma dep jañaa söytüp aytat” “tıstı, tışqan joh diT” biytıp biytıp yeki üş tüyür kämpit salıP jerse tıstı ma diT, tışqan joq diT, kazır qaytadan salam dep boldığa salı a yendi tıstıma diT a yendi tıstı diT söytüp söytüp baldarğa söytüp saldırtadı go. tolğatqanıñ qayaqta dep aytat sol gezde

235 üklen äjesin şaqırıP alıP äyelder biytıp wopırılaP, al yetegıñdı aşamız, qay jağıñnan
 tolgattıñ, tolgattıñ ba tolgattıñ ba didi go, bızdıñ kazır mıne tolgatam tolgatam dep so
 neğılat analar biytıp awnata ma neğılat yendı, sosın yenemiz ketıp qalat ta ana jahha
 barıP üş tört mata sonday mıne al, tolgatqanın bölüp alıñdar diT, sonı biytıp bir bir
 japıraftan qayşımın qıyıP bari jirtıs siyaqtı gıP betimızdı sürtemiz dep minaw
 240 tolgatqanı tolgatqanı dep söytüp neğılıP. wözümde sonday bolğan, bızdıñ gezimızde
 sonday boldı yendı.

- *tosawkeserde qalay boladı?*

- tosawdı keşkızgende men jañağı, tosawdı üydüñ qasında bir gız boldı
 körşümızdıñ gızı boldı kiyevge tiymeğen biraz wotırıP qaldı. sol gızğa kestirteyk dep
 245 yenemiz joğostı bolsın dep so gızğa kestirttik. somen jañağı ülken balamniñ tosawın.
 sodan geyin bir jıldan geyin küyevge şıgıP kettı hoda tısüp. meniñ yekınşı balamniñ
 tosawın atamız keştı. atamız jeñil adam da, jürse şamalidan geyin anayahta ketı
 barathanın köresin wöte şalt hıymıldaytta, birdemeni istese de şalt qıymıldayt, tez tez
 söylep bärin şalt istegendı jaqsı köreT ta, sol siyaqtı ana astanadağı balam da. kaz mına
 250 jerden körseñ şamalidan geyin qızılordada ketıp bara, şamalidan qarasañ almatıda
 ketibararm diT sonday. mı a aruwmkamdıñ mınä jerde bir moğalım apay boldı.
 mektepte sabaq beretin. soğan keştirttik. wonı bölyek şıhhannan geyin go yendı.
 jantöreni olımdı papası keştı wözü. söytüp bärin de tosawın keştirdik, bärinde
 şildehhanasın jasadıq, bärin de söytüp neğlerin istediq qo.

255 - *ana awıl da kız ozatuv nemese kelın tüsüv qalay bolaT bol jaqta?*

- kelın tüsken geзде keşe alıP keldı misalı yekı jeñgesi yekı jağınan alıP keldı da
 birdenen qazan asqa alıbarat, wosaq jağılıbatqan daladağı wosaqtıñ basına alıbarat söyteT
 de kışkántay anday ıdısqı anday kädimgı may baryemes pa, maldıñ mayı sonı tuwraP
 tuwraP qoyaT söyteT ta ana wotqa qoyıP ananı tütündetedı go yendı maydıñ iyısı şıgaT,
 260 sol mayğa batırmayT qolın tek biytıp neğılat ta ana kelınniñ mañdayına biytıp wos
 üydüñ neşı bol dep jañağı, wosı mayday sınıb ket wosı wotbasığa dep şe, wotana birdeñe
 dep aytıbatadı go, wot tuwralı birdeñeler aytıbatadı, ülken äjelerimiz, ülken äjeler söytüp
 aytıbatat sosın wösüyge mayday jağıP wösüyge mayday sınısıb ket biytıp neğılıbatadı go
 ırımdap. biz köbünesé maydı tamızıp betine jağatın adamdı ülkän adam kempiler istid
 265 wonı şe, jas kelinge şe, batasın berıbatadı go sonday bolad. ädepki kirgen geзде qızıl
 woramalmen wotırad, qız go yendı bettı aşqannan geyin barıP ağ woramal neğılat, ana
 betin neğılatın geзде şarbahha şıqqan geзде qızıl woramal tağat ta sırtınan ağ
 woramalmen biytıp jawıP şığat sonan keyin barıP jañ neğılgannan geyin woramalın

alıbtıstap qızıl woramaldı, basına ağ woramaldı tağadı go basına qızıl woramal gız bolıP
 270 yeseptelined, betin aşqannan geýin ağ woramal kelınşek bolıP yeseptelined söyteT, yeķi
 jađın yeķi jeňgesi oštaP torad. sosın bet aşqan gezde iyılıp sálém beredı go halıhha. bız
 jañaā yenemızdıñ üyüne túsken gezde jañaā balıg awlaP alıP kelet atamız, sonı bız
 asamız , wo gezde wosı awulda şamalı gana üy boldı, bır yelüvdıñ üstünde gana şıgar üy
 wosı awulda men kelınşek boP túsken kezde, qağandarı köbüsü keyın jastar boldı jastar
 275 pıraktikasımen keld köbüsü, mına mektep salıngannan geýin won jıldıq boğannan geýin
 sodan geýin barıP keldı go köbüsü, so_gezde wosı awulda won üş abşyaga bolgan,
 abşijitya won üş wosı awulda. mınday bır komnitılıq bır komnitılıq soğan ar awuldan won
 şaqtı adamnan brigada bolıP kelıp mına kölgē balıg awlavga ükümettiñ neşimēnen
 keletin. solar kelıP jañağiday üylerde jatatın. söytüP balıg awlaytın. söytüp balıqtarın
 280 awlaP jañaā nełerge wötküzyetın araldıñ neşine rebkambinat degen boldı go, sondayga
 wötküzedı go, sosın wolarğa wözderine aqşa töleyT, sol ar awuldan kelgen adamdardıñ
 bırıgadalarınan jañaā naÇalnikteri bolT, bırıgadirleri bolT sonıñ bızdıñ atamızdıñ
 üyünde jatatın. atamızdıñ üyü ülkēn bolT ta wöte sosın sol üyge kelıp jatatın, bız
 künūmen tünūmen jomostitinbız sol üyde, oyo degen joq yeT wolgezde atamızdıñ
 285 tanımaytın adamı joq, sırttan keletin säwdēgerler köp boldı, tülkübas jaqtan geldı,
 säwdēgerler maşınamen jatatın üş kündeş tört kündeş sosın şardaradan gēldıbir yerlı
 zayıptılar maşınalarımen gelıP jattı. aqtöbeden keldı, töretamnan keldı, worıstar keş
 jatatın. balıg alatın bari. säwdägerler wol gezde kāmersiyanıñ bolıP torğan uwaqtı go,
 kāmersiyanıñ uwaqtı sogezde söytüp alatın. so_gezde atamızdıñ üyüne kēlgenge tay tay
 290 matago, anday mata şe woralğan mata barmēspa, jerma metır jerma bēs metır tay tay
 matalar, körpēniñ mataları sonday matalar ākelıp berıp batatın. bızdıñ atamız qap qap
 balıq berıp batatın, keybirewler qappen şeker ākelip berıp batatın nanday nanday
 tüyülgen wol gezde şekerler defitsit boldı talonniñ uwaqtında, anday bılok bılogımen
 nāski sondaylar ākelıp berıp batatın. atamız söytüp säwdägerlermen söytüp balıhqa
 295 ayırbastaP söytüp alıbatatın sol gezde. sol gezde jañağı bızdıñ bır abşiyaga bolmay ğalt
 ta bırıgada alıs bolıP bızdıñ atamızdıñ üyünde daw saray boldı sol sarayga jattı wonüş
 adam, bırıgadirleri bastıqtarı üyge jattı da ana adamdar nege jattı sarayga jattı. sol gezde
 ana povırları, awırıp qaldı sodan keyın bız kēlinim túsken uwaqtı qaynımnıñ kelini sö
 yekewmız tünūnmen tamaq ısteytinbız. wolar kölden tungü sađat üşte kelet törtte kelet
 300 sol gezde yekewmız jañağı üyünüñ işinde nanday qazan ası boldı işinde daw yeķi qazan
 bolatın yeķi qazan bır moşşamen şığatın, qamıs jağatınbız anağan, söytüp qamıs jağıP
 mınayağına birewımız balıg quwıramız nıyağına kürüş tamaq ısteymız yet quwıP,

sonan geyin samawringa şay qoyamız da minaday işteminaday tesigi bolat soğan
 morşanı kiygiziP qoyamız. ana soğan samawrındı qoyamız analarğa şay tamaq
 305 beretibiz. söytüp wolar äldenip kelip alat ta şay tamaqtı işip alaT ta azanda altıda
 qaytadan ketibatatin köldün üstine...

- qay jildarı wol?

- aytayın ba? tohsan altınşı jildarı sonday boldı. toqsan altıda sol gezde analar kelgen
 gezde saqaldarına, minanday yerlerin bari qıraw qıraw boP qalatin şe, analardı ayaytın
 310 yedik, qolgapların, yetiklerin bärin keptirip qoyatın yedik biytip biytip, söytetibiz
 sodan maqtap ketetin, iya. sonin işinde bir awuldıq jerdin bir kisisi boldı. jini dep
 aytatın jañagı, boyu tapaldaw kelgen şal, sol jañagı mağan pastayann biytib bir uwıs
 qılıb jañaaday kämpit äkep beretin mämpasi kämpit pa, mämpäsi kämpit pa sonday
 äkep beretin. wosı keliinim şayı tätti, wosı kelin kelsem ayaq kiyimdi niyağıp qoyaT, şay
 315 bereT qoyulaP dep jañaä yen so mäs bolamız kelin yekewmiz barıP anayhha barıP
 tamaq istep jurup yekewmiz kämpit sorıP söytüp juretibiz jañagı. yenemiz jañagı kübü
 pisetin, may gılıP, sol jildarı bir baqşa yektı awuldan jañagı wosı baqşa yekken kezde
 bizdin atamız da yektı sol gezde jazda. kileñ tarı köp boldı go wo gezde. solgezde bizdin
 üyge köp qılıP tarı äkeletin, söytüp dalada jazdığünü. daw tayqazanga jañaä yenemiz
 320 tarını qaynatatın juwub şe, qaynatat, sosın qızıl tarı, qara tarı degen boldı, qara degen
 bölök, qızıl tarı degen bölök boldı, woni biytip jelmanen suwaraT, biytip kebektéri qşoP
 ketsin dep söytet sosın minanday nesı boldı biytip orop negilatın şe oradı go, keli, sonı
 biz sanap oratınbiz. men jüziret jadirasın jüz negil, qaynıma sen yeluv, men yeluv,
 ärqayssımız söytüp orob talasatınbiz, sonan geyin ana quwurup äkep şay işken kezde
 325 iyisi borqıraP toratın yedi go. so gezde so awzımızğa qoyup ap nagilatınbiz. biyday
 boldı qara biyday degen boldı, biydaydı quwuratın yenemiz, quwuriP qoyatın, şarbaqta
 bizde körşilerimizdin baldarı köp woy nab juretın sogezde bärimizge biyday quwırıP
 beret, ana baldardın bärine uwıstatıP uwıstatıP yenemiz qolmen beretin biydaydı.
 yenemiz äligünge deyin tiri go biraq ne kaz qolağı naşar yestip qald, közü körmit, dım
 330 aşuvlanbaytın. bir a dep añgıme aytpaytın, bir äyelder bosa wosök aytpaytın, yesteñe
 aytpaytın. wöte bir salmaqtı kisi boldı biraq ülken balası jañä toretamda linskide toratın
 balası, so balası jañagı etaj tamda tordo go bar uslovyası jasalgan vayennida
 jomosstegesin. sosın jaz bolsa jantuwğandı qasına alıP soyahha ketetin. yeki ay üş ay
 sol balanın üyüne barıP jatiP qaytatın. ana yesiginin aldına jañaä woy naytın woyın
 335 alañdarı bar, sol jantuwğanmen so jazdığünderi biz üyde bolamız. wo gezde jañagı pişen
 şabatın, pişenge baratınbiz. men şappaym tek pırostı kelinşektermen baramız bari sonda

atqa arbanı jęgıb alamız da ana üyde at boldı atamızdıñ üyünde soğan arba jęgıb dāw
 arbalar bolaT, soğan körpe tösegimiz, masahanamızdı salıbalamız. sosın "oyahta bır
 aptaday bolamız, bır aptada bır kęlip ketıp tıramız ęo soğan kileñ müşkün anday pılak
 340 bolat pılakterge suv qoyıP alamız awıldan sosın, yękí tabaħ qılıP bawırmaq písirıp
 alamız. bawırmaq şıdayt ta "öytkeni köğermeyt, sosın anday jantıqtı soyıP alamız da sonı
 bırıñğay quwırıP alamız, söytüP quwırıP kástürölge salıP apketetin yedik. so basına
 baramız da jerd a qazat, soğan jerge kömptıstaytınbız. mozday ęılıP yetti. sosın şetin
 biytıP bır tostaqqa salıbalamız da sonı sorpa tamaq qılıP istep beretinbiz dalağa
 345 "oşaqqa. ana yet şıdaytın toğon. kün ıstıqta. sosın ayran sondaylar qoyıP alıP ketemiz
 ęo, kätalyök ditin bolatin yed kätalyökke sondayğa salıbalamız ęo. sosın ana basına
 barganda nan salamız ęo, tamaqtı istemeymiz ba, tamaqtı "oyahta aydalada jıñıldı
 jağasıñ da sosın aa jıñıl negib ketpesin dep ana tamaqtı analar kelem degenşe mozdap
 ketpesin dep maldıñ tezektirin terip alamız, so tezektı qoyamız, tezек şoq bolmay ma
 350 sonığan tapağa qoyıP qoyıP nan salamız. söytüp písiretinbiz. söytüp şay iş işemiz.
 söytüP masahananıñ işinde "otıramız bärimiz. äñgime aytamız sosın analardıñ şöp
 şaphanda negilganda "o_ğezde näskileri jırtılat, sonı jamaymız, jırtılıP qalğan
 kiyimderdin ilgekterin tigip kelinşekter bolıP äñgime aytıP "otıramız. al analar pişen
 şabuvğa ketet. kazır jamaw degen joqqa "o_ğezde jamap kiye beretin yedi ęo. bizdin
 355 "özümüz mektepte "oquğanda misalı menen ülken alıp seğızinsı jılgı apam boldı, sol
 tüske diyin sabahğa barıP keleT, partpelimenen tüsten keyin men baram sabahğa sonı
 partpelin alıP ketemiz. bır sor köylekpenen bır partuk alıberdi ma, sonı bır jıl kiyip
 şığatınbız. yubka koftı awıstıruw degen "onday joq bolatin, bizdin kezimizde dajı kekil
 tırmaytın, kekil tüsürmeytin "o gez sävyet "ökümeti ęo, rohsat joq, dizemizden joğarı
 360 boP ketse ayağımızdan oratin moğalımdar ukaskımen ne minaw "oquwşı ęız "osınday
 bola ma dep, so kelesi jılı sor köylegimiz qısqarsa sonıñ yetektirin sögüb söytetinbiz.
 "ol_ğezde qızıl ne ęo galstuk qo, galstuktı biytıp oşon negila beremiz ęo oşo bär
 sögilaP ketedi ęo, so oşon tigetinbiz jañaa galstuktıñ. ustav deytin bolatin "olardı
 jattaytın yedik, kamsamolğa "ötuv üşin "ol gezde birinşi kılaska bargan gezde
 365 aktıyabirdin iznaçogın tağatın yedik.

- sol ustav degen ne özi? zañ ba? ant pa?

- İya, İya ant yesebinde ęo. "özünnen tömen piyänەرlerge misalı ülkendik nemdi
 körsetem, "olarğa tarbiyelik ne körsetem degen siyaqtı ęo. birinşi kılaskan bizde misalı
 üşünşü kılaska deyin törtünşü kılaska deyin aktıyabır deytin bolatin, aktıyabıratqa
 370 "ötubatır diT "ol_ğezde jaqsı "ohıytındardı yekınşı kılaskan bastaP "ötkizedi, "ol_ğezde

atlıcnik boldı udarnik boldı deş aytatın yeđi ğo. mısalı kileñ üş bolsa †oy naşar †oñıydı
 yeken ğo deytın. tört pen bes bolsa udarnik deP aytatın, söktey bes bolatın bolsa
 atlıcnitsiya deş aytatın. sögezde sosın pastayanna atlıcnikpen †oñığandardı aldıñğı
 375 †oñı deş †otıratın yeğiq qo söytüp †otıratın yeğik. sosın är kılastıñ †özünüñ...†o ğezde
 aktıyabıryatğa †ötkenderge jerma tiyınnan ba tiyın †ol ğezde ıznaçoq qoyıP qoyat
 ıznaçoqtıñ †ortasında leninnıñ bala ğezdeğı valodiya deşen süvretı baryeği ğo şaşı
 biytıp boyralanıP tıratın sonday ıznaçok tağıp qoyatın yek, sonan geyın barıP neşınşı
 kılaska kelgende törtünşü kılaska kelgende barıP üje piyanerşe †ötemız, qızıl galstuk
 380 tağılat. sosın neşe kelgen ğezde segızge kelgende ustav jattatqızatın, altay boron ustap
 bered sol ustaptı jattaytın yeğik, köp bolatın ya. piyanerden kamsamolğa †ötemız,
 kamsamolda ıznaçok beretın. uğı kamsamolda uğı leninnıñ ülkeygen süvretı baryemes pa
 sonı tağatınbız. †o ğezde piyaner neşeri bolatın jañaā, †o ğezde mektepte †oñıb jürgende
 aralda vagonmenen kartop äkelib batatın. kartop †onaltı tiyın ba sonday †on tört tiyın ba
 385 jañağı qap qap penen köp vagonmen tısürubatat, so †oquşılardı jiberetın soğan barıP
 qaptaytınbız, qaptap boP qaytatın kezde basbasımızğa bes bes keliden kartop sapberetın.
 işındeğı neşereı, so qapqara bop sonı alıP qaytatın bız bıraş kazırgıdey †ol ğezde mosır
 deşen bolmaytın köşede bır tüyür mosır jatpaytın. mısalı bızde aralda köp boldı ma
 †oris mektepteri boldı, bızde mektepter köp boldı ğo aralda. so mektepterge bölüb bölüb
 390 qoyatın mısalı bız ünşünşü mekteş pa, çevşenka atındağı mekteş bızdıñ mekteptıñ
 †oñuşılardı birınşı kılasthan mısalı †onınşı kılaska deşın mekteptı pıtırşen ğezde
 pıtırşengen geyın jañağı süyek tapsırat köşede maldıñ süyegın terğızetın. maldıñ
 süyegın teresıñder. bır ğap terseñder ğıramt bereT. sonday taptıruw kerek boldı. sosın
 †ontörtünşü mekteş bolT †olar birıñğay kağaz, külyeñka, mınanday sondaylar tapsıratın
 395 sonday är mekteşke bölüb qoyatın, jıl sayın sol ğezde deşen köşede süyekke talasatın
 yeđi ğo †oñuşılardı ğıramt al... anaw bır geğı yeğı kelı bolmaw kerek †on geğı boluw
 kerek jıyırma kelı boluw kerek bız dajı da tavo bız deşen şe anday qorımardı baryemes
 pa mola jaqta, sıyırlardı jayılb jüretın jol boyınıñ mınaday jol ğo poyız jol arğı jaqtarğa
 barat qorım jaqtarğa bara sonı teretınbız arbağa salıb qızdar boP bes altı qız boP awzın
 400 baylap anaw deşen maldıñ basınıñ süyegı, siraqtarın bärın terıp sosın ana ağalarımız da
 terdı bızden ülken ağalarımız da solar köp qılıb terıp äkelet te bızge beret jaa men üyde
 apam bar ğo †oğan bır ğap mağan bır ğap işıne äkep sonı bärın arbamen alıb barıP
 bärımız ötkızetınbız, †oçerette tıramız, †oquşı deşen köp birınşı kılastarda keb
 tapsırsın deb †ölşeb batat. †ol ğezde bızdıñ aral küştü damıp ketken ğo. ğıramtılar

405 alamız. sosın jaña linika boladı go, linika degen bolatın yedi go, sol geizde maqtaytın
 mınanday kılastıñ "oñuwşısı mınanday metallon tapsırdı mınanday "orındadı, sosın "ol
 geizde aytatı go yendı mınanday "oñuwşınıñ basın qarap yedik bit şıqtı "o geizde degen
 bızde degen mınanday kılās, mınanday "oñuwşı mınanday tohsanda mınanday
 sabahtan yekige, "o geizde "ornınan qaldıratın yedi, kaz "ornınan qaluw degen joq. "ol
 410 geizde sävyet "ökümeti degenmen tartıp küştü yedi go. är aptanıñ besinşi künderi, bız
 sanitarnıy uborkı degen bolatın üyümüzden kışkantay kır sabınmenen şübere
 alıbaratınbız. söytüP bär kılastıñ bärin mınaday poldı kır sabınmen juwğızat bızde
 baldar suw tasıP tırat, sabahtan keyingi uwaqıtta subbota vaskırasenye söytüP poldarga
 deyin juwamız, bärin juwatınbız, tazalaytınbız, sonday bolatın...

Metin kodu	M22
Derleme Yeri	Qamıstıbas
Kaynak kişi	Saqtağanov Amangeldi/1959
Konu	Genel Sohbet

- *atı jöniñizdi ayta wotırsañız.*

- saqtağanıp amangeldi boranbayalı...

- *qay jılı tuwıldıñız?*

5 jarıp boyahıtı aytpayaq hoyayın, boyahıtı yekı jıl woqıdım da bastawısta ketıp qaldım. sodan geyın qambašta toğızınşı wonınşı kılardı pıtırdım. SoSın qızılorda qalasındağı palitehnikumğa tüstüm. sonda tora degen sol bölümdü pıtırıp sıqtım. sosın üş jıl Saper boldım. üş jıl mehanik boldım. sodan geyın densawlıg jağdayım kötermeT ta mına awıldıq jerde mozday jerde jomostisın go awırıp qalP somen woylanıP woylanıP
10 almattan kazgudın tarih fakültetine tüstüm.

- *qay jılı tüstüñüz, yesiñizdema?*

15 - yesimde, seksen besinşı jılı üylengeshın bir jıldan geyın bir balamen awelı dayındıq kursına tüstüm, padkurs. sonan birinşı kursqa wöttim, mına kelınşegim qasımda. menin kanikolımda awılga gelem, bonon kanikolında almatıga barat. söytüp
15 yekewmız qıdırıP jürüp sol bes jıldı woşınıy pıtırdım. sonımen yendi bagana ana uwniverstette qal dep yeT qalada wogan äke şesem qaldırmadı. menimen qatarlas woqıgandardıñ barlıgı kaz doktor istariçeski nawuk, kandidat istariçeski nawuk. yendi mağan boyormagan şıgar.

- *sız bitire salıP ketıp qaldıñız ba almatıdan?*

20 - İya, woytkeni akem awırğan. men seksen beste tüstüm padkursqa, seksen altıda birinşı kursqa tüstüm. seksen altıga qatıstım. äytwır üytüp büytüp aman qaldım. qolga tüspey...

- *al sol tuwralı aytıñız al...*

25 - wol wöte qıyın jağday... qatıstıq, tungü uske deyın jürdük. kürstastarmen tört adam bop bardıq aytewır jürüp jürüp bir art jağınan taratuw kerék boldı, taratpadı qonayevtı şıq dep ayqayladıq wonu şıqpadı, şıgarmadı. maşınanıñ artın aşıP qoyıP jañağı aktiyorlar ärtister, qogam belsendileri kelıp tarañdar dep ayttı wonu tındağanımız joq. kün suwıq. qar jawıp tor. sonı bizdi taratuw usün minaw anaw alañ tolıq adam bolar bılay kiletki qılıb aramızga kileñ askerilerdi tıqtı. sonı biz tösünüp qaldıq ta qonayev
30 şıqpay biz ketpeymız dep qol ostasıb analardı jibermedik. wogan deyın töbeles bolğan

joq. tək jäy beybít mitingí, íya. sonıñ qol oştasıP aldıq bılay bılay jibermeý wolar sol
 bızdı bozamız deT ta wo qol oştasqandı. töbeleş sodan bastaldı. sodan ülken ayqay boldı.
 qar degen boraP tór. sonan jañağı pajarnı maşinalardıñ terezesine temir kiletki
 salıbalğan. taspın oğanda wötpit. somenın suw ŞaŞtı. wonu tıñdap atqan bız joq. ülken
 35 ayhay hayvay boldı. yendı menıñ qattı netken jerım wokuwşılar qosılıP ketti. seğız
 pıtırgeñ kölejde, kittäy baldar qızdar, neñi bilet, sosın menıñ bır rıza boğan jerım,
 jomışşo kítaphanadan şığıP alıP tarihtı woqıp tarihsı bızden aytısaT. biraq bilimi joq
 jomışşo. men sol zamanda soğan tañğaldım. ademı aytısaT. bızdıñ pıragıramada joq
 narseni aytat soğa oyalıP arman ğaray tereñinen woqıysıñ ğo zerttep. sonimen sonday
 40 ülken hayvay bolıp artı töbeles bolıp ketti.

- *böl wonaltısı künü bolğan woqıyğa ğo ya?*

- won jetisi men bardım wonjetisi sağat won bır wonda şığıP kettik. sabaqta adam
 joq moğalımdır ündemeyt wözderiñ bılıñder dep. sonimen şığıP bardıq bargannan geyin
 qasımdayılardan bölmede jatqandardan köp adam bılay jürüp jürüp ayrılıP qaldıq qo.
 45 biraq kim qazaq bawır bitti, basqa añğıme joq. worıssa bilmeytin qazaqtar jür “ya
 kazaşka ya kazah, ya kazahski yazıyık neznayu no dep anday qoldaym degen siyahtı ya.
 woşjerde men anığın aytıP keteyin, worus qazaq degen añğıme bolğan joq. a mına köp
 jerde worıstar qazaqtar deP aytıP jiberet woday añğıme bolğan joq. tek qazaqıstandı
 biletin, kim bolsa da qazaq başşı bolsın qazaqtan şıqqan adam bosın. añğıme sol, basqa
 50 añğıme bolğan joq. wözüm qatıstım wo jerde bır araq işken naşa şekken adamdı körgeñ
 joqım kileñ salidni, sawattı qarapayım adamdar. aftobuspen ar jerden oştadı. tiyep ketti
 oştalğandarın, jaralangandar boldı bızderge ne boğan joq. meditsinalıq kömek bolğan
 joq. tək palitseylerdı alıP ketti bolT. sonan art jağınan qırğın töbeles ayhay bolıP ketti.
 wolar jañağı ispets. ak keld şitimen dubinkimen bızde dım joq. ana qızdı taqasimen orop
 55 orop mınaday bır jarım yekige jetpit anday qaptağandar bar ğo, sonı taqamen sındırıp
 bızge beret sonı ana orasıñ, sosın ana taldı sındırıp alıP basqa bızde dım joq.. al wolarıñ
 qolında kileñ dubinkı, şiti ana tasiñ oğanda wöte bermeyt, bastarında kaskı íya, son
 ülken qırğın boldı ne boldı. sonı men woylaytın toğom. kına köresin ğo wötürük qo dep.
 an jerde qorıqqanıñdı omotop ketet yekensin ğo. bırewler ayhaylayt qazaqtıñ qızdarın.
 60 ayağınan basıbatında jigitter qalay torasıñdar dep. wölgende omtolat yekensin ğo.
 qorquwdı omotop keteT yekensin ğo. men sonda bınarse bayqadım. soğan jüğüresin,
 qolda papkı, işinde zaçyotniy kınıjki, kítaphananiñ kınıjkısı, bır sonda omtolğan gejde
 bır qız qoladı. uybayy, nındäy qız, kıkittäy. yendı seğız pıtırgeñ ba, kolejdi mä, analar
 degen boyı bır de jetpis ispetsotırayd qo, salmahtarı jetpis jetpis bes kila, ayaqtarında

65 kerzibey yetik. ana astına qolaP qalğan adadı qızdardı, qol juwatın tıräpkini basqanday
 biytip yezip kelyatır go, bizdi quwip. ana anayqtiñ astında qaldı go degende ara toıra
 sonı orop ana süyrep, wol wölümä, tiri mä, talip qaldı ma, bilmid, äytewir birewler qayta
 köp adam, kıvartirasın aşıb kirkizet te yesik jawip alat. kirer te yesik jawip alaT,
 qazaqtar. tanımayıñ pirostı qazaq, iya, anaw iskori bizge joq. sosin köşede jäy
 70 kelyathan bir nege barathan jomostarmen sonday adamdardı ostop alıP aftowısqa tıqqan
 go. soğan qaşib kelyatsiñ deP. men joldas balam bar, kaz közü tiri almatta, äbüsyit
 degen. mine bölmede barımız tamaq jedik qo. kelinşegim barat bälнисаğa jatqan bir
 qızben jaqsı dos bolğan, woris gurppasında woğığan yeken wo gasqa köşede ostalıP qalıP
 qızğa bardım dep qotıldı. biraq sonı yeki jil äwreledi go, anagan ayt diT türmede jatr
 75 wol, hat jazıb jiberip habar aytıP jiberip yenT men wogan şığa almadım, an üstüme suw
 qoyolıP qaltırağam go, kemal birhanıv degen aғayımız boldı, qaytı boldı. palkovnik
 anaw naşahorlar sonday ne taratti go, alhaştar hiyratıp kelyatır wözderiñ korpustariñdi
 qorğañdar dep. bizdiñ tarih korpusu kirpiş, biyalogya korpusu bir jağı äynek qazguwdı
 kaz men bes sawsağımday közümdü jomp toruP tawup alam. woşny woqip jürdüm
 80 söyerde. sonı qorğañdar dep barsaq, wosı minaday bir de jetpis pa, jas işinde armatur won
 yekilik pa oşon şıgarğan. wözderiñ korpustarñ wözderiñ qorğañdar, wohuw worındariñdi,
 basım awırıP tünümen tomaw tiygen biraq amal joq, ana awırğasın birdeñkege qatıstiñ
 dep aytadı go. ana aғay ne berT boyroq berT qasında ükümettiñ adamdarı bargo. Ketip
 baratıP borolib keT, baldar bayqañdar wözderi tiyispeş közge körinbey jogarığa şığıP
 85 ketiñder deT. bergen jaqsılığı go öziñşe. söytüP, wol da bozbaydı go, wonda bozaqı joq
 işqanday alqaş joq. kilen narmalni adamdar go şıqqan, iya. so işkim kelgen joq äytewir,
 barıP üşjulğa deyin birbirimizben añgimelese almay jürdük. son aytayın bathanım bir
 kışkántäy qız ayaqtiñ astında qalıP qoyT, anda ayqaylaP batqan gezde toıra omtoldoq.
 ana qızdiñ bilay qolınan ostop tartayın degen gezimde papkı tüsüP qaldı. işinde
 90 zaçyotny kijniki, kítaphananiñ kijnikısı kítap bari meniñ atında ujı. kettim men.
 qorodom dedim işke gelip, papkım qalıP qoydı wözüm qasam ayaqtiñ astında wolyem.
 analar anda taptap kelyatır. soo uwayımdaP jatırım. jigitter birbirimizdi satpaymıs dep.
 ana mordı kamerada soylesedi yeken go. sonı minanday, ana äbüsiit degen ostalıP
 qaldı go, ana qız qotqarğan. meniñ jigitim süyem dep ahırı soğan üylendi. kaz sonimen
 95 torat almatta. wonn äke şeşesin şaqırttı ayağında. ana gız moyındadı, wöytkeni ana
 qotqaruw kerek, bomasa sottalat. wol jürmegen goy, pirostı tanısı jaqsı qarım qatınasta
 bolğan da artınan bilay jaksı bolıP ketip... kaz sonimen torat bala şağası bar almatta. wol
 moğalımdıqtı qoydı bir käsippen aynalısat mal bağat. oy sonday qızıqtar boldı.

- *sız qalay qotoldoñız?*

100 - men eşteñegè qolğa nege tüsken joqım, tanımaym tört qız tört jıgıt, anaw sol alańda baya telebizirde körsettín yeT bılay yeKı úlken ızdaniya bar, ʷortasında jeltosanniñ yeşkertkişi tor. sonıñ bİR jağında jalpı kítap dükeni, bİR jağında palitseski ...ba omotop qaldım. boron sonday boldı. sonıñ ʷortasında fantan bar. son yeñ ayağında ana fantanga sonıñ astına tıgılıP jattıq. üstümüz suw suw, üstümüzden qar
105 degen basıbatır. palistsiyañ degen tolıP qaldı. saldat palitsiya. soda bİR ana qızdar ayttı e ʷölemiz go qolğa tüseyik dep, men aytım ey, ʷöytüP bizdi bärıbär ʷoñdırmayt ʷodan ʷošjerde ʷölubqalayq. qotolarmız dep. so son üş jarım kezinde taradı. sodan ana nege ğaray şıqtıq, omotop qaldım aw, purminıv köşesi, alfarabige, qazaqfilmge ğaray íya. sonıñ ae jağı awul, yekewmiz nedemiz go kıvartırada. sol mina tizeden şöp. soyaqqa
110 ayte yeptep şıgıP alıP so yeñbektep azanğı törtke deyin abşıtağa kırıgızıldık qo.

- *abşyaganı ızdegen joq pa adamdar?*

- ʷo gezde basqa jerdı ızdegen şıgar, biz degen yend netken joq, ana vahtiyor qazaq vahtiyor bolt ta. sosın bİrewler prostinamen mindi qızdar. ısqırasıñ ʷo gezde tis bar, íya. bizder yeşikten kirdik. bİrewler balkonnan girdi. söytüP äyrew kırıp kırıp dım
115 bİlmiyegen oqtap jata qaldıq. jaña äbüsiit dosımdı köşede oştap alğan.

- *sızderdi ʷoquwdan şıgarıP jibergen joq pa?*

- köb adamdı şıgarıP jiberdi, köbün şıgarıP jiberdi. jaña papkını aytayın, son bİR bes günnen keyin ba, jıgıtterge aytıP uwayımdap ʷotırım. mağan vizıf keld sırttan. saratqan amangeldi sizdi sırtta adam kütüp tor. şañıl degen. qoştastım işkimdi satpaym
120 dep, sosın şıgıP keттіm dalağa. jıgıttermen qoştasıP şıgıb keттіm dalağa. ʷölsém de işkimdi satpaym, anda habar gelđi go şeni qotqaram dep talaylar äwelide aytqan da bİR bİrin aytıP jiberip köp adam söytüP oştalıP qaldı go. albom degen minanday. jaña oştalğan jıgıtım aytadı go, ʷon jeti ʷon seğis qazaq tor minañ işinen kım tanisñ dep. tanıtındarım bar tanımaym köbüsü aytjıbergén. qıynağan go yendi. ʷo ana qız balasıñ go
125 oywat bolsa da aytayın, anaw yeKı ret qamaldı. ol demey qız demey anaw yemşek demey töşünen betinen, kötünen bärin tewip orob jas musırğa laqtıradıgo sonda bİR bölmege laqtırğan go bılardı. son jıgıtter ana qızdardı iñğaylap militsiya kömegi joq. ʷözderi qoldarınan kelgenin istep ʷodan geyin ana adanı aydalağa aptobuspen aparıp sırtındağı kurtkısın, kastömün şeşip alıP aydalağa tastap ketken. sonda qaytis bolğan
130 baldardı şığaramız, alańğa aparamız degendé apartqızbağan. son üyüně aparğan ʷölüp qalğandı joqtaw aytqızbağan jağdaylardı yeşttim közüm körgen joq. ʷözümniñ közüm körgen jañağı, jañağı qız keld, şıhtım dalağa. jıgıttermen qoştasıP jaqsı dabay dep.

söytsem bir ädemí kiyingèn qaratorí qız tor, so atın omotop qaldım soramappın. siz ba
 sahtağanıv dedí jürünüz dalağa deT iya, men amal joq qo yendí. palkını alıP alıP
 135 oratınşıgar dep torm go men. şıqqannan geyın, ...jayında maqala jazgam. sol şıhhan joq
 arhivte jathan şıgar. şıgarıP mınanday gıb wönün özgertip üş tört bet jazgam. son
 abşiyenenin artına şıgat, kazguwdın tarih fakultetı altınşı abşijita artı tal aşıq. qarañgı
 talđın arası. woyladım, ...yeken qıynap tergeytın şıgar dep, barsam şamaldan geyın aǵay
 sizdın papkıñızdı men alıP yedim men jurnalistikaniñ mınanday kursında woqıymın.
 140 sizdı tanımaym biraq papkını aşşam işinde däkumentter tor yekèn. anaw uje barıP
 qalğan .ee so gezde bılay añduw boldı. kımnen qalay amandastın, ana betine qarap
 külüp qolın qattı ostadın degen siyaqtı qattı zerttew boldı. sonimen tanıstarımen
 joldastarımen anayahtan basee deP wonaşa söylese almay jürdüqqa. yendí menin äyelim
 bar balam bar, bir balalı barıP woqudı. yekewmız qız ben jigıt siyaqtı talđın astında
 145 barıP toroP kezdesemız wotırık süüyşeymız. papkımdı alalamay jürm. söytüP bir yekı
 jetı jürdük aw. sonan bir anaw woylasıP woylasıP menin papkımdıy bötèn bireden
 papkı tawıP alıP yekewı ohsas. kítaphanağa birge baratın bolıP kelistik ta ana
 sentirälniy puşkin kítaphanası soğan barıP yekewmız bir istolğa wotırıP qaytar gezde
 papkını biytıp awıstırıP aldıq. söytüP barıp kítaptarımdı aldım go. söytüp men sottalmay
 150 wottalmay, därigerge barmay qanşa awırsam da woytüp biytıp tanıstarmen yemdelip,
 jaqsı bolıP keттіm. ana joldas jigıtım wol bir jarım jil jürdü. woniñ apası detski mirdè
 jomostitin yed detski mir degen kiyim satatın so gezde almattağı ülken magazin kazırgı
 kampanya siyaqtı go. sol arağa túsüb sol aytat mına kalidör dalız kabinettèr neñ worısqa
 tüstü ma derin qorodoñ. qazaqqa tüstü ma qoroganda üş kün bomasa üş ay sozat, üytüp
 155 biytıp. bonon dersı qazaqqa túsken apasınıñ adam salğan. bir günü woquwdan şıgam
 ketem deT. sottalıP ketermın iya. sosın men aqıl berdim. e qoy, woderı şıgarğansa jüre
 ber. woquwğa túsüb wonay yemès deb. sonan menin aqılmmen qaldı. wol gezde
 qaytkende kamsamoldan şıgarat kamsamoldan şıqsañ woquwdan şıgasın. wamsamolmes
 adam woquwğa mindetti yemes. atı bögey pamilyasın omotop qaldım, ertpartta bir
 160 dosım bolt, ... birge woqımız go. sol şıgıp ketip bir jıldan geyın kamsamolın vastanabit
 yetip. kamsamold woquwına qayttan woralğan. jaña jigıt ana gızğa ahırı üylendı. so bız
 qaşıP pişip jürüp, aytayın degenim, sessiyaniñ kezinde emtihangá kelmeşe woquwdan
 şıgarıp jiberet. mınaa sessiyaniñ kezinde türmege qamap tıstadı. woytkeni woquwdan
 şıgaruw kerek. yendí joǵarıdan birdeñe bar şıgar. wol anıgın bilmim. zaoçny kınıjki
 165 menin qolımda. sonan aǵaylarǵa bardım jaǵday aytıP, barı qorıqtı. qoralay bayzaqıvna
 degen isa bayzaqıvtın qızı vsemirni istoriya degen bızge sabañ berdi. wozú qazaqşa

doros bilmit. biraq qazaqtıñ salt dástürün jaqsı ostayt. bir emtihan so kisiniki. soğan bardım qazaqşa üyrenüp jürgen. “alañdağı qıynalğan baldardan” nemene aytıbatır go tilı boralıp, “menin janım artıq yemes” dep bes qoyıp berdi. ana alıp jaña qoymağan

170 aǵaylarǵa bardım. anaq ayel adamgo yaldı ma dim, son bari qoyıp berdi. zaçyottı de emtihanı da sonı men “ötkizdim ananı. bir sessiyadan. zaçiyotı tolıq “özú türmede jatır. yendı ana moǵalımderdiki de yerlik qo. “ol bilip qoysa jomostan ketti go, sottalat ketkeni bilay torsın. son türmeden sıqtı zaçiyotkısı dayın. “öy “oquwdan ketpe mine zaçiyotkañ dayın dep somen bizben birge pitirdi. äytewir jaqsı “öttü barlıǵı. söytüp

175 äytewir üşjılǵa deyin seksen altıda bolt seksen jti seksen segiz üş jıl ündemey jürdü sodan geyin barıp aytıq qo. üy bir qızıq omotop ketipin. “ötte “on segizde taǵı hayvay bolt biz yend jaña neni küzetip tormız. sonumen nege geldim awulǵa. “ogezde sotki joq aralda apama isbandaym go. uwayımdapathan şıǵar deni qarnım saw bari amansılıq dep aytayın dep izbandasam barın qıyıp tıstaptı, mina artınan yestipatırım go, telepon,

180 telegırap, sosın poyızdan tısürüp mingızbey qoyǵan yekın go. men “onu bilimim. telefon sıviyaz joq deT, somen telegramnan saldım, jivi izdarop, nebespakoytes dep aqşamdı alıbqaP iya deT te, awulǵa kelgesin sorasam telegıram jibermegeñ yekın go. so anada barin baylanıstı üzüp tastaǵan go, men “onu bilimim go. söytüp seksen altı da ketti, biraq qanşa adam qanşa kıvartia yendı alayın dep tor, birew diplomdı yendı alayın

185 dep tor. bari ketti. köp “onı ali aytilǵan joq. ali ashılǵan joq, jaña sayǵa barıp aftobuspen laqtırǵan go, aytım go jaña şeşindirip. so bir jigıt joǵalıP ketti dep, ülken körstın jigıterı besinşi körstın jigıterin izdep jürdü üşünşü körrsin jigıterı. artınan jına tawıp alǵandardı palyenşe tügyenşyev tawıp aldıq dep. “o kaz yesimde joq neleri. son yendı, mitingı jasap bilay şıǵaramız degende, ukümet joqtawǵa julawǵa rohsat bermegen go.

190 bargan jigıter boldı yesittim. biraq yend “olardıñ atı jönderi yesimde joq, barin omottom qaz neşe jil bolıp ketti. tek “öz basımdı omotıhan jogım. sonı ana bir “öte aserli yetip maqala jazdım. adamdı jilatatınday, sonı ana tolqın gäzetinde jatırǵan şıǵar, sonı qorqip baspadı.

- *yendı älige deyin qorqadı go ya?*

195 - iya, älige deyin qorqadı go, baspay atır go doros. jariyalagan joq, keyin yendı ana jeltoqsanniñ kazir aralda qatısqañ neleri dep şıǵarıbatır go kazir. anaw palyenşe qatıstı tügenşe qatıstı solardı marapattap jañagı ne istep bonon atın yesqanday şıǵarǵan joq. tolqınǵa jazdım mina bari de biled awdan da bilet... “onu “özüm bir arsındım namıssındım, bayaǵıda men söytüp yedim, bayaǵıda büytüp yedim aythandı analar,

200 jañagı militsaǵa tısken, bälñitsiyäǵa tısken sondaylardı şıǵarǵan go. men işqayssına

tüspey, qaşıP pısıp äytewír kettim. bir ana äwelde kulubqa şaqırıP mektepke şaqırıP jañağı söz söylettirip söytetın yed, ana mahalani apargannan geyın tımtırıs bop qaldı. menimen işkım şarwası joq. qatıstırmayt ta şaqırmaytta, wöytkenı ana bir nemdı taratıp jiberıp mahalaniñ bir danasın. sonı yerkin taqırıpqa şıgarmağa jazğanda 206
230 wıhuvsılardıñ bari kelıp qolımnan alıb quttıqtap söytken sodan geyın jimjilas boldı sodan berı äli kelyatır go, tımtırıs. mende ündeğen joğım. bir şań basqan arhivten birewı şıgar äytewır dep. sodan geyın kelıp jomosqa torđom awulğa. tarih paniniñ moğalımı boldım äytewır şükür, jaman bolğan joğım. almatta qal dep yed wogan äke şeşem qaldırmadı. wotan geyın pedinsttqa şaqırtıp yed wogan tağı da äke şeşem jibermeT. inım 235 keş üylendı. somen awulda qarapayım moğalım bolıp qaldım, wokinbeym, äytewır baldarım qızdarım üylendı. kazgu degen wo zamanda yekı ađ universitet bolt, men söylegende men pavenyeye barıp kegendė direktır men zavuş ündemeytın yed. kazır ärqayssı wözünşe bastıq qo. artınan yendı mina ayağım awırdı da pamit naşarladı. yekimiñ wonuşten bastap so invalid bop qaldım da wözüm woquvsım bir qız direktır 240 bopyed sonı zaryatki jasap men so zaryatkımen janında torp bol ketpit dedı, omırlıkke qalğan go. mina naruvşenye s pıravı staranıy nervny sistemi degen. bir üş tört sağat kırıp şıgıp jüreyın wotırsam wotırıP qalam goy dep, ađa bari bir biynet bir qağaz jartı ıstapkıden kiyem bomayt, toğız sağat isteysız. anaw minawdı wözım yeşkerem deP, sol jaqsılıq jasadı.

245 - kazır moğalımsız ba äli?

- kazır pensiyağa şıqqanıma wosı yekınşı jıl. yelüv toğızınşı jılğımın goy, somen kaz pensiyadamın. üyde, sol üyge de bir adam kerək äytew, jürüb jathan. kelınşegım meni beşjıl oqıttı mine. jañağı bir apay aytıP yedı, bir awulğa woylanbay söyleytın külmaraş. bilmim bala qalada kelın awulda äytewır yekı jılde bir jarım jıl sayın 250 tuwupatır dep. qasındağı kelınşekter äyelder ananı netıpbatır go, bol yendı kanikulda almatığa kelet, kökem jiberet üydė jağday jaqsı go, men kanikulda awulğa kelem söytüp tört balalı boldıq, besew yet birewı üş jasında qaytı boldı qalğanı äytewır wosı üşewı üylendı ülken yekewı qız, wotan keyın ol woşjerde äkımşilıkte äwelı kölej bitirdı artınan üniver pıtırdı zaoşniy wotan geyıngı toqsan altınşı jılğı songı olom tarazdan universitet 255 pıtırT gidrotehnik so anda monda jürp qızılordanıñ aylığı az dep şıgıP ketıp yed jetpıs bes miñmenen qara basımdı asıray almaym yertėñ üylensem qalay bolat dep awulğa jomosqa ort kaz jaman yemės, aylığı jaqsı, jomosta, yendı üylen dep wotırmız, wokinbeym, jürüp jatqan jağdayım bar. şamalı maltekemiz bar äytewır awuldıq jer, kelınşegım de jaqsı qasımda minėkey, meni woqıttı, küttü. medinüstqa tusküm kelıp yed

260 jęti jıl qorúqtım, uwayımdadım, üylenip algannan geyin, bir balalı bolgannan geyin,
 awır bolar kelınşęime değ sonimen tariqqa awúıP kęttim. úşjil arhiviyada boldım,
 fotogırıp boldım. fotojurnalis boldım arhiviyada äytew qoğamdıq jomostarda jaqsı
 jürdüм. bir jağınan yeңdi yeseyip "oqığan soñ üyden aqşa soramaysıñ ęo. tört bes jıgıt
 sonday ülken jıgıttır boldıq. bız yeľuv toğızdarmen qatar "oñıdıq. qordas siyahtı jürdüк,
 265 yeť jağın bolıp kęttik. äli güңge deyin qatısıp toramız, çatımız bar. barlıq jağday jaqsı
 qodayęa şükür. yeңdi qazaqı awıl jetispestik ne boladı ęo kiredit değen siyahtı
 salıstırmalı türde äytewir qodayęa şükür. tamağımız toq. kiyimiz pütün. maması da jaqsı
 "oqığan men de jaqsı "oquğım, bızge tarttı ma baldarımız da tifa tifa qodaya şükür.
 anaw ülken qızım bir bal jetpi ğald pilatnıy pitirdi biraq jaqsı jomosstep batır, abıroylı
 270 moğalım til ädebiyet paniniñ mamani. kisi qızım pısiholıg. "ol qızılmen pitirdi. mına
 oľom da jaqsı pitirdi. barlığı jaqsı "özderiniñ jomostarında äytewir. mamandığmen satı
 gelip para birdeñe değen jorttar aytat men sonı berip körmeppin. "oqığanda da bilmim
 jorttar pälen berdik tüğen berdik deęb atat. men sondaydı körmeppin. ana oľom, televizir
 qarap "otırat üstünen qazaqşa astınan "orişsa üstüne "orişsasına qazaqşa sonı mektepte
 275 "oqup jürüp ana qarap "otırıp üyrenip alęan ęo. son yeңdi kelęenñen keyin mına äkim
 aytat şopır bop tor men qalağa ket değ yeğim men qalağa almay qaldım değ. qalağa
 keteyin değ toręanda jomosqa şaqırdı ęo. ey, yerterek aytpadıñ ba mende bir tiyyin
 aqşam joq. desem aqşañniñ kereği joq, söytsem altı adam baręan yeken birewi siyr
 berem değen birew tüye berem değen, diktant jazęızęan ęo "orişsa söytse köp adam köp
 280 qate yeķi adam ademı şıqqan yeķen birewisı meniñ balam birewisı joldas balamniñ
 balası mına kilastas qordas. "onı ana jontayevanıñ äyelı "onu ana mektepkę tıgıp
 jibergen ęo. anayahtan ızbandağan ęo. somen ana alatın adam joq, meniñ balamdı
 birden "özderi soranıP aldı ęo. sonimen satikep jomosqa torđo. mınagan da jomos
 tappay üytüP büytüP jürgen kezimde ... gidrotehnik joq yeķen ęo maman joq, mine
 285 jerden suw artıpbatır diT işkim suwdı "ölşemegen ana pırov suwı ketpi ğalad, aqpay
 ğalat, ana "ölşi almayt kelęen diplomı bar biraq bilmit. meniñ kisi balam geldı
 satikelgen ęo. ana bärin "ölşep yeşebın şığarıP bert ta jomosqa ala goydi ęo. sonimen
 tifa tifa işkimge bir tiyin bergeniımız joq. yeķi balam jomosta satimen. äytew mekteptı
 pensiyağa abıroylı şıqtım. tek mına ayaqtan invalid bop qaldım, "ol da därigerlerdiñ
 290 "özinen bolt. jambastan ukoldı doros salmay. bağana aytqan şığarım, naruşeniye nervni
 sistemi s pıravı strani değen, "onu mağan aytqan joq. "öytkenı "oniñ aldında bir adam
 qaytı bolęan yeķen. ayaq isip angina bolıP. meniki de isti şımkentten... terapiyadan bir
 biraş bar yeķen yernar qojamorat değen sol seğiz günde bir tayaqpen jürgüzdü ęo. qos

295 baldaqpen jürüb mına kelínşegím apası "ölübatır bøl mení bağıbatır bálnísada, jüre
 almaym tüvalétke süyemeldep alıbarat qos baldaqpen temekímdí şegem tüvalétke
 "otıram söytüp jürgende bír tayaqpen jürgüzüP şıgarT bíraq qaytı bop kettí dep
 yestídím artınan. keyín baralamay qaldım. somen kaz bír tayaqpen jürüp jatırım
 jäymendep. qodayğa şükür....

- *ruvlarıñız qanday?*

300 - jaqayım báyımbet meníkí.

- *jaqayımdar alısaberet ta birbirimën.*

- jetí atadan asıp ketken goy, bızde bes dāwlet bar. sırlıbay māmбет таğı таğı таğı.
 sonıñ işinde yekewi gız alısat ta qalğandarı gız alıspayt. ālı güнге deyin jerma bír атаға
 ketip qalğan borōñgō tāñirlík dın de bolğan boron, tāñirlík dінде jerma bír атаға diyin
 305 gız alıspağan. tektılık. bızdın "osı güngü dāstür "osı güngü jerlew ihılım zamannan
 bızdın jerimizde bar nārsē. araptardıñ yengizgeni tek janaza basqası bolğan joq. qaz
 qattı ketet dep "özünin dāstürün omoṭop qalıP, bawırjan momoşolo aytqan goy, araptar
 tuwğan bölesin birin biri ala bereT. "olardıñ dāstürleri bızgē qayşı. jılqınıñ yetin aram
 diT. al bızde jılqınıñ yeti olttoq tağam.

Metin kodu	M23
Derleme Yeri	Moynaq köyü
Kaynak kişi	Qoşekeyeva Jañılbike/1961
Konu	Genel Sohbet

- atı jönıñiz.

- qoşekeyıva jañılbike seyítmaratqızı, miñtoğızjüz alpıs bırıñşı aqpay yeldi mekeninde sonda tuwıp ʷöstüm, so bastawısta üşünşü kılacaq deyin sonda ʷoqıp keyin ana moynaw degen ʷo_gezderde saphoz boldı go sol aqpay da moynaqta sol qomnoñ arasında priaral saphoz degen saphoz boldı qoy. saphoz sonda so baylanısta jaa äkëm jomosona awüstıtıP so moynaqqa köşüP bardıq. so moynaqta sojerdän seğızınşı kılacaq pıtırıp ʷo_gezde bizde seğızınşı kılacaq seğız jıldıq qo, toğıjjıldıq keyinnen şıqtı. ʷosı jetpıs seğızınşı jılı bıtırdım so neñi seğız jıldıqtı sodan keyin ʷon üşünşü mektepti araldan toğız ʷonı sonda bıtırdım. söytüp barıp bizdiñ gezimizde jañaa yekı jil yendek jaña
- 10 ʷöndürüstük ʷorında jomosstep barı ʷoquwğa tüsüv keräk degen bastama bold sögezde jañaa kamsamoldardıñ neñi traktarist bolıP qızardıñ jañaa qoy saphozın qorob sonday bop torgan kezderi. so yekı jil jomos jasa... bilayınşa jomos jasadı qaqazın alıP sol sonan geyin seksenşşı jılı jaa pedkollejge qızılordadağı mänşük mambetıva atındağı soğan tüstüm. sonı yekı jil seğız ay ʷoqıp bıtırıp yendı ʷo_gezderde bizde de yendı jañağı
- 15 istüvdenttik ʷömür boldı ʷo_gezde de kileñ qızdar ʷoqıt pedkolejde. jañ saphozdarğa jiberdi jaa ʷöndürüste jomostarğa arasında. söytüp ʷonı da ʷözünıñ qızıq neşimen pıtırdıñho pedkolejde de. so seksende tüsüp seksen üşte pıtır... aralda yekıjüzjıyırmasınşı mektep bar sonda bir jil jañaa piyaner vajati bolıP jomos jasadım. sol jılı tanısıp, seksentörtte üylenıp ʷosı... geldim go. so mektepke jomosqa torđom. ʷo
- 20 gezde sadık ne joq, men ʷöz mamandığım do ışkolniy toğon. pedkolejde ʷoqığan. so yendı mektepke bastawışqa moğalım bolıP torđom da sonın keyin jañağa sırttay bastawıştıñ neşin pıtırdım jañağı pedinüsttan qızılordanıñ. so ʷodan geyin barıP şıhtı go jañağı qorqıt ata atındağı dep ʷözgerıp ʷo_gezde jañağı bilayşa qızılorda pedinüstü toğon. sol sodan keşe jañağı yekı miñ keşe qay jılı şıhhanım mende de yekı jil boldı go
- 25 mende şıhhanıma pensiyaga şıhhanıma so ʷotız jetı jil jomos jasadım go. bir jerde. ʷo_gezde mia äkim üyinnıñ ʷormında köne mektep bar. so mektepte jomos jasadıq. bastawış moğalım. keşege deyin sol bastawış moğalım bolıp seksen törtten bastap jomos jasadım yendı talay bala ʷoqıtıq bastawısta. köbüsü yendı ärtürlü salada jaa ʷoquvşılarımız jasadı jürgoy äytewır jaman jomos jasadı joqpız dep ʷoylaim. so jañağı üy şarwaşılığı yendı

30 jomospén qatar. atamız bold yenemiz bolT. so arasında yend ärtürlü qıyınşılıqtar da nelər de boldı go.

- *sızdı alıP qaşıP kettima äldə ozatılıP keldiñiz ba?*

- qzarılıP keldim wözüm. töşeg wornımen jañagıday ozatılıP kelp. wosıyahta sol.

Metin kodu	M24
Derleme Yeri	Sazdı
Kaynak kişi	Jökénov Jantuwğan/1994
Konu	Genel Sohbet

- *atı jóniñiz*

- jökénov jantuwğan jadırasınolo.

- *qay jerde "oqudıñız bärin aytı beriñiz.*

- nomerí alpıs jétinşi mektepte "oqudı. yekimiñ "onda toğızınşı sınıptı pítirdim.

- 5 söyttüm da úaraldağı köpsalalı qaztehnika mektebine "oquvğa tüstüm. yekimiñ "on üşünşü jılı "ol mektebimiz kolej bolT. kolej дәrejesin aldı i yekimiñ "on üste kolej diplomimen bitirdim. balıg "öñdew mamandıgı boyınşa. yaғni balıqtı "öñdeymiz ıstaymız, file jasaymız, kәnsirvileymiz degen sindi. so mamandıq boyınşa bitirdim "odan geyin әr türlü jomostar jasaP jürdüm. qogamdıq yekı ay qogamdıqta jomos
- 10 stedim әkimşiliktә. suw jürgüzuv mekemesinde jomos step jürdüm. yekı ay sodan keyin yekimiñ "on törtte besinşi ayında "osı awulımızdağı qamıstıbas balıq pitobnigı memlekettik qazınalıq kәsıborın yekәn soda raznoraboçi boP soğan jomosqa tordom sodan bastap әli jomos step kelyatırm goy qodaygа şükür. mekememizdiñ negizi meniñ mamandıgım balıq "öñdew ostaw bolğanmenen mekememizde "onday mamandıq joq.
- 15 al bizdiñ mekememiz balıg "ösiret. jılına "on bes milion balıg "ösiret "on tört milion segıjjüz "on bes milion balıg "ösiret. yaғni balıqtıñ sanın köbeytuv joyıldırmau maqsatında. sonda raznarsiye bolıP jomospen yanı әr türlü jomostoñ jomosşısı degen mağınada. qay jerde jomos bar sol jerde bastıq boyorğan nәrseni istey beremiz. sodan әli günge deyin qodaygа şükür jomos step kele jatırım. al meşittegi qızmetim yekimiñ
- 20 "on segızden bastap jaymendep bastaldı, "ol geзде bıraq boyroq alğan jokpın. yani yekimiñ "on törtte meşit salındı yekı bölmeli gılıP. yekimiñ "on törtke deyin yeşqanday meşit bolğan yemes awulımızda. yani biz meşit körmey "östük azanniñ dawsın yeştımey "östük. alayda "osı allanıñ qalawımenen yekınşı halıhtıñ ... menen yekimiñ "on törtte yekı bölmeli meşit salındı.

- 25 - *memleket tarapınan pa әlde halıñ pa?*

- joq. memleket tarapınan bolğan joq. m so geзде mekememidıñ borongo, kazırgı meş, "osınıñ aldıñgı başşımız saldı salganda "onıñ türlü sebepterı bar "onıñ bärin bile almadım naqtı. "oğan basımdı qatırğan da joqpın şını gerek. interes qılğan joqpın go. "o geзде men jomosqa yendı kirıp sol jomos step jürgән gezim sol meşittıñ poldemetin qoyop geзде jomostep jürdük. yani jomosşılardı kömekke jıberdı başşımız.
- 30

halıhtıñ da qoldaw boldı, halıh ta kışgırım qarajat jağınan sol meşittegi izmağambet
 ahun meşiti kazırgı atı sonday yaғni sol izmağambet ahun degen kisini ahun bolgan go
 sonıñ orpaqtarı bar mına qızılorda qalalarında bar. nemereleşi a şöberelerı degen sındı
 sol jaqtardan da qoldaw boldı qarjı jağınan. söytüp yekı bölmeli meşit salındı yekmiñ
 35 "on törtte. yekimiñ "on beşte aşılganmenen bizdiñ awuldıq jerge sırttan jas baldar keldi
 medrese pitirip keldi piraktikağa. alayda "olardıñ toraqtı üyü bomağandıqtan qarajat
 toraqtı bolmağandıqtan "olar toraqtap qalmadı ketip qaldı sırt jaqqa. "oqıytını "oqıP
 ketti arman garay "öz käsibimenen. "ol yekimiñ "on besten bastap jalpı meşitte qızmet
 toqtadı, meşit salınğanimenen qızmeti torop torđo yaғni joma "ötıp torğan joq, imam
 40 işqanday dın qızmetkeri bolmadı. i "odan geyin yekimiñ "on jetide men üylendim. küz
 ayında so dinge bet bordom allanıñ halaqimenen. "oniñ aldın neyim boldı
 deytorganmenen apketealmay jürdüm. so üylengennen geyin dinge betborop şamalı
 söytüp bastaP jiberdk. "o gezde awulda namaz "oqıytın tek menn atam bolt. ülken
 kisilerde meni atam "ohıdı. abılhasım degen aғam "ohıdı bold. men yendi
 45 kışkántäyımnan yes bilgelı köz aşqalı atam namaz "ohub kelyattı. sonıñ yendi azanın
 tıñdap "östüm go yendi. yani namaz "oquğan gezde bılayşa janınan sırtınan qaraP
 jürdük yaғni atamnan körüP "östüm go jattamasam da.jaqsi narse yekenin bilip östük
 alayda naqtı bile almadiq. "ol tuwralı qattı sawatımız boğan joq. namazdıñ işindegi...
 atam namaz "oqı diT, iya, "oqım niyetim bar dimiz biraq arman garay "özümüzde naqtı
 50 yend ne bolgan joq. nortuwğan degen aғam bar meniñ nemere aғam, kazir qızılordada
 torat. "ol da sol mektep pitiretin gezde medrese "ohı degen bolatın. biraq men medrese
 mes araladağı köpsalayı mektepke tüşüpkettim. "öytkeni medreseniñ ne ekenin de bilgen
 joqpın şını gerek "öytkeni biz yeşnarse dini müldem sawat joq, habar joq bolıP "östük.
 al yekimiñ "on jetiniñ ayağınan bastaP jäymen dinge betborop körşüawulda molda boldı
 55 alğaşqı ostazım amanbay ditiñ körşüawuldiñ moldası "ol gezde sol osı bizdiñ awuldağı
 janazanı bärin "ötkizet, sol kisi den jaymendep bilim aldım. namazdı qalay "oqıymız,
 qanday süre, qanday doğası bar, qalay räsımder, därettı qalay aluv kerek degen sındı
 namazdıñ işki sırtqı farzdarına qatıstı narselerdiñ bärin sol kisi den üyrenip jürdüm. al
 sodan geyin jäymen... "ol gezde meşit qolop tort şını gerek. nişan imam bomağannan
 60 geyin son dinge namaz "oqıp jürgennen geyin sö äkimşilikté birinşi äkimniñ orohstın
 sorap äkimge barıP aytım men e biz yendi meşit jabıq tor qolob tor biraq men namaz
 bastaP jür yedim. sol meşitke barıP namaz "oquşam meşittiñ yeşigi aşiq bolsa "özüm
 namazımdı "oqım sosın işin tazalap qoyıP torsam bostan bos bari şañ basıp tor, işi deP
 orohsat sorağan gezde quwana orohsatın berdi. "odan keyin jäymendep oşonos tuse

65 bastadı. yaǵni sırttan işqanday dın qızmetkeri kemit awılǵa. "oǵan kelüv üşün "oniñ üyü boluw kerék. aylıq tabıs boluw kerék. al "oǵan awıldıñ halı "onı kötere almayt "öytkeni şaǵın. toqsan üy bolǵannan geýin "oniñ bärin qarajatın köteretindey halıhtıñ bari qarapayım. "ond bay quvattı "onday qattı dep äytew "öz künderin "özderi körüP jürgeñ halıh ta. "öz "özderin ğana asıray alatin. sol sebepti keyinnen "oylanıP "oylanıP
70 "öytkeni men sol oštazımnan bilim alıP jürüP keyinnen awdanga bardım awdanniñ imamdarımen tanıstım. so namaz "oqip jürüp söytüP aralasıP jürüp solarada men de söylestım "osınday oşonş tüstü maǵan aytqan bolatınmın. qalay ğılayın degen geзде awdanniñ imamdarı da kazırgı imam yemes "osı kazırgı imamniñ aldında qızmet jasaT sezbeğ diytın. so kisiñiñ de bir sözü bar: köptiñ biri bolǵanşa köştiñ biri bol degen yaǵni
75 alla "osını näsip qılıP torǵan şıǵar. "öz halıña qızmet etüv degen .

- *"ol meşitte imam bolǵannan bir tabıs bar ma?*

- joq tabıs bolmayt "öytkeni ükümet tarapınan aylıq yeşteñe berilmeydi ğo. ükümet tarapınan memleket tarapınan bılay qoldaw boluwı mümkün biraq qarajat jaǵınan yemes...

80 - *birlestik bar yemes pa anaw qazaqıstan dini basqarması?*

- qazaqıstanniñ dini basqarası ma, "ol dinge qatıstı ne, al memleket dinge aralaspayt, dini basqarmanıñ bölümüne. yani dın salasına. biraq sırttay tıyıştıqqa paydalanat mısalı biz memlekettiñ kömegin sorawımız mümkün mısalı meşitimizge basqa aǵım "ökülderi tiyisetin bolsa mümkün, kederğisin keltiretin bolsa "o geзде biz
85 zañǵa baǵınamız ğo. zañdı paydalanamız "o geзде. qaysıbir adam meşittiñ işki jomşona aralasıP kederğı keltiretin bolsa, "so geзде biz zañdı paydalanamız, yaǵni so zañdı paydalanuw arqılı is qozǵaymız. "öytkeni meniñ jomşoma kederğı jasap "otır degen мәşeleler.

- *"osı meşitte mäwlit keşi bola ma?*

90 - mäwlit keşi, biz meşitimizge äli "onday "ötkizip körgenimiz joq. yendi "özüm arnayı medrese bitirmeğendikten dini bilimim "öte joǵarı dep ayta almaym.

- *mısalı ramazan ayında, tarawıq namazı ma tarapa di ma bola ma?*

- tarawıq namazı ma, İya, tarawıq namazın "ötküzemiz. ayt namazı, tarawıq namazı, joma namazı.

95 - *halıhtıñ köbüsü keleş ma?*

- halıhtıñ köbü kelet dep aytalmaym. İya. köbüsi kelalmayt halıhtıñ köbü.

- *nege?*

- "ol jağın yəndi bilmədim. mümkün ərkimniñ ərtrüli jağdayı bar. birewiniñ densawlığı səbəpsi bolatın bolsa birewiniñ nəpsisi səbəpsi değen sındı, birewdiñ imanınıñ əlsizdigi səbəpsi değen sındı.

- *meşitke yeñ köp adam qanşa adam jynalaT?*

- "on adam, yeñ köp adam "on bes adam bop qalaT.

- *jañbir jawmay ketken kezde tasattıq bola ma?*

- bolat, tasattıq jil sayın jasaymız. qorban şalamız. alla ırazılığı üşün qorban şalıP. är üy basınan aqşa şıgat, birlik awızbırşılıkpenen mal şalamız. söytüP "oniñ yetin sadaqa qılamız. İya qaynatıP, "opşım halıhtıñ barlığı awıs tiyət "ol yetten, dostarhan jayıP sadaqa qılıP. al meşitke solay tasattıqtıñ astına "ol asqa keçalımay qalğandardıñ üylerine awıs tiyüvge aparıberet. yağni sol doğası "oqılat qoran "oqılat.

- *biz jaqta tamaqtıñ qaldığın "özenge ağızıp jiberet. bol jaqta "onday yemes pa?*

- jo joq. biz tamaqtı "özenge ağızıbeymız. "öytkeni "oğan orohsat yetilmegen. tamaqtı "özenge ağızğanda "oğan kimge, yeşkimge yeşqanday payda joq. kerisinsə "ol tamaq ısırap bolat. sen "odan da aşıp ketken bolğan künnüñ "özünde "oni "özenge ağızuwdıñ keregi joq ta. "oniñ "ornına malğa berseñ äytew maldıñ qarnıñ toyuwına səbəpsi bop qalat. mine sol səbepti.

- *astar, äwliye änbıyege arnaP berile ma "osi meşitte?*

- arnayı as berilgen yemes meşitte, tek tasattıqta sondayda jasap. ramazanda yəndi awızşarlar bolat. awızşarlar jasalat.

- *nawrız ayında meşitte jasalmayt ya?*

- joq "oni meşitte jasamaymız, "öytkeni "ol meyram go. meyram bolğannan geşin so halıh sol "özi mekemə jaqtan "özderi oyomdastrat. kiyiz üy tigeT. sonday "özderiniz joralğuların jasayT. al biz yəndi yekimniñ sol "onsegizden bastap meşitke qızmet jasap jattıq. dini bilimiz az bolsa da. al "odan keyin jäyməndep kurstar aldıq. şimkentke barıP yeküş ay "oquP qayttım kurs. İya sosın keşegi yekimniñ jiyırma birde almattığı islam insitutu imamdardıñ bilimin jetildiruv islam institutında yeki ay "oqup qayttım. kursta yeki ay "oqup bilimimdi şındap. sol gezde jañagi sertifikatı bar, diplomı bar sojaqtıñ ekzamenlerinden "ötüp joğarı jaqsı qanağattanarlıq tapsırıp söytüP qayttım.

- *qazırgı jomos itep jatqan jeriñizde qanşa jomosşo İstidi?*

- naqtı sanın bile almadım, jobamənen jüzdüñ üstünde, jüz jermaday. bizdiñ filialımız bar tastaq degen jerde. kişı teñiz jaqta. qaraterəñ degen awıl jaqta go. tastaq degen yeldi meken bar şağın so bizdiñ mekeməniñ filiyalı. yağni "ol jaqta "osi bizdiñ mekeməge qaraytın jomosşolar bar. bizdiñ mekemədə misalğa seksen tohsan jomosşu

bolatın bolsa qalğan wotız hırıǵtay mısalǵa elüwdey ma sonday jomışşo wol jaqta. yani
 135 qara jomışşu bar, balıǵ neşı bar, bırıgadıırı bar, qarawılı bar, matarister bar jañaǵıday.
 sonday nelerı kantorındaǵı adamdarı, boǵalterya wözderınıñ bärin qosqanda sonday
 bolat, kerək, sonday boluw kerək qateleşpesem. men bıraq wol jaqqa barıP körgen
 yemepın wözüm. tastaq deǵen jerge menıñ mindetım segıs saǵatta sol qara jomışstew
 boldı. sol segızsaǵattan keyın meşitte qalğan qızmetımdı. al bılayşa joma günderı wol
 äbettıñ uwaqıtı, jomışoma yeşqanday kedergı joq. al yendı ölük bolǵan jaǵdayda ol
 140 yendı başılıq taraptan maşine jârdem beret wöytkenı túsünüstıkpen qarayt awıldıq
 jerde. wöytkenı menıñ qızmetım kerək bolıp torǵanın sebeptı jomış uwaqıtında woday
 gezde jârdemesüvge orõsatın bereT. wonda da aldın ala orõsatın soraym orõsat
 beresın ba deǵen sindı.

- awılǵa, mına meşitte qoran kursı joq ya?

- qoran kursı joq arnayı kurs aşpaymız. jazdıñ günderı bılayınşa mektep pıtırǵen
 145 woquwşı baldarǵa aytamız mektep pıtırǵennen keyın üş ay kanikolda üş ay jazdıq
 demalısında bılım aluvǵa saqıramız. ärip tanuvǵa awıssa sabaq aluvǵa da. qoran äripteri
 üyrenıp qoran woquvǵa da túsüvge de saqıramız . armanǵaray wözderınıñ niyetterıne
 ǵaray kelbatat baldar.

- awılǵa qanşa dükken bar?

150 - bes dükken bar kazır. jomışjasap jatqan halıñha.

- işetın suw qay uwaqıtta keldı?

- işetın suw wosı men işetın suw neşinde jomış stedım men. wosı mekemege
 yekımıñ wonüşte sentiyabırden bastab dekabırge deyın. jomış stedım wosı sarbılaq
 mekemesı awılımızǵa suw kırıǵdı. wogan deyın işetın suw üyge kırıp tormaqan
 155 bolatın. badavozben äkep tasıp beretın. qodoqqa kep qoyıP beretın. wo gezde mına
 awılımızdıñ jogarı jaǵında vadavaza boldı soda boldı sodan vadavazadan badabozben
 äkelıp suw qoyıP beretın bız aytamız. vadabozben bız vadaboz suw qoyıP ber,
 üyümüzde qodoq boldı. soñ beşjüz teñge beremız bız vadaboz suwdı qoyıP toltırıP
 berıp ketet. al qodoǵo joqtar üylerıne böşkısıne qoydoroP alatın. al sol yekımıñ won üşte
 160 allanıñ qalawımen äytewır awılımızǵa suw jürgüzüv jomıştarı jürgüzüldü. araldıǵı
 sarıbılaq mekemesı. so kazır sol sarbılaq mekemesı qasımızdaǵı barlıq awıldarǵa suw
 kırıǵdı..

Metin kodu	M25
Derleme Yeri	Ükilisay
Kaynak kişi	Ebdiramanov Ulbosın/1948
Konu	Genel Sohbet

- *atı jöninüz, qay jilgızsız?*

- äbdıramanova ölbosın, hırq seğızınşı jılı ükülüsay değen jerde tuwdım. äke şeşem ükülüsayda boldı, äke şeşe kettı, inilerim bar go bıra q yendı. men woqıǵan joqqın. äkem ülken kısı boldı. bir kempır aldı. wol kempır bala tuwǵan bala joq boldı.
- 5 son men şeşemniñ neşin aytayın. sonan bala bolmaǵannan geýin jalǵız ǵız ǵalǵan won altı baladan. sosın şeşem äkem ahırı ayaǵı naǵılmaytın bolǵasın perzent kerék qo. şeşeme meninñ nemeşe kerék, bala kerék. seksewıl değen jerdé bir ǵız qaytıP kelıp wotır. tordabayǵa küewge ketıp qalıP qaytıP boldı değen äñgimemenen şeşem seksewılge baraT. äjem anaw ülken äjemiz. sosın barıP qojaq değen kısı bar. känen qojaq değen.
- 10 sonıñ ǵızı yeken go ana qaytıP kelıp wotqan. üş ayǵa geñe wottasqan yekén. sosın barıP somen dalada wotqan kısılermenen seninñ de naǵaşılarınñ goy şeşeniniñ sonan poyızdan tüsken soñ bargan da yendı pälenşeninñ üyü qaysı deşe şaldar wotıradı go woluwaqta qazır qazaqı uwaqıt qo. sosın barat sosın qaraǵım naǵıp jürsün diT. joq izdep jürm deyT meninñ äjem. aw qaraǵım ayt joǵ izdesenñ üyge gir diT. bari aqsaqaldar yendı ülkén
- 15 kısıler kiret üyge. jür aynalayın äñgimeñdi ayt dit. sonan barat ta äjemiz aytat. men perzent izdep kelıp wotırım. şalım bar, won altı bala tuwdım. won altı baladan bir jalǵız ǵız qald mende deydı go. aw apaw biz qayaqtan beremiz perzent saǵan diT. wosüydün qızı qaytıP kelıp wotır dit sonı şalıma qız ǵılıP asıraym bala tuwıP berse boldı maǵan. wözüm baǵam balanı dit. sonı maǵan qızdarıñdı sorap keldim diT. sonan anaw qojaq
- 20 değen kısıler neşer aytat, woy qaraǵım qaydan bileyin wonı. wözü jaña üylengen qız yet, qaytıP kelt üş ay bolT. yendı jastaw bala aw, won seğızge keldı ma won toǵızǵa keldı ma qaydan bileyin men wonı. sonımenen bir günü habar berem dit, şalı. sonan äjemiz woybay bodan da bolmadı dep jılaP qaytaT. tordabay goy woluwaqta sodan qaytıP kelıp ükülüsayǵa keleT. ükülüsaydan aw kempır qaydan keldinñ deşe aytpayt, äjemiz. sonan
- 25 yekı üş günnen geýin habar geledı go. kelsin şalın alıP jaa qambaştaǵı dawletterin yertıp diydı go, ana kısı. sonımen barıP meninñ şeşemdi alıP kelet. negizi wol sonda won toǵızda dedı aw dim, omotpasam. jas qo yendı. jastay ana küewi qaytıP bop wotır go. üylenip alıP, yekqabat qalat işinde. söytüp sonan alıP keleT. meninñ şeşemnen mina ülken şeşemnen jalǵız ǵız bar. bala joq qoy, yendı perzent joq basqa. äjem de tuwǵan söytüp
- 30 jürgende, sonı mina şeşemdi pötege jomosqa qoyat. mina jas şeşemdisosın tuwǵanda

äjemiz bawırına basa beredi go. ana tuwğuzıp alat ta "özü bawırına basa beret. söytüp jürgende äweli yekı bala tuwat, kelgende yekqabat yekın "ol bala ol bolıP alat "ol qaytı balaT. "odan keyingi yekqabat bolıP "ol tağı "ölüb qalT. üşşevsüyemel boP jürgende. sonan jılaytın körüneT ana äjemiz mağan yendi hoday nemere süydirmeyin bala
 35 süydirmeyin degen i ma dep, söytüp jürgende meni köteret. sosın meniñ atımdı olbosın qoyaT. ol bolar meken altınan dep. söytüp şeşem pötide jürüp balanı yemizbeyt. äjemiz "özü qarayt "özü qoyaT.

- *pöte deysiz be?*

- pöti, pöti mına jol, temir jol. söytüp jüreT sonda bir tuwğan ağalarımız bar.
 40 jaña jas kelinsek qo bol yendi, jomoshılar mazaq qilgısı keledi go. sonı ana kisinin qasına qosıP qoyat mastırleri. sol yekewi juret sol jolda. sosın balasın yemizgende äjemiz "özü aparıP yemizdirip alaT. söytüp söytüp jürgende men jalgız gız bolam. tuwğan ülkenimin. ana yekewi "öldü go. sonan geyin bes inim bar qazır. hodayga şükür. sonimen äkeminin atağı shıhtı aldan degen kisinin. dawlet aldan. men jalgız, ana aldınğı
 45 gız ana yekinsı qatınının qızı go yendi ülken äjemizdin. "ol küyewge şıgıp ketken go basta. söytüp jürgende "ol yendi bölek, menimen nağımayt mına soñıdan jalgız gızbın. bes bala inim bar qodayga şükür. sonimen amanşılıq sol aynalayın men körgen könim. biraq men sabaq "oqqan joqpın. men "oqıytın jılı birinsı kılaska baram degende äjem qaytı boldı. äkem de ayaqpen aqsap tayaqpen jüreT. anaw yendi üyel mü süyel bala
 50 galdı go. sonimen sabaqqa barmay men sabaq "oquğan joqpın, şının aytayın ärip tanı... ana bılayınşa qol goyıp bılay nağılanım bolmasa äripti köp asa tani bermim.

- *aqşa sanay alasız ba.?*

- aqşa alam.

- *meniñ äjem de "oqımayt biraq sanayT aqşa şırıldatıp.*

55 - aqşanıñ sanın bilem.

- *qaşan üylendiñiz?*

- men "on törtke kelgende üylendim. "öytkeni jaña bir apamız. tüü qırdağı birewge berip jibereyn dep jatqan jerinen sonan bir jeñgem bar yet bişara. imandı bolsın. so jeñgem ayqayladı mağan şaqırıp alıp üydün qasında. ağayın go yendi. ee
 60 betpaq aw mına şeşen azanda keteT jomoshqa mına beşjetim jatır qasında üyünde küttay birindı birindı süyemen biytıp jürgen. sen qayaqa keteyin debatsin. anaw tätem alıp berip jibergen go ülken apamız. jaña keşe äjemizden tuwğan. sonan üydün qasındağı jeñgemiz söytet üydün qasında bes ağayındı jigıt baryet sonin kempiri ana balası jas balası kişisine aytqan go ana jeñgemizge mına alıbbar baldarı "öskense şalga

65 kömehtëseT üyüp "ösken jan go bızdın baldarımız dep sonimen soğan jeñgem berip jiberdi menı. tap anaw kelem debatqanda men qaşıp kettim. so aralda barıP bir ay jattım tabandağan. keşirim bermi apamız. sonan geýin berdi go yendi şükür. şükür jaman bolğan joqpın, jaqsımın.

- *sonda birinşi balañızdı qanşa jasiñızda tuwdıñız siz?*

70 - yendi "on dört naa.."on beske taman nağıldım go yendi "olar qaytıs boldı go yendi. qalğanı bolsa äytewir şükür jaman yemes.

- *qanşa balañız bar?*

75 - kázir seğız balam bar. "ölgeni "öldü. "on yeķisın tuwdım. sodan kazır hoğayğa şükür seğızi bar. "odan "ölgenmen toğuz ana ülkenmen "ösetin şe ana, qayırbek, sonimen toğız gılıP yeşebındemın. toğız balanıñ yeşebinde. analar yendi kittäyında "ölüb qaldı. sol menıñ "ohıygam ahoday. sonan ukulusay degen jerde torđoq. sonan dawqara degen kisi boldı, jezdemiz yet, zabuv degen apamız bolT. sol neden qızılndan köşüp kelip "osıyahha bastıq bolT mina pitomnikke. sosın "ey qarap "otqanşa jomosqa tor" dep menı jomosqa aldı. mina kantorda jomosstedim uborşı bolıP. solay jurgende bahşı yeķtim. küewimiz yeķewimiz go yendi yeğıp "otqan. qasımızğa adam beredi go. sonan minä jerde mayşıgir degen jer bar. söjerde bahşı yeķtik. hawun, qarbiz, tarı bärin yeķtik, asqabaq. minada jomosşo baldar barat yeğıp beret, biz basında yeğı söytüp. joldas degen kisi boldı sol kisi bar qasımızda. sonimen söytüp "ömür sürdüq qarağım. qodayğa şükür qaz seğız botam bar.

85 - *qanşa nemereñiz bar?*

- nemerem, dört nemerem bar. baldarımda bar go, äne jerde bar, qızdarımda bar. qızdarımda bari üylengen. bala tek bir balam üylengen joq basqasınıñ bari üylengen. "özümñ qolımdağı balam minaw änew jaqında kaz bir jil birer jil boldı ma, bir jarım jil boldı ma, yeķi jıldan asıp ketti, "on seğızge jaña tolayın dep torğan balam qaytıs boldı, nemerem, ülkenni "osüydin. sonan keyin qalğan dört şobërem bargo kaz minadan. al minaw yeski orada bir balam bar. "onun dört böpesi bar. mine jerde "otqan ülken balam bar amanjol degen a qaldıbay degen biröl dört qızım bar. änjerde ağıltın degen gızım bar, "onıñ da baldarı bar. minjerde altın degen balam bar a qızım, "onıñ da bala sağası bar, nemerem. minjerde "otır "özüm. minjerde atınşas degen gızım bar. yeñ aygenjem neğe biraq amanötkelde. aygenje degen gızım. aygenje gızım. bir aygenje balam qolımda. kaz yeķi balam qolımda. bir balam "osıyaqta bir balam yeşkorada. qodayğa şükür jaqsı jaman yemespin. qodaydın bergin japırağı jaman yemes. jaman kelinim bar aqoday şükür deb "otırım. äytewir babımdı isteydi, tamağımdı beredi. qarap

so otqan kelinim qolımdağı. bılayınşa kelinler bar go qodayğa şükür. sonda da wözini
 100 qolındağı ğaraydı go sağan. balam wosı minyah pitobnikte jomosta. ana bala kisi balam
 jomos stemeyt yendi wol bileği go mınalar. yerketay boldı kenjetayım.

- *siz ana baqşa yekken kezde tarını qalay aldıñızdar?*

- tarını biz, yegemiz go, şaşıP. şaşıP tiraktırmen aydayt sonı, sosin wonu biz
 woramız. woskennen geyin suwarıP bolğannan geyin piskennen geyin. jomosşı
 105 şaqıramız. jomosşılar boladı go. sosin wonu jaña tiraktirge bastıraT. tarını qaptap alaT.
 ana neşinen sabaqtan. söytüP söytüp äytewir tırşılık istedk qo. qawındı alamız.
 pitobniktiñ adamdarı aladı go yendi nege. adamdarğa jomosşılarga yekken qawın go
 yendi... tarını alasıñ, qaynatasın suwğa, sosin süzesiñ wonu kittay awzın aşqan uwaqıtta
 ana qabıǵı. sonı aşıb qowırasıñ.

110 - *sonı sizder istediñızder ma quwırıP?*

- istedim, men sattım. şök qılıP, kelim bar ali, üyde tor, anekey, közüm körmeý
 qalgasın qaldı wol.

- *wonu quwırıP boğan soñ ne isteysizder?*

- tüyemiz da biytip. ana toq maşına istetip aldıq. nemenen şelekpen neden.
 115 sonimen istep tüyemiz. wotan qalsa ana qolmenen tüygen tattı bolat. al toqqa tarttırğan
 damsız bolat, sol.

- *talqandı qalay istediñızder?*

- talqandı dermenmen tartamız. biytip dermen iiii...yendi quwirğan söktü şekege
 qosıP jerip tartpaysıñ ba yendi biytip wotırıP alıP. söytüp söytüp dünya ğıldıq istedik.
 120 sök aparıP wol uwaqta joq boldı. nan joq qo bizde, nan da bermit on da bermit. kittay
 kittay on beret. sonan jaña söktü tüyemiz. qaynım boldı. tartıP jiberip tamaqqa nan ğıp
 salamız qarmağa. ana biytip biytip iyleymiz de qolımızben biytip salamız wonu. wol
 suwımaydı go yendi. tarısı ana şyiki söktüñ biytip tartqanı. söytüp nan da ğıldıq
 qarağım.

125 - *üyde siyir sonday boldı ma? ayran süt boldı ma üyde?*

- tüye siyir bolğan joq kazir qodayğa şükür siyir sawamız go.

- *sol gezde mal boğan joq pa?*

- mal boldı go. mal bolğanmen yendi arasında siyir bolt. qort süt boldı go,
 anekey.

130 - *siz wözüñüz sol pensiyağa şıqqanğa deyın jomostediñız go?*

- pensiyağa wosı pitobnikte şıqtım men. wosıyahta men wonyeki jil istedim
 jomosto boyahta. uborşı bop otedim kantorda. wonyeki jil jomostedim de bala derek

qıgıp kettim, toğız balamänen, pensiyağa. äne sol aynalayın menin istegenim. tarını da tüydük söktü de sat...sonı satıP satıP tüyüp tüyüp aparıp satamız. jërma bes teñge. °ol
 135 uwaqta jërma bes teñge kelisi jërma bes teñge. °otız kelı sök aparasıñ şamalı aqşa alasıñ. soğan kittäy pradökti alıP qaytam °ol uwaqta joq qo.

- *jërma bes som ba?*

- tiyin tiyin. jërma bes teñge. °ol uwaqta jërma bës teñge pälen aqşa go yendı. kaz jërma bes teñge ne bereT, dımda almaysıñ. sonımen söyttük qarağım. üyümüz ° osı.

140 - *densawlığıñız qalay jaqsı ma?*

- şükür jaman yemes. jürek awırat. jürekten jatıp kelıp °otırım bälñitsağa. köz körmi ğalt.

- *köziñiz ne üşün körmi ğaldı?*

- menin közim kazır neşe jıl boldı, °orınborğa barıP jasatıp keldim. yeki közim
 145 бірden ğaldı.

- *ne üşün °ol?*

- bilmimiz. ter qoyulatin yedi go közüm. terleyt te jüretin yedim boron... sodan boldı ma äweli mina gözüm ğald. bir jıldan geyin mina gözüm ğalT. bol yendi baram degenşe awırıp tünde °osı jatqanımda sonan minan tamırı jarılıp ketti. qazalığa barıP
 150 kördüm, minanı birden °orınborğa, qazalıdan birden °orınborğa kettim. sonan °orınborğa ana jerdegi balam yekewmiz alıpbardı. mınağan jasattı äpäratsiya. minanı aşır berdi mağan. minanıñ közü, mina bir közümdi. minaw qaldı yerte bastan bol jomosh stemeyt. tek mina aşkidı kiygenim anağan jel soğat. sosın kiyip °otırım.

- *biraq mina köziñiz köre ma?*

155 - körmeyt.

- *yekewi de körmi ma?*

- körmiT, minaw da körmiT minaw da körmiT. tek boldor dep jaña sonan bono salıP berdi go yendi mağan. men kütünbedim. kütünbedim ana sol uwaqta bir °ölük de boldı ne boldı bolmayT yeken go °onı men bilmim men. sonımen bo göz de qaldı. tek
 160 bılayınşa °orhan bomasa işnarse körünbeyt dım. kirewke sonan jañağı sonımen °otırmız goy amanşılıq aynalayın sol. qodayğa şükür jamandardıñ °ortasında °otırım. şal yerte bastan hırıq birinşi jilg şal yet °ol qaytı boldı. °osı pitobnikte jomoshedi °ol da. ükülüsay degen jerde jomoshetep. nemne isterşik bolıp °odan geyin monda gelip jomoshqa kirip baqşa yekti nağıldı aynalayın sol...

165 - *raqmet awırmañız..*

Metin kodu	M26
Derleme Yeri	Qosjar
Kaynak kişi	Yeşepbayev Dosbol/1987
Konu	Genel Sohbet

- köşüp kelgen go "osıyahha qızıljar degen yeldi mekennen so köşüp kelgenen geyin "osyahta mina pitobnikte mataris bolıp jomos jasağan. "odan keyin sol pitobnikte jomos aşılıP yaғni mal "ösürüv, sonimen jılqışı bolıp taғayındalğan. sol seksen beşten berı ғaray ma sonday. "osı tohsannşı jıldarğa deyin sonday qızmet atqarğan. menin şeşem "osında dükenşı bop jomos jasağan, magazinde. sonimen tohsannınşı jıldarı toqsan altıda ma mina qambaşta leshoz degen mekeme bar. "orman toғay qorğaw. soğan inspektır bolıp "ornalaset. sol jerde qızmet jasap pensiyağa şıqtı. biraq torğoloqtı jerı "osı jer. "osı jerde qanday pirablemniy мәsele bolat sol köteret. bir mekemenin başsısı bolmasa da "osı jerdin torğono iretinde "özi "osı awulda äkimşiliktin aşılıwına 5 oyoqtı bold. yeki min besinşı jılı qosjar awuldiq "okurıgtık äkimşilik qoroldı jañadan. sonı мәsele ғıp köterip. aştı. sosin toqsan tört toqsan üşünşü jıldarı, aylıq bolmadı. balıq "ösürüv pitobniginde. sol geзде ma qasına "özü qatarlı kisilerdi yetip "o geзде "obilis äkimı berdibek saparbayıp sol kisige barıp aylıq bolmasa praduktı bergiz dep sonimen mina aralda on şığaratın rayıbas degen mekeme bar. "ol geзде aral awdanının äkimı 15 baymirzayev alaşbay degen kisi sol kisilerge barıp mina awulğa on äkelip bir bir qaptan on tarattırıp yendi sol geзде piraduktiden "öte qattı halih tarşılıq kördü go. on bolmay galğan gezder boldı iya. söytüp on taratqızıp mekemenin başsısın astanağa jiberip jaña kamitetke kirgizip "olar aqşa bölüp, minayhtan "obilis äkimı aytıP söytüp halihnin arı ғaray jaqsı tirşilik yetip ketüvine kömegi tiydi. "odan geyin jaña yekimin besinşı jılı 20 qosjardan "okurug aşqızıp yekiminbesinşı jılı jerma jetinşı äpirelde "osında nazarbayıp keldi. tuskü as işti. sö geзде мәsele ғıp nazarbayıptın "özüne tuwra qoyıp, "obilis äkimı arqılı şeşildi go yendi. "ogeзде "obilis äkimı adırbekip degen kisi. söytüp qosjar "o geзде rayım awuldiq "okurugüne qaraytın yedi go. sonı "öz aldına okurug qılıP aşqızdı. "odan keyin mina qosjardin filşirlik punktı sol rayımğa qaraytın. rayım men "osı 25 qosjardin arasında dariya bar "ötkel qıyın halihha sonı мәselè ғılıP qozğap mina bir betki bolayıg dep hambaşqa qarattı. hambaştin jañadı balnitsasına. sonimen mina qambaştin balnitsası jabılı qalatın boldı, qambaştin balnitsası "osı "on bes boy kök ba "on boy kök pa balnitsa go. halih jatıp yem alatın. sonı jabılıp kündüzgü yemdew täsiline kösetin boldı go. sonı ana qaratareñneen bastap qambaşqa deyin minyağı aqpay 30 bari "osıdan kelip yem alat. "on yekimin halih torat. "osı balnitsa jabılmasın dep. "ol

geзде serik ahmetov pıremer ministır. sol kısıge hat jazıp "obılıs äkımı köşerbayıp "ol balnitsanı da alıp qalğan. sosın mına köl mına qamıstıbas kölü. jekege berılmesın. halıñ iygılıgın körsün. jeke adamdar bári alğanmen "oğan balıg salıbatñan joq. "onı horıbatñan joq, tazalıgın qarabatñan joq, suwlandırıpbatñan joq, dep "onı da bır mäsele gılıp köterıp jekeşelendirmegen. yeķımıñ "on altınşı jılı menıñ äkem qaytı bolğannan geyın barıp jekeşelenıp mına köl bes bölükke bölünüp satılıp ketті. "odan geyın mına pitobnik te jekeşelenıp keteyın deǵ torğan jerınen jekeşelenbesın qanşa halıñ jomojasabatır dep "onı da jañaǵ joǵarı jaqtarǵa hat jazıp jekeşelenbey qaldı. senatırlarǵa hat jazd. mına kımder senatır qızılordadan şıqqan kısı bar. sol kısıler yelamanıp deǵen kısı bar sol kısılerge aytıP sonımen qaldı go pitobnik te jekeşelenbey. sonday qızmetterı boldı sosın mına qoşjardıñ "osı mektebınıñ saluwına oyoťqo boldı.

- jaña mektep qay jılı salındı?

- yeķımıñ jetınşı jılı salındı. yeķımıñ jetınşı jıldan bastaP salınıp yeķımıñ "onınşı jılı kirdik. aşıluw saltanatı boldı küzde. "osı mekteptıñ salınıuwına oyoťqo boldı. mına köñ mektep baryet "ol geзде, awareyni sastayenyede bolt. bırıñ toǵıjüz seksen bırıñşı jılı mına pitobnik salğan go mekemę salğan. sonımen awareyni sastayaniyede bolğannan geyın joǵarı jaqqa aytıP söytüP "osı mekteptı salgızdı. yeǵemen qazaqıstanǵa qoşjardıñ mektebinde qara qolob dep jazǵızıp. sosın mına "osı awıldıñ işine suw, awız suwdıñ kırıvine üzdüksüz baylanıstıñ "ornawına mına köşenıñ asfalttalp joldıñ kırıvine, köşenıñ tüngü jariqtardıñ asveşeniyesine solardıñ barlıgın ar awdan äkımı jıldı yeşep berüwge kelgen geзде bır mäsele qılıp qoyıp sonıñ şeşilüvin jüzege asuwın qadaǵalap söytüP bol awıldıñ köp mäselesin şeşip berıp ketті go.

- sizdiñ äkeñizdiñ atı jöni kım?

- yeşepbayev amangali deǵen kısı. bır miñ toǵıjüz hırıq seǵızınşı jilǵı menıñ äkem, äkem qombazar deǵen jerde tuwǵan.

- "osı mektep jaylı aytıñızşı...

- bol mektepte kazır birjüz yelüv altı "ohuwşı bar. mektep janında şaǵın "ortalıq bar, hırıq balalı. üşjastan beşjasqa deyin qabıldaymız.

- balabaqşa ma?

- iya balabaqşa. bırıñşı kıl as pen "onbırıñşı kıl as aralıǵında bır jüz yelüv altı "oquwşı. "on yeķi kampiletki bar. "otız moǵalim jomoj jasayt. jalpı jetpis jeti adam bar bol mektepte tehi var, moǵalimi bar. tek yeķkilas törtünşü kılasta bar, tört a tört ä dep qalğan kılastardıñ bári bır bırewden go iya. "on bır sınıp orta mektep.

- obtıǵa qatısuw bar ma?

65 - bitga ya qatısamız. bılır bıt krsetkşı toqsan yk bolT bal boldı ortaa.
barlıq oquwımız gırantqa tst. kazırđı jalpı orta mektepke ykmıñ on yknşı jılı
aynalđan. ykmıñonyknşı jılı orta mektep statuwsın aldıq. sodan ber ğaray
tlektermız jılda bitga qatısıp qazaqıstannıñ qazır tkpr tkprnde jr ğo. mına jağı
oral mına jağı semey mına jağı kksetaw. ykmıñ on yknşı jılı sadik aılđan ağın
70 ortalıq.

- *raqmet kp kp.*

Metin kodu	M27
Derleme Yeri	Şömişköl
Kaynak kişi	Mahambetova Ağaltın/1967
Konu	Genel Sohbet

- *atı jöniñiz...*

- mahambetova ağaltın älimbaygızımın.

- *qay jılı tuwıldıñız?*

5 - bİR miñ toğijüz alpız jeti. jirmasıñşı may tuwgam. nağaşılarımniñ qolına bergen
 go, nağaşılarında qijjoq. mama jalğız qızı bolğan. mama dep aytpaytın yedim go
 jeñgem dep aytatın yedim. kaz soñğı gezde bİR rette awırğannan geýin mama dep jürm.
 mamaşım bİR qattı awırdı bİR közden wotan jürekten pristup bolT. sodan geýin aytıp
 ketkenim go mama dep ka aytam yendı mama dep. so törtünşü kılstan bastap so aralda
 nağaşılarımniñ qolında tärbiyelendim. qodayğa şükür äjem boldı. ağalarım boldı nağaşı
 10 ağalarım, solardıñ qolında boldım. w on besinşi mektepte woqudim. so mektepte so
 10 jürüp wonınşı kılsta pítirgennen geýin woquwğa baruw wo gezde jogyedı go. wohha
 baram deşe birew üylenip ketesin wo ybay dep jibermi galıP. soda wosıyahta şeşemiz
 55 awırdı. wo gezde bİR älergiya şığa ma bİR isip awıratın yet tamağı. sodan äjem wosıyahha
 jibert. wosıyahta üş ay ma tört ayday ma kítaphanada jomşos stedim. wogan kelmey to ra
 ilagerde jomşosstedim äytewir. ärjerde istedim yendı. wosıyahha kelğennen geýin so tört
 ayda ma, sol üylenip kettim yendı. alıp qaşıp getti go yendı w ontoğijjasımda.

- *qayda tanıstıñız?*

60 - wosawıldıñ adamı go, wosıyahtıkı. wosıyahta jomşos stim. wonęge pítirip
 kelğennen geýin wosıyahha boldım. tanıt awıldıñ adamdarı bari bİR tani beredi go.
 biraqta jürüp nağılğan yemespiz yendı. wonu körsem ana ülken ağam siyaqtı söylesip
 nağıP, biraq qorqıP ketem şe ana kelyatqanda. allanız neşı şıgar yendı jazuwı ma. sodan
 wosıyaqta bİR padrujkamız boldı qorbom, sol üylenidı. sonıñ neşine bardım. soyahha
 65 bargannan geýin wo gezde asanhan ağa bar, sol bar, wo gezde jañagıday kädimgi ädemı
 maşınā joq. vadaboz go. sodan awılda... wo gezde kítaphanada jomşostım. ne kiltım
 qaltamda sodan tekseruw kelibatır dedı go jaña kısıler. sodan qalay minip alğanımdı
 bilmim go maşınağa. minip algam go. balalıq şıgar. sodan bİR ülken üyge apardı. şay
 işip alayıq dep, şay işip alayıq dee mende kirip baram, qaydan bileyin wozüm barıP
 70 wotırıP aldım, ağalardıñ qasına. söytsem woramal äkep salıbatır go ülkenderi. şoşıp
 ketkem go, woybay sodan jılap sıqtaysın. w on toğız jasımızda go yendı. wol da yendı

qayahha ketesin̄ w_{ol} ge_{zde} de_{gen} adamda o_{ya}ñdıq bar ma, bosag_{asın} attap qoyg_{annan} geyin̄ qaytıP bara almaysin̄, sonday go w_o ge_{zde}.

- *bıraq siz jigitin̄izdi tanımayız, jaqsı körge_n joqsız ba?*

75 - tanımız go awuldin̄ adamdarı go bıraqta, ülken ağamday siylaytın yedim go. w_{özümnen} w_{on} jas ülken. w_{ol} yelüv to_{ğızın}şı jılğı men alpıs jetin̄şı jılğımın, w_{on} jas bıraq jaqsı boldı. allaga şükür azamatım jaqsı boldı. siylaytın boldı w_ö ge_{zde} w_{ol} ülken bolg_{asın} ba äytewir w_{ol} jaqsı siyladı yent w_{ol} menı toralam dep at qoygan. biz yendi jüde_w boldıq qo. üyrek_{tin̄} neşin̄ aytadı go torala dep. sonday gılıP aytıp jürdü, sodan
80 jaqsı jür. jaman bolgan joqpız. jaqsı siyladı. oldo boldım äytewir ho_{day}ga şükür. sonı aytam, tört olom bir gızım bar allaga şükür.

- *qanşa jasın̄ızda bosandıñız?*

- w_{ontog}... jerma jasımda bosandım, seksen altınşı jılı üylendim da segsen jetin̄şı jılı ülken olomdo bosandım. alla dep.

85 - *yeñ kisin̄iz qanşada?*

- toqsan besin̄şı jılğı qız go. qazır w_{ol} qambaşta mo_{ğalım} allaga şükür. semiya qord_o, tormo_{sta}, qızı bar. joldası bar, mo_{ğalım} qız kaz şükür allaga. söytüp jürgende w_{on} tört jıl ağ w_{otasqam} yekem. jaqsı bolsa alla ta_{ğala} alıP ketedi goy, jaqsı boldı yend azamatım. bir awzım betime garaP söylegen joq. immen t_{üsün}yetin̄ yedik qo w_o ge_{zde}
90 biz. jaa na_{ğıl}may: söytüp jürüp w_{on} jıl bolgan ge_{zde} kak raz aktiyatır ayında íya, aktiyabirdin̄ to_{ğızı} günü inisi yekewi suwga ketip qaytı boldı. joldasım, inisi baryet qasında. sol ge_{zde} tabılmadı, jeti aydan geyin̄ gana...

- *qay jaqtağı suwga?*

- mina köl go.

95 - *wosı kölden adamdar qaytı bola ma?*

- íya. mina qaraböget jaq de_{gen} bar, so jaqta köl, soda qaytı bolT. aw salıp jürgende... sol inisi yekewi...

- *köl sonda tereñ ba?*

- tereñ go, äydik qo. ar jerde ar jer íya... sol awga baram dep ketip sodan
100 qaytpadı. söytüP jürgende je t_{ay} w_{öttü} go... w_{onı} işlim düşpanınin̄ basına tilemeysin̄ w_o günderdi şe. yeşkimge tilemeym gündü. w_o ge_{zde} w_{otuş} j asımda qalıbtorm, w_{otosuş}jas de_{gen} w_{ol} ge_{zde} kazır yend... jas qaldıq. bes balam... w_o gündü yeske alsañ yendi jüregin̄ awrat yendi. amal joq söytüp, jeti aydan geyin̄ tabıldı. jeti ayga deyin̄ tabılğan joq. kün suwutıp ketti, küzdün̄ gezi goy, aktiyabır ayında. so aktiyabirdin̄ to_{ğızında} ketti, so
105 ne_{de}, mayda tabıldı maydin̄ besine neşine tabıldı. besaw dm omotpasam. kiyimimen

neğen, qodoretı küştü alla şıǵar, ʷonıñ da qodoretı bolǵan şıǵar yendı azamatım
 işqanday niyaǵılmaǵan jetı aydan geyın şıqqanda şırimegen neǵıma... ʷöz neşimen şıqtı.
 jaña şıqqan ğo mayda, moz yerıgennen geyın. tüge şaştarı şamalı tüsüptü dedı aw dim.
 qaynım men atam gördü ʷo ğezde maǵan körsetken joq. qaltasınan dărım şıǵıptı ğo.
 110 men ne dărı işetinımdı bılmiT yekem. bıraq awırıp qalam men ʷo ğezde köp awıratın
 yedım. qolap qala berem jañaday neǵıp qalam şe. basım awrat ıstap qalat, jatıp qalam,
 üşkün jatıp qalam. sö ğezde ʷobalına ne qerek so azamatım küyewım bildirtken joqqo
 işteñeni. ʷözü neǵılat. sonda dărı qaltasınan şıq... qaltaǵa ʷorap tös qaltasına sap qoyǵan
 didı ğo, solayınan şıǵıprı. ne dărı işetinımdı bılmim. ne dărı işet ne dărı işet dep batır,
 115 bılmiT yekem sonı. beñime ğarap biletın yedı ğo. ʷo ğezde beñime ğarayt ta. toralam aw,
 awırıp qalayın dep batqan joqsın ba, beñiñ kögerıp ʷotır dep dărı salıP jeret awzıma,
 tılım astına. sonı soram. ne yekenin de bılmim bıraq jaqsı bop kerem jaña şe. sonday
 bold yendı sıylastıq jaqsı boldı.

- *jetı ayda siz kütken şıǵarsız...*

120 - kütesiñ ğo, ʷonı aytıp tor ğo, yeşkımnıñ basına salmasın. mina kölge şıǵıp
 qarap toramız. bir qarayǵan ketipbaratsa jügüremiz jañaday, sol ketip baratır dep
 ʷoylaysıñ şe. tün oqtamaysıñ. aytıp torm ğo işkim basına... qaynım boldı ʷo ğezde mina
 körşü bop bir şarbaqta toramız. taǵı ne boldı. minä jerde de qaynım bar nemere qaynım,
 künde izdeydi ğo. so ğezde qırsıqqanda moz qatıp qaldı ğo.

125 - *qay jılı ʷol?*

- *yekimniñşılı.*

- *yekimniñşılı anday izdew neler bolǵan joq pa?*

- keldı ğo keldı. suwdıñ astına tüsetinder kelt ta, taba almadı. ujı moz qatıpbatır
 ğo. moz pıtrılap pıtrılap so ğezde qattı qatıP qaldı íya. kün salqın bolıP ketti sogezde,
 130 qatıp qalt. sol qayındarım ʷobalına ne kerék izdedı. moz qa... neǵılǵanşa, izdedı ğoy.
 mozdoñ astına qara... amal joq, jılaysıñ sıhtaysıñ terezege qaraysıñ, dalaǵa şıǵıp
 qaraysıñ somen ʷömür ʷöttü ğo.

- *qasındaǵı kisi şe?*

- qaynım ba? ʷol jañaǵı, qaynaǵam balası yedı ğo, ʷol da ʷosı bızdıñ üyge kelT.
 135 bölök şıqqan ğo. so ʷosıyahha toramız dep bir bölmeni bosatıp berıp solarǵa naǵıp,
 kelinşegimen. jas bala ğo, äbökpın jastı ğo. a kımnen, ana äbökpın joq äbökpın meş
 üydeǵı nürkä ma, nürkämen jastı, kaz neşinşi jılǵı ʷolar. íya, bir böpesı bar sol. yekewı
 birge awǵa ketken. ʷonı sol günü bargan günü tabalamatta ʷonı yerteñine barsa qayıqtıñ
 üstüne jatır didı ğo jaña qaynımız kittay bala... tabıldı jürek jarılǵan dit. al menıñ

140 küyewim tabılğan joq. jetıydan geyin tabıldı. jetıyden geyin tabılıptı go äytewir. äwelı süyegı tabılğanına quwandıq jasıratını joqqo wo_gęzde. süyek tappagan qıyın yęken go. günde jılaysın alladan künde kömek soraysın, kütesın, baldar sorasa ne aytatınındı da bılmeysın. wo_gęzde wogezde baldardıñ aldı altoqıyt. yęñ kıtıtyı beşjasta galt qız, kıtıyinen qaldı wosı baldar. woñay bolğan joq yęndı. söytüp jürüp küyewim tabılğan

145 günü quwanıp atam bısara neğıldı yęndı, süyegı tabılğanğa quwandıq qoday, nağılatını joq. altın süyegı tabıldı deP. sodan äytewir jer ananıñ qoşagına berdik. süytüp jürgende yekı aydan geyin atam qaytı boldı. wottın basındağı. woñay bolğan joq. bılayınşa atamnan wözü toğız balası baryet, jetı ol yekqız yedı go. sol olon birinen soñ birı ketı go, jasıratını joq. so menıñ kiyewim ketı. sodan geyin atam getı. qaynım baryed mına

150 jadırasındarmen jastı alpıs toğızınşı jılğı, sol getı. wo da sol allanıñ neşimen äytewir awırıp ketı. söytüp jürgende wözümniñ balam yekimniñ altınşı jılı liséyde woqıytın yeT, qaytı bolT. won jetı jasında. yertede woquwğa baram dep talaptanıp jüret. so ayagastınan qaytı bolt. so_gęzde bir awruw sıqtı go, buwınıp nağılatın sondaydan qaytı bolt. wosıyahta wosı nege kelıp: woquwğa tüsem mama äşin tüsem deP nağılıP jüretin yet

155 qaytı bolT äne süvretı tor. wosı balam.

- *qay jılğı?*

- bıl seksen toğız go. won jetı jasında qaytı boldı aw dim. yekimniñ altınşı jılı qaytı boldı, woñay bolğan joq.

- *anaw sızdıñ kiyewiñiz...*

160 - íya, kiyewim, anaw menıñ won toğız jasım so... wosı balam, woñay yemes yęndı... ananı balasınan ayırmasın, qıyındaw yęndı... bala degen wörtep ketedı go, awırdım wodan geyin... jüye awıruwımen awırdım basım awırıp qayta qayta. bari istires boldı. qaynım da qaytı boldı sonıñ üstüne, söytüp jürgende, qaynağamıs qaytı boldı. qaynım men qaynağamdı wos şañıraqtan şıgardıq, woñay bolğan joq yęndı bari de.

165 yęndı kaz allaga şükür yęndı allanıñ bir sınağı şıgar disin go yęndı. sınaq boladı go. wonı yęndı tözüp kelyatırımız yęndı allaga şükür. kazır baldarım şükür, oldarım jomos_steyt. yekewı de jomos_steyt. qızım yerte bastan üylendı wözümnen wöz, semya qordı. baldarım yęndı üylenbese yęndı. şükür go allaga. wömur degen sol go yęnd. ya biręwge yerte biręwge keş degen. woñay bolğan joq aqoday yęndı. allaga şükür yęndı. jomostamın

170 wözümde äytewir baldar da jomosta. şükür deydi go, şükürşülükke toymayt didı go.ë

- *qayda jomos istisiz?*

- äkimşilikte stim. tazalıqşımın äkimşilikte, allaga şükür sol. baspanamen sol äkim. wo_gęzde qoğamdıq qo. üyden şıqpay qalgamız go, awramız, qolaymız.

köpşülükpen de aralasa almaysıñ ^wol_ğezde qolap qala beretın boğasın. so bas maman
 175 mən jaa äkım sol şaqırıp jomşqa. qatardan qaldırmayın dep dep ^wosıladı tırpıñdap
 baldarım sol kittäyınan binettenıp minaw üşänmen ülkenım üşän bolT bisen yekewı. sol
 binet de bolT yendı. köbünese üşän sol ağasına yerıp kittäyınan altoqıt. tañ atpay üşte
 törtte ketet awğa. awğa barat ... ağası, sonmen senı yerıp balıg äkelet. sonı satıp şeker
 alamız. bermeşelimızdı alamız. jiynap jiynap onomozdo alamız. ^wo_ğezde işq.. neden
 180 kömek bolmaytın yedı go. pensiyası baldardıñ ^wo_ğez...pensiya jetı mıñ teñge...jetmıñ
 teñge ^wo_ğezde biraz aqşa go biraq iya. kazgıdey yemes. kazde ükümetten kömek bolat.
^wo_ğezde yeşqanday kömek bolmayT. ^wözıñ talpınasıñ go äytewır. baldardı kem gılmay,
 qatarınan kem gılmay äytewır baldarımdı ^wösürdüq qo. oldar üyde litseyde so araldıñ
 neşinde ^woñıT. sırtqa bılaynşa nege jıbere almadıq. qızdı yendı mına ağası ^woqıttı yendı
 185 ağaları ^wözünıñ. ^woqısın dep, gız bala goy dep, keleşegı bar dep. allaga şükür kaz nanın
 jep ^wotır fizikadan sabaq bereT şükür allaga. so ağaları äytew oqıtıp ^wosı talpındı.
 baldardı ^woqıta almadım yendı ^wolar iletseyde, so araldıñ neşinde ^woqıt... kıbtuw ma
^wogez..litseymet. soda ^woqıdı go. ^won altınşı neğe şükür allaga. kaz jaqsı go äytew
 baldar, şükürmüz.. ^wotırımız alla deP.

190 - *^wosı awılğa qay jılı geldıñız? tormşqa şıqpay tıra keldıñız iya siz?*
 - iya, şıqpay tıra geldım. jaña nomız awısıP sol soğan qaytardı go sol ^wosıyahha
 jıberdı go. ana qara dep şeşeñe. sosın ^wosıyahha geldım. ^wo_ğezde bari aralda jüremız go.
 so ^wosıyahha geldım söytüp jürgende ^wosıyahha üylendım.

- *al siz kiyewıñız qaytis boğanna keyın basqa qanday jomosta istedıñız?*
 195 - küwyewım qaytis boğannan geşın yend ^wo sol ^wosı äkımşılıkke. ^wonıñ aldında
^wonday işqanday jomşqa şıqpağanbız go bız. ana bılayınşa boron kítaphanada
 jomstedım da tört aydan geyın üylenıp ketkenen geşın kítaphanağa ata jıbergen joq
^wo_ğezde. iya, yenemız joq ^wo_ğezde kilyeñ yerkek adamdar. sol üyde nağıp qaldım.
 qalıp ^woqudı. sodan geyın so yekımıñ ^won üşte sol jañaä äkım mädı mən marhabat
 200 degeñ bas maman sol yekewı şaqırdı qoğamdıq jomşqa şe. bastıq so üyde ^wothannan
 goy... köñülı bölünsün dep... alla razı bolsın ^wolarğa. sol mənı şaqırdı ^wözü. nege
 jomşqa. qorqa sorqa bardım go sö_ğezde de jomş şıqpağamın. aygülder biletın şıgar
^wo_ğezde bir jerge barsam da awırıp qalam jañaday. ^wo_ğezde aptobuzğa mınemız
 aptobuzğa mınsem de awırıp qalam jañaaday. istıres bolğan äbden basım ıstap qalat şe
 205 qolap qalam ^wo_ğezde. sol bawırlarım neğılıb ^wotırat mən bir jerge ketsem uwayımdap,
 jaā sırtta jüret yeken aptobuz kütüp. qolap qalıp zöytüp jürdüm.

- *dem salasız ba?*

- bilayınşa allaniñ qodiretimen, neğilam, kibırde tamır istaym, neğlam, wonı mısalı men... küwyewim qaytis bomay torğanda bir ay boron sözden söz şığıp ketipbatır
 210 go jaña tüs kördüm. wo gezde jastıq pa bilmeymiz go, ayan yekenin de bilimimiz. biraq so gezde bir ayan boldı. aldında jañaday ne giyip ağı woramal tartıp ağı köylek kiyip qolımda jaña taspihim bar adam qarap wothanımdı. sosın wodaydı köp yeyey bermim go woday bop jürdüm bir apta. biraq sonı neğıl dep aytıp jürdü ülken atamız. bizdiñ äkelerimiz körüpkel adam bolğan didi. ülken äkemizdiñ äkeleri şe. sonday kisiler
 215 bolğan didi go, sonıñ orpağımız goy. sonıñ oşoğo bolıp tor goy yendi bizde de. sodan söytüP jürgeñ gezde, bir ay boron küwyewim qaytis boğanda bir ay boron jaña tüs kördüm. tüsümde küyewim meni wotısüş jasımda tastap ketip baratır yekem. biraq woris qızdardı alıpketipbatır kelınşe..woris qızdar boladı gı şası boyra boyra sondayga ketip qalıbatın siyahtı mağan şe. wözü woyınpaz yedi go jaa. so birewge ketip qalıbatır neşi
 220 bilim biraqta, tastap ketti äytew meni wotısüş jasımda. so küwyewime yerteñine azında torğannan geyin aytım. meni wotısüş jasımda tastap ketipbatır yekesiñ dep men balalıq pa bilim go yendi. wonı jorımadım ya işteñe... di berdım... woy jaqsı bolar yet woris qızdardı jañ nataşanı alıp ketetin dep ja küwyewim mazaqtadı, sodan geyin bir aydan geyin qaytis bop tor go. wonı men bilmit yekem. sodan geyin minä jerde kelinim bar
 225 sayran degen siñilim bar altın degen sol aytat. wolarğa aytqanmın go yendi. sol qaytis bolıp qırqın wotkennen geyin: täte siz yesiñizde ma, söytüp aytıP yediñiz go dep. sol kelip tor go. bilmiT yekem biraq wözüm omotop qalğanmın go. aytilat da biraq omotop qalıppın. sol keldi biraqta. ja moldalarğa aytıP neğılar yediq qo yendi bilmeysiñ go biraq... allaniñ...

230 - *körpkeldik bar ma?*

- bilmedim woday joq mende. meniñ siñilimde bar woday. altın mına aygüldermen birge nağılat. soda bar yedi wol. soda bar yendi. wol tüs körse wol qorqınış bolat. wodayı bar yendi ol siñilim şe. wol biraq ta yelemeyt jañ neğılıb jür... köñüldü jüret wol mende yemés. somen şükür alla dep woturmız. sonday bir ne bolğan. so gezde
 235 qolap qalıP jürdüm so gezde ayan boldı go jaña tüsümde ülken ata kelip... jañ adam qarawım kerek dep. sol nağılmasam bolmayt dep. sodan allaga şükür, awırıp kelip torğan tis basar bosa başjibere goyamız. tis awırıp ke... temperatura bop kelet, wolar sudurik bop kelet. wolar... allaniñ qodoretı şıgar yendi. kittay sipalap sipalaym da. süpülep süpülep jiberem. şalhalap kelet kibir bala köz tiyip awzunan köbüğü atıp
 240 wodaydı süpülep süpülep jiberem de, suw şasıp jiberem, äweli hoday dep, allaniñ qodoretı şıgar yendi. sol nağıpketet, wonı ne dep aytalamaym, qomalaqşımın, yemşimın

dep aytalmaym. biraq allaniñ bir neşi şıgar yendı tılsım küşü ma bilmim. woday bar
 yendı. şükür allaga şükür dim yendı. amanbiz äyteriw jaqsımız, wotırımız. atam jaqsı
 adam boldı yendı biletin şıgar mına kımder. wol kisinin de neşi boldı yendı, äwliye adam
 245 dimız go wol kiserde boldı yendı. äwliyelik ne bolt .qızıq ne ayt deyın desen jaña gelin
 bolıp tuskendegi bir qızıqtarımız bar. jaña gelin bolıp tusken geizde ne boladı go
 jañağiday wos üyge kelgenen geysin dawul torat qoyon bolmay ma, balaq balalıqtı
 kezimizde boladı go, qoyon sıqsa, tazdin üyüne bar, tazdin üyüne bar dep aytamız go.
 atıp şıgıp balalıq pa, yerke bolıp östüm nagaşılardıñ qolında bolıp..jügürüp şıgıp tazdin
 250 üyüne bar, tazdin üyüne bar deb ayta beretin bolgam go. ata ündemeyt men de
 ündemeym, ketip qalatin. üşünşü gün negilganda ma bilmim qoyon qattı kelt ta. tazdin
 üyüne bar dep şıgap alıp ayhaylagam go. ata basındağı töbeteyin şeşip jiberip aqoday
 aw taz yeken go söytsem... bilmit yekem sonn taz yekenin şe. ana töbiteyin tastamaydı
 go. aqoday aw dep bas kiyimin alıp tastap jibert. ibäay oyalıp wölüb qala dızdadım.
 255 sodan geysin aytpaytın boldım yeşqanday. so bilmim bala güngü ne go, ayıladı go. bir
 qoyon bop athanda ayılmay ma İya, so jügürüp şıgıp ayta beretin boğan go. wo geizde
 aw tohit atalar jaña aw tohidı go. inelik degen boladı yeken go men misalı wonı bilmit
 yekem. won toğı jasımda geldim. aralda üyde işkim tohimayt ağalarım degen. inelik deT.
 ineliktı jaa mına jerge qoyıp yedim jip baylaP dedı, oşop ketken şıgar dedim de ketę
 260 berdim. sodan kiyewimnen soradım, ata ayhaylabatır. jaña aşuvşañ kisi yet nağılıbatır.
 inelik qayda: oşop ketken şıgar jip baylasa dep, woyımda dim joq. sodan kiyewim kelt
 ata izdep jür inelik jip baylap qoydım did oşop ketken şıgar dedim. kiyewim de qırsıq
 qoy, ädeyi bilip torop aytpay tor. aa oşsa oşop ketken şıgar ayağınan jibinen tartıp
 qalmadıñ ba diT. biruwaqta izdep izdep jür... jaa wo geizde wortada peş boladı go... anday
 265 qazaqı woşaq. sonıñ üstüñgü jağına biraq qoyıp qoydım men.

- *ine ma wol?*

- anday inelik dep aytat yeken go qoldan istegen, minaw bir jerine jiptı niyagıp
 qoyat ja nelerdı kaprondı sonı aytat yeken go onı qaydan bileyn men. so anañ üstüne
 qoyıP qoydım. sonı alıp biytin deşem: woy ma... martuw dep söyilit mağan, woy maruw
 270 wosı go izdep jürgenim dit. men aytım papa bol ağaş qo... sonday qızıtar bolğan.

- *inelik jändik qoy...*

- İya, men sonı aytıP tor dep woyladım. jip baylap qoydım... oşop ketken şıgar
 dedim. sonday qızıtar boğan. jaña üylengen gezder yendı bilmisin go jaña bala
 tuwğansa. bir balalıq basılmaydı go. bir sarayga kirseñ, jilän asırat bizdin ata, jilän boldı
 275 daw daw. analıq jilän men atalıq jilän bolT. so saraydin işinde bolaT daw jilän. arhan

siyahtı jiltırap bataT jaā. bİr gÜnÜ saraydıñ baratsam, bİr ja_ına baram arman ğaray
 barmaym, bİr jaġında jaā ne gazder tİrat. kİrİp barsam dāw awzı aşılıp mınday bİrdeñe
 300 kelİp üyge ğelİp ʷoyatıP alam ʷo_ġezde samawrınġa şay ğoyamız ğo, dalaġa nan
 360 salamız. jÜgürÜp kelİp azanġı şäydİ ma qoyıp athanda ʷoyatsam jaa tİrmayt. qattı qorqıp
 ketkem ğo. nİrjan tİr tİ sarayda bİrdeñe bar deþ, sİytssem jayın yeķen ğo anaw, dāw
 jayın äkelgen ğo. awzın biytiİp aşıp qoyġan. dāw tİrİ jaña äkelİp qoyġan. neġen äkelİp
 qoyġan yeķen ğo, sizge bılayınşa ʷötürÜg, yeķqap şıhtı ğo anaw, mısalı şenbit ʷonı ʷöz
 365 közümmen ... ata baltalap baltalap jaa qapqa salġanda yeķİ qap şıhtıġo. sonıñ ana awzı
 yeķen ğo aşıġan dāw. ʷonday körmegem ğo. yend ana sarayġa kİrmeym. ja qaynım
 ʷoyanıp bargann keýın ʷo jayın ğo deþ. jäyındı bİrİnşİ İret kördüm soġezde dāw. so ata
 kelgennen geyın baltalap baltalap jañaā neġerİne apardı ğo, İnİlerİne alıP kettı sapahġa.
 yeķqap şıhtı ğo. ana basınıñ ʷözün körseñ şe. ʷo_ġezde sonday yeğİ ğo, qazır joqqo.
 370 kiyewım qİs äkelet, ʷo_ġezde qİstİ jañaā neġe bastıstay beremız. aġaş böşke deġen
 bolaT soġan ädemİlep basıp basıp tıstaymız qİstİ. qıs...ana yanıvarda sonı jisın şe,
 sürlenİp qaladı ğo. sonday yeğİ ğo kiyewım bişärä, qİs äkeletİN qİs atatın. balıġ äkelet.

- *qİs boġanda ʷol qırġawıl ma?*

- qırġawıl bosın, üyrek bosın, torala, üyrek qasqaldaq solar..

375 - *torala deġen üyrek pa?*

- bargo bar, üyrek ädemİ üyrek qo ana torala, sİyTÜp sonıñ neşİN qoyġan ğo.
 meñİol torala deþ qoyġan ğo. tompaq üyrek bargo torala, ana beTİNde neşİ bar şİbarı
 bar.

- *raqmet köp köp.*

Metin kodu	M28
Derleme Yeri	Rayım
Kaynak kişi	Särsenova Mereke/1976
Konu	Genel Sohbet

- *atı jönüñüz?*

- särsenıva mēreke äzbergenqızı.

- *qay jılı tuwıldıñız?*

5 - jētpıs altınşı jılı. rayım yēldı mēkeninde. mēn bırıññ toğıjjüz jētpıs altınşı jılı rayım yēldı mēkenı kazırgı tañda jētesbi awıldıq "okurüğü dep sanalat. bōl "öte şejireli tarihi mol. "onıñ kışkene töbeşik bar, bōrōn jaña soğıs jıldarında sol arada bolğan degen boljambar yēndı. soğan arnayı bēlgısı bar. sol arada ja soğıstıñ kezderinde bolğan degen boljamdar bar köp. mēn "özüm qızılorda pedkolejine "oñuwğa tüstüm. tohsan bırıñşı jılı. tohsan besinşı jılı sonı qızıl diplommen bitirip şıhtım. bastawış päniniñ 10 moğalimimın negizinde "osı tohsan besinşı jılı "osı qoşjar yēldı mēkenine tōrmōsqa şıhtım. "on toğız jasımda şıhtım. rayım halı şağın ğana yēldı mēken kazırgı tañda. kazır yēndı jüzge jētpit üydüñ sanı. bōrōn "ol negizinde bız "oqıp jürgen kezinde segiz jıldıq boldı, qazırgı tañda ülkeyip, ülken mēktepter salınıp jañağı "örkendep "ösüp kelyathan awıldıñ bırewı.

15 - *küñkōris qalay?*

- küñgōrüs yēndı, ülken köl bar. rayım kölü bar. bır jağı ülken taw, tik jar, bır jağı köl sonıñ yēki "ortasında ożonnan yel "ornalasqan. neğıziñde "olarda balıq şarwaşılığı sosın mal şarwaşılığı damığan. ülken jaña... yēgin bōrōñgo tañda boldı yēndı kazırgı tañda yēndı "onday qattı qolğa alıp tōrgan ne yemes yēndı. bōrōn boldı bızde 20 "öytkenı, bız bala geżimizde ne yēkti tarı yēkti. sosın qawın qarbiz, jēmis neñiñ türtürün yekken. sosın jēri qonarlı, jañağı ne, bırdeñe yēkseñ şığa qoyat. "olara mēniñ özümñüñ äke şēşemniñ üyünde jēmis jiydektiñ tür türü boldı. alma da bolT, şiyē de bolT, kazırgı tañda yēnd jēr könerip nağıladı ğo. jalpı köbüneşe mēktep bar sosın, äkimşilik bar, şağın medpunkt degen siyahtı. yēndı bırte bırte bōrōn "ol jērde basta qonıztangan gezde, ne 25 bolğan jañağı şağın bolğan da awıl. kaz bırte bırte "örkendep "ösüp kelyathan awıl.

- *mekēme bar ma?*

- mekēme joq. arnayı mēkeme joq. bıraq ne bar, jañağı köl yēndı kündeliktı tırşılığı ğo. üyden şığat ta yēki attam neştesēñ ujı köl qoramızdıñ neşi tırelip tōr kädimgıdı.

30 - *äke şēşēñiz ne istidi?*

- meniñ äkem şeşem, wözümniñ äkem särsenip äzbergen moğalım bolğan kisi anam qalıbayıva zağipa: wol kisi de bastawış päniniñ moğalımı. sol jaqta moğalım boltı kaz ziynet jasına şıqtı. bastawış pāni boldı. äkem de bastawış pāni negiziñde. keyinnen basqa jomostarmenen internat boldı olarada sonday sonday jomostar, mektep jalpı mektep salada pedagog bolğan adamar, sonday. rayım tuwralı mina bir woleñimdi wohıp jibereyin íya. jürekten şıqqan.

- aqınsız ba?

- aqındığım da bar íya.

jürekte ärkez saqtaladı tuwğan jer
 40 balalıqtıñ yeskertkişi tuwğan yel
 aynalayın atı añızğa aynalğan
 rayımım qasiyetti tuwğan jer.
 şejireli jer desem de boladı
 qasiyetti yel desem de boladı
 45 jetes biydi şeşen tildi babamniñ
 ärüwağı yeldi qorgap toradı.
 jasıl jelek yelime san beredi.
 bar baylığı ağı aydıdı kölyedi.
 aynalayın qasiyetti tuwğan jer
 50 künnen küngä körkeyip bir geledi.
 ozaq şumaqtarı bar. bol yendi tuwğan jerge so ärkimniñ tuwğan jeri wözine ıstıq qo. wöz şaharı didi go şındığı kerék. íya íya jetes bidin orpaqtarı. taza jetes biydin... bizde jetes biydin minara rayımniñ nesinde, barsañ boladı yendi olarağa da ülken kesene jalpı. bol jañığı arnay kesenesi. biz sol mektepte de kışkene jasağan maketteri jüretin yeT, köne mekteptin kezinde. sol gezde rayımda jalpı mal şarwaşılığı, wosı balıhğa qarağanda mal şarwaşılığı. wolarada tüye de ba... meniñ äkemniñ äkesisol arada halhozdiñ pıretstedateli boldı. biz bala gezimizde äkelip ülken qora bar jañığı neñi tüeni, jılqını jañığı ne ıstit jündeyd ma qırqıp wodan geyin jılqılara tañbalap batırat biz üşün bir ülken bir ne keyinnen yendi halhozdar taradı go yend, kazırgı tañda ärkim jekege şıgıp ketti. wol yendi bir qızıq bizdin äke şeşemizdin balalıq şağımızdan ülken keremet bir yestelik. ali yesimizden ketpiT. qora qora qoy, qora qora jañığı ne äkelip jañığı tabınımın kızıgıp atıhan jañığı neler jılqılar, jañığı neler tüyeler degen siyahti. so mektep şağın kaz mektep te biraz nestelgen rayımda...

- jetes biydin kesenesine tabınuwşı qonuwğa, tınewge kele ma?

65 - qonıp şe, tünemeyt wolaraga tek bata neğılıp, as berılıp ülken wolaragada íya, biraz. wol jeti segiz jıldıń woyah boyagında gana wornatıldı. minarada da bar yemes pa jetes biydiń neşi. bergaray kelyat gan gezde araldan. jetes biydiń tarihi kop yendi. keyinnen jiynaqtap nestep jiberip tor ne depatsañ... sonday íya. yendi wozumniń wosu kelgen jańa jalpı jomos barısında aytıp wotetin bolsam. tohan besinşi jılı wosi ne de kone

70 mektep boldı. keldim de bir den so qızıl diplommen mektepke bastawısh paniniń moğalımı bop kirip kettim. sol jerde qızmet jasadım. wolarada bizdi basqarğan aymırzayıp wotebay aǵay bold. wote bir kiyeli, sözü duwalı aythan narsesi sonday kisi boldı wol kisi. jomsonda basqarıp, bir ülken alıp bayterek desek te bolat wol kisini. sözümenen ojomdo basqarıp, sol kisi jomosqa qabıladı menı. jaqında wol kisi bir yeki

75 jıl boldı qaytis boldı. sol mektepten biz wosında yekimniń wonınşı jılı awısıp keldik. wol mekteptiń de kone mekteptiń de wozuniń qızıqsılıǵı mol yet. ali yesimizden ketpit. sol jerde biz yebek wotulumuzdi bastadıq. koptegen yebekter jasadıq. biraz jańaǵı marapattarǵa iye boldıq.. yebegimiz yelendi. yendi wosi nege yekimni nonınşı jılı wosi mektep ashılğanan keyin wosında awısıp keldik. wogezde de bastawısh paniniń moğalımı

80 bolıp jurup keyinnen yekimni yekide wosi ashılǵanda men adepkide tarbiyesi boldım wotan geyin metadis bolıp awısıp kettim. jaqsı kazır saǵın wortalıǵımızda hırıq bala bar.

- *baǵası qanşa?*

- bir balaǵa besmiń teńge. us mezigil tamaǵı bar işinde us mezigil tamaǵı. keske qaytat bala. jańaǵı kim aytıp yet: mina direktirimizdiń akesi: amanǵalı degen aǵa bir

85 günü: a yendi bir jańaǵı baldarǵa tolıh kunduk qılıp bir ashıp jiberseg, saǵın wortalıqtı, jańa aytatını go, íya nemerelerimiz solarada qonıp aytewir soytup nestese íya dep. minaw jalpı negizinde saǵın wortalıqtıń neşi boP ashılmaǵan mekteptiń nesimen ashılǵan goy negizinde. kazır balalar jaqsı, íya uwaqtılı barlıǵı. uwaqtımen íya. jańa aytıpbatırıq qo, kiyeli jer workendep wosupkelyathan yet. jan jaqta yer teńgisin jańaǵı, kazır yendi

90 köldüń mozo erip, şalqıp bir keremet adamǵa köñül küy siylaytın bir jaa keremet awul dep sanasaq da boladı.

ozasam saǵınışpen saǵan jetem

jurektegi şuwaqtı sezimimdi

körupkel men wozuñe arnap wotem

95 keremet tabıǵatıń til jetpitin.

qalaysa kelbetiñdi süvretteyin

tamaşa basqa yelden körkün qanday

onaysıñ bir körgennen barlıq janga ay,

- sagan degen yerekşe sezimnenen
- 100 qaraymın qaray bėrem kőzimdı almay
- ārine ŗuwmaqtar ŗıġa beret, tuwġan jerge kőrũktũ yelge, tamaŗa kiyelı jerge degen ʷoleñ
- ŗuwmaqtarı āradayım jañaā jalġasın taba bereT dep ʷoylayım.
- *jaqsı raqmet köp köp. jaqsı mālmetter berdiñiz.*

Metin kodu	M29
Derleme Yeri	Bögen
Kaynak kişi	Tajmağanbetova Künhiyaş/1952
Konu	Genel Sohbet

- *qay jaqta "oqıdıñız?*

- sol böğennen pítirdiq qo "ondı.

- *qay jılı bitirdiñiz?*

5 - alıpS toğız aw dim. sosın jaā neđe "oquğım ıspıtuwda. "oquwğa bara almadım da so üyge kelıp tekserıp jürgende alıp kettı ıspıtuwğa "oqı deę. aralda, araldıñ neşinde, sonı pítirğennen geýin... är jerde jürm ğoy. şıvinida yeķı jıl ıstedım. "odan geýin "osıyahha köşüp keld bir jomos babımen.

- *qanşa jasıñızda tormosqa sıqtıñız?*

- *jermekimde.*

10 - *qanşa bala şağañız bar?*

- *baldarım köbüsü "ölüpqaldı.*

- *qanşa tuwdıñız? birtalay tuwdım biraq "ölüpqaldı, omotop qaldım.*

- *kaz qanşa balañız bar?*

15 - bir ol üş qızım bar. bir qız üyde. üş qız kiyewde birewı aqtöbede ülkenı. sodan keyingisi mına aralda, olom qolımda yeķüş jıl boldı üylengenine yeķüş böpesi bar.

- *qanday ıstedıñız?*

20 - sol ana şveynidan geýin "osıyahha kelgennen geýin neđe ıstedım. jaña balıqşılardıñ üyünde qarawulda ıstedım. sodan geýin "ol jabılatın bolt ta, "osı ne şıgıp kettik qo sonan. so ne priaral saphozuna köşkemız basta, ädepkide sonda jomos stedım qara jomos. ja şög tartatında ıstedım. şöp tartatın sonda ıstedım. "osıyahha kelgennen geýin bir jıl uborşı bop ıstedım de sodan geýin jaña aa. qosına qarawul bolıP ıstedım. qıstay qarawulda toram, jazda üyde bolam sol.

- *qarawıl bolğanda qanday "oqıyğalar boldı, yeşinide joq pa?*

- *ışteñe bolğan joqo... balıqşılar qosın... jazday ketkende... qısta "özdėri awlarına*

25 *ketet. qısta kelet sol sogezde bahılap jüremız.*

- *"ol orloqşolar bolama "ol geızde.*

- *orloşşular bolmayt "ol geızde.*

- *şveynida qanday kiyim tiñiz?*

- köylek könşük, şalbar sonday. ülken apa boldı bögende kempír... soda jomosh
30 stedík wódan geyín. wól kısı de ketıp qaldı aralğa köştü ma bínärse boldı. sodan geyiñ
men aħşası az boğan soñ şıgıp kettim. awulda jürüp... üyde jürgende , üylenip kettim.

- *wözderiñizdiñ üyleriñiz boldı ma wos jaqta?*

- wözümüz üy salıbalğamız, mına saray tam. yeķi bölme üş bölme me. sodan geyiñ
mına ükümettiñ tamına kirdik qo mınağan.

35 - *atañız apañız boldı ma?*

- atamızı yememiz boldı. so jetpis altıga kelip torğan da qaytis boldı yenem. atam da
so şamada qaytis boldı. yeķewi bir jil arası. sonday qaytis boldı. yememiz qolınan is
keletin şeber adam yedi go. kiyim tıgetin yedi go. kiyim tıget wól gezde jaā kastiyum
şapan, satpayt jomoshların tıgıp berip aħşasın alaT aw dim.

40 - *atañız ne istitin yed?*

- atamız ota kısı boldı. qolınan kelmeytini joq. wól är deñe, temir tersek istit aw dim.

- *kiyewiñiz ne istitin yedi?*

- kiyewim de sol äkesi siyahti ota go kaz. wosı awuldiñ anaw minawısın istep
bereT. neşin istiT. kazir közü qalibotır yendi. biyıl doğdırga körünüp yeT. közüñe ne
45 jasaw kerék dep wóğan bargan joq äli. qolınan kelmeytini joq. telebizer woñdaydı. sosın
jorttoñ anaw minaw yeşkegin qayıq istep bereT.

- *sızdiñ deñsawlıgıñız qalay? ne boldı deñsawlıgıñızga?*

- men yeķimiñ wón yeķide jambasına äperatsä jasatım yedim go. sodan jaqısı
jürdü, bir tayahpen jürüpeydimgo.

50 - *ne üşün jasadı jambasıñızga?*

- ayağım awurıp, qolap qaldım qoraniñ ħasına qolap qalgannan geyin, so yeķüş
jıldan keyin awırdı. sodan geyin qaynım bar yeT, almatıga köşüp ketken sol da jasathan.
wól ayttı biraşına ayttıtı bir tanıs biraşına: söytüp jeñgem barat ayağı awrat dep. wonda
şemkısın túsürüp men qağaz bereyiñ şemkiñizge túsürüp jıbersin dep. sol snimki
55 túsürüp almatıga jıberdim. sonan geyin şamalı günnen keyin barıp habar geldı go. jaā
nege túsüp kel deb, rengenge túsüp kel dep. neñdi dayından bärin. söyt reñgeñge túsüp
so bir aydan soñ ba bardım. so jasatıp söytüp kelip yedim go. wosı jambasım aw dim.

- *yeķimiñ wón yeķide jasadı ya.*

- íya. wosı biltırdan beri ayağım awratın boldı tayah oştasam da awrat sol ħolap
60 qala berem äyrew. wónan geyin yend jüre almay jürm wosı günü ayağımnan. köp jürmim
köp jürsem... aralğa baram wól däri qoyat ne qoyat ukol salib sol jiberet.

- *irengenge túsürgen joq pa?*

- írengenge túsürgen joq. jambasımda ne bar degen soñ, wolar da qaramaydı go. jambasımda temir bar.

65 - *temir bar ma?*

- íya, temir saldı go. jambasına.

- *ne üşün saldı?*

- jambasım awrat saldı go. so aralğa barıp jaqında dări jerip keldie won won gün bold... jambasım şaşıp... sodan berı jaymen jurupatırım.

70 - *sol temir awirtattın şıgar jurgen gezde.*

- keyingı gezde mina ulkeygesın ba mina awraT. kop jure almaym, şahırışha nełerge şıga bermim, barmaym. ili maşınamen baram keyde bir jaqın jerge. tanıstarımız bosa.

- *dări ukol sonday alıbjüresız ba?*

75 - dări alıPjurm goy sol aralğa barıp.

- *awırmañız mıqtı bolıñız. siz üylengen gezde artıñızdan, tösek sonday keldi ma?*

- tösegim keldi íya. körpe...

- *wol tösekter qalğan jok pa?*

- qalğan joq kaz.

80 - *wol gezde kiyiz alaşa berdima?*

- íya alasa, kiyiz berdı go. wo gezde qaldı go wol arqaysına berıp qortop.

- *jas kezıñizde alaşa kiyiz tohidıñız ba?*

- íya, tohidım alaşa tohidım, terme alaşa. kelın bogannan geyın go wözüm jip dayındap. so tohidım.

85 - *qıyın ba wonı tohuw.*

- woñay go. bir ayday tohiymız.

- *wonı tohiğannan keyin satasızdar ma paydalansızdar ma?*

- satmaym men wonı işkimge woday, wonı paydalandıq qo. so bir alaşa jüret üyde könerıp.

90 - *terme alaşa men qaqpalaşanıñ ne ayırmaşılığı bar?*

- qaqpala tek wöner salmay tohit anaw wönermen. kaz kilemge şıhtı go bari.

- *sol apa raqmet kop kop. aman boñız awırmañız. jüre berıñız.*

Metin kodu	M30
Derleme Yeri	Qaraşalaň
Kaynak kişi	Quwatov Ali/1950
Konu	Genel Sohbet

- *qaraşalada jayly aytıP beresiz be?*
- seksendey üy bar yedi go sogezde. mına şette aral aa... jüz jüz jetpisteý bar go
- *mektep bari bar ma?*
- bar bari bar. mektep bari bar. kaz "on jıldıq boron segiz jıldıq boldı.
- 5 - *qay jılı "oqip qay jılı bitirdiñiz?*
- men neşe jil boldı omotop qaldım aw. alpıs segizde pitirdim go iya.
- *awıldıñ bastı şarwaşılıgı ne?*
- balıq tek qana balıq. qoyos soyahta go. suw qoyatın jer.
- *yegin yekken joqsızdar ma, mal siyahti?*
- 10 - yegin yekti go, yeginge qatısқан jokpın. so_ gezde yekti.
- *qanday yegin yekti?*
- qawon qarbız go.
- *qawın qarbız "osti ma?*
- "ostu nege "ospit?!
- 15 - *jer tozdo yemes pa degenim goy...*
- joq. "o gezde toz bolgan joq qoy. bizdiñ gezimizde toz joq qo "onday. "o gezde teñiz qaytқан joq. teñizdiñ "özü, ülken teñiz bar, kisi teñiz bar. balıqta boldım goy, jeti jil balıqta boldım.
- *mal qanday mal asıradıñızdar?*
- 20 - tüye bolt, siyır boldı. köbüнесе siyır boldı go.
- *sızdiñ üyde mal boldı ma? "olarğa qanday jem şöp berdiñiz?*
- boldı, pişen. köbüнесе pişen jidi go basqa ne jit.
- *pişen jaylı aytıp beresiz ba?*
- pişen "öset, köldüñ işinde "öset, kölge jaqın qamıs qo qamıs. "orasiñ neşede
- 25 iyünde iyünniñ jerması ma. jermasına taman "oramız go. bari so mañayda "oradı go. qayıkpen "orasiñ qolmen "orasiñ. astına barıP masahana qorop jatat.
- *qaraşala jağdayı qalay et "ol gezde?*
- jaqsı. bereke go "olardıñ... şamalı uwaqıt qo bolmasa "ol gezde balıq bolt. balıqtıñ kilagıramı hımbat. tırşılıkkke jaqsı boldı go.
- 30 - *mekemeler boldı ma?*

- joq mekeme meş, plappaz bold äydik. qormangazı ne degen bolT, leontıp degen pıappaz bolT. şet el mına... baltıqtıñ qızdarı istit işinde gelip. soğan tapsırasıñ wözdëri qapıldap alaT. qatıratının qatırat. pites degen mator dâw. sonimen aralğa tasıtp pitespen. bızde qabıldap alat. jañaā pıtestıñ wözü qabıldayT. söytüp aralğa tasıt.

35 - *sol awıl men araldıñ arasında qanday kölük boldı?*

- aptobus. jayaw jalpı sol aptobusqa mınesiñ go. ayağıñ qoşağtap qaytasıñ sosın. qıstıñ günü. yendı işi mozday boladı go. mınanday aptobus mes qo sağan. ayağıñdı uwqalap wotırasıñ. wodan keiin şeşip alıp wöstüp... işinde tıgılıp wotırasıñ. adam biriniñ üstüne birı minet. kittäy aptobus qo. äydik aptobıs beride payda boldı go.

40 - *balıhta jomos istediñiz ba?*

- balıqşı boldım jetti jıl.

- *aylıq qanday boldı?*

- wöy, wool... aylıq ärtürlü bızde. tabısqa qataydı go. balıq tapsırğanıña. köp bolsa köp alasıñ, az bolsa alasıñ. wosı... siyahti go. bolar tapsırğanına aladı go, sonday kazır balıqşılar. qanşa tapsırsañ sonşa alasıñ. sosın sılesır boldım, mehanik boldım. beşjılday mehanik boldım. sılesır boldım wogan da wotızdın üstünde şıgıp keitti.

45 - *sol qaraşalada mektep wohip jürgende tek mektep woıdıñız ba ili jomos istediñiz ba?*

- e ne istisiñ balıq... al balıqqa baram. tāk men neşede qatıstım. altı jettişı kılstan bastap balıqqa qatıstım. kanikoldıñ gezinde balıg awlaymız. teñizde qızbay bolad jañaā, kölde neğe däriyada. sol azbaymen şal yekewmız awlaymız. balıgın wotkızemiz. hayaz bold, köbünese qayaz boladı go. sentiyabırde aktiyabırdıñ işinde hayazdar bolat.wo_ gezde sonı awlaymız.

- *hayaz balıq degen qalay yedı?*

55 - äydik bolat äydik. hayaz kädimgi boğan qalay tösündürem. beliyamordı kördüñ ba? pormısı sonday. bär balıq köp qo. sazan boldı, jayın boldı. hayaz boldı, qalğanı mayda, şortan mortan tortan bold.

- *woluwaqta balıgawlağan kezde balıqtar tawsılmaytın medı?*

76 80 tıradı go. balıq degen şaşqannan geýin kölge neted şaşat kölge. mınalardıñ bäre qosılattın yedı go kölder birbirine. sosın qaytıp baraT. kazır ketet qaytıp kelmeyt. aralda boldım beş jıl. mal şarwaşılıgında boldım bordağta. aperatır boldıp kirdim, anaw qarawıl bolıp kirdi.

- *ne istitin eñizder wol jerde?*

85 - jem şıgaramız, mal bağamız. jemdı söl jerden şıgaramız, malğa beremiz. maldı bordaılıp wötküzesiñ. sezoni bar go. bir miñ altı jüzdey bas bolT. sonı şemir... bir bas ol siyir go. so beşjılday boldıq ta, sonimen woyahta taray bastadı.

- *basqa qayda istediñiz?*

90 - apbazda istedim aytpaqşı aladıñ aptabazında. jer bahşa yektıqo. sonda boldım. qawun qarbız satat. wo gezde bağasın bılmeym. kazır bari satıpaluwğa üyrenip ketti. bizde de yendi maşınamen tasıganda tawsılmaytın yedi go, äydik. bergenin alat ta qalğanı qalat so.

- *qanday qıyındıqtar kördiñiz?*

- woy qıyındıq boladı go, qıyındıqsız wömır bolama, ye.

95 - *ne üşin?*

- tıraktırdı suwğa batırıp algamız, eşeş... degen derektir şkol boldı äy ne boldı, aptabazdıñ direktırı boldı. sonıñ jalğız tıraktırı bar yet woni, sonı suwğa batırıp aldıq. sonan ayğaylasıp ahırıp üş ayday jürdüm go. ılayğa kırıp ketti go. iterpbatında ılayğa kırıp kett. matorın bärin istep berdi go, sonı moyındamay atır go. ııı sondaylar boldı...

100 ~~100~~ - *jaña malda istegende wölgen maldardı sizlerden körmitin be di?*

wölse wötkizesiñ go. bawuzdap tıstayt ta bırden... jiberemiz. ñe wöziñ alasıñ. wözderi bölüp bereT bolmasa birli jarım wöledi go, wölmey tırmaydı go. toħğa tüsüp qalaT. yanegayıp tüseT töbeden. sögezde wöleT. bir jarım wöledi go, besew altaw, yekew, üşew, 135 birerw wölüp tırat arada, anda sanda.

- *wolarğa ukol salıp bediñizder?*

- ukol salatın jaña awuldıñ baldarı bar. yemdelüvge kelgen, ltıbıda. so yeltıbıdağılar yemdeydi go. şayşat, äpertsiya jasayt, äytew, äydiktep batadıgo, ne şıgaratının...

140 - *raqmet köp köp.*

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SÖZLÜKÇE

-A-

ağarganğa	: ayran, süt önimderine (ayran veya süt) M2/45
ağoday	: aynalayın (yavrum, evladım) M25/70, 90, M27/195,196
anday	: anaday (şurası gibi) M1/42
arman ğaray	: äriqaray (diğər tarafa) M24/45, M27/218, M22/34
aytqanday	: aytpaqşısı (bu arada) M2/120,123
aP kaşıp	: alıp qaçıp (alıp kaçıp) M3/35
apım	: apam (ninesi, annesi) M2/16
aqqanmenen	: aqan aw, (kızıl balık tutmak için kullanılan ağı) M9/70
aştıq suwlıq	: azık- tülük (gıda) M2/49
ayajan	: meyirbike (hemşire) M8/12
azıp baratır	: buzuluw (azmak) M9/273
awızşarlar	: iftar, awız aşar (iftar)M24/108

-Ä-

ädepkide	: basında, burın(ilk başta, önceden) M29/19
äydik	: ülken (büyük) M2/33,110, M16/34,M27/54, M30/31,39,53,68,83, M21/65
äytew	: äytewir (sonunda, nihayet) M1/38, M2/73, M5/34,M17/21, M18/68, M22/201, M24/105
awelgi	: birinşi, alğaşqı (ilk, birinci) M5/5
awğa baram	: balıqqa baram (balık tutmaya) M27/54

-B-

bahşı, bahşa	: egin, egistik (tarla, ekim) M25/73,74, M30/66, M6/103
bergerək	: keyin, sosın (daha sonra) M18/122
biy diT	: bılay deydi (böyle diyor) M5/178
biyahha	: bul jaqqa (buraya) M11/134

-D-

değdiğen	: kepken, qurğagan (kurumuş) M2/41
Dərman	: deyirmen (değirmen) M 2/46,53
deñiz	: köbü, bari, deni (hepsi) M13/52
dilmäş	: tilmäş, awdarmaşı (tercuman, çevirmen) M2/66
dolılığın	: ösegin (dedikodusunu, kötüsünü) M9/228
düzgün	: jüzgin, düzgen (calligonum) M6/84
dümpülü	: doğası (oval, eğri) M6/163
dükdük	: jasırınbaq (saklambaç) M8/38
dünya	:dünyie,jasaw (miras, zenginlik) M9/49, M21/115
duwa	: duğa, tumar (muska, dua) M11/54
döz	: tuz (tuz) M11/112, M16/28

-G-

gelT	: keldi (geldi) M2/ 63
gimol	: kim ol (kim o) M5/178
geliden	: keli, kilogram (kilogram) M5/174

-h-

h�aşsan	: burın (bayağı, uzun zamandır) M3/2
hojanı	: imam (hoca, imam) M9/102
-I-	
ılgı	: ünemi (her zaman, daima) M5/7
ıslı	: ıstıq (sıcak) M8/54
ıssıñ künü	: ıstıq küni (sıcak gün) M11/21
ız	: sız (nem) M18/144

-İ-

ittigen	: köz tiygen (nazar değmek) M21/176
inelik	: ine, biz (iğne, biz) M27/201
ıstit	: isteydi , jasadı (yapar) M6/33, M9/231, M11/44, M13/64, M21/115, M28/55, M29/40, M30/32
ılgerı	: burınğı (geride, önceden) M9/65

-J-

jaā	: jañağı (deminki) M2/2, M2/18, M3/24, M4/16, M5/10, M6/199, M7/61, M21/8
jağatıp	: baptap (bakmak, beslemek) M6/145
jandıqtı	: usaq mal (küçük baş hayvan) M2/87, 105, M16/29, M21/93, M21/314
jar	: kabıręa (duvar) M21/16
jer�shuğ	: uşıq (uçuk) M3/8
jerT	: jiberdi (gönderdi) M2/13
jıldamasın	: jılnama, şeјire (secere) M9/79
j�pjoğa	: kedey, pahir (yoksul) M15/10

joqım	: jokpın (yokum) M22/45,90
joyıldırmaq	: joğalıp ketpew M24/15
-K-	
kap	: kalıp (yapıp, edip) M1/33
käz	: qazir (şimdi) M2/27,M1/23
kezdırıp	: serwendetip (gezdirip) M6/151,157

kerpiş	: kirpiş (tuğla) M20/48, M11/45
kelyatqan	: kele jatqan (gelen) M5/116
ketınbatır	: (alıp)keteyin dep jatır (götürüyor) M5/184
kösümüz	: közimiz (gözümüz) M2/36
körbah	: jetesiz (soysuz) M13/67
kıldey	: kileñ, biriñğay, önşeñ (tamamen) M2/50
kıttäy	: kişi, kişkentay (ufak, küçük) M5/30
kiyisñ	: renjüv (alınmak, üzölmek) M18/74
köne	: eski M6/197,198, M11/15,90, M21/114,M23/23,M28/21,52,66,72,86.

-M-

mäydä	:mayda, usaq, kişi (ufak, küçük) M5/60, M21/164
mämpasi kämpit	:kişi qattı kempit (küçük tatlı) M21/289
mımanı	:qonaq (misafir, konuk) M9/253
mınaradan	:mına jerden (buradan) M11/15

-N-

nanbayda	:nawbayhana (fırında) M2/90
----------	-----------------------------

-O-

^w o uwaqta	: ol uwaqıtta (o zamanlar) M2/6, 12
^w omba ğarıñ(d)ı	: atın yüreyebildiği qalın qar veya Rusya'daki Ombı şehirne ait kar. (kalın kar) M6/153
^w orınge.	: (töse)orınğa (yatak yorganı) M5/196,197,199,201
^w oqqan	: oqığan (okuyan) M25/44
^w oñña	: okuwğa (okumaya) M27/11
^w osarağa	: osı jerge (buraya) M4/11, M9/236
^w osı torğanda	: дәl kazır, (şu anda) M5/70, M1/45, M12/14
^w osıyaqta	: osı jaqta (buralarda) M5/41
^w ottıñ basındağı	: otbası, januwyanın erkegi (aile babası) M27/98
^w otırıspağ	: sawık keş, (gençlerin bir araya gelmesi) M17/49
^w otaw	: otaw, otbası (aile kurmak) M18/8
^w oyınpaz	: äzilqoy, äzilkeş (şakacı, komik) M27/165

-Ö-

^w öttew	: sıyır awıruwı, qarasannın bir türü (inek hastalığı, eti derisine yapışır,)
^w öner	: oyu (nakış, motif) M29/89, M12/11, 134
-Q-	
oşoğo	: belgisi (işaretti) M27/161

-P-

polo	: pulı, aqşası (parası) M1/12
perzent	: bala, böbek (çocuk) M25/14
pıräpesirler	: professor (profesör) M2/66,72
pılterı miltıq	: bilteli miltıq (bağcıklı tüfek) M9/156

pötege : puti, jol (demir yol) M25/27

-Q-

qanttap : kattı, kısıp (sıkıca) M6/169

qasqa : bişara, oybay, oy (zavallı, eyvah) M22/66

qawmalaP : ortağa aluw, şömelelew (ortaya almak, toplamak, tutmak)M12/17,20

qayas : qayaz (bıyıklı balık) M2/30

qaytqan joq : tartılğan jok (deniz çekilmemişti)M30/17

qäyddä : burın (çok uzun süre önce)M11/59

qayaqtan : qaydan (nasıl yapar) M16/16

qopa : qalın qamıs arası (gür kamış arası) M7/77

qottalmay : otaluw, (arabayı çalıştırmak) M21/132

qarmağa : nanmen tamak (ekmekle karışım yemek)
M25/111

qorım : mazar, zirat ayrıca Doğu Kazakistan'da da aynı(mezarlık) M21/367

qatınasimen : arqılı (aracılığıyla) M9/67

quwırmaş : quwırdaq (kavurma et) M6/239

qort auwruwı : tuberkulez (verem) M9/27

qorşon : (hayda) M18/66

-S-

sırda tuwdım : Sırdarya'da (Sırderya nehrinin kıyısında) M7/6

söydep : solay (öyle) M5/15,28

söyerde : sol jerde (orada) M5/180

söktey : öñşeñ (tamamen) M21/343

soyaqqa : sol jaqqa (oraya) M5/185, M21/47, M22/98
 síreñ : sirek, az (çok az) M17/2

-Ş-

şahğa : äreñ (zar zor) M2/94
 şalt : tez , jıldam (tez, çok hızlı) M21/230
 şamadan : şamadan, çemodan M2/98
 şämälí : şamalı (biraz) M1/ 31
 şarbaqtarina : awla (avlu) M20/94,M21/21,102,103, M27/75
 şaylıqqa : aş, tamaq, tatti (az miktarda para) M18/19
 şemişke may : künağıs may (ayçiçeği yağı) M6/241
 şırpı : siriñke (kibrit) M2/69

-Ü-

üydö : üyde (evde) M1/34
 ürdüs : salt-destür (gelenek) M18/152

-T-

tapağa : tabağa (tavaya) M2/34, M21/322
 tapaldaw : kişilew (küçük) M21/287
 taqamen : etiktiñ ökşesi (çizmenin topuğu) M22/49
 tayqazanga : ülken qazan (büyük kazan) M21/294
 tişiş : tiyip aluw (evlenmek) M12/20
 tastaş : koyşı somı (bırak ya) M1/37
 toğon : yedi (idi, yapardı) M3/15, M5/10, 28,
 108/111,M13/25, M21/119, 130, M23/18,21

təqayı	: tuyağı (toynak) M6/162, M8/57
təhərənğiraP	: qattı, qatal (sert) M9/188
tıstadı	: tastadı (bıraktı) M2/ 62,70 M6/89, M22/148,M6/73,170,79
tünemhana	: tüneytin orın () M17/129

-Y-

yaldı	: uyaldı (utanmak) M22/154
yaneğayıp	: nayzağay (şimşek) M30/79

KAYNAKÇA

- Akar, A. (2018). Muğla ağızları, *Rektörlük Yayınları*, Muğla.
- Amanjolov, A. (1996). *Türkü Filologiyası Jane Jazu Tarihi*. Sanat. Almatı
- Atmaca, E. (2016). *Kazak Türkçesi Ağızlarının Tasnifi Çalışmalarına Bir Bakış*. Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, 5(2), 589-625.
- Banguoğlu, T., (2015) Türkçenin Grameri, *Türk Dili Yayınları*, Ankara
- Bisenbayeva, K., (1996) Kazirgi Kazak Tilinin Fonetikası, Almatı
- Biray, Nergis., (2009) Türkiye'deki Kazakların Ağızı, Türk Dili Kurumu Yayınları, Ankara
- Buran, A. (2010). Türkiye Türkçesi Ağız Atlasının Önündeki Sorunlar. *Diyalektolog Ağız Araştırmaları Dergisi*, (1), 15-20.
- Coşkun, V., (2008). *Türkçenin Ses Bilgisi*, IQ Yayınları, İstanbul.
- Cünüsbekova, A., (1972) Kazak Dilinin Ünlü sesleri, Gılım yayınları, Almatı
- Doğan, O. (2015). *Kazak Türkçesi Fonetigi*, İleri. İstanbul
- Ercilasun, A. B., (2002). *Kars İli Ağızları (Ses Bilgisi)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Ercilasun, A. B. (2013a). *Türk Dili Tarihi*. Akçağ, Ankara
- Gabain, A.Von. (1988) Eski Türkçenin Grameri, TDK yayınları, Ankara
- Gülsevin, G., Boz, E., (2004). *Eski Anadolu Türkçesi*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Gülsevin, G., (2017). *XVII. Yüzyıl Batı Rumeli Türkçesi Ağızları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Gülsevin, G., (2002). *Uşak İli Ağızları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Gülsevin, G. (2006). Kutadgu Bilig Türkçesinden Anadolu Ağızlarına. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(1), 109-121.
- Januzakov, T. (1999). *Kazak Tilinin Sözdigi*. Til Bilimi İnstitutı. Almatı
- Jünisov, N. (1981). *Halık Tilinin Jergilikli Ereşelikleri*. Mektep. Almatı
- Jurnbayeva, J. (2002). *Diyalekt Sözder*, Daur, Almatı.

- İbragimov, Zh.,(2020) *Siri Derya Boyu Kazak Ağızları (Kizilorda Ve Türkistan Arası)*, Yayımlanmış Doktora tezi.
- İlker, A., (2017). *Manisa Ağızları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- İlker, A., (1997). *Batı Grubu Türk Yazı Dillerinde Fiil*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- İsayev, S. (2007). *Qazaq Tili*. Öner, Almatı.
- Karaağaç, G., (2016) *Türkçenin Dil Bilgisi*, Akçağ yayınları, Ankara.
- Karaağaç, G., (2015) *Türkçenin Ses Bilgisi*, Kesit yayınları, İstanbul
- Kaydarov, A., (1991) *Kazak Dilinin Yapısı*, Ğılım yayınları, Almatı
- Kaliyev, Ğ., Sarıbayev, Ş., (1967) *Kazak Dilinin Diyalektolojisi*, Almatı
- Kaliyev, G., (1985). *Qazaq Govorlarındaqı Diyalektilik Söz Tuwdırıw*. Mektep. Almatı
- Korkmaz, Z., (1994). *Nevşehir ve Yöresi Ağızları*. Anakara Üniversitesi. Ankara
- Korkmaz, Z., (2003). *Türk Dilinin Eski Kültür Mirasının Anadolu Ağızlarındaki Devamı*. Türk Dili Araştırmaları-Belleten, 47
- Korkmaz Z., (2014) *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, Türk Dili Kurumu Yayınları, Ankara
- Magavin, M., (1995). *Kazak Tarihinin Alıppesi*. Kazakistan, Almatı
- Mırzabekov, S., (1999). *Qazaq Tiliniñ Dıbis Jüyesi*. Sözdik-Slovar. Almatı
- Nurmağanbetov, A., (1974) *Türkmenistandaki Kazakların Dili*, Ğılım yayınları, Almatı
- Necmettin, H., (1984) *Türk Dili'nde Edatlar*, MEGSB yayınları, İstanbul
- Nakısbekov, O., (1972). *Qazaq Tiliniñ Auispalı Govorı*. Gılım, Almatı
- Nakısbekov, O. (2010). *Qazaq Tiliniñ Oñtüstik Govorlar Tobı*. Gılım, Almatı
- Omarbekov, S. ve Junisov, N. (1985). *Awızeki Tilimidin Dıbis Jüyesi*. Mektep. Almatı
- Özkan, F., (1997). *Osmaniye Tatar Ağzı*. Türk Dili Kurumu. Ankara.
- Özkan, İ., (2006). Sandıklı ve Yöresi Ağızlarının Özellikleri ve Ağız Bölgeleri. Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten, 50(2002/1), 60-81.
- Sagındıkulı, K., (1992). *Kazak Tili Leksikası Damıwının Etimologiyalık Negizderi*. Sanat. Almatı

Tekin, T., (2003). *Orhon Türkçesi Grameri*. Kitap, İstanbul

Tok, T., (2002) *Denizli İli Güney ve Güneybatı ağızları*, Denizli

Tomanov, M., (1988). *Qazaq Tiliniñ Tarihi Grammatikası*. Mektep. Almatı

Tasımov, A., (2014). *Kazak Diyalektologyası*. Almatı: Kazak Universiteti.

İnternet Kaynaklar:

<https://stat.gov.kz/> (erişim tarihi: 22.03.2024)

<https://stud.kz/referat/show/29193> (erişim tarihi: 29.03.2024)

<https://stud.baribar.kz/25277/turkiyadaghy-qazaqtardynh-qazirgi-zhaghdayy-men-ornalasu/> (Türkiye'deki Kazakların bugünkü durumu ve yerleşimi) (erişim tarihi: 29.03.2024)

<https://dereksiz.org/2--5-1--tarau-jain-sheteldik-azatar-tilini-zerttelui.html> (erişim tarihi: 29.03.2022)

<https://abai.kz/post/64122> (erişim tarihi: 21.10.2023)

<https://stud.kz/referat/show/78064> (erişim tarihi: 10.12.2023)

<https://www.youtube.com/watch?v=U1Qz1eF7SaI&t=244s> (erişim tarihi: 19.12.2023)

ARAL GÖLÜ ÇEVRESİ VE DERLEME DEN GÖRSELLER

Kaynak kişi. Jetkeren ata. 2021 yıl. 2023 yılında vefat etmiştir.

Ürtay apa. 2021

Şijağa köyü. 2021 yıl.

Eski Aral gölü. Bugünkü Kamıştıbas gölü. 2023 yıl.

Alimaş apa. 2023 yıl. Janakonıs köyü

Metinlerde geçen Kosjar Balık çiftliği. 2023 yıl.

Amangeldi aға. Aralık (Jeltoksan) olayına katılan ve onun hakkında bilgi veren tek kişi. Kamıstıbas köyü

Aral balığı. 2023 yıl

2021. Aralkum köyü. Sultanbek ağanın ailesi

2023. Kosjar köy

ÖZGEÇMİŞ